

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

О.М. Губачова, С.І. Мельник

# ОБЛІК У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

*Рекомендовано  
Міністерством освіти і науки України  
як підручник для студентів  
вищих навчальних закладів*

Київ  
«Центр учбової літератури»  
2008

ББК 65.052(0)я73  
Г 93  
УДК 657(1-87)(075.8)

*Гриф надано  
Міністерством освіти і науки України  
(Лист № 1.4/18-Г-1777 від 23.10.2007 р.)*

Рецензенти:

*Плаксієнко В.Я.* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Дніпропетровського аграрного університету;

*Отря А.Г.* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансово-економічного аналізу та статистики Полтавської державної аграрної академії;

*Руденко Л.В.* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана .

**О.М. Губачова, С.І. Мельник**

Г 93 Облік у зарубіжних країнах.: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.

ISBN 978-966-364-654-1

У підручнику розкриваються методологічні засади організації обліку, побудови та використання фінансової звітності зарубіжних країн.

Метою даного навчального видання є формування у студентів глибоких теоретичних знань та практичних навичок з організації обліку у зарубіжних країнах, уміння використовувати облікову інформацію. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності фахівців з обліку, аудиту й фінансового менеджменту, допоможе зрозуміти передумови та напрямки процесу реформування бухгалтерського обліку, що здійснюється в Україні, розширить кругозір і озброїть знаннями для практичного застосування Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Розраховано на викладачів та студентів економічних факультетів, слухачів відділень післядипломної освіти, магістрантів та аспірантів.

Підручник буде корисним також практикуючим бухгалтерам, фінансистам, аудиторам, менеджерам, бізнесменам, які подають фінансову звітність іноземним інвесторам та вивчають зарубіжний досвід ведення обліку з метою його використання у професійній діяльності; надасть суттєву допомогу при підготовці до іспитів за програмою міжнародної сертифікації бухгалтерів «CIPA» (*Certified International Professional Accountant*).

**ББК 65.052(0)я73**

**ISBN 978-966-364-654-1**

© О.М. Губачова, С.І. Мельник, 2008

© Центр учбової літератури, 2008



## **ЗМІСТ**

<b>Передмова</b> .....	6
<b>Розділ 1. Загальноприйняті принципи і системи обліку</b> .....	8
1.1. Роль обліку в системі управління, користувачі облікової інформації .....	9
1.2. Порівняльна характеристика фінансового та управлінського обліку .....	14
1.3. Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку .....	19
1.4. Міжнародні організації зі стандартизації бухгалтерського обліку і звітності .....	31
1.5. Склад та загальна характеристика міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і директив Європейського співтовариства (ЄС) .....	40
1.6. Характеристика систем та моделей бухгалтерського обліку .....	45
1.7. Система фінансового обліку та техніка рахівництва .....	49
<b>Розділ 2. Фінансова звітність</b> .....	92
2.1. Призначення і зміст фінансової звітності .....	93
2.2. Зміст, структура та методика складання Балансу .....	99
2.3. Звіт про прибутки та збитки, його зміст і методика складання .....	118
2.4. Призначення і методика складання Звіту про рух грошових коштів .....	132
2.5. Характеристика Звіту про зміни у власному капіталі та Приміток до фінансової звітності .....	144
<b>Розділ 3. Облік грошових коштів</b> .....	174
3.1. Склад грошових коштів, порядок відображення їх у фінансовій звітності, організація внутрішнього контролю .....	175

3.2. Документальне оформлення та облік грошових коштів на банківських рахунках . . . . .	177
3.3. Облік грошових коштів у касі . . . . .	182
<b>Розділ 4. Облік розрахунків з дебіторами . . . . .</b>	<b>192</b>
4.1. Класифікація, оцінка дебіторської заборгованості та облік рахунків до отримання . . . . .	192
4.2. Облік наданих знижок і повернення проданих товарів . . . . .	195
4.3. Методика розрахунку та облік резерву сумнівних боргів . . . . .	198
4.4. Облік отриманих векселів . . . . .	203
4.5. Облік дисконтованих векселів . . . . .	205
<b>Розділ 5. Облік товарно-матеріальних запасів . . . . .</b>	<b>210</b>
5.1. Поняття, склад товарно-матеріальних запасів, завдання їх обліку та оцінка . . . . .	210
5.2. Визначення вартості запасів . . . . .	212
5.3. Системи обліку товарно-матеріальних запасів. . . . .	216
5.4. Методи оцінки вибуття запасів . . . . .	222
5.5. Відображення товарно-матеріальних запасів у фінансовій звітності . . . . .	227
<b>Розділ 6. Облік довгострокових активів . . . . .</b>	<b>233</b>
6.1. Характеристика довгострокових активів, їх класифікація та оцінка . . . . .	234
6.2. Облік надходження основних засобів . . . . .	237
6.3. Методи розрахунку та облік амортизації основних засобів . . . . .	239
6.4. Облік модернізації та ремонту основних засобів . . . . .	248
6.5. Облік списання й реалізації основних засобів . . . . .	250
6.6. Облік природних ресурсів та їх виснаження . . . . .	251
6.7. Облік нематеріальних активів та їх амортизації. . . . .	252
<b>Розділ 7. Облік фінансових вкладень і консолідована звітність . . . . .</b>	<b>261</b>
7.1. Види інвестицій і порядок їх оцінки . . . . .	262
7.2. Облік інвестицій в облигації і порядок амортизації премії та дисконту по придбаних облигаціях . . . . .	264
7.3. Облік інвестицій в акції та порядок їх переоцінки . . . . .	267
7.4. Облік інвестицій в асоційовані компанії. . . . .	270
7.5. Призначення, склад та порядок подання консолідованої фінансової звітності. . . . .	272

7.6. Принципи та процедури консолідації фінансових звітів . . . . .	278
<b>Розділ 8. Облік зобов'язань</b> . . . . .	292
8.1. Сутність, класифікація та оцінка зобов'язань . . . . .	293
8.2. Облік короткострокових (поточних) зобов'язань . . . . .	294
8.3. Облік зобов'язань по заробітній платі та пов'язаних з нею відрахуваннях. . . . .	299
8.4. Облік довгострокових векселів . . . . .	303
8.5. Види облігацій і порядок їх випуску . . . . .	305
8.6. Облік довгострокових облігацій . . . . .	308
8.7. Облік довгострокових орендних зобов'язань . . . . .	317
8.8. Облік пенсійних зобов'язань . . . . .	319
<b>Розділ 9. Облік доходів, витрат і фінансових результатів</b> . . . . .	324
9.1. Сутність, класифікація та порядок визнання доходів і витрат . . . . .	324
9.2. Облік доходів і витрат . . . . .	333
9.3. Порядок визначення та облік фінансових результатів . . . . .	337
<b>Розділ 10. Облік власного капіталу та розподіл прибутку в товариствах і корпораціях</b> . . . . .	344
10.1. Економічна сутність та класифікація власного капіталу . . . . .	344
10.2. Облік капіталу одноосібного власника . . . . .	346
10.3. Облік власного капіталу і розподіл прибутку в товариствах . . . . .	348
10.4. Облік власного капіталу і розподіл прибутку в корпораціях . . . . .	353
<b>Розділ 11. Основи управлінського обліку</b> . . . . .	365
11.1. Мета та функції управлінського обліку . . . . .	366
11.2. Система рахунків управлінського обліку . . . . .	371
11.3. Класифікація витрат в управлінському обліку . . . . .	374
11.4. Системи та методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції . . . . .	381
<b>Додатки</b> . . . . .	394
<b>Використана література</b> . . . . .	428



## ПЕРЕДМОВА

Процеси економічної інтеграції, створення та функціонування єдиного економічного простору, міжнаціональних корпорацій, вільних економічних зон, спільних підприємств, реалізації спільних проектів вимагають уніфікації порядку надання фінансової інформації про підприємства в усьому світі. Для цього були створені Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО), які визначають загальні правила та процедури бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності з метою забезпечення користувачів корисною інформацією для прийняття ними економічних рішень.

МСБО мають характер рекомендацій, вони не домінують над місцевими Положеннями з бухгалтерського обліку. Але якщо фінансові звіти випускаються не тільки для внутрішнього використання, а призначені для акціонерів, кредиторів, широкої громадськості, вони мають відповідати Міжнародним стандартам.

Ставлячи за мету створення єдиного Європейського ринку, велику увагу уніфікації і зіставності фінансової звітності ЄС приділяє. З 1 січня 2005 року відповідно до Регламенту ЄС 1606/2002 про застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), консолідовані фінансові звіти товариств, акції яких знаходяться на лістингу у регульованому ринку держави—члена ЄС, повинні складатися за МСФЗ. З 2010 року таку вимогу буде розповсюджено на усі підприємства-емітенти, акції яких знаходяться у лістингу на регульованому ринку цінних паперів.

Активізація стратегічного курсу України на інтеграцію зі світовим економічним простором, залучення іноземних інвестицій, формування відкритої економіки, стратегічним призначенням якої є сприяння підвищенню ефективності і конкурентоспроможності, потребують нових підходів до побудови бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік є мовою ділового спілкування учасників бізнесу усіх країн світу. Він виконує функцію фінансового центру управлінської інформаційної системи, одним із завдань якої є створення бази, необхідної для аналізу, інтерпретації та використання інформації з метою прийняття оптимальних управлінських рішень. Успішна реалізація цієї функції можлива лише

за умови забезпечення високого рівня професійної підготовки фахівців економічного спрямування, які б володіли досвідом організації обліку у зарубіжних країнах—партнерах, вміли інтерпретувати дані фінансової звітності різних країн та використовувати облікову інформацію для прийняття управлінських рішень.

Викладене вище підтверджує важливість вивчення дисципліни «Облік у зарубіжних країнах» і обґрунтованість включення її до навчальних планів, за якими формуються професійні здібності фахівців зі спеціальностей 6.050103 «Міжнародна економіка» та 6.050106 «Облік і аудит».

Запропонований до вашої уваги підручник підготовлено відповідно до галузевого стандарту вищої освіти і освітньо-професійної програми. У ньому розкриваються методологічні основи організації обліку, побудови та використання фінансової звітності зарубіжних країн.

Конкретні приклади ілюструють міжнародні принципи бухгалтерського обліку, побудову і форми фінансової звітності, систему фінансового обліку, організацію обліку та порядок відображення у фінансовій звітності окремих видів активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат, фінансових результатів. Наведені для контролю знань питання, тести, ситуаційні завдання для самостійної роботи сприятимуть поглибленню теоретичних знань та набуттю практичних навичок ведення обліку, складання та інтерпретації фінансової звітності відповідно до міжнародних правил.

Метою даного навчального видання є формування у студентів глибоких теоретичних знань та практичних навичок з організації обліку у зарубіжних країнах, уміння використовувати облікову інформацію. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності фахівців з обліку, аудиту й фінансового менеджменту, допоможе зрозуміти передумови та напрямки процесу реформування бухгалтерського обліку, що здійснюється в Україні, розширить кругозір і озброїть знаннями для практичного застосування Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Підручник також призначений для практикуючих бухгалтерів, фінансистів, аудиторів, менеджерів, бізнесменів, які подають фінансову звітність іноземним інвесторам та вивчають зарубіжний досвід ведення обліку з метою його використання у професійній діяльності.

## РОЗДІЛ 1



### ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТІ ПРИНЦИПИ І СИСТЕМИ ОБЛІКУ

- 1.1. Роль обліку в системі управління, користувачі облікової інформації.**
- 1.2. Порівняльна характеристика фінансового та управлінського обліку.**
- 1.3. Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку.**
- 1.4. Міжнародні організації зі стандартизації бухгалтерського обліку і звітності.**
- 1.5. Склад та загальна характеристика міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і директив Європейського співтовариства (ЄС).**
- 1.6. Характеристика систем та моделей бухгалтерського обліку.**
- 1.7. Система фінансового обліку та техніка рахівництва.**

Метою вивчення даного розділу є отримання глибоких теоретичних знань стосовно ролі обліку в системі управління та інформаційного забезпечення окремих груп користувачів при прийнятті ними управлінських рішень; видів обліку; сутності загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку та їх значення для складання фінансової звітності; структури та змісту діяльності міжнародних організацій зі стандартизації обліку; побудови та змісту Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності і Директив Європейського співтовариства, а також їх значення у забезпеченні гармонізації фінансової звітності на міжнародному рівні; систем бухгалтерського обліку у зарубіжних країнах та техніки його ведення.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- пояснити роль обліку в системі управління;
- визначити інформаційні потреби окремих груп користувачів облікової інформації;
- дати порівняльну характеристику фінансового та управлінського обліку;
- охарактеризувати сутність загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку та їх значення для складання фінансової звітності;
- порівняти міжнародні та національні принципи бухгалтерського обліку;



- розкрити основні аспекти зародження та становлення бухгалтерського обліку;
- охарактеризувати діяльність міжнародних організацій зі стандартизації бухгалтерського обліку;
- розкрити побудову та зміст Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності і Директив Європейського співтовариства, а також їх значення у забезпеченні гармонізації фінансової звітності на міжнародному рівні;
- виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку від Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності;
- охарактеризувати системи і моделі обліку у зарубіжних країнах;
- охарактеризувати принципи побудови Планів рахунків бухгалтерського обліку у зарубіжних країнах;
- здійснювати записи у Журнал господарських операцій;
- складати Робочу таблицю;
- здійснювати коригувальні записи.

### **1.1. РОЛЬ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ, КОРИСТУВАЧІ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Керівники багатьох всесвітньо відомих компаній, таких як General Motors, PepsiCo та інших, у минулому були бухгалтерами. Набутий досвід бухгалтерської роботи, знання і навички дозволили їм досягти необхідного сьогодні менеджерам рівня компетентності у бізнес-середовищі і відіграли провідну роль у їх кар'єрі. Завдяки обліку, який охоплює всі служби підприємства, ці люди були тісно пов'язані з оперативним плануванням і контролем, здійснювали аналіз ситуацій. Їм були добре відомі всі складові кінцевих фінансових результатів, адже вони мали справу з фінансовою інформацією від першоджерел її надходження.

Інформаційне забезпечення є одним із ресурсів підприємства і належить до основних складових системи управління. Прийняття виважених управлінських рішень можливе лише на основі інформації.

Забезпечення зацікавлених осіб економічною інформацією про підприємство і результати його діяльності здійснює бухгалтерський облік. Він об'єднує між собою господарську діяльність і людей, які приймають рішення. Бухгалтерський облік є засобом комунікації, «мовою» ділового спілкування учасників бізнесу.

**Бухгалтерський облік** (*accounting*) — це інформаційна система, що здійснює вимір, реєстрацію, опрацювання і передачу фінансової інформації про підприємство. Метою облікової системи є надання корисної інформації її споживачам для прийняття виважених економічних рішень.

Необхідно відрізнити бухгалтерський облік від рахівництва. **Рахівництво** (*bookkeeping*) — це процес реєстрації фінансових операцій, ведення і зберігання фінансової документації. Ця механічна діяльність, що повторюється багато разів, є лише складовою бухгалтерського обліку.

Переорієнтація бухгалтерського обліку з відображення, класифікації, узагальнення та інтерпретації фактів господарської діяльності на використання в управлінні одержаної інформації відбулася за ініціативи Американського інституту сертифікованих бухгалтерів у 1970 році. Автори одного із найбільш розповсюдженого у США підручників з бухгалтерського обліку Б. Нідлз, Х. Андерсон та Д. Колдуел відзначають, що сучасний бухгалтер займається не тільки веденням рахунків, а здійснює планування й прийняття рішень, контроль і привернення уваги керівництва, оцінку, огляд діяльності, створює інформаційну систему, що задовольняє користувача. Його головна мета — аналіз, інтерпретація і використання інформації. Бухгалтерський облік містить дизайн систем, складання кошторисів, аналіз витрат, аудиторські перевірки, розрахунок податку на прибуток і його планування. Бухгалтерський облік — це фінансовий центр управлінської інформаційної системи, який дає як управлінському апарату, так і зовнішнім користувачам повну картину господарської діяльності підприємства [35; с. 11, 13].

Розвиток ринкових відносин, загострення конкуренції поставили перед системою управління широке коло нових завдань, пов'язаних з визначенням ефективної стратегії і тактики підприємницької діяльності. Це, у свою чергу, створило додаткове навантаження на систему бухгалтерського обліку підприємства, вимагаючи її адаптації до специфічних інформаційних потреб системи управління.

Ефективна організація обліку передбачає створення гнучкої, багатофункціональної системи, орієнтованої на забезпечення вихідною обліковою інформацією користувачів з метою прийняття виважених управлінських рішень.

До **користувачів облікової інформації** належать менеджери та інші працівники підприємства, його існуючі та потенційні інвестори, кредитори, постачальники, клієнти, уряд та урядові

установи, громадськість. Всі вони використовують бухгалтерську інформацію для задоволення своїх потреб у ній. Потреби ці різні і залежать від рішень, що мають бути прийняті на підставі отриманої інформації. З урахуванням цього користувачів облікової інформації можна поділити на дві основні групи: *внутрішні та зовнішні*.

До **внутрішніх користувачів** інформації перш за все належить *керівництво підприємства*, яке несе відповідальність за ведення справ і досягнення поставленої мети. Менеджери потребують детальної інформації про щоденні витрати з метою контролю за діяльністю підприємства, забезпечення його прибутковості та ліквідності. В той же час, керівництво потребує інформації особливого характеру для здійснення функцій планування, прийняття рішень та контролю. Облікова інформація, що надається керівникам, не потребує приведення її у відповідність з процесуальними нормами підготовки фінансових звітів. Навпаки, вона повинна відповідати особливостям інформаційних запитів адміністрації.

*Працівники*, у свою чергу, зацікавлені в інформації щодо стабільності та прибутковості роботодавців, здатності підприємства забезпечувати оплату праці, пенсію та зайнятість.

**Зовнішні користувачі** потребують узагальненої інформації про ресурси компанії та результати її діяльності. Ця інформація буде використана при прийнятті рішень про інвестиції, надання кредитів, укладанні контрактів тощо. Так, особи, які вкладають капітал у компанію (*інвестори*), та їхні консультанти стурбовані ризиком, властивим інвестиціям і доходам від цих інвестицій. Акціонери цікавляться доцільністю придбання акцій і намагаються визначити здатність підприємства виплачувати дивіденди. *Кредитори* зацікавлені в інформації, яка дозволить їм визначити, чи будуть їхні позики та відсотки сплачені вчасно. *Постачальники* прагнуть переконатися не тільки в тому, що заборговані їм суми будуть сплачені вчасно, але й у тому, що підприємство й надалі буде їх покупцем. *Клієнти* виявляють зацікавленість до інформації про безперервність діяльності підприємства, особливо якщо вони мають довгострокові угоди або залежать від нього. *Уряд та урядові установи* зацікавлені у діяльності підприємства, інформація потрібна їм для здійснення регулювання, визначення податкової політики, розподілу ресурсів. *Громадськість* цікавиться напрямками розвитку підприємств, їх прибутковістю, оскільки це впливає на інфляцію, забезпеченість місцевого населення роботою, докільля та якість життя.

Серед зовнішніх користувачів інформації виділяють тих, хто має прямий фінансовий інтерес (інвестори, кредитори, постачальники, покупці, акціонери, податкові органи), і тих, хто не має прямого фінансового інтересу (органи державного управління, громадськість, профспілки, органи статистики, аудиторські фірми тощо).

Відповідальність за підготовку і подання фінансових звітів іншим користувачам несе керівництво підприємства. Зовнішні користувачі покладаються на фінансові звіти, як на основне джерело фінансової інформації у бізнесі. І хоча пристрасті різних категорій зовнішніх користувачів різняться між собою, вважається, що фінансова звітність має загальноцільове призначення і повинна задовольняти загальні потреби більшості користувачів, бути *корисною* для них.

Комітетом з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку визначені **якісні характеристики інформації, що забезпечують її корисність**. До них належать: зрозумілість, доречність, достовірність та зіставність.

**Зрозумілість.** Інформація, наведена у фінансових звітах, має бути зрозумілою для користувачів. В той же час, ступінь зрозумілості визначається також компетентністю користувача. Тому фінансова звітність повинна бути зрозумілою для тих, хто має достатні знання з бізнесу, економічної діяльності та бухгалтерського обліку і прагне ретельно їх вивчити. Інформація про складні поняття, що є корисною для прийняття економічних рішень, не повинна вилучатися лише на тій підставі, що певним користувачам буде важко її зрозуміти.

Для забезпечення зрозумілості інформації необхідно також, щоб форма подання звітів, заголовки, поняття, терміни відображали сутність питання, не допускали різночитання, були чіткими і не містили зайвих деталей.

**Доречність.** Щоб бути корисною, інформація має бути доречною для користувачів, допомагати їм оцінити минулі, нинішні чи майбутні події, підтвердити чи скоригувати їх попередні оцінки. Хоча подана у фінансових звітах інформація відображає минулі події, вона може бути використана для прогнозування результатів діяльності у майбутньому.

На доречність інформації впливають її характер та *суттєвість*. Інформація вважається суттєвою, якщо її виключення вплине на рішення, що приймаються на її основі. Таким чином, суттєвість є певним порогом або критерієм відсікання, а не основною якісною характеристикою корисності інформації.

**Своєчасність.** Несвоєчасно подана інформація може втратити свою доречність. Керівництву необхідно знаходити оптимальне співвідношення між своєчасністю надання звітності та забезпеченням її повноти. Для досягнення такого співвідношення слід керуватися необхідністю задовольняти потреби користувачів, які приймають рішення на основі поданої інформації. Для користувачів більш цінною є та інформація, яку вони мають у потрібний момент. Для кращого задоволення потреб користувачів і забезпечення своєчасності надання інформації складається проміжна фінансова звітність.

**Достовірність.** Інформація буде корисною лише за умови її достовірності, тобто якщо вона не містить у собі суттєвих помилок та упередженості.

Достовірність забезпечується:

— *правдивим поданням.* Щоб бути достовірною, інформація має правдиво відображати операції й інші події, які вона розкриває, або, як очікується, зможе розкрити. Суми, використані для запису операцій, завжди мають ґрунтуватися на об'єктивних і таких, що мають докази, даних, а не на суб'єктивних оцінках;

— *повнотою надання інформації.* Фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та можливі наслідки операцій та подій, що здатні вплинути на економічні рішення користувачів. Упущення можуть призвести до недостатньої значимості інформації;

— *превалюванням сутності над формою* — операції та інші події необхідно обліковувати та розкривати відповідно до їхньої сутності та економічної реальності, а не лише виходячи з юридичної форми;

— *нейтральністю (об'єктивністю)* — інформація має бути вільною від упередженості, не впливати на вибір і не визначати попередньо будь-який результат;

— *обачністю* — дотриманням достатнього ступеня обережності в умовах невизначеності, щоб активи або доход не були завищені, а зобов'язання чи витрати — не були занижені. Але при цьому фінансові звіти повинні бути нейтральними і не втрачати надійності.

**Зіставність** дає змогу користувачам проводити як динамічний, так і структурний аналіз. Користувачі повинні мати можливість порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди для того, щоб визначити тенденції у його фінансовому стані та результатах діяльності. Тому важливо, щоб фінансові звіти відображали відповідну інформацію за попередні періоди.

Користувачі також повинні мати можливість порівнювати фінансові звіти різних підприємств, щоб оцінити їхній відносний фінансовий стан, та зміни у ньому, результати діяльності. Отже, вимір та відображення фінансового впливу подібних операцій та інших подій має виконуватися послідовно в межах підприємства в різні проміжки часу.

Важливою передумовою забезпечення зіставності є надання користувачам інформації щодо облікової політики, якою керується підприємство при складанні фінансових звітів. Разом з тим, КМСБО попереджає у Концептуальній основі, що необхідність у зіставності не треба плутати з простою уніфікацією, і вона не повинна стати перешкодою для впровадження більш досконалих стандартів бухгалтерського обліку.

Застосовуючи на практиці всі розглянуті якісні характеристики корисної інформації, слід пам'ятати про необхідність досягнення збалансованості між ними з тим, щоб звітність правдиво відображала результати діяльності, фінансовий стан підприємства та зміни в ньому. Також особи, які складають фінансові звіти і користуються ними, мають усвідомлювати обмеження щодо підготовки корисної інформації — це співвідношення вигоди та витрат. Вигоди, отримані від інформації, мають перевищувати витрати на її надання. Оцінка вигід та витрат значною мірою ґрунтується на основі професійних суджень.

## **1.2. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО ТА УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ**

Різні користувачі бухгалтерської інформації потребують різного ступеня її деталізації. Вимоги управлінців набагато конкретніші, ніж зовнішніх користувачів фінансової інформації, тому немає потреби обтяжувати останніх зайвою деталізацією. Крім того, дані обліку не повинні розголошувати комерційну таємницю. З цих причин в міжнародній практиці єдина система бухгалтерського обліку поділяється на дві його складові: фінансовий та управлінський облік, кожна з яких має своє призначення і відіграє свою роль в управлінні підприємством, у забезпеченні необхідною інформацією різнопланових користувачів.

Метою **фінансового обліку (financial accounting)** є отримання даних, необхідних для складання фінансової звітності. Організація фінансового обліку повинна забезпечити суцільне, повне і

безперервне відображення усіх господарських операцій, що відбулися за звітний період, складання фінансової звітності з метою забезпечення необхідною та вірогідною інформацією її користувачів. Об'єктами фінансового обліку, що відображаються як на синтетичних, так і на аналітичних рахунках, є активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати та фінансові результати окремого підприємства.

Фінансовий облік — це сукупність правил і процедур, які забезпечують підготовку та подання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. Він забезпечує інформацією про складові доходів та витрат, стан дебіторської та кредиторської заборгованості, фінансовий стан та його зміни, ефективність діяльності. Підготовлена фінансова звітність відповідає загальним запитам користувачів. Фінансова звітність не є комерційною таємницею, вона може оприлюднюватися і підтверджуватися незалежними аудиторами. Ведення фінансового обліку є обов'язковим; він базується на загальноприйнятих методологічних принципах.

**Управлінський облік (management accounting)** поглиблює фінансовий і застосовується передусім для контролю за внутрішніми операціями фірми.

Управлінський облік — це сукупність методів та процедур, які забезпечують підготовку і надання інформації для планування, контролю та прийняття рішень на різних рівнях управління підприємством, установою, організацією. Управлінський облік — це внутрішній облік, який ведеться для задоволення потреб в інформації керівництва всього підприємства та його структурних підрозділів. Якщо фінансовий облік регулюється міжнародними і національними стандартами та нормативними актами, то головним критерієм організації управлінського обліку є корисність одержуваної інформації для оцінки, контролю і прийняття управлінських рішень.

Головними об'єктами управлінського обліку є витрати і доходи підприємства, фінансові результати, попередньо відображені у фінансовому обліку. В управлінському обліку витрати перегруповуються за їхнім цільовим призначенням, тобто за видами продукції, замовленнями, процесами, стадіями виробництва, центрами відповідальності, сферами діяльності, ринками збуту продукції тощо. Аналогічно здійснюється групування доходів підприємств і фінансових результатів: за видами продукції, сферами діяльності, центрами відповідальності (центрами прибутку), регіонами реалізації продукції.

У межах управлінського обліку виробничих підприємств здійснюється облік витрат та калькулювання собівартості продукції. При цьому підприємства самостійно обирають метод обліку. Крім обліку і калькулювання за повними витратами, для цілей управління, підприємства застосовують облік і калькулювання за змінними та постійними витратами. Важливим об'єктом управлінського обліку є виявлення результатів, аналізуючи які визначається ефективність діяльності внутрішніх підрозділів.

Метою управлінського обліку є забезпечення інформацією менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих цілей. Інформація управлінського обліку не підлягає публікації і є комерційною таємницею.

Важливу роль відіграє управлінський облік при вирішенні завдань прогнозного характеру: про рентабельність нових видів продукції; визначення очікуваного доходу від запланованих господарських заходів; оцінки ефективності нових інвестицій; прийняття рішень в умовах використання обмежених ресурсів, а також рішень типу «купувати чи виробляти» тощо. Управлінський облік — це синтез методів і принципів обліку витрат, калькулювання собівартості, а також прогнозування, планування (бюджетування), аналізу і контролю.

Питання про доцільність застосування внутрішньої підсистеми обліку і контролю вирішує адміністрація фірми, яка самостійно встановлює склад і терміни подання внутрішньої звітності. Ознайомлення з даними реєстрів і внутрішньої звітності управлінського обліку можливе лише з дозволу власника або керівника підприємства.

Якщо фінансовий облік орієнтований на забезпечення вихідною обліковою інформацією абстрактного узагальненого користувача, то управлінський облік спрямований на задоволення специфічних інформаційних потреб конкретних управлінців різного рівня.

Порівняння характерних ознак фінансового та управлінського обліку наведено у табл. 1.1.

Управлінський облік виконує функцію оперативного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства. Спочатку він орієнтувався, головним чином на управлінні виробничим процесом. Сучасний управлінський облік використовується для прийняття як тактичних, так і стратегічних управлінських рішень, допомагає у формуванні та забезпеченні успішної реалізації конкурентної стратегії і тактики бізнесу.



Таблиця 1.1

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА  
ФІНАНСОВОГО І УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ**

Критерії	Фінансовий облік	Управлінський облік
Основні користувачі інформації	Зовнішні користувачі: акціонери, інвестори, банки, кредитори, органи державного контролю і т. д.	Внутрішні користувачі на всіх рівнях управління підприємством
Ступінь регламентації	Ведення обов'язкове і чітко регламентоване державою	Рішення про форму організації, прийоми і методи обліку приймаються адміністрацією підприємства, виходячи з потреб системи управління
Свобода вибору	Обов'язкове дотримання загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку	Єдиний критерій застосування — економічна доцільність, тобто управлінська цінність отриманої інформації повинна перевищувати витрати на її одержання
Базова структура	Обов'язкове використання системи подвійного запису	Може використовуватися будь-яка система, яка принесе позитивний результат
Об'єкти обліку	Господарські ресурси та процеси підприємства в цілому	Потоки витрат, доходів та фінансових результатів підприємства

Закінчення табл. 1.1

Критерії	Фінансовий облік	Управлінський облік
Об'єкти дослідження	Підприємство в цілому.	Окремі сегменти діяльності підприємства: види продукції, центри відповідальності, канали реалізації, ринки збуту, покупці тощо
Вимірники	Грошова одиниця	Різні вимірники (в тому числі якісні показники). Єдиний критерій вибору вимірника — його корисність у конкретній ситуації
Відображення часу	Надає інформацію про операції, які здійснилися у минулому	Інформація має прогностичний характер
Періодичність надання інформації	Звіти складаються періодично на регулярній основі. Інтервал, як правило, — річний або кварталний	Залежить від потреб системи управління. Звіти можуть складатися щодня, щотижня, щомісяця. Можуть не мати регулярного характеру
Ступінь надійності інформації	Основна вимога — надання повної, правдивої і неупередженої інформації	Залежить від цілей планування, тому інформація має суб'єктивний, ймовірний характер
Спрямованість	Оцінка минулого	На майбутнє (прогнозування)
Конфідентційність інформації	Інформація має відкритий характер. Звіти підлягають обов'язковому оприлюдненню	Інформація має закритий характер є комерційною таємницею підприємства

### 1.3. ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТІ ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах базується на основних принципах, які були вироблені світовою практикою бухгалтерського обліку. Принципи — це базові концепції, що закладаються в основу відображення в обліку та звітності господарської діяльності підприємства, його активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат і фінансових результатів.

Процес економічної інтеграції у світовому масштабі, інтернаціоналізація економіки і бізнесу привели до необхідності інтернаціоналізації та стандартизації обліку, який вважається мовою всього бізнесу. Інформаційне взаєморозуміння є важливою передумовою успішного розвитку бізнесу, економічної інтеграції країн. Тому знання загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку є умовою його вивчення та використання.

Такими широко визнаними фахівцями західних країн принципами бухгалтерського обліку є:

1. Автономність компанії, її цілісність (*Entity*)
2. Грошовий вимір (*Money measurement*)
3. Функціонує підприємство (*Going concern*)
4. Собівартість (*Cost*)
5. Реалізація (*Realization*)
4. Нарахування (*Accruals*)
7. Відповідність (*Matching*)
8. Періодичність (*Periodicity*)
9. Постійність (*Consistency*)
10. Обачність (обережність) (*Prudence*). В деяких джерелах цей принцип називають принципом консерватизму
11. Подвійність (*The dual aspect concept*)
12. Суттєвість (*Materiality*)
13. Припущення про стабільність валюти (*The assumption of the stability of currency*).

Розглянемо, як трактується кожен із принципів міжнародною практикою.

#### 1. Автономність компанії (*Entity*)

Компанія повинна бути юридично самостійною відносно свого власника. Розрахункові рахунки власника та фірми — розмежовані і відповідальність за зобов'язаннями один одного не

пересікається. Отже, капітал, інвестований у підприємство, є не тільки активами цього підприємства, а також мірою заборгованості власнику.

Цей принцип залишається незмінним в сучасному обліку, і власник зображується як такий, що має право як на капітал, інвестований у справу, так і на прибуток, отриманий в результаті господарської діяльності. Бухгалтерський та юридичний зв'язок між компанією та її власником відображений у Балансі, статті якого характеризують активи і зобов'язання компанії і, відповідно, її фінансовий стан та добробут.

**Приклад\*.** *Mr. M. Soap отримав спадщину \$30 000 і вирішив відкрити власну справу — перукарню. Розрахунки показали, що для цього йому вистачить \$10 000. 01.04.X0 року було вирішено відкрити салон «M. Soap — Ladies Hairdresser» і відкрити рахунок у банку. Фінансовий стан фірми на 01.04.X0 року в бухгалтерському обліку відображався так:*

**«M. SOAP — LADIES HAIRDRESSER»**

**Баланс**

*на 1 квітня 20X0 року*

(*\$*)

<i>Грошові кошти в банку 10 000</i>	<i>Капітал 10 000</i>
-------------------------------------	-----------------------

У цьому спрощеному Балансі відображено, що підприємство має у розпорядженні активів на \$10 000 і зобов'язання перед Mr. M. Soap у сумі його вкладень. Таким чином, принцип автономності компанії, її незалежності розмежовує майно підприємства (\$10 000) і майно власника (\$20 000). Цікавим аспектом цього принципу є те, що за законом, у разі банкрутства, власники приватних підприємств та товариств відповідають усім своїм майном за борги підприємства.

У разі створення корпорації, її власний капітал формується за рахунок випущених акцій. Власники акцій беруть на себе ризик збитків у межах придбаних акцій, але не відповідають за борги корпорації.

---

\* Приклади цього підрозділу взяті з Glautier M. W. E. & Underdown D. Accounting Theory and Practice. 1992 [51].

**Приклад.** Компанія *Multiform Toys* була зареєстрована як компанія з виробництва дитячих іграшок. Для початку діяльності необхідно було \$100 000, і засновники вирішили випустити 100 000 звичайних акцій по \$1, з яких самі придбали 25 000 акцій. Якщо уявити, що всі акції були продані, то Баланс компанії виглядатиме так:

«MULTIFORM TOYS»

**Баланс**

на 1 травня 20X0 року

(\\$)

Грошові кошти в банку 100 000	Акціонерний капітал 100 000
-------------------------------	-----------------------------

Отже, у Балансі вказується вся вартість, інвестована як засновниками, так і акціонерами. Хоча засновники і володіють капіталом у сумі \$25 000, компанія має грошових коштів на \$100 000. Її зобов'язання перед акціонерами становлять також \$100 000, але вони не несуть відповідальності за борги компанії.

## **2. Грошовий вимір (Money measurement)**

Торгівля і бухгалтерський облік існували ще до винаходу грошей. Їх поява, як загального еквіваленту, відіграла значну роль у розвитку торгівлі. До початку нашої ери гроші стали мовою комерції та розрахунків, складається звітність у грошовому виразі. Так сформувалася бухгалтерська традиція відображати господарські операції у грошовому вимірі. Не дивно, що сьогодні бухгалтерська інформація відображає історичну практику висвітлення лише тих фактів господарського життя, які мають грошове вираження. Таким чином, якщо об'єкт не має грошового вираження, він не може бути включений до облікової сукупності. Тобто принцип грошового вимірювання встановлює абсолютну межу для інформації, що має бути відібрана та виміряна бухгалтерами і, відповідно, обмежує інформацію, яку бухгалтери можуть повідомити про дане підприємство.

**Приклад.** Компанія *Engineering Co Ltd* спеціалізується на впуску обладнання для шахт. Баланс компанії на 31 грудня 20XX р. має такий вигляд:

ENGINEERING CO LTD

Баланс

на 31 грудня 20XX року

(\$)

<i>Земля та будівлі</i>	<i>30 000</i>	<i>Акціонерний</i>	
<i>Обладнання</i>	<i>25 000</i>	<i>капітал</i>	<i>100 000</i>
<i>Запаси</i>	<i>30 000</i>		
<i>Грошові кошти в банку</i>	<i>15 000</i>		
	<i>100 000</i>		<i>100 000</i>

До речі, відомо, що компанія-конкурент розробила краще обладнання, яке призведе до втрат Engineering Co Ltd. частини ринку збуту. Крім того, управляючий компанією хворіє, менеджер по виробництву і бухгалтер конфлікують між собою, робітники висловлюють протести проти погіршення умов праці. Будівлі компанії потребують ремонту, обладнання старе, а тому виникають значні витрати, пов'язані з його налагодженням. Ця ситуація свідчить, що для акціонерів важлива не тільки та інформація, яка відображена у Балансі, а й інша, не доведена. Вона могла б характеризувати дійсний стан фірми. Але бухгалтер не може виміряти цю інформацію, подано її у грошовому вираженні і довести до акціонерів, хоча ці факти могли б пояснити незадовільні показники прибутку.

Таким чином, той, хто читає фінансову звітність, не повинен очікувати, що всі важливі відомості, що стосуються діяльності компанії, будуть розкриті. Велике значення для правильної оцінки дійсного стану справ компанії має внутрішня інформація. Одна з найголовніших проблем бухгалтерського обліку сьогодні — знайти засоби для розширення обсягу корисної інформації і підвищення її якості.

Перевага інформації у грошовому вимірі полягає у тому, що:

- 1) її може зрозуміти будь-який користувач, навіть не фахівець;
- 2) вона є свідченням оцінених прав і зобов'язань компанії;
- 3) використовується як основа для надання фінансової інформації акціонерам, інвесторам та іншим користувачам.

### 3. Функціонує підприємство (Going concern)

Оцінка активів, що використовуються на підприємстві, ґрунтується на припущенні, що підприємство є функціонуючим, а не перебуває на межі припинення діяльності. Цей принцип є

дійсно важливим, оскільки більшість активів оцінюється згідно з їх використанням, але у випадку, якщо фірма припинить свою діяльність, вартість, яка могла б бути одержана за ці активи при їх продажу, була б значно нижчою за їх балансову вартість.

**Приклад.** Золотодобувна компанія в Зімбабве існує вже багато років.

### ЗОЛОТОВИДОБУВНА КОМПАНІЯ

#### Баланс

на 1 квітня 20XX року

(\\$)

<i>Шахта</i>	<i>500 000</i>	<i>Акціонерний капітал</i>	<i>500 000</i>
<i>Земля і будівлі</i>	<i>25 000</i>	<i>Нерозподілений</i>	
<i>Обладнання</i>	<i>200 000</i>	<i>прибуток</i>	<i>300 000</i>
<i>Інструменти</i>	<i>15 000</i>		
<i>Золото в дорозі</i>	<i>50 000</i>		
<i>Грошові кошти в банку</i>	<i>10 000</i>		
	<i>800 000</i>		<i>800 000</i>

Шахта була побудована за рахунок випущених акцій. Якщо все золото буде вичерпано, то вартість шахти дорівнюватиме нулю. Тому при реалізації або ліквідації цього підприємства акціонери не зможуть отримати навіть невеликої частки вкладених інвестицій. Принцип функціонуючого підприємства вказує на необхідність співвідношення вартості активів з можливим одержанням прибутку.

Цей принцип вносить у бухгалтерський облік певну умовність: абстрагуючись від реальності, бухгалтери домовляються і приймають припущення, що підприємство не припинить свою діяльність. Так само був задоволений маленький хлопчик Сергійко з однойменної повісті Віри Панової, коли його заспокоїли, що він ніколи не помре, а буде жити вічно.

Якщо б компанія вирішила припинити діяльність — гостро постала б проблема оцінки активів, яка в такому випадку не відповідала б принципу собівартості. Намагаючись вирішувати проблеми по мірі їх виникнення, наші зарубіжні колеги прийняли припущення, що підприємство існуватиме в неосязному майбутньому і не має намірів щодо ліквідації або різкого скорочення діяльності.

## 4. Собівартість (Cost)

Активи підприємства містять у собі грошові кошти, землю, будівлі, машини та інше майно, а також майнові права. Згідно з принципом собівартості, вони обліковуються за ціною, сплаченою за їх придбання, включаючи витрати, пов'язані з доставкою, налагодженням і введенням в експлуатацію — тобто за фактичною собівартістю.

Принцип собівартості є об'єктивним, оскільки оцінка ґрунтується на документальних даних. За предмет оцінки дійсно була (або повинна бути) сплачена відповідна сума; майно реєструється в обліку за тією ж ціною, за якою воно дійсно було придбане. Бухгалтери визначають вартість активів, посилаючись на вартість їх придбання, а не на вартість реалізації. Таким чином, вартість активів, яка використовується і яку підтримує принцип функціонуючого підприємства, — є вартість придбання (первісна вартість). Звичайно на цю сумму не впливають подальші зміни ціни активу, тобто суми, за якими активи відображені на рахунках підприємства, відбивають вартість їх придбання, а не можливу ціну їх реалізації.

Наслідком і недоліком застосування концепції собівартості є те, що знання і навички, накопичені за період функціонування підприємства, його висока репутація не відображаються як активи на рахунках компанії. Для бухгалтера різниця між вартістю використання і вартістю реалізації активів є прибуток. Ілюстрацією цьому може бути стаття «Гудвіл», яка виникає, коли одна компанія, придбавши іншу, платить більше звичайної ринкової ціни за її активи, сподіваючись використовувати нематеріальний і економічно вигідний ресурс — фірмову марку, репутацію, клієнттуру тощо. В аудиторській фірмі, наприклад, головним активом є штат співробітників (хоча цей актив не знаходить відображення у Балансі). Вартість його використання виражається через оплату праці. Різниця між погодинною оплатою роботи працюючих і вартістю послуг, наданих клієнтам, є доходом.

### *Проблеми принципу собівартості:*

- 1) користувачі бухгалтерської інформації повинні пам'ятати, що вартість придбання активів не є надійною величиною, оскільки вона не відображає їхньої поточної вартості;
- 2) первісна вартість придбання активів не утворює надійної основи для визначення прибутку.



**Приклад.** Джон Сміт — дилер з продажу шкіри, щоосені закупував у Канаді шкурки і реалізовував їх упродовж року у Великобританії. Так, у жовтні 2000 р. він придбав 2000 шкурок по \$10 і продав їх по \$20. Таким чином, у вересні 2001 р. його прибуток складе \$20 000. Але тим часом ціни в Канаді піднялись на 50 %, тобто купівельна вартість однієї шкурки склала \$15. В такому випадку реальний прибуток дорівнюватиме не \$20 000, а тільки \$10 000, оскільки Джон Сміт майбутнього разу зможе закупити шкурки по \$15, а не по \$10.

3) бухгалтерська практика списання вартості активів у вигляді амортизації означає, що можна взагалі вилучити вартість цих активів із звітності;

4) невідображення у Балансі вартості людських активів. Відомий економіст Альфред Маршалл здавна стверджував, що найбільш цінним капіталом є той, який інвестований у людей. Сьогодні всі визнали, що людські активи фірми є головним джерелом її багатства. І все ж, тільки нещодавно бухгалтери почали усвідомлювати цей факт і шукати спосіб найбільш вдалого подання інформації про вартість людських ресурсів. Іншими важливими активами, про які нічого не згадується у фінансовій звітності, є вартість становища фірми на ринку, вартість власної інформаційної системи фірми, яка впливає на якість її рішень.

Багато суперечок з питань теорії і практики фінансового обліку виникає саме навколо концепції собівартості. Зовнішні користувачі фінансової звітності прагнуть мати інформацію, головним чином, про фінансовий стан фірми, на підставі якого вони можуть приймати рішення відносно інвестицій. Бухгалтери вважають, що повинна бути об'єктивна основа для інформації, яку вони подають. Для них об'єктивність означає здатність перевірити інформацію, користуючись даними, що підтверджують реальні права та зобов'язання. Необхідність відображати юридичні права та зобов'язання, які існують у грошовому виразі, а також прагнення визначати вартість активів і пасивів в умовах постійної зміни грошових цінностей, знаходиться у центрі дебатів з приводу обліку інфляції.

## **5. Реалізація (Realization)**

В результаті продажу товарів, виконання робіт, надання послуг підприємство, як правило, отримує або певну суму грошових коштів, або дебіторську заборгованість, що зобов'язує

до сплати підприємству цієї суми. Надходження коштів внаслідок продажу товарів та послуг вважається реалізацією і приводить до визнання доходу. Реалізація, а відповідно і дохід, визнається в момент передачі підприємством покупцеві суттєвих ризиків і винагород, пов'язаних з власністю на продукцію (товар). Дохід визнається лише за умови, що він є заробленим, тобто компанія виконала той обсяг робіт, здійснення якого дає їй право на отримання доходу відповідно до умов контракту.

Принцип реалізації тісно пов'язаний з принципом собівартості, оскільки зафіксована вартість активів фірми визначається господарськими операціями, здійсненими для їх придбання. Будь-яка зміна їх вартості може бути визнана в момент, коли фірма реалізує цей актив або позбавляється його.

Принцип реалізації повністю відображає історичне походження бухгалтерського обліку як засобу запису результатів господарських операцій. *Бухгалтер не може бути впевненим в одержанні доходу до здійснення реалізації*, отже, збільшення вартості активів, не підкріплене фактом реалізації, — не записується як дохід.

**Приклад.** *Mr. Sames придбав два однакові будинки, котрі потребують ремонту, за \$50 000 і витратив додатково \$20 000 на їх відновлення. Таким чином, всі витрати становили \$70 000. Один бізнесмен запропонував купити обидва будинки по \$100 000 кожний, але Mr. Sames вирішив продати тільки один будинок, а інший зберегти для продажу в майбутньому. З позиції бухгалтерського обліку, проданий котедж визнається як такий, що має вартість \$100 000 і різниця в \$65 000 — як дохід, підтверджений фактом реалізації. Другий котедж, за який також було запропоновано \$100 000, згідно з принципом собівартості залишається, в обліку, як такий, що має вартість лише \$35 000.*

Принцип реалізації означає, що дохід, а водночас і прибуток компанії, відображений у фінансовій звітності, — є лише часткою загального збільшення вартості, накопиченою фірмою за звітний період.

## 6. Нарахування (Accruals)

Принцип нарахування тісно пов'язаний з принципом реалізації. Наприклад, 3 грудня компанія А реалізувала товарів на суму \$1000 за умови сплати рахунку покупцем через 30 діб.

Відповідно до принципу реалізації компанія А у грудні відобразить дохід від реалізації в сумі \$1000, хоча він і не привів до збільшення у грудні грошових коштів. Наведений приклад вказує на те, що доходи та витрати не обов'язково супроводжуються збільшенням або зменшенням сум грошових коштів компанії.

**Принцип нарахування відокремлює виникнення права на одержання готівки від її реального надходження, юридичне зобов'язання платити готівку від моменту її сплати.**

На практиці, як правило, рух готівки і юридичні зобов'язання за платежами не збігаються у часі.

Розглянемо спочатку, яким чином принцип нарахування застосовується до доходів. *Дохід можна визначити як право на одержання готівки*, і бухгалтерів турбує запис цих прав. Одержання готівки може бути здійснено:

- 1) одночасно з продажем;
- 2) до настання права на отримання товарів (робіт, послуг);
- 3) після настання такого права;
- 4) помилково.

**Приклад.** *За домовленістю сторін, плата за квартиру повинна вноситись авансом 1 числа кожного місяця. Якщо вона за будь-яких обставин не внесена до середини наступного місяця, то бухгалтер все ж таки включить цю суму до складу доходу, а недисциплінований платник до погашення свого боргу вважатиметься дебітором.*

Аналогічне правило застосовується до витрат. Принцип нарахування вимагає від компанії, щоб вона розглядала як витрати поточного періоду лише ті суми, що дійсно відносяться до цього періоду. Якщо платіж здійснюється авансом за декілька звітних періодів, витратами визнається його частка, що відноситься до відповідного звітного періоду.

**Приклад.** *У жовтні ви сплачуєте орендну плату за жовтень, листопад і грудень. Незважаючи на те, що повну оплату за три місяці оренди було здійснено наперед, у жовтні, до витрат поточного місяця має бути віднесена лише сума орендної плати за жовтень, а решта вважається витратами майбутніх періодів. Отже, витрати, пов'язані з орендою, розподіляються між трьома зазначеними місяцями, а не включаються до витрат того місяця, в якому було здійснено оплату.*

## 7. Відповідність (Matching)

Однією з головних цілей фінансового обліку є визначення прибутку, одержаного від господарської діяльності. Для цього доходи від операцій порівнюються з витратами, пов'язаними із здійсненням цих операцій. Принцип реалізації визначає час одержання цих доходів, а принцип нарахування допомагає бухгалтеру належним чином їх фіксувати. Принцип відповідності пов'язує доходи звітного періоду з витратами, завдяки яким ці доходи були одержані.

**Приклад.** 1 квітня компанія *Cash & Carry Ltd* придбала для продажу 2000 банок бобів по 5 р. (пенсів) за кожну. Ціна реалізації — 8 р. за банку. У квітні продано 1000 банок бобів. Необхідно визначити прибуток за квітень.

Витрати склали  $(2000 \cdot 5 \text{ р.}) \$100$ , а доходи  $(1000 \cdot 8 \text{ р.}) \$80$ , тобто, на перший погляд, компанія понесла збитки на \$20. Але цей висновок є помилковим, оскільки із 2000 банок вона продала лише 1000. Згідно з принципом відповідності, бухгалтер визначає прибуток за квітень, підраховуючи вартість реалізації 1000 банок і порівнює цей дохід від реалізації з вартістю придбання цих банок:

дохід від реалізації	$1000 \cdot 8 \text{ р.} = \$80$
собівартість реалізованої продукції	$1000 \cdot 5 \text{ р.} = \underline{\$50}$
прибуток	<u><u>\$30</u></u>

1000 банок, що залишились нереалізованими, відображаються у фінансовій звітності як активи.

## 8. Періодичність (Periodicity)

Керівництву та іншим зацікавленим особам час від часу потрібна інформація про діяльність фірми. Виникає необхідність у періодичній звітності, яка базується на ідеї контролю. Фінансові звіти розглядаються як повідомлення про фінансовий стан компанії, результати її діяльності та рух грошових коштів, що надходять від менеджерів власникам компанії. Обліковим періодом при поданні звітності зовнішнім споживачам, як правило, є один рік. Існує також поточна звітність.

Принципи відповідності та періодичності прагнуть порівняти доходи від операцій за певний обліковий період з пов'язаними з ними витратами.

## 9. Постійність (Consistency)

Корисність фінансової інформації пов'язується з висновками, які можна зробити, порівнюючи звіти однієї компанії за різні періоди або звіти різних компаній. Зіставність фінансової звітності значною мірою залежить від вибору методів бухгалтерського обліку і постійності, з якою вони застосовуються.

Сутність принципу постійності полягає у тому, що обравши якийсь із методів обліку, підприємство повинно використовувати саме його для відображення аналогічних операцій, доки не виникнуть вагомні причини для його зміни. Сукупність методів обліку, які обрало і використовує підприємство, називається обліковою політикою. Опис облікової політики є складовою частиною річного звіту підприємства. В ньому вказується, які методи використовує підприємство з питань оцінки запасів, обліку сумнівних боргів, нарахування амортизації тощо. Якщо в обліковій політиці виникають суттєві зміни, вони мають бути відображені у примітках до річного фінансового звіту із зазначенням наслідків зміни методів обліку.

## 10. обачність (консерватизм) (Prudence)

Менеджери, як і більшість людей, прагнуть подавати сприятливі звіти про те, як вони справляються зі своїми функціями з управління підприємством. Однак принцип обачності відображає підхід бухгалтера, його обережність і відповідальність перед тими, кому він надає інформацію. Існують два основних правила, що впливають з принципу обачності:

1) *для визнання доходів потрібні вагомніші докази, ніж для визнання витрат.* Іншими словами, бухгалтер не повинен переоцінювати прибуток, але має передбачити усі можливі витрати;

2) *обираючи метод оцінки активів, бухгалтер повинен зупинити свій вибір на методі, який приводить до меншої вартості.* Наприклад, якщо ринкова вартість об'єкта вища за собівартість — цінності вказуються у звіті за собівартістю, і навпаки, якщо ринкова вартість об'єкта нижча собівартості, то у звіті відображається вартість за ринковими цінами, хоча це дещо суперечить принципу собівартості. Таким чином, бухгалтери забезпечують обачність в оцінці як активів, так і обчисленого прибутку. В деяких літературних джерелах принцип обачності називають концепцією *консерватизму*.

## 11. Принцип подвійності (The Dual aspect concept)

Все майно підприємства, що залишається після платежів за зобов'язаннями, може бути об'єктом позову інвесторів. Наприклад, майно підприємства оцінюється в \$10 000, а зобов'язання — в \$4000. Капітал цього підприємства складає \$6000.

Отже:

1) все майно, яке не стало об'єктом позову кредиторів, може бути об'єктом позову інвесторів;

2) загальна сума позовів (зобов'язання + капітал) не може перевищувати вартості майна підприємства. Принцип подвійності може бути виражений у вигляді рівняння, що пов'язує між собою три поняття: майно (активи), зобов'язання і капітал.

$$\text{Майно (активи)} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$$

Наведене рівняння є основою бухгалтерського обліку. Його також можна виразити формулою, що відображає залишковий принцип відносно капіталу:

$$\text{Майно} - \text{Зобов'язання} = \text{Капітал}$$

Ця рівність повинна завжди зберігатись, якщо тільки не допущена помилка. Метод запису операцій, за яким додержуються принципу подвійності, одержав назву *подвійного запису*.

## 12. Суттєвість (Materiality)

Бухгалтеру не потрібно реєструвати і відображати у звітності ті незначні події, витрати з обліку яких не були б виправдані корисністю одержаних результатів. Наприклад, в бухгалтерському обліку не відображається щоденне використання олівців, скріпок, телефонні переговори. Так, олівці та інші малоцінні предмети списуються на витрати в момент їх придбання. Щоправда, фірми не утворюють запаси цих предметів і закуповують їх, виходячи із потреби. Телефонні витрати записуються у момент одержання рахунків. Таке рішення є простим і ефективним, хоча й менш точним.

Розглянуті приклади ілюструють принцип суттєвості, який полягає у тому, що в бухгалтерському обліку не беруть до уваги несуттєвих операцій. Формальних правил і вартісних критеріїв з цього приводу в зарубіжній практиці не існує. Таким чином, принцип суттєвості встановлює, що незначні події можуть не

братись до уваги, але будь-яка важлива інформація має бути розкрита повністю.

До суттєвих відносять такі операції, внаслідок яких зміниться фінансове становище підприємства. *Інформація вважається суттєвою, якщо ненадання її у фінансовій звітності вплине на рішення, які приймають користувачі на її основі.* Суттєвість визначається як величиною, так і характером статті, не наданої у звітності.

### **13. Припущення про стабільність валюти (The assumption of the stability of currency)**

З літературних джерел або із розповідей старшого покоління можна дізнатися, як дешево обходилася та чи інша річ багато років тому. Це свідчить про те, що купівельна спроможність валюти будь-якої країни світу не стабільна з плином часу. Хоча принцип собівартості передбачає, що активи обліковуються за ціною їх придбання, однак для правильної оцінки бухгалтерської звітності необхідно брати до уваги зміну рівня цін. Існують спеціальні методики коригування інформації, що знаходиться під впливом зміни курсів валют.

Бухгалтерський облік цілком слушно називають мовою бізнесу. В умовах розширення міжнародної інтеграції, співробітництва, політичної відвертості він повинен бути єдиним і зрозумілим, щонайменше для фахівців. Однак через різноманітні причини склалася різна побудова та склад фінансової звітності, різне розуміння її елементів: активів, пасивів, капіталу, доходів і витрат. Викладені міжнародні принципи бухгалтерського обліку допоможуть зрозуміти основи термінології, прийнятої в міжнародній практиці, визначити існуючі розбіжності. Подібно до того, як змінюється розмовна мова, стаючи більш ефективним засобом спілкування між людьми, так само зазнає змін і мова бухгалтерського обліку, щоб бути адекватною потребам бізнесу.

### **1.4. Міжнародні організації зі стандартизації бухгалтерського обліку і звітності**

Сучасний бізнес не має кордонів. Однією із форм ділового спілкування у бізнесі є бухгалтерський облік, продукція якого — фінансова звітність компаній надається зовнішнім користувачам у багатьох країнах світу. Вона вивчається партнерами, конкурентами, акціонерами, кредиторами. Термінами і поняттями

бухгалтерського обліку оперують менеджери, власники, інвестори, банкіри, юристи, бухгалтери — всі, хто залучений до ділового життя. Разом з тим, фінансові звіти компанії різних країн є однаковими лише на перший погляд. Між ними існують відмінності, обумовлені національними особливостями, розмаїттям соціальних, економічних та юридичних умов. Такі обставини призвели до різного тлумачення основних елементів фінансових звітів — активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів та витрат. Виникають проблеми розуміння носіїв фінансової інформації, яка використовується зацікавленими сторонами при прийнятті рішень. Існування відмінностей у методиці ведення бухгалтерського обліку і побудові звітності не тільки перешкоджає комунікації, а й призводить до нерозуміння зарубіжної звітності, її незіставності і, як наслідок, прийняття невірних управлінських рішень.

Ще складнішою є проблема національних аудиторських стандартів. Завдання аудиторів — засвідчити надійність і достовірність фінансової інформації, яка надається користувачам. Якщо аудитори різних країн мають різну професійну підготовку і використовують різні стандарти, то й надійність фінансової звітності, підтвердженої аудиторами різних країн, буде неоднаковою.

Проблеми, пов'язані з наслідками поданої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємств фахівці розвинених на той час країн почали розуміти ще у XIX столітті. Це призвело до створення професійних об'єднань бухгалтерів, перші з яких з'явилися у Великобританії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

#### ПРОФЕСІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

1854 р.	Інститут привілейованих бухгалтерів Шотландії
1870 р.	Інститут привілейованих бухгалтерів Англії та Уельсу
1885 р.	Привілейований інститут громадських фінансів і обліку
1888 р.	Інститут привілейованих бухгалтерів Ірландії
1891 р.	Асоціація привілейованих дипломованих бухгалтерів
1919 р.	Привілейований інститут управлінських бухгалтерів

Професійні організації самі почали визначати кваліфікаційні вимоги, правила підготовки та атестації дипломованих бухгалтерів, розробляти та затверджувати норми і правила бухгалтерської діяльності, кодекс професійної етики. Так бухгалтерська професія стала незалежною і саморегульованою. За участю британських бухгалтерів була створена перша професійна організація США. Згодом американські організації зайняли провідне місце в світовій обліковій практиці (табл. 1.3).



**ПРОФЕСІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ США ТА ЇХ ВПЛИВ  
НА СТАНОВЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

1887 р.	Створена перша Американська асоціація громадських бухгалтерів та її друкований орган «Journal of Accountancy».
1894 р.	З самого початку передбачалося, що об'єктом діяльності нової організації будуть облікові стандарти. В 1917 р. організація була реформована в Американський інститут бухгалтерів (American Institute of Accountants — AIA).
1896 р.	Асоціація рекомендувала відображати статті балансу у порядку зменшення ліквідності і визначила переваги кредиторів як користувачів фінансової звітності.
1900 р.	В різних штатах з'явилися незалежні товариства. Серед них — організація Сертифікованих громадських бухгалтерів (Certified Public Accountants — CPA).
1910 р.	Нью-Йоркська фондова біржа запросила згоди всіх компаній, які звертались за внесенням є реєстр, на публікацію річних звітів про фінансовий стан та оперативні результати.
1910 р.	Комітет Асоціації громадських бухгалтерів прийняв рішення сформулювати визначення облікових термінів з метою надання їм однорідності.
1916 р.	Заснована Американська асоціація викладачів університетів з бухгалтерського обліку в 1935 р. змінила назву на Американську бухгалтерську асоціацію (American Association of Accountants — AAA). Ця організація видає монографії та журнали «Accounting Review», «Accounting Horizons».
1919 р.	Створена Національна асоціація бухгалтерів як організація управлінських бухгалтерів. У 1972 р. нею був заснований Інститут управлінського обліку (Institute of Management Accounting — IMA), який надає спеціальну освіту і підтверджує кваліфікацію видачею сертифікату фахівця з управлінського обліку і видає журнал «Management Accounting».

<p>1929 р.</p>	<p>Крах Нью-Йоркської фондової біржі — <b>початок великої економічної кризи</b>. Акціонери втратили 15 млрд. дол. Прокотилася хвиля самогубств. Приватні капіталовкладення знизились на 90 %, виробництво скоротилось на 56 %, закривались підприємства, зросло безробіття. Доходна частина державного бюджету не виконувалась, як наслідок — не виплачувалась заробітна платня вчителям та міським службовцям. В середині 1933 р. були закриті всі банки Америки.</p>
<p>1933— 1934 рр.</p>	<p>Закони про ціни папери ставили за мету подолати наслідки браку надійної фінансової інформації, що призвело до краху фондової біржі. Висувалась вимога (на 89 років пізніше аналогічної постанови в Британії) до всіх компаній, бажаних бути зареєстрованими на фондовій біржі, подавати фінансову звітність, завірену висновком аудиторів, що мають відповідну кваліфікацію. Компанії також мають до початку продажу акцій в спеціальних проспектах надавати іншу адекватну і зрозумілу інформацію, яка б допомагала інвесторам визначити дійсну цінність своїх вкладень.</p>
<p>1934 р.</p>	<p>Конгресом США для втілення в життя законів про ціни папери 1933—1934 рр. Створена <b>Комісія з цінних паперів та біржових операцій</b> (Securities and Exchange Commission — <b>SEC</b>). Першочерговим завданням Комісії є захист інвесторів від можливих фінансових втрат внаслідок подання їм неповної або недостовірної інформації. SEC у своїх вимогах дотримується стандартів, умовностей та процедур, прийнятих в обліку, публікує інструкції щодо складання фінансових звітів.</p>
<p>1938 р.</p>	<p>Прийнято рішення, що Комісія (SEC) буде оприлюднювати лише ту фінансову звітність, яка підготовлена у відповідності з обліковими принципами. Право розробки цих принципів було визнано за професійними організаціями.</p>
<p>1936 р.</p>	<p>Дві провідні професійні організації об'єдналися під назвою «Американський інститут бухгалтерів» (AIA).</p>
<p>1957 р.</p>	<p>Назва була змінена на <b>Американський інститут сертифікованих громадських бухгалтерів</b> (American Institute of Certified Public Accountants — <b>AICPA</b>). AICPA — найвпливовіша професійна організація. Здійснює підвищення професійної кваліфікації, видавничу діяльність, розробку та розповсюдження облікових та аудиторських стандартів.</p>
<p>1972 р.</p>	<p>Створена <b>Рада з питань стандартів фінансового обліку</b> (Financial Accounting Standards Board — <b>FASB</b>), призначення якої полягає в розробці і поліпшенні стандартів фінансового обліку та звітності з метою підвищення корисності та надійності фінансової інформації. До складу FASB входять сім постійних членів, які мають змішану освітню підготовку і великий досвід роботи в бізнесі, промисловості, практичному бухгалтерському обліку або в його викладанні.</p>

Професійні організації зробили суттєвий внесок в розвиток теорії та практики обліку. Оскільки облік визначає та передає фінансову інформацію стосовно кожного підприємства, він взаємодіє майже з усіма аспектами середовища — соціальним, економічним та політичним і має відповідні наслідки. Швидке розповсюдження корпоративної власності зумовило нові вимоги до фінансової інформації, головними користувачами якої стали акціонери — особи, що приймають рішення на підставі поданої фінансової інформації. Зросло значення поняття прибутку та звітності, що його відображає. З'явилася потреба в більш детальній корисній інформації, яка б допомагала користувачам приймати обґрунтовані рішення. Щоб бути корисною в процесі прийняття рішень, інформація має заслуговувати на довіру, відповідати певним правилам. Розробкою цих правил, умовностей обліку, його концепцій, принципів і стандартів зайнялися фахівці, які об'єдналися в професійні організації. Чимало процедур та умовностей обліку, започаткованих першими професійними організаціями, застосовуються і сьогодні в багатьох країнах світу.

В середині ХХ ст. у зв'язку з розвитком міжнародних економічних відносин, спеціалізацією та кооперацією виробництва, створенням транснаціональних корпорацій назріла проблема узгодженості облікових та аудиторських стандартів. У цей час було зроблено перші кроки у напрямку досягнення гармонізації бухгалтерської практики. Так, у 1966 році сформувалася Міжнародна дослідницька група бухгалтерів, до якої увійшли фахівці Американського Інституту сертифікованих громадських бухгалтерів, а також аналогічних інститутів Великобританії та Канади. Група випустила звіт, в якому дала порівняння практики ведення обліку у цих країнах. Але найкращим засобом для прийняття спільних рішень з бухгалтерських проблем різних країн було створення Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і Міжнародної федерації бухгалтерів.

**Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку** (КМСБО — *International Accounting Standards Committee* — *IASC*) був створений у 1973 році провідними професійними бухгалтерськими організаціями Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Великобританії, Ірландії та США.

КМСБО фінансується професійними бухгалтерськими організаціями, що входять до складу його правління, МФБ, а також за рахунок внесків від багатонаціональних компаній, фінансових установ, бухгалтерських фірм та інших організацій.

У 1976 році Комітет об'єднавав шість організацій з 23 членами, половина з яких була делегована Інститутом присяжних бухгалтерів Англії та Уельсу. З 1983 по 2000 рік членами КМСБО були всі фахові організації бухгалтерів, що входили до складу Міжнародної федерації бухгалтерів — усього 143 члени зі 104 країн світу, які представляли понад 2 млн бухгалтерів.

У травні 2000 році був прийнятий новий статутний, згідно з яким індивідуальне членство було скасоване, а Комітет перейменований на Раду з МСБО.

Основні завдання Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (відтепер Ради з МСБО) полягають у розробці на потребу суспільства бухгалтерських стандартів, яких необхідно дотримуватися при складанні фінансових звітів; сприяти розповсюдженню їх у всьому світі; проводити роботу із удосконалення та гармонізації бухгалтерського обліку.

Міжнародний комітет з бухгалтерських стандартів здійснив низку проектів, спрямованих на досягнення зіставності фінансових звітів у всьому світі, оприлюднив 41 стандарт (табл. 1.4 та 1.5), що охоплює методологію і принципи організації бухгалтерського обліку та процедури, пов'язані з поданням фінансових звітів.

У 1981 р. Рада КМСБО створила міжнародну **Консультативну групу**, яка об'єднує представників міжнародних організацій — розробників і користувачів фінансових звітів, а також представників фондових бірж та організацій, що регулюють обіг цінних паперів. До складу групи також увійшли представники або спостерігачі з агенцій розвитку, органів розробки стандартів та міжурядових організацій. На сьогодні момент членами Консультативної групи є:

- Базельський комітет з банківського нагляду;
- Підрозділ ООН з транснаціональних корпорацій та інвестицій;
- Європейська комісія;
- Міжнародна актуарна асоціація;
- Міжнародна асоціація страхових інспекторів;
- Міжнародна асоціація адвокатів;
- Міжнародна асоціація з бухгалтерської освіти та досліджень;
- Міжнародна організація комісій з цінних паперів;
- Міжнародна конфедерація вільних профспілок та Міжнародна конфедерація праці;
- Міжнародна торгова палата;
- Міжнародна федерація фондових ринків;

- Міжнародна фінансова корпорація;
- Міжнародний комітет зі стандартів оцінки;
- Міжнародні банківські асоціації;
- Організація з економічного співробітництва та розвитку;
- Світовий банк;
- Федерація банкірів Європейського Союзу.

Консультативна група періодично проводить свої засідання для обговорення з Радою технічних питань стосовно проектів КМСБО, робочої програми комітету та його стратегії. Ця група відіграє важливу роль у процесі розробки комітетом Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та прийнятті розроблених стандартів.

У 1995 році КМСБО створив **Міжнародну дорадчу раду** — орган високого рівня, до складу якого входять провідні представники бухгалтерської професії, бізнесу, користувачі фінансової звітності, які обіймають керівні посади. Завданням Дорадчої ради є сприяння прийняттю Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та підвищення авторитету діяльності КМСБО шляхом:

а) перегляду та надання коментарів стосовно стратегії і планів Ради для задоволення потреб тих країн, представники яких обрали до КМСБО;

б) підготовки річних звітів щодо ефективності діяльності Ради у досягненні її цілей і дотриманні належних процедур;

в) сприяння участі в роботі комітету і прийняття роботи КМСБО представниками бухгалтерської професії, діловою спільнотою, користувачами фінансових звітів та іншими зацікавленими сторонами;

г) пошуку і забезпечення фінансування діяльності КМСБО таким чином, щоб воно не обмежувало незалежність КМСБО;

д) розгляду бюджетів та фінансових звітів КМСБО.

Дорадча рада забезпечує дотримання незалежності та об'єктивності у прийнятті технічних рішень щодо Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Діяльність Ради підтримує невеликий штат постійних представників, очолюваний Генеральним секретарем, з офісом у Лондоні. До складу технічного штату та інших менеджерів проекту нині входять представники Бермудів, Великобританії, Данії, Канади, Японії та США. Нещодавно до складу технічного штату та консультантів проектів увійшли представники Китаю, Німеччини, Нової Зеландії, Малайзії, Південної Африки та Франції.

Іншою авторитетною міжнародною організацією є **Міжнародна федерація бухгалтерів** (International Federation of Accountants).

tants — IFA), створена в 1977 році у Мюнхені на XI Міжнародному конгресі бухгалтерів. Сферою діяльності цієї організації є розробка етичного, освітнього та аудиторського напрямів у бухгалтерському обліку. У складі Федерації діють: Комітет з узагальнення аудиторської практики та Комітети з професійної підготовки та етики. Вони займаються розробкою міжнародних вимог щодо аудиту, управлінського обліку, освіти та професійної етики. Кожні п'ять років скликається Міжнародний конгрес бухгалтерів, щоб на ньому фахівці з усього світу мали можливість обговорити прогрес у досягненні поставленої мети.

У зв'язку з розширенням впливу транснаціональних корпорацій на світову економіку зацікавленість проблемами обліку і звітності виявляє **Організація Об'єднаних Націй**. Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку і звітності, створена при ній у 1982 році, періодично випускає рекомендації зі стандартизації звітності транснаціональних корпорацій.

Отже, до міжнародних організацій, що впливають на становлення та розвиток бухгалтерського обліку на світовому рівні, відносяться:

- Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASC);
- Міжнародна федерація бухгалтерів (IFA);
- Організація Об'єднаних Націй (ООН);
- Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку і звітності ООН (ISAR);
- Комісія з транснаціональних корпорацій ООН (UNCTC);
- Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD) та ін.

На регіональному рівні першими почали проводити політику «спільного ринку», спрямовану на поступове усунення всіх обмежень в торгівлі між країнами-учасницями, ліквідацію перешкод для вільного переміщення «осіб, капіталів та послуг», розробку принципів узгодженої економічної політики члени **Європейського Економічного Співробітництва** (з 1957 р.), згодом, з 1993 року — **Європейський Союз (ЄС)**. Ця організація відіграла значну роль у досягненні зіставності фінансової звітності та розвитку гармонізації і стандартизації бухгалтерського обліку. Склад членів ЄС з моменту створення збільшився з 6 до 15 країн. До складу ЄС входять Бельгія, Данія, Франція, Германия, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Великобританія, Австрія, Фінляндія та Швеція.

Удосконаленням методології обліку в Європі займається також **Федерація європейських бухгалтерів-експертів (FEE)**. Федерація виникла у 1986 році в результаті злиття Європейського союзу бухгалтерів-експертів у галузі обліку, яка з 1951 року займалася стандартизацією європейського обліку та дослідницької групи бухгалтерів-експертів, що вивчала бухгалтерську практику з 1966 року.

Федерація є провідною професійною організацією в Європі. Головним її завданням є консультування комісій ЄС з питань бухгалтерського обліку та оподаткування, а також проведення порівнювального аналізу директив ЄС та МСБО з метою виявлення їх сумісності.

У 1994 році була заснована **Європейська федерація бухгалтерів і аудиторів (EFAA)** підприємств малого та середнього бізнесу. Метою створення цієї організації є впровадження контролю за якістю професійної діяльності, пов'язаної з консультаціями клієнтів, аудитом або веденням бухгалтерського обліку, що є гарантією додержання встановлених етичних норм та стандартів аудиту.

**Африканська рада з бухгалтерського обліку (AAC)** була заснована у 1979 році з метою уніфікації методик обліку, удосконалення професійної освіти, обміну професійним досвідом. Її членами є урядові організації бухгалтерів африканських країн, а метою діяльності — законодавче узгодження національних бухгалтерських систем, що дісталися у спадок від країн-метрополій, розробка єдиних стандартів бухгалтерського обліку і звітності.

**Міжамериканська асоціація бухгалтерів (IAA)** була створена у 1949 році з метою уніфікації бухгалтерської практики у південноамериканських країнах та організації професійних конференцій. Кожні 2—3 роки за результатами конференцій учасників публікуються науково-методичні матеріали. До складу асоціації входять: Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гватемала, Гондурас, Домініканська Республіка, Канада, Коста-Ріка, Куба, Колумбія, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, США, Сальвадор, Уругвай, Чилі, Еквадор.

**Конфедерація бухгалтерів країн Азії та Тихого океану (САРА)** заснована у 1976 р. До її складу увійшли: Австралія, Бангладеш, Бірма, Канада, Індія, Індонезія, Ліван, Нова Зеландія, Пакистан, Самоа, Сінгапур, США, Таїланд, Філіппіни, Шрі-Ланка та ін. Метою діяльності є регіональна координація бухгалтерського обліку, а в перспективі — гармонізація бухгалтерських стандартів.

**Федерація бухгалтерів Південно-Східної Азії АСЕАН (FA)** заснована у 1977 році представниками Індонезії, Малайзії, Сінгапура, Таїланду Філіппін. Крім головного завдання — підвищення статусу бухгалтерської професії, Федерація розглядає питання узгодження національних методик обліку та бухгалтерських стандартів.

До регіональних професійних організацій, що займаються питаннями гармонізації та стандартизації обліку, відносяться також **Південно-Азіатська федерація бухгалтерів (SAFA)**, **Північна федерація бухгалтерів (HFA)** та інші.

### **1.5. СКЛАД ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І ДИРЕКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА (ЄС)**

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку є результатом процесу економічної інтеграції, створення та функціонування єдиного економічного простору, міжнаціональних корпорацій, вільних економічних зон, спільних підприємств, реалізації спільних проектів.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) розроблені з метою уніфікації порядку надання фінансової інформації про підприємства в усьому світі. Вони визначають загальні правила та процедури бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності з метою забезпечення користувачів інформацією для прийняття ними економічних рішень. Зобов'язання, взяті членами КМСБО, передбачають, що у разі дотримання МСБО у всіх важливих аспектах цей факт має розкриватися. Там, де місцеві положення вимагають відхилення від МСБО, місцеві члени КМСБО намагаються переконати відповідні органи у доцільності гармонізації з МСБО.

Удосконалення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку є безперервним процесом. Станом на 1 жовтня 2005 року радою Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку оприлюднено сім міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та 31 — МСБО (табл. 1.4 та 1.5).

У 2001 році, після реорганізації, рада МСБО перейменувала Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) у Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Перший Міжнародний стандарт фінансової звітності був затверджений 19 червня 2003 року, і він поширюється на фінансову звітність починаючи з



2004 року. Водночас, стандарти, випущені до цього, зберігають свою колишню назву (МСБО) і замінюватимуться на МСФЗ поступово.

*Таблиця 1.4*

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ**

Назва стандарту		Дата набрання чинності
МСФЗ 1	Застосування міжнародних стандартів фінансової звітності вперше	01.01.2004
МСФЗ 2	Виплати з використанням акцій	01.01.2005
МСФЗ 3	Об'єднання підприємств	01.03.2004
МСФЗ 4	Страхові контракти	01.01.2005
МСФЗ 5	Непоточні активи, призначені для продажу, і діяльність, що припиняється	01.01.2005
МСФЗ 6	Дослідження та оцінка корисних копалин	01.01.2006
МСФЗ 7	Фінансові інструменти: розкриття	01.01.2007

*Таблиця 1.5*

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

№ п/п	Назва стандарту	Дата набрання чинності після останнього перегляду
1	МСБО 1 Подання фінансових звітів	01.01.2005
2	МСБО 2 Запаси	01.01.2005
3	МСБО 7 Звіт про рух грошових коштів	01.01.1994
4	МСБО 8 Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки	01.01.2005
5	МСБО 10 Події після дати проведення балансу	01.01.2005
6	МСБО 11 Будівельні контракти	01.01.1995
7	МСБО 12 Податки на прибуток	01.01.1998
8	МСБО 14 Звітність за сегментами	01.07.1998
9	МСБО 16 Основні засоби	01.01.2005
10	МСБО 17 Оренда	01.01.2005
11	МСБО 18 Дохід	01.01.1995

Закінчення табл. 1.5

№ п/п	Назва стандарту	Дата набрання чинності після останнього перегляду
12	МСБО 19 Виплати працівникам	01.01.1999
13	МСБО 20 Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу	01.01.1984
14	МСБО 21 Вплив змін валютних курсів	01.01.2005
15	МСБО 23 Витрати на позики	01.01.1995
16	МСБО 24 Розкриття інформації щодо взаємов'язаних сторін	01.01.2005
17	МСБО 26 Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення	01.01.1998
18	МСБО 27 Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства	01.01.2005
19	МСБО 28 Облік інвестицій в асоційовані компанії	01.01.2005
20	МСБО 29 Фінансова звітність в умовах гіперінфляції	01.01.1990
21	МСБО 30 Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних установ	01.01.1991
22	МСБО 31 Фінансова звітність про частки у спільних підприємствах	01.01.2005
23	МСБО 32 Фінансові інструменти: розкриття та подання	01.01.2005
24	МСБО 33 Прибуток на акцію	01.01.2005
25	МСБО 34 Проміжна фінансова звітність	01.01.1999
26	МСБО 36 Зменшення корисності активів	31.03.1999
27	МСБО 37 Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи	01.01.1999
28	МСБО 38 Нематеріальні активи	31.03.2004
29	МСБО 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка	01.01.2005
30	МСБО 40 Інвестиційна нерухомість	01.01.2005
31	МСБО 41 Сільське господарство	01.01.2003

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку можна згрупувати за темами (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

**ГРУПУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ  
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА ТЕМАМИ**

<b>1) Фінансова звітність та облікова політика</b>
МСФЗ 1 Застосування міжнародних стандартів фінансової звітності вперше МСБО 1 Подання фінансових звітів МСБО 7 Звіт про рух грошових коштів МСБО 8 Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки МСБО 14 Звітність за сегментами МСБО 29 Фінансова звітність в умовах гіперінфляції МСБО 30 Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних установ МСБО 33 Прибуток на акцію МСБО 34 Проміжна фінансова звітність
<b>2) Основні стандарти</b>
МСБО 2 Запаси МСБО 11 Будівельні контракти МСБО 12 Податки на прибуток МСБО 16 Основні засоби МСБО 17 Оренда МСФЗ 5 Непоточні активи, призначені для продажу, і діяльність, що припиняється МСБО 40 Інвестиційна нерухомість МСБО 38 Нематеріальні активи МСБО 36 Зменшення корисності активів МСБО 18 Дохід МСБО 37 Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи МСБО 23 Витрати на позики МСБО 20 Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу МСФЗ 7 Фінансові інструменти: розкриття МСБО 32 Фінансові інструменти: розкриття та подання МСБО 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка
<b>3) Оплата праці</b>
МСБО 19 Виплати працівникам МСБО 26 Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення МСФЗ 2 Виплати з використанням акцій
<b>4) Розкриття інформації</b>
МСБО 10 Події після дати балансу МСБО 21 Вплив змін валютних курсів МСБО 24 Розкриття інформації щодо взаємопов'язаних сторін
<b>5) Галузеві стандарти</b>
МСБО 41 Сільське господарство МСФЗ 4 Страхові контракти МСФЗ 6 Дослідження та оцінка корисних копалин
<b>6) Стандарти з консолідації</b>
МСФЗ 3 Об'єднання підприємств МСБО 27 Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства МСБО 28 Облік інвестицій в асоційовані компанії МСБО 31 Фінансова звітність про частки у спільних підприємствах

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності мають характер рекомендацій, вони не домінують над місцевими Положеннями з бухгалтерського обліку. Але якщо фінансові звіти випускаються не тільки для внутрішнього використання, а призначені для акціонерів, кредиторів, широкої громадськості, вони мають відповідати Міжнародним стандартам.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності широко використовуються в усьому світі. Вони є методологічною основою бухгалтерського обліку і орієнтиром для розробки національних стандартів (положень).

В Європі роботу з гармонізації бухгалтерського обліку з 1957 року проводить **Європейське Економічне Співробітництво (ЄЕС)**, згодом **Європейський Союз (ЄС)**. Інтеграційні процеси в країнах Західної Європи об'єктивно вимагали перегляду як законодавства цих країн, так і системи обліку, звітності та статистики. Після створення Європейського Союзу значно активізувалися процеси уніфікації та стандартизації законодавства, а також обліку, звітності і статистики європейських країн.

Зусилля ЄС в напрямку упорядкування обліку та звітності фірм привели до прийняття директив, обов'язкових для всіх країн-учасниць.

Так, **перша директива** містить положення з реєстрації та публікації основної інформації про компанії. **Друга директива** обумовлює питання створення компаній з обмеженою відповідальністю, підтримки і функціонування їх капіталу. До неї включено положення, що регулюють збільшення чи зменшення статутного капіталу, випуск акцій, одержання дивідендів тощо. **Третя директива** регламентує аспекти злиття компаній країн—членів ЄС; визначає гарантії для кредиторів, найманих працівників, акціонерів, розглядає питання відображення відповідної фінансової інформації.

**Четверта директива** вважається фундаментом корпоративного законодавства ЄС. Вона містить положення про форму річних звітів, принципи обліку, аудиту, вимагає оприлюднення інформації для тих, на чий добробут впливає робота компанії. **П'ята директива** містить основні напрямки проведення річного аудиту, питання призначення та оплати аудиторів, забезпечення їх незалежності. **Шоста директива** встановлює норми, яких необхідно дотримуватися при виділенні із компанії дочірнього підприємства, а також випуску на ньому акцій з подальшим розповсюдженням їх серед акціонерів материнської компанії. Інші директиви встановлюють єдині правила для складання, подання,

оприлюднення та аудиту консолідованої фінансової звітності у державах—членах Європейського Союзу (*директива № 7*), методи оцінки кваліфікації аудиторів (*директива № 8*), висвітлюють питання формування груп компаній та заходи захисту прав меншості (*директива № 9*), розглядають питання міжнародного злиття компаній (*директива № 10*) та вимагають відображення інформації про зарубіжні відділення компаній (*директива № 11*).

17 травня 2006 року Європарламент та Рада ЄС схвалили *Директиву 2006/43/ЄС* щодо обов'язкового аудиту річних фінансових звітів і консолідованих звітів, яка вносить зміни до Четвертої (Директива 78/660/ЄЕС) і Сьомої (Директива 83/349/ЄЕС) Директив та замінює Восьму Директиву (Директива 84/253/ЄЕС).

Ставлячи за мету створення єдиного європейського ринку, ЄС приділяє велику увагу уніфікації і зіставності фінансової звітності. Удосконалення, узгодженість показників фінансової звітності в усьому світі з метою задоволення потреб різних її користувачів є центральною проблемою, на вирішення якої передусім спрямована діяльність міжнародних організацій зі стандартизації бухгалтерського обліку.

З 1 січня 2005 року відповідно до Регламенту ЄС 1606/2002 від 19 липня 2002 року про застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), консолідовані фінансові звіти товариств, акції яких знаходяться на лістингу на регульованому ринку держави—члена ЄС, повинні складатися за МСФЗ.

## **1.6. ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ ТА МОДЕЛЕЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

### **Класифікація систем бухгалтерського обліку**

У системах бухгалтерського обліку і звітності різних країн існують суттєві відмінності, обумовлені впливом численних факторів, до яких можна віднести: правове регулювання, фінансову та податкову системи, професійну підготовку бухгалтерів та аудиторів, загальну економічну ситуацію у країні, потреби користувачів облікової інформації, вплив інших держав тощо.

Системи обліку різняться за організаційною будовою, складом і кількістю об'єктів та суб'єктів, рівнем сумісності облікової інформації, сферами дії, характером взаємодії із зовнішнім середовищем тощо.

Відмінності практики ведення бухгалтерського обліку та її наслідків проілюстрував ще у 1990 році Д'Ільєрс (D'Hiërs), який навів приклад розрахунку прибутку на акцію, базуючись на правилах різних систем бухгалтерського обліку. Результат був таким:

- за німецькими правилами — 3 ЕКЮ;
- за французькими — 4 ЕКЮ;
- за британськими — 6 ЕКЮ.

Відмінності бухгалтерських правил різних країн впливають на інформацію фінансової звітності, ставлячи під сумнів її надійність, що гальмує вільний потік капіталів, та ділову активність у бізнесі.

Перші спроби класифікувати системи бухгалтерського обліку різних країн були зроблені ще на початку ХХ ст. Тоді американський учений Генрі Ренд Хетфілд (Hatfield) виділив три групи: Великобританія, США, континентальна Європа. Критерії класифікації ним не були визначені.

Наприкінці 1960-х років Матлер (Mutler) запропонував свій варіант класифікації систем бухгалтерського обліку, виділивши в ній чотири групи:

1) системи бухгалтерського обліку і звітності, що базуються **на макроекономічному підході**. Такий підхід означає, що система бухгалтерського обліку є інструментом формування національної економічної політики (Швеція);

2) системи бухгалтерського обліку і звітності, що базуються **на мікроекономічному підході**. Такий підхід є характерним для країн з ринковою економікою і значною питомою вагою малого та середнього бізнесу. При цьому все більше проявляється тенденція оцінки активів за поточною вартістю (Нідерланди);

3) бухгалтерський облік як незалежна дисципліна, що розвивається, виходячи із практичних завдань бізнесу (США, Великобританія);

4) уніфікована система бухгалтерського обліку. Такі системи існують у країнах, де облік і звітність використовується урядом для моніторингу та контролю за економікою (Франція).

Американською асоціацією бухгалтерів у 1977 році була запропонована класифікація систем бухгалтерського обліку «за зонами впливу» з виділенням п'яти зон:

- британська;
- франко-іспансько-португальська;
- німецько-голландська;
- американська;
- комуністична.

З 1978 по 1990-ті роки розробкою класифікацій бухгалтерських систем займалися Да Коста (Da Costa), Ноубс (Nobes), Нер (Nair), Франк (Frank) та ін.

Українські дослідники М. Лучко та І. Бенько [25, с. 22—23] виділяють шість національних і міжнародних бухгалтерських систем:

1. Країни Східної Європи — єдина бухгалтерія; витратна база плану рахунків; мета облікової системи — зниження собівартості.

2. Країни Європейського Союзу (ЄС) — дві бухгалтерії (загальна й аналітична); прибуткова база плану рахунків; мета облікової системи — збільшення прибутку.

3. Англосаксонська система — дві бухгалтерії (фінансова й управлінська); прибуткова база плану рахунків; мета облікової системи — збільшення прибутку.

4. Французька система — дві бухгалтерії; виробнича база плану рахунків; мета бухгалтерії — збільшення доходу.

5. Країни Африканського Союзу — дві бухгалтерії; виробнича база плану рахунків; мета бухгалтерії — збільшення доходу.

6. Організація Об'єднаних Націй (ООН) — дві бухгалтерії; виробнича база плану рахунків; мета облікової системи — збільшення доходу.

Із наведених класифікацій систем бухгалтерського обліку сучасні економісти виділяють такі моделі обліку: британо-американську, континентальну та південноамериканську.

### **Характерні риси моделей бухгалтерського обліку**

**Британо-американська модель** (Велика Британія, США, Нідерланди) зорієнтована на інформаційні запити інвесторів і кредиторів, завдання інформаційного забезпечення потреб держави (податкових органів) винесено за межі фінансового обліку та звітності. Застосовується професійне, а не державне регулювання бухгалтерського обліку, значна увага приділяється визначенню реального фінансового результату діяльності. Розвиненість ринків цінних паперів зумовила високий професіоналізм не тільки бухгалтерів, а й користувачів облікової інформації.

**Континентальна модель** застосовується у більшості країн Європи та в Японії. Бухгалтерська звітність орієнтована у першу чергу на задоволення потреб податкових та інших органів державної влади, а потім — на запити інвесторів і кредиторів. Бухгал-

терський облік регламентується законодавчо, відрізняється консервативністю та високим ступенем втручання держави в облікову практику. Характерним є тісні зв'язки бізнесу з банками та відмінності практики обліку в різних країнах.

**Південноамериканська модель** застосовується у країнах, які об'єднує спільне минуле та іспанська мова (за винятком Бразилії, де державною є португальська мова). В цілому облік орієнтований на потреби державних і податкових органів, регламентований законодавчо, уніфікований. Особливістю організації обліку за цією моделлю є коригування даних бухгалтерської звітності відповідно до темпів інфляції.

Різні підходи до формування систем обліку ускладнюють роботу міжнародних аналітиків та спілкування національних підприємств на міжнародному рівні, вихід на світові ринки капіталів, спільну діяльність компаній різних країн, створюють проблеми на шляху міжнародних інвестицій.

Засобом нівелювання відмінностей різних систем бухгалтерського обліку є його гармонізація і стандартизація.

Спроби міжнародної координації обліку ведуться вже більше ста років. Одним із її засобів є проведення міжнародних конгресів бухгалтерів, перший із яких відбувся у 1904 році у місті Луїс (США). Від 1952 року ці конгреси проходять кожні п'ять років, останній відбувся у 2002 році Конгреси Європейської асоціації бухгалтерів проводяться щороку.

Все більшого поширення набувають Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності. У багатьох країнах вони використані як основа побудови національних положень. Це відноситься у першу чергу до країн, що розвиваються або «нових індустріальних країн», таких як Малайзія, Пакистан, Уругвай, Таїланд тощо. Використовуючи для формування облікових та звітних даних міжнародні підходи, ці країни намагаються бути привабливими для інвесторів шляхом максимальної адаптації своїх бухгалтерських систем міжнародним вимогам.

Аналогічні причини спонукали країни соціалістичного табору до прийняття МСБО чи розробки на їх основі національних стандартів з метою прискореного переходу на ринкову модель розвитку.

Вплив МСБО на бухгалтерські системи розвинених капіталістичних систем є менш значним. Так, незначний вплив МСБО на облік у США, Канаді і Великій Британії пов'язаний з тим, що міжнародні стандарти містять у собі велику кількість ідей, закладених у національних стандартах цих країн. Незважаючи на все



більше поширення МСБО, ці країни не поспішають на них переходити.

США посідають домінуючі позиції у сфері економіки, у т. ч. й бухгалтерського обліку завдяки:

- економічній значимості американських ТНК;
- впливу на ділове життя міжнародних компаній, в яких домінуюче місце займають бізнесмени США;
- високій технічній якості, яку забезпечують американські промислові стандарти;
- високому науковому рівню американських публікацій з проблем бухгалтерського обліку та звітності;
- високому професійному потенціалу американських фахівців з бухгалтерського обліку.

Саме з цих причин у підручнику викладено методологічні засади обліку і звітності відповідно до міжнародних стандартів, а також розглядаються особливості організації обліку і побудови звітності англomовних країн.

## **1.7. СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ТА ТЕХНІКА РАХІВНИЦТВА**

### **Реєстрація та зберігання інформації**

Інформація, необхідна для прийняття управлінських рішень повинна накопичуватися, зберігатися і бути готовою для використання. Для цього й існує **облікова система**. Функціями її є:

- збір, реєстрація та зберігання інформації;
- її систематизація;
- виконання математичних дій та узагальнення даних;
- підготовка фінансових звітів.

Ці процедури повторюються у кожному звітному періоді. Збір та опрацювання облікової інформації протягом звітного періоду називають **циклом опрацювання облікової інформації**.

Початковою фазою цього циклу є збір первинної інформації про кожну операцію на підприємстві. Добре організована система збору має істотне значення, від її оперативності залежить якість інформації на виході з облікової системи.

Кожна господарська операція звичайно оформлюється первинним документом, що містить важливі дані щодо цієї операції. Такими документами можуть бути рахунки постачальників, квитанції про сплату, касові ордери та ін. Документи також можуть

відображати використання на підприємстві товарно-матеріальних запасів, нарахування амортизації основних засобів тощо. Різноманітна інформація породжується різними оперативними функціями підприємства. Реєстрація та зберігання первинної інформації здійснюється в три етапи:

1) складання первинного документа на кожну господарську операцію;

2) аналіз кожної господарської операції;

3) запис економічних наслідків кожної операції в хронологічному порядку (протоколювання).

Фахівцям необхідно бути обізнаними з деякими особливостями, що склалися у світовій практиці в оформленні первинних документів:

**1. Записи цифр.** При запису цифр на нерозграфленому аркуші для відмежування тисяч використовуються коми, а для десятків — крапки.

**2. Знак грошової одиниці** (доларів, фунтів та ін.) **ставиться перед числом.** Наприклад, число 5875,96 дол., відповідно до західної практики, буде записане яке \$5875,96. Коли використовуються розграфлені бланки, коми та крапки не обов'язкові.

**3. Виділення підсумків.** Число, після якого вказується підсумок, підкреслюється однією лінією. Це вказує, що наступне за підкресленим числом є результатом додавання або віднімання. Кінцевий підсумок підкреслюється двома лініями.

Наприклад: \$180

120  
\$300

**4. Позначення грошових одиниць у таблицях.** Грошова одиниця позначається перед першою сумою в кожній колонці, а також перед останньою підсумковою сумою. Позначення грошової одиниці не використовується в реєстрах бухгалтерського обліку — журналах та Головній книзі.

**Документування** господарських операцій — це **перший крок** в реєстрації та зберіганні інформації. **Другим кроком є аналіз операції.** Кожна господарська операція змінює відповідні показники Балансу і складові його рівняння. Під час такого аналізу з'ясовується вплив операції на активи, зобов'язання і капітал підприємства. В результаті аналізу приймається рішення — який рахунок дебетується, а який кредитується. При цьому мають зберігатися дві основні балансові тотожності.

**Третім етапом реєстрації є запис у хронологічному порядку кожної операції та її економічних наслідків.** Відомості про

кожну операцію заносяться в **Журнал**. Журнал — це бухгалтерський реєстр початкового запису (всі операції реєструються в ньому відразу після оформлення та аналізу первинних документів). Процедура опису операції в Журналі називається **протоколюванням**.

Існує декілька видів Журналів. Вибір одного з них залежить від обсягу і характеру господарських операцій підприємства. Самим простим і гнучким є **Головний Журнал**, який використовується на більшості підприємств (табл. 1.15).

#### **Правила заповнення Журналу:**

1. Сторінки Журналу нумеруються. У Головній книзі, куди потім розносяться операції, вказують сторінку Журналу, на якій вони записані.

2. На початку кожної сторінки Журналу в колонці «Дата» записується рік.

3. Після року вказується місяць. Наступний запис місяця на сторінці здійснюється тільки після його зміни.

4. Назву рахунку, що дебетується, вказують відразу після дати з самого початку рядка в колонці «Назви рахунків і пояснення».

5. Назву кредитованого рахунку розміщують під назвою дебетованого рахунку із зміщенням вправо.

6. Коротке пояснення починається в наступному після кредитованого рахунку рядку. В ньому має бути посилання на первинний документ.

7. Графа «Фоліо» залишається не заповненою на момент, коли здійснюється запис у Журнал. Ця колонка використовується під час перенесення даних до Головної книги для зображення, що відповідне перенесення вже зроблено, та надання можливості простежити, куди саме перенесені дані.

8. Після кожної операції повинен залишатися вільний рядок. Його наявність виділяє в окремий блок кожну операцію і полегшує прочитання Журналу.

Розглянуті процедури чітко відображають проміжну роль Журналу між первинним документом і Головною книгою. Може виникнути запитання: «Навіщо потрібний Журнал, якщо операція може бути записана безпосередньо з первинного документа у Головну книгу?» Відповідь дають **переваги застосування Журналу**:

1. *Журнал — це збірка записів про господарські операції, в той час як Головна книга — збірка рахунків.*

2. Журнал забезпечує хронологічну реєстрацію усіх господарських операцій підприємства. Якщо виникає потреба знайти дані

про господарську операцію, що відбулася кілька місяців чи років тому, необхідно знайти дату операції в Журналі.

3. В журнальному записі міститься повна інформація про господарську операцію, дебет і кредит зареєстровані разом, а в Головній книзі — на різних рахунках. Оскільки Головна книга може мати значну кількість рахунків, в ній важко знайти дані про конкретну операцію.

4. Використання Журналу допомагає попередити помилки, пропуски дебета чи кредита або їх запис двічі.

Таким чином, запис у Журналі — це спосіб аналізу, реєстрації та зберігання інформації про господарські операції, що мали місце на підприємстві.

## **Систематизація інформації**

Для підготовки фінансових звітів необхідне розуміння значення кожного їх елементу, тому для кожної статті Балансу та Звіту про прибутки та збитки ведеться окремий рахунок. Всі рахунки зібрані у **Головній книзі**. За умов комп'ютеризованої форми бухгалтерського обліку дані Головної книги знаходяться в електронній пам'яті. В цьому випадку також розрізняють окремі бухгалтерські рахунки.

Рахунки відкривають на кожний вид активів, зобов'язань і власного капіталу фірми, а також на кожний вид доходів і витрат. Інформація, записана в Журналі у хронологічній послідовності, при перенесенні у Головну книгу систематизується за її видами на рахунках. Застосування рахунків дає можливість накопичувати інформацію, згруповану за економічно однорідними групами, контролювати її, зберігати і використовувати для подальшого опрацювання з метою підготовки фінансової звітності. Рахунки розміщують у Головній книзі в послідовності наведення відповідних статей у фінансових звітах, тобто: активи, зобов'язання, власний капітал, доходи і витрати. Кількість рахунків, необхідних підприємству, залежить від його розмірів, характеру операцій і від того, наскільки і для яких органів управління і контролю потрібна детальна класифікація інформації. Підприємства, виходячи зі своїх потреб, розробляють власні плани рахунків. Кожний рахунок має назву і номер. Як правило, перша цифра номера рахунку означає належність його до одного із головних розділів Балансу чи Звіту про прибутки та збитки.

Наприклад, рахунки, номери яких починаються з цифри 1, застосовуються для обліку активів, з цифри 2 — для обліку зо-

бов'язань і т. д. Розглянемо систему фінансового обліку та техніку рахівництва на умовному прикладі майстерні по ремонту автомобілів, план рахунків якої наведено у табл. 1.7.

Таблиця 1.7

**МАЙСТЕРНЯ ПО РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ**

ПЛАН РАХУНКІВ

<i>Номери рахунків</i>	<i>Назви рахунків</i>
<b>10-19 1. АКТИВИ</b>	<b>(ASSETS)</b>
10 Грошові кошти	(Cash)
11 Рахунки до отримання	(Accounts Receivable)
12 Авансом сплачені витрати	(Prepaid Expenses)
13 Запаси	(Stock)
14 Обладнання	(Equipment)
15 Накопичена амортизація	(Depreciation)
<b>20-29 2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ</b>	<b>(LIABILITIES)</b>
20 Рахунки до сплати	(Accounts Payable)
21 Заборгованість по заробітній платі	(Liabilities for Employee compensation)
<b>30-39 3. КАПІТАЛ ВЛАСНИКА</b>	<b>(OWNER'S CAPITAL)</b>
30 М-р Адамс, капітал	(Mr. Adams, capital)
31 М-р Адамс, вилучення капіталу	(Drawings; Withdrawals)
<b>40-49 4. ДОХОДИ</b>	<b>(REVENUES)</b>
40 Виручка від реалізації	(Revenues from sales)
41 Зведений рахунок фінансових результатів	(Income Summary)
<b>50-59 5. ВИТРАТИ</b>	<b>(EXPENSES)</b>
50 Витрати на виплату	(Salaries & Wages заробітної плати Expenses)
51 Витрати на амортизацію	(Depreciation Expenses)
52 Витрати на оренду	(Rent Expenses)
53 Витрати запасів	(Cost of Goods Sold)
54 Витрати на сплату податків	(Tax Expenses)
55 Конторські витрати	(Offise Expenses)
56 Освітлення та опалення	(Lighting & Heating)
57 Страхування	(Insurance)

На великих підприємствах з більшою кількістю рахунків використовують восьми- або десятицифрову нумерацію, де кожна цифра має певне значення. План рахунків складається на початку побудови облікової системи і вказує перелік статей, з яких необхідно організувати облік на підприємстві. Він обов'язково повинен мати резервні номери.

Рахунки, які ведуться у Головній книзі для обліку статей Балансу, називаються **постійними**. По них в кінці кожного звітного періоду визначається сальдо. Суми цих сальдо будуть відображені у Балансі, з них починатимуться записи на рахунках в новому обліковому періоді.

Рахунки, що ведуться для обліку статей Звіту про прибутки та збитки, часто називають **транзитними (номінальними)**, оскільки вони використовуються для накопичення даних тільки за поточний обліковий період. В кінці кожного облікового періоду їх кінцеве сальдо переноситься до рахунку «Нерозподілений прибуток» (рахунки закриваються). Якщо доходи та витрати, що виникають в процесі господарювання, відразу відносити на рахунок «Нерозподілений прибуток», це призведе до змішування різних специфічних статей, необхідних для складання Звіту про прибутки та збитки, і втрати наочності відображення джерел формування доходів та напрямів здійснення витрат.

Таким чином, **рахунок Головної книги** — це спосіб систематизації інформації про зміни конкретного активу, зобов'язання, певного виду капіталу, доходу чи витрат.

**Форма рахунку**, що застосовується на практиці, відрізняється від звичної двосторонньої Т-форми. Т-рахунок, на якому всі збільшення відображаються з одного боку, а зменшення — з іншого, застосовується в міжнародній практиці тільки для навчальних цілей. У діючих системах бухгалтерського обліку використовується комп'ютерна форма рахунку (рис. 1.1).

## Комп'ютерна форма рахунка

НАЗВА РАХУНКУ РАХУНОК №

Дата		Зміст	Фоліо, або підстава для запису	Дебет	Кредит	Сальдо
Мі-сяць	Чи-сло	Пояснення незвичайних операцій	Джерело інформації	Сума	Сума	Сума залишку

Рис. 1.1. Схема комп'ютерної форми рахунка

Дата господарської операції фіксується, як і в Журналі (назва місяця вказується лише при його зміні). Колонка «Зміст» — пояснення операції потрібна лише для надзвичайних випадків і в багатьох компаніях використовується рідко. Застосування колонки «Фоліо» полегшує на пошуки джерела інформації і другої частини подвійного запису. В цій колонці проти кожного запису вказується номер сторінки Журналу, на якій знаходяться дані про певну господарську операцію. Наведена форма наочно відображає поточний залишок рахунку на будь-яку дату, що допомагає в оперативному використанні інформації.

Процедура **перенесення інформації** із Журналу до Головної книги (**posting**) виконується у такій послідовності (її можна відстежити, використавши матеріал навчального прикладу, наведеного нижче):

1. Знаходять у Головній книзі рахунок, що дебетується.
2. На рахунок проставляють дату здійснення господарської операції, у графі «Фоліо» — номер сторінки Журналу, із якої перенесено запис, у графі «Дебет» — записують суму, відображену в Журналі.
3. У графі «Фоліо» проставляють номер рахунка, на який було перенесено запис за дебетом.
4. Аналогічна процедура здійснюється для рахунка, що кредитується.

Після того, як всі операції, зафіксовані в Журналі, перенесено до Головної книги, складається **перелік усіх рахунків Головної книги** з відображенням кінцевого сальдо по кожному рахунку. Цей перелік має назву **первинного пробного балансу**.

Первинний пробний баланс, складений за даними Головної книги навчального прикладу, матиме вигляд, наведений у табл. 1.8.

Таблиця 1.8

#### МАЙСТЕРНЯ З РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ

#### Первинний пробний баланс

на 31 грудня 20XX р.

Рахунок	Назва рахунку	Сальдо	
		Дебет	Кредит
10	Грошові кошти	2350	
11	Рахунки до отримання	600	
12	Запаси	2500	

Рахунок	Назва рахунку	Сальдо	
		Дебет	Кредит
13	Авансом сплачені витрати	210	
14	Обладнання	3000	
15	Накопичена амортизація	—	
20	Рахунки до сплати		1500
21	Заборгованість по заробітній платі		—
30	М-р Адамс, капітал		5000
31	М-р Адамс, вилучення капіталу	300	
40	Виручка від реалізації		2660
41	Зведений рахунок фінансових результатів	—	—
50	Витрати на заробітну плату	200	
51	Витрати на амортизацію	—	
52	Витрати на оренду	—	
53	Витрати запасів	—	
Разом		9160	9160

Метою складання первинного пробного балансу є перевірка рівності дебетових і кредитових сальдо, а також забезпечення виписки інформації з Головної книги для подальшого її опрацювання і підготовки фінансової звітності.

Для визначення характеру сальдо бухгалтеру на початку можна користуватися табл. 1.9.

Таблиця 1.9

**ХАРАКТЕР САЛЬДО І ПОРЯДОК ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ  
У РІЗНИХ ГРУПАХ РАХУНКІВ**

Групи рахунків	Нормальне сальдо та збільшення відображається за	
	дебетом	кредитом
Активи	*	
Зобов'язання		*
Капітал		*
Вкладення капіталу		*
Вилучення капіталу	*	
Доходи		*
Витрати	*	

Разом з тим, наявність рівності між дебетовими і кредитовими сальдо ще не означає, що господарські операції правильно проаналізовані і записані на відповідні рахунки. Такі помилки, як



неправильна сума по дебету і кредиту рахунків або сума занесена на дебет одного замість дебету іншого рахунку, або навіть пропуск господарської операції, — не порушать цієї рівності.

Якщо все ж таки пробний баланс вказує на допущену помилку (дебетові сальдо не дорівнюють кредитовим), то пошуки її рекомендується проводити у такому порядку:

1. Перевірити правильність сум обох колонок пробного балансу шляхом додавання їх у зворотному порядку.

2. Якщо встановлено, що помилка не у додаванні, то треба визначити точну суму дисбалансу — нерідко вона буває ключем до пошуку помилки. Так, якщо знайдена різниця ділиться на 9, то помилка може бути в перестановці цифр, наприклад, замість 275 записано 257. Різниця транспозиції (18) ділиться на 9. Якщо різниця між дебетовими і кредитовими сальдо ділиться на 2, то помилка могла бути допущена внаслідок запису суми в колонку «Дебет» замість колонки «Кредит», або навпаки, а також якщо операцію занесено лише на один рахунок, тобто не виконано подвійного запису операції.

3. Порівняти суми пробного балансу із залишками рахунків Головної книги. Пересвідчитись, що залишки рахунків правильно перенесені у відповідну колонку пробного балансу.

4. Перерахувати сальдо кожного рахунку Головної книги.

5. Перевірити правильність перенесення операцій із Журналу до Головної книги, відмічаючи як у Журналі, так і в Головній книзі кожну перевірену цифру. При цьому увагу треба звертати не тільки на правильність цифр, а й на їх запис у відповідні колонки «Дебет» чи «Кредит».

Пробний баланс складають наприкінці облікового періоду, але він ще не є завершальною фазою облікового циклу. Поки що ми розглянули лише такі його складові (рис. 1.2).

Сальдо рахунків, зібрані в пробному балансі, надають узагальнену інформацію і не містять детальних даних. На практиці підприємства мають тисячі клієнтів і на рахунках відображається велика кількість схожих операцій, які потребують деталізованого обліку. Фахівцям добре відомі поняття синтетичного і аналітичного обліку, і зрозуміло, що Головна книга, на підставі якої складено пробний баланс, виконує функції реєстра синтетичного обліку. В західній практиці рахунки Головної книги називають **контрольними**, інколи — **зведеними**. Подробиці інформації розміщуються у **допоміжних реєстрах**. Формат рахунків допоміжних реєстрів такий, як і в Головну книзі. У навчальному прикладі наведено тільки два контрольних рахунки — «Рахунки до

отримання» та «Рахунки до сплати». Допоміжні реєстри до них відображають інформацію про борг кожного клієнта та заборгованість кожному постачальнику.

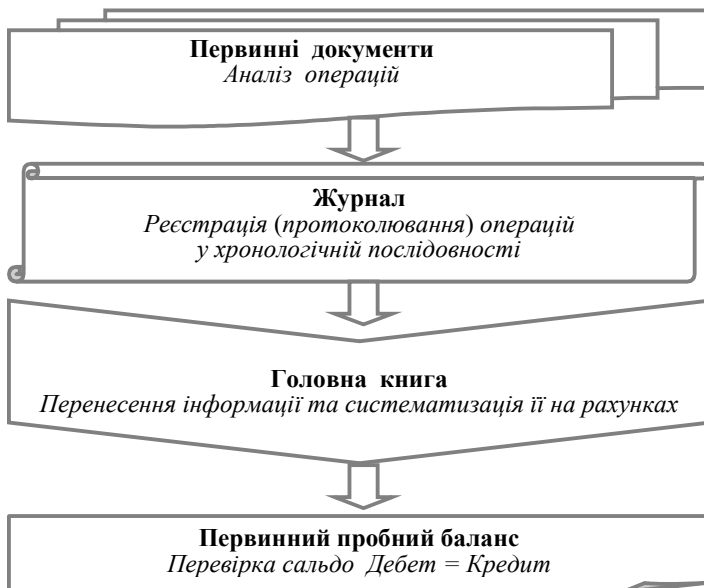


Рис. 1.2. Фази опрацювання облікової інформації

При застосуванні допоміжних реєстрів інформацію з первинних документів спочатку записують у Журнал, потім переносять до Головної книги. Кожний рахунок і квитанція про оплату відображається у допоміжному реєстрі на сторінці, що відноситься до даного клієнта чи постачальника. Щоб відмітити, що сума перенесена у допоміжний реєстр, в примітках до журнальних записів ставиться зірочка (\*) біля відповідного числа.

Допоміжна книга містить стільки індивідуальних рахунків, скільки дебеторів чи кредиторів підприємство. Сума сальдо всіх індивідуальних рахунків допоміжного реєстру повинна дорівнювати сальдо відповідного контрольного рахунка Головної книги. Для перевірки такої відповідності складають зведену відомість індивідуальних рахунків (табл. 1.10). Підсумкова сума у допоміжній книзі повинна дорівнювати сальдо контрольного рахунка. Наявність розбіжності свідчить про допущену помилку. Разом з тим, узгодженість даних не є повною гарантією відсутності помилки.

## МАЙСТЕРНЯ З РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ

## Відомість рахунків до сплати

на 31. 12. 20XX р.

№ (рахунка постачальника) сума (згідно з допоміжною книгою)

20.1 —

20.2 \$1500

20.3 —

20 Всього рахунків до сплати \$1500

Як бачимо, сальдо Рахунків до сплати у пробному балансі і підсумок відомості рахунків до сплати однакові і дорівнюють \$1500. Тепер, з урахуванням факту складання допоміжних реєстрів, схема послідовності обробки облікової інформації матиме такий вигляд (рис. 1.3):

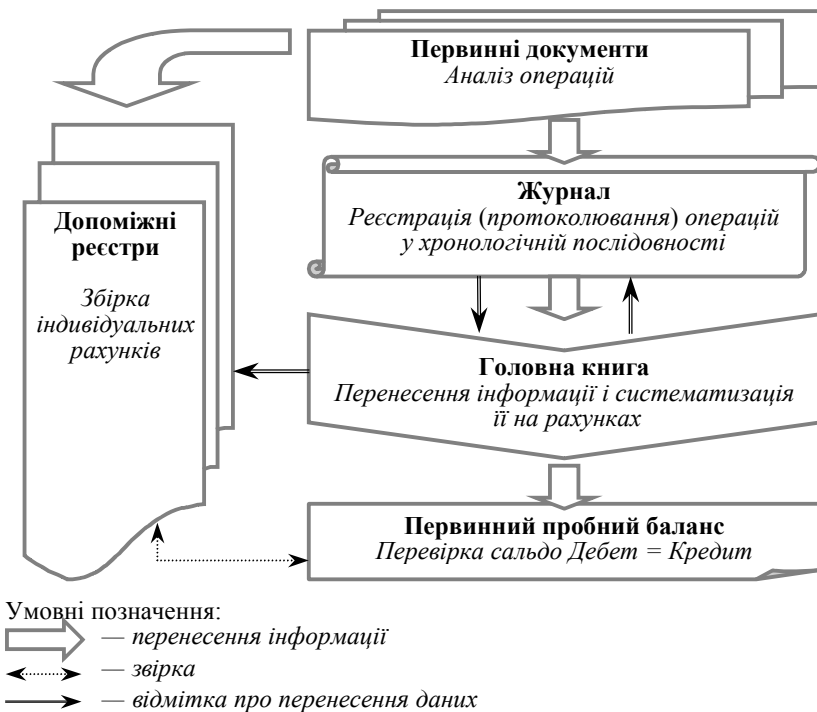


Рис. 1.3. Послідовність опрацювання облікової інформації

## Завершення облікового циклу

Підприємство створюється, як правило, заради одержання прибутку. Завдяки йому воно існує і продовжує функціонувати. Прибуток — один із найважливіших показників діяльності підприємства, а правильність його визначення і відображення у звітності — одна з найактуальніших проблем бухгалтерського обліку. Джерелом прибутку та існування підприємства є доходи. Чистий прибуток визначається як різниця між доходами і витратами звітного періоду. Застосування принципу реалізації вимагає визнання доходу в тому періоді, коли пов'язана з ним операція мала місце. Реальний же час сплати грошей при цьому не береться до уваги, тому що бухгалтерський облік на касовій основі не відповідає загальноприйнятим принципам бухгалтерського обліку. Встановлення відповідності між доходами і витратами конкретного звітного періоду вважається складною проблемою бухгалтерського обліку. Згідно з принципом відповідності, доходи звітного періоду мають бути зіставлені з витратами, понесеними для одержання цих доходів у тому ж звітному періоді. Виконання цих вимог привело до ведення бухгалтерського обліку доходів та витрат методом нарахування. Цей метод передбачає відображення фінансових наслідків господарських операцій в ті періоди, коли ці операції мали місце, а не тоді, коли підприємство одержує або сплачує гроші. Практичне застосування метода нарахування здійснюється у два етапи:

- 1) визначення і відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат;

- 2) коригування рахунків.

**Коригування** (*adjusting*) сальдо рахунків пробного балансу є однією із завершальних процедур облікового циклу. Воно проводиться з метою віднесення доходів та витрат до поточного облікового періоду. Деякі господарські операції, що призводять до доходів і витрат, починаються в одному обліковому періоді і поширюються ще на один або більше періодів. Але фінансова звітність, яка складається на базі даних бухгалтерського обліку, має конкретно визначений часовий діапазон. Доходи та витрати не повинні переходити на наступний обліковий період, оскільки в такому випадку вони б вплинули на величину чистого прибутку наступного періоду і викривили б його. Щоб уникнути цього, в кінці кожного звітного періоду проводиться коригування рахунків підприємства. Події, що потребують коригувальних записів, в основному пов'язані з відмінностями між витратами і затратами,

а також між доходами і надходженнями. Існує чотири типи таких подій:

**1. Доходи отримані наперед, але ще не зароблені** (*unearned revenues*), тобто одержання авансу в рахунок майбутньої поставки товарів чи послуг. В цьому випадку отримання грошей випереджає визнання доходу, тому доходи мають бути віднесені на майбутні періоди.

Одержання авансу відображається за дебетом рахунка «Грошові кошти» і кредитом рахунка «Одержані аванси». В кінці місяця частина відпрацьованого авансу (виконаних робіт чи наданих послуг) буде перенесена на рахунок «Виручка від реалізації» — як зароблений дохід звітного періоду:

*Дебет рахунка «Одержані аванси»,  
Кредит рахунка «Виручка від реалізації»*

Частина невідпрацьованого авансу залишиться на рахунку «Одержані аванси» як його кредитове сальдо і відобразатиме зобов'язання фірми перед клієнтами.

**2. Доходи зароблені, але ще не зареєстровані або не стягнені** (*unrecorded* — незареєстровані, або *accrued revenues* — нараховані) — це доходи, право на одержання яких виникло у поточному звітному періоді внаслідок виконання послуг чи поставки товарів, гроші за які можуть бути одержані лише у наступних звітних періодах. У цьому випадку отримання грошей відстає від визнання доходу. Це буває при продажу товарів або наданні послуг у кредит. Оскільки гроші ще не отримані, а дохід є заробленим, операція відображається так:

*Дебет рахунка «Рахунки до отримання»  
Кредит рахунка «Виручка від реалізації»*

Такий само запис дається і у випадку виконання робіт за контрактом, термін якого перевищує обліковий період — якщо частина робіт вже виконана, а рахунки клієнтам ще не виставлені (тобто дохід зароблений, але не зареєстрований).

У наведених двох випадках при визнанні доходів застосовується принцип реалізації. Наступні два типи подій характеризують визнання витрат, враховуючи вимоги принципу відповідності.

**3. Витрати, сплачені наперед, але ще не понесені** (*prepaid expenses*) — це оплата, здійснена авансом за споживання послуг або товарів. У таких випадках затрачені кошти випереджають визнання витрат. У нашому навчальному прикладі три операції ілюструють цей тип подій. Перша з них — від 16 грудня 20XX р., згідно з якою авансом сплачено за оренду приміщення:

за грудень \$70  
за січень 140  
Всього \$210

На момент здійснення операцію відображено записом:

*Дебет рахунка «Авансом сплачені витрати»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти».*

У кінці місяця, перед складанням фінансової звітності ця операція потребує коригування, оскільки авансом сплачена орендна плата за грудень (\$70) перетворилась на понесені витрати цього місяця:

*Дебет рахунка «Витрати на оренду»* 70

*Кредит рахунка «Авансом сплачена орендна плата»* 70

Залишок наперед сплачених витрат по цьому рахунку означає заборгованість надавача послуг перед фірмою.

Другим прикладом є придбання фірмою запасів (запасних частин) на суму \$2500. Ця сума збільшила статтю активу «Запаси» і не була визнана витратами періоду, доки запасні частини не були використані за призначенням. За даними інвентаризації на 31.12.20XX р. залишки запасних частин становили \$900. Вартість використаних запасів знаходиться за формулою:

$$Z_1 + H - Z_2 = B,$$

де  $Z_1$  — запаси на початок періоду;

$H$  — надходження;

$Z_2$  — запаси на кінець періоду;

$B$  — витрати, тобто:  $0 + 2500 - 900 = 1600$

Знайдена сума є витратами поточного облікового періоду і відображається записом:

*Дебет рахунка «Витрати запасів»*

*Кредит рахунка «Запаси»*

Ще одним прикладом сплачених витрат, але ще не визнаних в обліку є придбання довгострокових активів — основних засобів. Понесені затрати розраховані на використання цих активів у майбутньому. Отже, в міру використання їх вартість переноситься на витрати кожного звітного періоду як витрати на амортизацію. У нашому навчальному прикладі це третій коригувальний запис:

*Дебет рахунка «Витрати на амортизацію»*

*Кредит рахунка «Накопичена амортизація».*

Якщо ліквідаційна вартість обладнання в кінці терміну його використання дорівнює \$500, то сума амортизаційних відрахувань

$$= \frac{3000 - 500}{5} = 500 .$$

**4. Витрати понесені, але ще не зареєстровані або не сплачені** — тобто нараховані витрати (*accrued expenses*). Типовим прикладом є нараховання заробітної плати. Оскільки зобов'язання перед персоналом по заробітній платі накопичуються, їх необхідно нараховувати. Але звітний період закінчується до настання сплати заборгованості. Тому бухгалтеру необхідно визначити частину заробітної плати, що припадає на поточний звітний період, визнати її витратами цього періоду і записати в обліку за дебетом рахунка «Витрати на заробітну плату». У цьому випадку грошовий платіж відстає від визнання витрат. Корируючі (іноді їх називають регулюючими) записи робляться наприкінці кожного облікового періоду після складання первинного пробного балансу. Вони уточнюють суми доходів і витрат звітного періоду. Іншими словами, як у Звіті про прибутки та збитки, так і в Балансі з'являться неправильні суми.

Дата, на яку складається фінансова звітність, вносить часове обмеження у безперервний потік бухгалтерської інформації. Тому функцією бухгалтера є не тільки відображення в обліку поточних господарських операцій, а й віднесення їх до відповідного звітного періоду з метою обґрунтованого визначення прибутку і складання достовірної фінансової звітності. Для цього бухгалтери використовують різноманітні допоміжні документи, серед яких найбільш поширеною є **робоча таблиця** (*work sheet*), яка складається наприкінці облікового періоду, до внесення коригуючих проводок і заповнення фінансових звітів.

Робоча таблиця містить всю інформацію, необхідну для завершення облікового циклу (табл. 1.16): первинний пробний баланс; коригуючі проводки; заключні проводки; відкоригований пробний баланс; Звіт про прибутки та збитки; Баланс; Заключний пробний баланс.

Робоча таблиця не є фінансовим звітом або обов'язковим документом облікового циклу. Однак вона суттєво спрощує роботу бухгалтера, дозволяючи майже одночасно вносити коригуючі проводки і формувати статті фінансових звітів. В результаті звітність може бути складена набагато швидше, не чекаючи рознесення по реєстрах всіх коригуючих та заключних проводок.

Робоча таблиця містить номери та назви рахунків і шість пар колонок (дебет-кредит). Перша пара колонок «Первинний пробний баланс» заповнюється перенесенням сальдо рахунків із Головної книги. Якщо використовується робоча таблиця, то немає необхідності окремо складати первинний пробний баланс.

Друга пара колонок «Коригуючі проводки» заповнюється шляхом визначення і запису прямо до робочої таблиці коригуючих проводок. При цьому дебетова і кредитова частина коригуючої проводки позначаються однією літерою в алфавітному порядку. Якщо виникає потреба використати рахунок, якого не було у пробному балансі, його назва вписується після всіх рахунків. Підсумки цієї пари колонок (дебет-кредит), як і у первинному пробному балансі, повинні бути рівними.

Дані наступної пари колонок «Відкоригований пробний баланс» отримують як результат дій кожного рядка попередніх колонок «Первинний пробний баланс» та «Коригуючі проводки». Після заповнення всіх рядків підсумовуються колонки «Дебет» та «Кредит» і перевіряється рівність між ними.

На останньому етапі суми з відкоригованого пробного балансу переносяться вздовж рядків до відповідних колонок Звіту про прибутки та збитки чи Балансу. Шляхом порівняння підсумків дебетових і кредитових колонок цих звітів визначається фінансовий результат — чистий прибуток чи збиток. У нашому прикладі (табл. 1.16) це прибуток (\$260), визначений як різниця між колонками «Дебет» і «Кредит» «Звіту про прибутки та збитки», він також дорівнює різниці між дебетовою та кредитовою колонками Балансу. Як бачимо, підсумки цих звітів не балансують між собою. Вони будуть врівноважені після запису визначеного чистого прибутку відповідно на дебет Звіту про прибутки та збитки і кредит Балансу.

Складена робоча таблиця містить всі необхідні дані для заповнення фінансових звітів. Звіти готуються у такій послідовності:

- 1) Звіт про прибутки та збитки;
- 2) Звіт про капітал власника;
- 3) Баланс.

Ця послідовність обумовлена тим, що сума чистого прибутку із Звіту про прибутки та збитки потрібна для підготовки Звіту про капітал власника, а сальдо рахунка «Капітал власника» — для заповнення Балансу.

Ми розглянули побудову та послідовність заповнення робочої таблиці і фінансових звітів **приватного підприємства. У корпораціях ці процедури мають дві відмінності:**

**Перша** пов'язана з особливостями формування капіталу корпорації, який складається з акціонерного капіталу та нерозподіленого прибутку. Корпорація також має зобов'язання перед акціонерами по виплаті дивідендів. Всі ці складові будуть відображені у робочій таблиці і, відповідно, у звітах корпорації.



*Друга* відмінність викликана тим, що прибуток корпорації обкладається податком. Щоб це врахувати, дається ще один корисний запис:

*Дебет рахунка «Витрати на сплату податку на прибуток»*  
*Кредит рахунка «Податок на прибуток до сплати».*

Тільки після цього визначається чистий прибуток і сума нерозподіленого прибутку на кінець звітної періоду. Схеми фінансових звітів корпорації наведені у табл. 1.11—1.13:

*Таблиця 1.11*

**СХЕМА ЗВІТУ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ КОРПОРАЦІЇ**

Доходи	\$xxxx
Витрати (без податку на прибуток)	xxxx
Чистий прибуток до оподаткування	xxx
Податок на прибуток	xxx
Чистий прибуток	\$xxx
Прибуток на акцію	\$xxx

*Таблиця 1.12*

**СХЕМА ЗВІТУ ПРО НЕРОЗПОДІЛЕНИЙ ПРИБУТОК КОРПОРАЦІЇ**

Нерозподілений прибуток на початок звітної періоду	\$xxxx
<i>плюс</i>	
Чистий прибуток за звітний період	xxx
Всього	xxxx
<i>мінус</i>	
Дивіденди	xxx
Нерозподілений прибуток на кінець звітної періоду	\$xxxx

*Таблиця 1.13*

**СХЕМА БАЛАНСУ КОРПОРАЦІЇ**

<b>Активи</b>	\$xxxx
<b>Зобов'язання</b>	xxxx
<b>Капітал власників:</b>	
Акціонерний капітал	xxxxx
Нерозподілений прибуток	xxxx
Всього капітал власників	\$xxxxx

У розділі «Зобов'язання» Балансу корпорації виділяється заборгованість перед федеральним бюджетом за податком на прибуток. Цієї статті не буває у Балансах приватних підприємств, тому що сплата прибуткового податку вважається обов'язком власника, а не підприємства.

Після завершення робочої таблиці заповнюються і розсилаються акціонерам фінансові звіти, складання яких не затримується на час закінчення всіх облікових процедур. Після цього коригуючі записи, внесені до робочої таблиці, реєструються (протоколюються) у Журналі і переносяться до Головної книги. Вони датуються останнім днем облікового періоду.

Складання фінансових звітів і відображення коригуючих записів ще не є завершальними фазами облікового циклу. Ще не всі реєстри бухгалтерського обліку підготовлені до відображення операцій наступного облікового періоду. Йдеться про номінальні (транзитні) рахунки доходів, витрат, вилучення капіталу, сальдо яких, як уже відзначалося, не повинно переходити на наступний обліковий період. Ці рахунки використовуються тільки для накопичення даних за поточний обліковий період. У кінці кожного періоду вони закриваються перенесенням сальдо спочатку на зведений рахунок фінансових результатів (*Incom Summary — підсумковий прибуток*), а з нього — на рахунок «Капітал» (в корпораціях — на рахунок «Нерозподілений прибуток», який є складовою частиною капіталу власників).

Операції по закриттю рахунків (*closing entries*) переносять безпосередньо із Звіту про прибутки та збитки або з відповідних колонок робочої таблиці до Журналу та Головної книги. Після цього всі номінальні (транзитні) рахунки повинні мати нульові сальдо. Щоб це перевірити, складається **Заключний пробний баланс** (остання пара колонок робочої таблиці). Таким чином, ми розглянули всі фази повного циклу опрацювання облікової інформації, який здійснюється в системі фінансового обліку (рис. 1.4). Залишилося тільки відзначити, що на початку нового періоду бухгалтер дає декілька **зворотних проводок** (протилежних коригуючим записам). Вони даються лише по тих операціях, які відображали нарахування доходів або витрат. У нашому навчальному прикладі це був останній коригуючий запис з нарахування заробітної плати за кілька днів грудня:

*Дебет рахунка «Витрати на заробітну плату»* 30

*Кредит рахунка «Заборгованість по заробітній платі»* 30

У січні, коли настане день виплати заробітної плати, буде зроблено запис:

*Дебет рахунка «Заборгованість по заробітній платі»* 30

*Дебет рахунка «Витрати на заробітну плату»* 170

*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 200

Ці записи дають можливість зіставити доходи і витрати звітного періоду згідно з принципом відповідності.

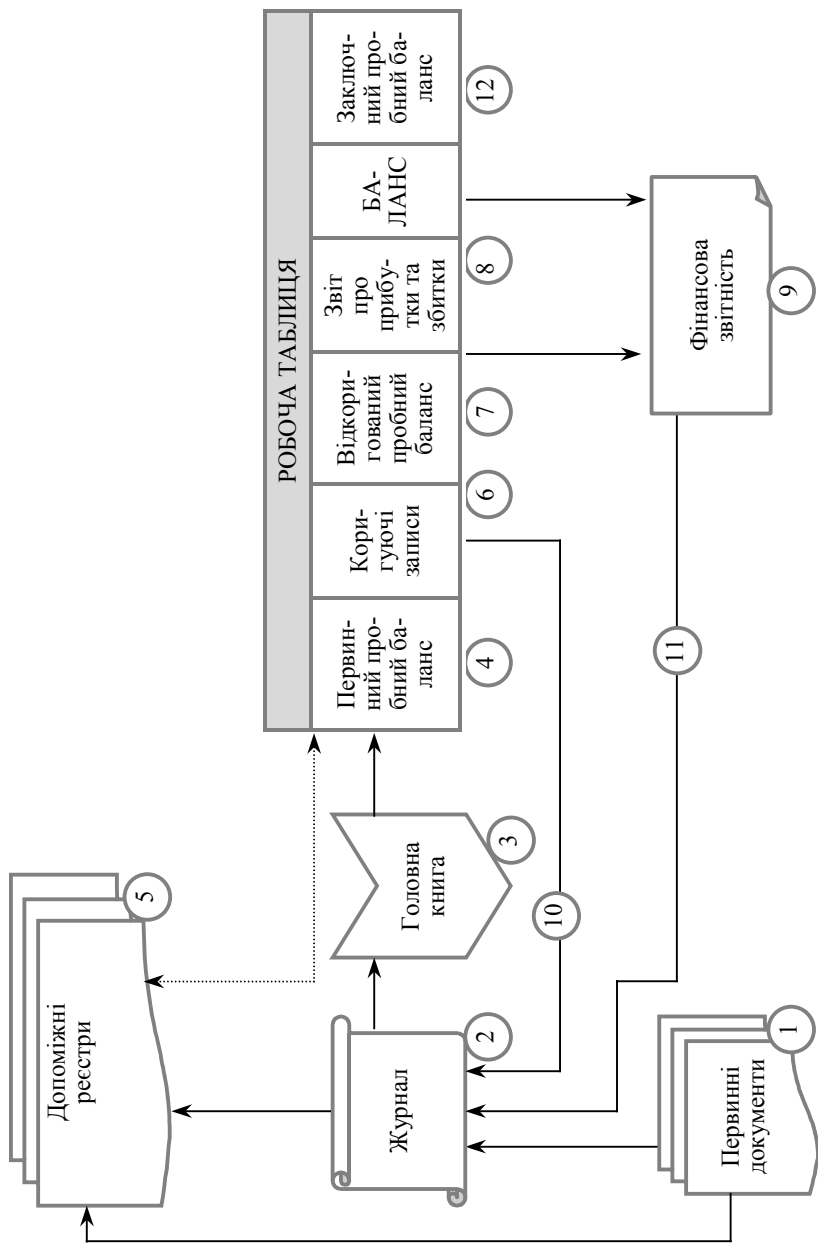


Рис. 1.4. Повний цикл фінансового обліку

## Повний цикл фінансового обліку

### Навчальний приклад

Для знайомства з повним циклом опрацювання облікової інформації — від її отримання до складання фінансових звітів — обрано форму малого підприємства. З метою спрощення матеріалу наводиться лише 10 основних господарських операцій. Для прикладу дається аналіз першої операції:

Таблиця 1.14

#### МАЙСТЕРНЯ З РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ М-РА АДАМСА

Господарські операції з 15 по 31 грудня 20XX р.

---

1) 15.12. М-р Адамс відкрив майстерню з ремонту автомобілів і поклав гроші на рахунок в банк (квитанція банку № 601)	\$5000
--	--------

#### Аналіз операції

В активі грошові кошти збільшилися на \$5000 — дебетується рахунок «Грошові кошти». Рахунок капіталу власника — м-ра Адамса також збільшився — кредитується пасивний рахунок «М-р Адамс, капітал»

---

2) 16.12. Придбане обладнання для майстерні. Термін використання — 5 років (Чек № 705)	\$3000
--	--------

---

3) 16.12. Авансом сплачено за оренду приміщення (квитанція № 540)	
за грудень	\$70
за січень	140
Всього	<u>\$210</u>

---

4) 17.12. Придбані запасні частини (термін оплати — 15 днів):	
• у постачальника А (рахунок № 875)	\$800
• у постачальника Б (рахунок № 1002)	1500
• у постачальника В (рахунок № 1428)	200
	<u>\$2500</u>

5) 23.12. Одержано від клієнта за ремонт автомобіля (рахунок № 1, чек № 001)	\$520
6) 28.12. Відремонтовано автомобілі замовникам:	
• фірмі Г (рахунок № 2) —	\$940
• фірмі Д (рахунок № 3) —	<u>1200</u>
	<u>\$2140</u>
7) 29.12. Видана заробітна плата помічникові за перші два тижні місяця \$200 (ордер № 1)	\$200
8) 29.12. Надійшов платіж від замовників:	
• фірми Г (рахунок № 2)	\$940
• фірми Д (рахунок № 3)	<u>600</u>
	<u>\$1540</u>
9) 30.12. Сплачено заборгованість за запасні частини:	
• постачальнику А (рахунок № 875)	\$800
• постачальнику В (рахунок № 1428)	<u>200</u>
	<u>\$1000</u>
10) 30.12. М-ром Адамсом вилучено кошти на власні потреби (ордер № 2)	\$300

**МАЙСТЕРНЯ З РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ М-РА АДАМСА**  
**Журнал стор. № 1**

Дата 20XX	Назви рахунків і пояснення	F	Дебет	Кредит
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Грудень 15	Грошові кошти М-р Адамс, капітал <i>Внесок власника. (квитанція № 601)</i>	10 30	5000	5000
16	Обладнання Грошові кошти <i>Придбання (чек № 705)</i>	14 10	3000	3000
16	Авансом сплачені витрати Грошові кошти <i>Внесена орендна плата за два місяці (квитанція № 540)</i> грудень \$70 січень 140 <u>\$210</u>	13 10	210	210
17	Запаси Рахунки до сплати <i>Придбання запасних частин в кредит від:</i> ● постачальника А — \$800 <i>(рахунок № 875)</i> ● постачальника Б — 1500 <i>(рахунок № 1002)</i> ● постачальника В — 200 <i>(рахунок № 1428)</i> Всього <u>\$2500</u> Термін оплати — 15 днів	12 20	2500	2500

23	Грошові кошти Виручка від реалізації <i>Рахунок № 1 оплачено, чек № 001</i>	10 40	520	520	520
28	Рахунки до отримання Виручка від реалізації <i>Рахунки за ремонт:</i> ● № 2 фірмі Г \$940 ● № 3 фірмі Д 1200 <u>\$2140</u>	11 40	2140	2140	2140
29	Витрати на заробітну плату Грошові кошти <i>По ордеру № 1 — помічникові</i>	50 10	200	200	200
29	Грошові кошти Рахунки до отримання <i>Погашення заборгованості замовниками:</i> ● фірмою Г \$940 <i>(рахунок № 2, частково)</i> ● фірмою Д 600 <i>(рахунок № 3)</i> <u>\$1540</u>	10 11	1540	1540	1540
30	Рахунки до сплати Грошові кошти <i>Оплата заборгованості постачальникам</i> ● А (рахунок № 875) \$800 ● В (рахунок № 1428) 200 <u>\$1000</u>	20 10	1000	1000	1000
30	Вилучення капіталу Грошові кошти <i>Вилучення готівки власником по ордеру № 2</i>	31 10	300	300	300

Закінчення табл. 1.15

Дата 20XX	Назви рахунків і пояснення	F	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
31	<b>Коригуючі записи</b> Витрати на оренду Авансом сплачені витрати <i>Списання витрат на оренду приміщення за грудень</i>	52 13	70	70
31	Витрати запасів Запаси <i>Витрати запасних частин</i>	53 12	1600	1600
31	Витрати на амортизацію Накопичена амортизація <i>Амортизація обладнання</i>	51 15	500	500
31	Витрати на заробітну плату Заборгованість по заробітній платі <i>Заборгованість по заробітній платі, не виплачена на 31 грудня</i>	50 21	30	30
31	<b>Закриття рахунків</b> Виручка від реалізації Зведений рахунок фінансових результатів <i>Закриття рахунка «Виручка від реалізації»</i>	40 41	2660	2660
31	Зведений рахунок фінансових результатів Витрати на заробітну плату Витрати на амортизацію Витрати на оренду Витрати запасів <i>Закриття рахунків витрат</i>	41 50 51 52 53	2400	230 500 70 1600
31	Зведений рахунок фінансових результатів М-р Адамс, капітал <i>Закриття зведеного рахунка фінансових результатів</i>	41 30	260	260
31	М-р Адамс, капітал М-р Адамс, вилучення капіталу <i>Закриття рахунка вилучення капіталу</i>	30 31	300	300



## Головна книга

### ГРОШОВІ КОШТИ

№ 10

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
15		ж 1	5000		5000
16		ж 1		3000	2000
16		ж 1		210	1790
23		ж 1	520		2310
29		ж 1		200	2110
29		ж 1	1540		3650
30		ж 1		1000	2650
30		ж 1		300	2350

### ОБЛАДНАННЯ № 14 М-Р

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
16		ж1	3000		3000

### АДАМС, КАПІТАЛ

№ 30

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
15		ж1		5000	5000
31		ж2		260	5260
31		ж2	300		4960

### РАХУНКИ ДО ОТРИМАННЯ № 11 М-Р

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
28		ж1	2140	1540	2140
29		ж1			600

### АДАМС, ВИЛУЧЕННЯ КАПІТАЛУ № 31

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
30		ж1	300		300
31		ж1		300	—

### ЗАПАСИ № 12

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
17		ж1	2500		2500
31		ж2		1600	900

### РАХУНКИ ДО СПЛАТИ № 20

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
17		ж1		2500	2500
30		ж1	1000		1500

### АВАНСОМ СПЛАЧЕНІ ВИТРАТИ № 13

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
16		ж1	210		210
31		ж2		70	140

### ЗАБОРГОВАНІСТЬ ПО ЗАРОБІТНІЙ ПЛАТІ № 21

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
17		ж1		2500	2500
30		ж1	1000		1500

**НАКОПИЧЕНА АМОРТИЗАЦІЯ № 15**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
31		ж2		500	500

**ВИРУЧКА ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ № 40**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
23		ж1		520	520
28		ж1		2140	2660
31		ж2	2660		—

**ЗВЕДЕНИЙ РАХУНОК  
ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ № 41**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
31		ж2		2660	2660
31		ж2	2400		260
31		ж2	260		—

**ВИТРАТИ  
НА АМОРТИЗАЦІЮ № 51**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
31		ж2	500		500
31		ж2		500	—

**ВИТРАТИ НА ЗАРОБІТНУ  
ПЛАТУ № 50**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
29		ж1	200		200
31		ж2	30		230
31		ж3		230	—

**ВИТРАТИ  
НА ОРЕНДУ № 52**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
31		ж2	70		70
31		ж2		70	—

**ВИТРАТИ ЗАПАСІВ № 53**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
31		ж1		1600	1600
31		ж1		1600	—

**Допоміжна книга рахунків до отримання № 11****ФІРМА Г № 11.1**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
28		ж	940		940
29		ж2		940	—

**ФІРМА Д № 11.2**

Дата Грудень	Зміст	F	Д-т	К-т	Сальдо
28		ж1	1200		1200
29		ж2		600	600

**Відомість рахунків до отримання**  
на 31.12.20XX р.

№ рахунка	Клієнт	Сума
11.1	фірма Г	—
11.2	фірма Д	600
11	Всього	600

**Допоміжна книга рахунків до сплати № 20**

**ПОСТАЧАЛЬНИК А № 20.1**

Дата Гру-день	Зміст	Ф	Д-т	К-т	Са-льдо
17		ж1		800	800
30		ж2	800		—

**ПОСТАЧАЛЬНИК В № 20.3**

Дата Гру-день	Зміст	Ф	Д-т	К-т	Са-льдо
17		ж1		200	200
30		ж2	200		—

**ПОСТАЧАЛЬНИК Б № 20.2**

Дата Грудень	Зміст	Ф	Д-т	К-т	Сальдо
17		ж1		1500	1500

**Відомість рахунків до сплати**  
на 31.12.20XX р.

№ рахунка	Постачальник	Сума
20.1	А	-
20.2	Б	1500
20.3	В	-
20	Всього	1500

Таблиця 1.16

## МАЙСТЕРНЯ РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ М-РА АДАМСА

## Робоча таблиця

за рік, що закінчується 31 грудня 20XX р.

№ з/п	Назви рахунків	Первинний пробний баланс		Коригуючі проводки		Відкоригований пробний баланс		Фінансові звіти			Заключний пробний баланс		
		Д	К	Д	К	Д	К	звіт про прибутки та збитки	Д	К	баланс	Д	К
10	Грошові кошти	2350				2350			2350			2350	
11	Рахунки до отримання	600				600			600			600	
12	Авансом сплачені витрати	210			(а)70	140			140			140	
13	Запаси	2500			(б) 1600	900			900			900	
14	Обладнання	3000				3000			3000			3000	
15	Накопичена амортизація	—			(в) 500		500				500		500
20	Рахунки до сплати		1500				1500				1500		1500
21	Заборгованість по заробітній платі		—		(г) 30		30				30		30
30	М-р Адамс, капітал		5000				5000				5000		4960



Таблиця 1.17

## МАЙСТЕРНЯ РЕМОНТУ З АВТОМОБІЛІВ М-РА АДАМСА

## Звіт про прибутки та збитки

за рік, що закінчується 31 грудня 20XX р.

<b>Доходи</b>		
Виручка від реалізації		\$2660
<b>Витрати</b>		
<i>Витрати на заробітну плату</i>		
Витрати на амортизацію	\$230	
Витрати на оренду	500	
Витрати запасів	70	
Всього витрати	<u>1600</u>	
		<u>2400</u>
Чистий прибуток		<u>\$260</u>

Таблиця 1.18

МАЙСТЕРНЯ З РЕМОНТУ  
АВТОМОБІЛІВ М-РА АДАМСА

## Баланс

на 31 грудня 20XX р.

<b>Активи</b>		
<i>Поточні активи</i>		
Грошові кошти	\$2350	
Рахунки до отримання	600	
Авансом сплачені витрати	140	
Запаси	900	
Всього поточних активів		3990
<i>Довгострокові активи</i>		
обладнання	3000	
мінус: Накопичена амортизація	(500)	
Всього довгострокових активів		2500
		<b>\$6490</b>
<b>Зобов'язання</b>		
<i>Поточні зобов'язання</i>		
Рахунки до сплати	\$1500	
Заборгованість по заробітній платі	30	
Всього короткострокових зобов'язань		1530
Довгострокові зобов'язання		–
		<b>\$1530</b>
<b>Капітал власника</b>		
М-р Адамс, капітал		4960
<b>Всього зобов'язання і капітал</b>		<b>\$6490</b>

## МАЙСТЕРНЯ З РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ М-РА АДАМСА

## Звіт про капітал власника

за рік, що закінчується 31 грудня 20XX р.

М-р Адамс, капітал	\$5000
<i>плюс:</i> чистий прибуток	260
<b><i>Всього</i></b>	<b>5260</b>
<i>мінус:</i> вилучення капіталу	300
М-р Адамс, капітал на 31 грудня 20XX р.	<u>\$4960</u>

## Спеціальні журнали

У попередньому підрозділі ми з'ясували порядок побудови облікової системи на прикладі малого підприємства. Спрощений приклад полегшує розуміння і засвоєння навчального матеріалу. Але організація обліку дещо змінюється залежно від розмірів фірми. На великому підприємстві стає недоцільним реєструвати в одному Журналі весь безперервний потік інформації з додатковими персональними даними. Раціоналізація побудови облікової системи на великому підприємстві привела не тільки до виділення **допоміжних реєстрів**, а й до застосування **спеціальних журналів** для реєстрації однорідних операцій. Крім того, зростання обсягу бухгалтерської роботи приводить до збільшення штату і вимагає розподілу облікових функцій, що також вирішується введенням спеціальних журналів.

**Використання спеціальних реєстрів не потребує залучення нових облікових принципів чи концепцій, воно лише спрямоване на вирішення проблем:**

- 1) перевантаження Головного журналу чи Головної книги;
- 2) розподілу ведення бухгалтерського обліку між декількома працівниками.

Практика свідчить, що 90 % господарських операцій великих фірм пов'язано з придбанням та реалізацією товарно-матеріальних цінностей або послуг. Ці операції потребують організації обліку заборгованості кожного окремого клієнта та заборгованості фірми кожному окремому постачальнику, а також погашення цих боргів і їх залишків. Виходячи з цього, на практиці найчастіше застосовуються чотири типи спеціальних журналів:

- **Журнал продажів;**
- **Журнал придбань;**
- **Журнал грошових надходжень;**
- **Журнал грошових виплат.**

*Журнал продажу (Sales journal)* призначений тільки для реєстрації операцій продажу з відстрочкою платежу (в кредит). Операції продажу за готівку відображаються в *Журналі грошових надходжень*. Після підготовки товарів до відвантаження кожному покупцю виписується декілька примірників рахунка-фактури, з якого бухгалтер переносить у Журнал продажу дату, ім'я покупця, номер рахунка-фактури, суму (табл. 1.20).

Таблиця 1.20

ЖУРНАЛ ПРОДАЖУ

стор. № 10

Дата	Покупець	Термін кредиту	Номер рахунка-фактури	F	Сума
Жов- тень-3	А	15	287	35.1	810
7	В	15	288	35.2	935
12	А	30	289	35.1	1200
29	Д	45	290	35.3	2540
	Всього до переносу			35/80	5485

У цьому Журналі доцільно також використовувати колонку із зазначенням терміну кредиту, як показано в табл. 1.20, крім того, може вводитись колонка для відображення податку з продажу. Оскільки в Журналі продажу накопичуються лише операції з реалізації товарів (чи послуг), за які ще не надійшов платіж, то проводка до цієї сукупності операцій (цього типу журналу) буде одна:

*Дебет рахунка (35) Рахунки до отримання (в розрізі покупців)*  
*Кредит рахунка (80) Виручка від реалізації*

Інколи ця проводка вказується в колонці «Сума» або у підсумку по колонці «Фоліо», але немає необхідності повторювати її після кожного запису, як це робиться у Головному журналі, де реєструються різноманітні операції. Колонка «Фоліо» (F) заповнюється після перенесення даних у **допоміжний реєстр «Книга продажу»** — на індивідуальні рахунки покупців (клієнтів). Записи на персональні рахунки повинні здійснюватися щоденно (табл. 1.21).



Таблиця 1.21

**ДОПОМІЖНИЙ РЕЄСТР**  
**Книга продажу**  
 (Покупець «А») № 351

Дата		F	Дебет	Кредит	Сальдо
Жовтень	3	Ж10	810		810
	12	Ж10	1200		2010

Ведення персональних рахунків дозволяє контролювати процес погашення боргів, дотримання термінів наданого кредиту, дає можливість в будь-який момент надати клієнту довідку про залишок заборгованості. Поширеною є практика повідомлення клієнтів наприкінці кожного місяця про суму їх заборгованості фірмі. Кількість персональних рахунків Книги продажу відповідає кількості покупців. Включення цих рахунків до Головної книги перевантажило б її. За такою системою побудови обліку у Головній книзі ведеться один контрольний рахунок «Рахунки до отримання» для обліку загальної заборгованості всіх покупців. Записи на цей рахунок здійснюються, як правило, один раз на місяць (табл. 1.22).

Таблиця 1.22

**ГОЛОВНА КНИГА**  
**Рахунки до отримання № 35**

Дата		F	Дебет	Кредит	Сальдо
Жовтень	31	Ж10	5485		5485

Сальдо контрольного рахунку у Головній книзі звіряється з підсумком залишків всіх покупців Журналу продажу.

**Журнал придбань** (*Purchases journal*) використовується тільки для відображення придбань з відстрочкою платежу. Придбання з негайною оплатою відображаються у Журналі обліку грошових виплат. Техніка ведення цього журналу майже аналогічна порядку заповнення Журналу продажу. Надходження товарів записуються у дебет «Придбання» або «Запаси» і кредит рахунка «Ра-

хунки до сплати». Персональні рахунки на кожного постачальника відкриваються у **Книзі придбань**.

**Журнал грошових надходжень** (*Cash receipts journal*) використовується для обліку надходжень грошових коштів. Форма цього журналу дещо складніша, ніж попередніх журналів (табл. 1.23), однак вона не є стандартною, кількість та назва рахунків, що дебетуються та кредитуються, залежить від характеру операцій конкретного підприємства.

Таблиця 1.23

**ЖУРНАЛ ГРОШОВИХ НАДХОДЖЕНЬ**

стор. №

Дата		Зміст	Дебет			Кредит				
місяць	число		грошові кошти	надані знижки	інші рахунки	назва рахунку	F	рахунки до отримання	виручка від реалізації	інші рахунки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Як правило, використовується розгорнута форма журналу — дебетова та кредитова частини поділяються на декілька необхідних колонок. Відображені у Журналі грошових надходжень операції мають різний характер і потребують пояснень, тому в ньому заповнюється колонка «Зміст».

За дебетом у колонці «Грошові кошти» відображаються всі операції, що реєструються в цьому Журналі, оскільки всі вони пов'язані з надходженням грошових коштів. Підсумок по цій колонці, підрахований наприкінці місяця, переноситься до Головної книги в дебет рахунка «Грошові кошти». За негайну або дострокову оплату та в інших випадках покупцям можуть надаватися знижки, які відображаються в окремій дебетовій колонці.

Кредитова частина також містить колонки для відображення різних видів надходжень. Так, в колонці «Рахунки до отримання» реєструються надходження платежів від окремих покупців в погашення боргу. Ці суми будуть перенесені до персональних рахунків покупців в допоміжний реєстр «Книга продажу», а підсумок по колонці — до Головної книги на кредит контрольного рахунка «Рахунки до отримання». У колонці «Виручка від реалізації» відображається отримана виручка від реалізації з негайною оплатою. Підсумок по цій колонці в кінці місяця переноситься до

відповідного рахунка Головної книги. У колонці «Інші рахунки» може відобразитися отримана банківська позика, фінансовий результат від реалізації основних засобів тощо. Назви конкретних рахунків, що кредитуються, вказуються у відповідній колонці, а здійснення переносу даних на них — у колонці «Фоліо».

**Журнал грошових виплат** (*Cash payments journal*) призначений для реєстрації облікових записів, пов'язаних з виплатою грошей (табл. 1.24). Його ще називають реєстром чеків. Основною колонкою цього журналу є колонка «Кредит рахунка, Грошові кошти». В ній відображається кожна операція, яка реєструється в Журналі грошових виплат. В кінці місяця підсумок по цій колонці переноситься на кредит рахунка «Грошові кошти» Головної книги.

Таблиця 1.24

**ЖУРНАЛ ГРОШОВИХ ВИПЛАТ**

стор. №

Дата		Зміст	Дебет			Кредит				
місяць	число		грошові кошти	надані знижки	інші рахунки	назва рахунку	F	рахунки до отримання	виручка від реалізації	інші рахунки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Дата		чек №	Зміст	Кредит		Дебет			
місяць	число			грошові кошти	знижки із закупівель	назва рахунку	F	рахунки до сплати	інші рахунки
1	2	3	4	5	6	7	8	10	11

Якщо по операціях з придбань мали місце знижки, вони наводяться в окремій кредитовій колонці. Грошові виплати відображаються у Журналі в кореспонденції з дебетом рахунка «Рахунки до сплати». В окремій колонці вказуються назви конкретних поставачальників чи кредиторів, яким сплачено борг. Перенесення

сум на дебеті індивідуальних рахунків Журналу придбань (погашення кредиторської заборгованості) позначається в колонці «Фоліо», а підсумок за місяць — записується в дебет контрольного рахунка «Рахунки до сплати» Головної книги. До колонки «Інші рахунки» записуються інші виплати. Назви рахунків, що дебетуються, вказуються у відповідній колонці. За необхідності рахунок, записи по дебету якого зустрічаються часто, може бути виділений в окрему колонку.

Застосування розглянутих спеціальних журналів систематизує записи, створює умови для розподілу праці, суттєво посилює внутрішній контроль.

### *ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ*



#### *Питання для контролю знань*

1. У чому полягає значення обліку в системі управління?
2. Дати характеристику користувачів облікової інформації та їх класифікацію.
3. Які основні відмінності між фінансовим та управлінським обліковим?
4. Які загальноприйняті принципи формують процедуру ведення бухгалтерського обліку на міжнародному рівні?
5. Які міжнародні організації регламентують питання гармонізації обліку і фінансової звітності у світовому масштабі?
6. Коли і ким заснований Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку?
7. Які завдання, напрями діяльності та організаційна структура Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку?
8. Яке значення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у забезпеченні гармонізації фінансової звітності?
9. Ким розробляються і видаються Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності?
10. Дати загальну характеристику складу і структури Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, фінансової звітності та Директив ЄС.
11. Які підходи до побудови системи обліку застосовуються у зарубіжній обліковій практиці?
12. Що розуміють під формою бухгалтерського обліку?
13. Які основні підходи покладені в основу побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку в зарубіжних країнах?

14. Чим відрізняється національний План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій від Планів рахунків бухгалтерського обліку інших країн?



### *Теми рефератів*

1. Становлення та стандартизація бухгалтерського обліку на міжнародному рівні.
2. Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку: значення, структура та організація діяльності.
3. Склад і загальна характеристика Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, фінансової звітності та Директив Європейського співтовариства.
4. Порівняльні характеристика Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності та національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку.
5. Системи і форми бухгалтерського обліку зарубіжних країн.

### *Господарські ситуації*

Визначити головний принцип або принципи обліку, покладені в основу кожної наведеної ситуації та правильність їх використання:

1. Аліса — власник приватної фірми «Країна чудес». За багато років вона змогла зібрати для себе справжній портфель цінних паперів, які придбані за рахунок її доходів від володіння фірмою. Дані про інвестиційні папери в облікових записах фірми не відображаються.

2. Для забезпечення роботи свого секретаря компанія придбала настільний прилад. Його вартість — \$10, очікуваний термін корисного використання — 25 років. Витрати на придбання цього приладу віднесені на дебет рахунка «Витрати на офісне забезпечення».

3. Компанія, крім основної діяльності, реалізує товар, що має дворічну гарантію, включаючи технічний огляд і заміну окремих частин. Одночасно зі здійсненням облікового запису стосовно продажу приблизна сума витрат по гарантіях була записана на дебет рахунка «Витрати по гарантіях» у тому ж періоді.

4. Компанія сплатила \$80 000 за патент, який має очікуваний 10-річний строк корисного використання. Ліквідаційна вартість патенту не визначалася. Сума, що була записана на дебет рахунка «Патенти», підлягає амортизації у 10-річний строк.

5. Фірма вирішила розпочати однорічну рекламну кампанію вартістю \$500 000 на новому каналі національного кабельного телебачення з 1 січня наступного року. Річний обліковий період форми співпадає з календарним роком. Представники телебачення вимагають повної оплати своїх послуг у грудні поточного року.

*Облікові записи цієї операції:*

Дебет рахунка «Витрати на рекламу»	500 000
Кредит рахунка «Грошові кошти»	500 000

6. Завдяки банкрутству однієї місцевої фірми підприємство отримало можливість придбати обладнання вартістю \$260 000 за нижчою купівельною вартістю — \$130 000, що й було здійснено.

*Облікові записи цієї операції:*

Дебет рахунка «Обладнання»	130 000
Кредит рахунка «Грошові кошти»	130 000

7. Синя борода, який є власником приватної фірми «Шлюб без проблем», вилучив \$100 000 зі свого бізнесу і придбав цінні папери в подарунок для своєї нової дружини.

*Облікові записи цієї операції:*

Дебет рахунка «Інвестиції»	100 000
Кредит рахунка «Грошові кошти»	100 000

8. «Батько і син компанії» одержала пропозицію від фірми «Мама і донька», котра бажає придбати її авто вартістю \$100 000 за \$185 100. Пропозицію було відхилено, але на рахунках обліку було зроблено запис щодо можливості отримання вказаних у пропозиції вигод.

*Облікові записи цієї операції:*

Дебет рахунка «Транспортні засоби»	85 000
Кредит рахунка «Прибуток від збільшення вартості транспортних засобів»	85 000

9. У грудні 20XX року «Амільна компанія» ухвалила політику сплати своїм дилерам комісійних у розмірі 6 % від обсягу реалізованої продукції. Комісійні сплачуються у наступному після реалізації місяці. Обсяги реалізації у грудні 20XX року склали \$250 000.

*Облікові записи цієї операції 31 грудня 20XX року:*

Дебет рахунка «Витрати по сплаті комісійних з продажу»	15 000
Кредит рахунка «Комісійні з продажу до оплати»	15 000

10. Корпорація «Мильна бульбашка» за рішенням ради директорів зменшила облікову вартість будинку свого офісу до номінального розміру — \$100. Метою цього заходу було підвищення довіри клієнтів корпорації до її фінансової позиції за допомогою очевидного зниження вартості активів.

*Облікові записи цієї операції:*

Дебет рахунка «Нерозподілений прибуток»	1 999 900
Кредит рахунка «Будівлі»	1 999 900

11. Фірма «Нашадки Великого комбінатора Лтд» закінчує свій фінансовий рік 30 червня. Фінансові звіти за минулий рік складаються до 10 липня. 4 липня, коли були вихідні, на фірмі трапилася крадіжка, після якої зникла більшість запасів палива. Збитки не можуть бути компенсовані страховкою, тому що були порушені правила охорони запасів. Ці збитки були відображені у фінансових звітах року, який тільки-но закінчився\*.

*Облікові записи цієї операції:*

Дебет рахунка «Збитки внаслідок крадіжок»	292 000
Кредит рахунка «Запаси»	292 000

12. Проаналізуйте господарські операції підприємства Джона Ліверті, складіть бухгалтерські записи, відобразіть їх на рахунках. Складіть Баланс на 30 квітня та Звіт про прибутки та збитки за квітень.

Джон Ліверті має намір відкрити власну майстерню з ремонту автомобілів. Для цього він використовує власні кошти, а також позику, яку бере у свого приятеля Філа Маккензі.

**Операція 1.** 1 квітня Д. Ліверті інвестує \$4000 своїх власних коштів на відкриття майстерні.

**Операція 2.** 1 квітня Ліверті бере позику у Маккензі в сумі \$2000 за умови погашення по \$100 на місяць плюс проценти з розрахунку 12 % на рік. Перша виплата — 30 квітня.

**Операція 3.** 1 квітня Ліверті склав договір оренди приміщення під майстерню. Орендна плата — \$500 на місяць повинна вноситися наперед.

Джон Ліверті найняв помічника за \$300 на місяць. За умовою угоди заробітна плата виплачується у кінці місяця.

**Операція 4.** 2 квітня Ліверті придбав обладнання на \$2000 за готівку. Термін експлуатації обладнання — 5 років.

**Операція 5.** 3 квітня Ліверті придбав запасні частини для автомобілів на \$2500, з яких \$1500 виплатив готівкою, решту заборгованості повинен виплатити протягом 60 днів.

**Операція 6.** За першу половину квітня доходи від ремонту автомобілів становили \$1000. З цієї суми \$800 було одержано готівкою, решту — пізніше.

**Операція 7.** 20 квітня Д. Ліверті сплачує постачальнику частину боргу за запасні частини, одержані 3 квітня — \$800.

**Операція 8.** 23 квітня надійшов платіж від дебіторів — \$150.

**Операція 9.** Дохід (виторг) за другу половину квітня становив \$1300 готівкою.

---

\* Господарські операції взяті із Матеріалів сертифікації членів Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України (I рівень).

**Операція 10.** 30 квітня Д. Ліверті виплачує своєму помічнику заробітну плату \$300.

**Операція 11.** Протягом місяця на ремонт автомобілів використовувалися запасні частини. Залишок їх на кінець місяця, за підсумками інвентаризації, становив \$1800.

**Операція 12.** 30 квітня Д. Ліверті провів першу виплату боргу Філу Маккензі (див. операцію № 2).

**Операція 13.** 30 квітня Д. Ліверті вніс орендну плату за травень — \$500, а також виплатив собі заробітну плату \$400.

**Операція 14.** Протягом квітня в майстерні Д. Ліверті використовувалася електроенергія та телефон. Рахунки ще не надійшли, але, за оцінкою Джона, витрати становлять \$200.

**Джон Ліверті. Майстерня з ремонту автомобілів**  
**Звіт про прибутки та збитки**  
за \_\_\_\_\_ XX рік

**Доход (виторг)**

**Експлуатаційні витрати:**

Матеріали

Заробітна плата

Орендна плата

Комунальні платежі

**Всього експлуатаційних витрат**

**Прибуток від експлуатації**

Мінус: виплати процентів

**Чистий прибуток**

**Джон Ліверті. Майстерня з ремонту автомобілів**  
**Баланс**

на \_\_\_\_\_ XX року

**Активи**

**Поточні активи:**

Грошові кошти \_\_\_\_\_

Рахунки дебіторів \_\_\_\_\_

Товарно-матеріальні цінності \_\_\_\_\_

Предоплачені активи \_\_\_\_\_

**Усього поточних активів** \_\_\_\_\_

Основні засоби:

Будівлі, споруди, обладнання \_\_\_\_\_

**Усього активів** \_\_\_\_\_

**Зобов'язання і капітал**

**Короткострокові зобов'язання**

Рахунки кредиторів \_\_\_\_\_

Поточна частина довгострокового боргу \_\_\_\_\_

**Усього короткострокових зобов'язань** \_\_\_\_\_

Довгострокові зобов'язання \_\_\_\_\_

**Капітал:**

Капітал \_\_\_\_\_

Нерозподілений прибуток \_\_\_\_\_

**Усього капітал** \_\_\_\_\_

**Усього зобов'язань і капітал** \_\_\_\_\_





## Тести для поточного контролю знань

Вказати номери правильних відповідей у наведених тестах.

1. *Передумовами створення МСБО є:*

- а) науково-технічний прогрес;
- б) економічна інтеграція;
- в) тяжіння України до Європейського Союзу;
- г) створення Організації Об'єднаних Націй.

2. *Що визначає правила та процедури бухгалтерського обліку і складання звітності?*

- а) принципи бухгалтерського обліку;
- б) закон;
- в) метод бухгалтерського обліку;
- г) форма бухгалтерського обліку.

3. *Базові концепції, що закладаються в основу відображення в обліку та звітності господарської діяльності підприємства, його активів, доходів, витрат, фінансових результатів.*

- а) нормативні документи;
- б) рахунки бухгалтерського обліку;
- в) принципи;
- г) нормативи.

4. *Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку створений в:*

- а) 1973;
- б) 1969;
- в) 1971;
- г) 1975 році.

5. *Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку фінансується:*

- а) Міжнародною федерацією бухгалтерів;
- б) бухгалтерськими організаціями, що входять до складу його правління;
- в) Міжнародним валютним фондом;
- г) Європейським банком реконструкції і розвитку.

6. Перші П(С)БО в Україні були затверджені:

- а) 31 березня 1999 р.;
- б) 28 травня 1999 р.;
- в) 16 червня 1999 р.;
- г) в 16 липня 1999 р.

7. Вкажіть кількість МСБО, що діють на даний момент:

- а) 41;
- б) 39;
- в) 31;
- г) 27.

8. Вкажіть кількість МСБО, випущених за період діяльності КМСБО:

- а) 41;
- б) 39;
- в) 33;
- г) 27.

9. Допущення про безперервність діяльності передбачає, що компанія:

- а) буде ліквідована в найближчому майбутньому;
- б) буде придбана іншою компанією;
- в) є підприємством, що динамічно розвивається;
- г) діє і діятиме в досяжному майбутньому, не буде ліквідована і масштаби її діяльності не будуть істотно скорочені.

10. Припущення про безперервність діяльності не зберігається, якщо:

- а) компанія тільки починає свою діяльність;
- б) передбачається ліквідація компанії;
- в) справедлива вартість перевищує собівартість;
- г) не можна розрахувати можливу чисту ціну продажів.

11. Відповідно до припущення періодичності:

- а) операція може впливати тільки на один період часу;
- б) розрахунки не повинні проводитися, якщо операція впливає на більш ніж один період часу;
- в) рахунки підприємства можуть бути скориговані тільки в тому періоді, в якому підприємство припиняє свою діяльність;
- г) господарська діяльність підприємства може бути розподілена на певні періоди часу.

12. Відповідно до принципу визнання доходів відображення доходів повинно проводитися:

- а) при отриманні грошових коштів;
- б) коли доходи зароблені;
- в) в кінці місяця;
- г) протягом періоду, коли був сплачений податок на прибуток.

13. Згідно з принципом відповідності необхідно забезпечувати відповідність:

- а) клієнтів і підприємств;
- б) витрат і доходів;
- в) активів і зобов'язань;
- г) кредиторів і підприємств;

14. Принцип відповідності показує співвідношення витрат з доходами. Іншими словами, даний принцип передбачає відповідність:

- а) активів і зобов'язань;
- б) докладених зусиль і досягнутих результатів;
- в) дивідендів та інвестицій акціонерів;
- г) грошових виплат і грошових надходжень.

## РОЗДІЛ 2



### ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ

- 2.1. Призначення і зміст фінансової звітності.**
- 2.2. Зміст, структура та методика складання Балансу.**
- 2.3. Звіт про прибутки та збитки, його зміст і методика складання.**
- 2.4. Призначення і методика складання Звіту про рух грошових коштів.**
- 2.5. Характеристика Звіту про зміни у власному капіталі та Приміток до фінансової звітності.**

Метою вивчення даного розділу є отримання теоретичних знань стосовно призначення, змісту, складу фінансової звітності зарубіжних підприємств, її нормативного забезпечення, структури, змісту та інтерпретації основних її форм, а також набуття практичних навичок складання Балансу, Звіту про прибутки та збитки, Звіту про зміни у власному капіталі, Звіту про рух грошових коштів та інших форм фінансової звітності і використання її інформації для прийняття управлінських рішень.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- розкрити призначення та зміст фінансової звітності;
- порівняти склад, порядок підготовки і подання фінансової звітності за Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності та національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку;
- виявити відмінності у побудові Балансу в різних країнах;
- порівняти зміст, структуру Звіту про прибутки та збитки і опанувати методику його складання в різних країнах;
- ознайомитися з особливостями побудови та складання Звіту про рух грошових коштів;
- розкрити зміст та методику складання Звіту про зміни у власному капіталі і Приміток до фінансової звітності;
- навчитися використовувати показники фінансової звітності для оцінки фінансового стану підприємства та прийняття оптимальних економічних рішень.

## 2.1. ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

В умовах інтернаціоналізації економіки, важливим призначенням якої є сприяння підвищенню ефективності та конкурентоспроможності, а також привабливості для інвесторів, фінансова звітність є основним засобом комунікації, важливим елементом інформаційного забезпечення прийняття виважених економічних рішень. З огляду на це, не випадково концепція складання та оприлюднення звітності лежить в основі системи національних стандартів бухгалтерського обліку в більшості економічно розвинутих країн світу. Обумовлено це тим, що будь-яке підприємство тією чи іншою мірою потребує додаткових джерел формування фінансових ресурсів для фінансування своєї діяльності. Поповнення фінансових ресурсів на ринку капіталів можливе шляхом залучення потенційних інвесторів і кредиторів, у тому числі зарубіжних, за умови надання їм об'єктивної інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства, основним джерелом якої є фінансова звітність. При цьому наскільки привабливими будуть оприлюднені у звітності показники, що характеризують поточний і перспективний фінансово-майновий стан ділового партнера та фінансові результати його діяльності, настільки високою буде вірогідність отримання додаткових джерел фінансування.

Підготовка фінансової звітності, яка є основним джерелом інформації про напрямки, результати та перспективи діяльності підприємства, є завершальним етапом ведення бухгалтерського обліку. Фінансова звітність — це система показників, які характеризують майновий та фінансовий стан підприємства на звітну дату, а також фінансові результати його діяльності та рух грошових потоків за звітний період. Вона є невід'ємним елементом всієї системи бухгалтерського обліку. В умовах ринкової економіки фінансова звітність базується на узагальненні даних фінансового обліку і є інформаційною ланкою, яка єднає підприємство з суспільством і діловими партнерами — користувачами інформації про діяльність підприємства та перспективи його розвитку. Зокрема, вона забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо оцінки майнового стану підприємства, джерел фінансування його діяльності, фінансової сталості, ліквідності, платоспроможності, ділової активності та конкурентоспроможності; визначення стратегії і тактики розвитку підприємства, а також знаходження резервів зміцнення його фінансового стану та підвищення ефективності функціонування.

Надання користувачам повної, об'єктивної інформації про фінансовий стан та фінансові результати діяльності підприємства для прийняття ними виважених управлінських рішень є метою складання фінансової звітності. Зважаючи на це, інформація, в якій зацікавлені всі користувачі, повинна давати можливість оцінити спроможність підприємства стабільно функціонувати, відтворювати грошові кошти та інші активи, генерувати прибуток, а також порівнювати інформацію за різні звітні періоди з метою визначення тенденцій у змінах окремих показників, що цікавлять користувачів, та фінансового стану в цілому. Найбільш повна реалізація цих завдань можлива за умови формування інформації у фінансовій звітності з дотриманням таких основних вимог (рис. 2.1).

Фінансову звітність складають підприємства, які є юридичними особами, незалежно від форм власності, включаючи підприємства з іноземними інвестиціями. Суб'єкти господарювання, які мають дочірні підприємства, складають і подають, крім власного фінансового звіту, також консолідовану звітність. Підприємства складають фінансову звітність за місяць, квартал і рік наростаючим підсумком з початку року. При цьому місячна і квартальна звітність є проміжною. Річні звіти готуються за результатами фінансового року. Як правило, він закінчується 31 грудня, але не обов'язково фінансовий рік має збігатися з календарним. Фінансовий рік містить 12 послідовних місяців, або 52 тижні, або тринадцять 4-тижневих періодів. Так, фінансовий рік компанії може починатися 1 квітня і закінчуватися 31 березня.

Фінансова звітність є відкритою для оприлюднення та доступною для ознайомлення зацікавленим користувачам. Річні звіти видаються, як правило, у вигляді гарно оформлених брошур<sup>1</sup>, в яких компанії розкривають напрямки, результати та перспективи діяльності і знайомлять зацікавлених осіб зі станом своїх справ. Акціонерні компанії відкритого типу розповсюджують свої звіти серед громадськості з метою залучення інвесторів. Компанії закритого типу більш стримані в цьому, але примірник звіту, зареєстрований певним чином, завжди може бути наданий для ознайомлення будь-якому кредитуру або представникові громадськості. Звіти публікуються лише за наявності висновки аудиторської фірми про достовірність наведеної інформації. Перед розсилкою акціонерам річні звіти реєструються в спеціальних установах. У США, наприклад, в Бюро реєстрації корпорацій.

---

<sup>1</sup> Практика публікації основної інформації про компанії та надання акціонерам фінансових звітів до проведення річних зборів зародилася ще в 1900 році.

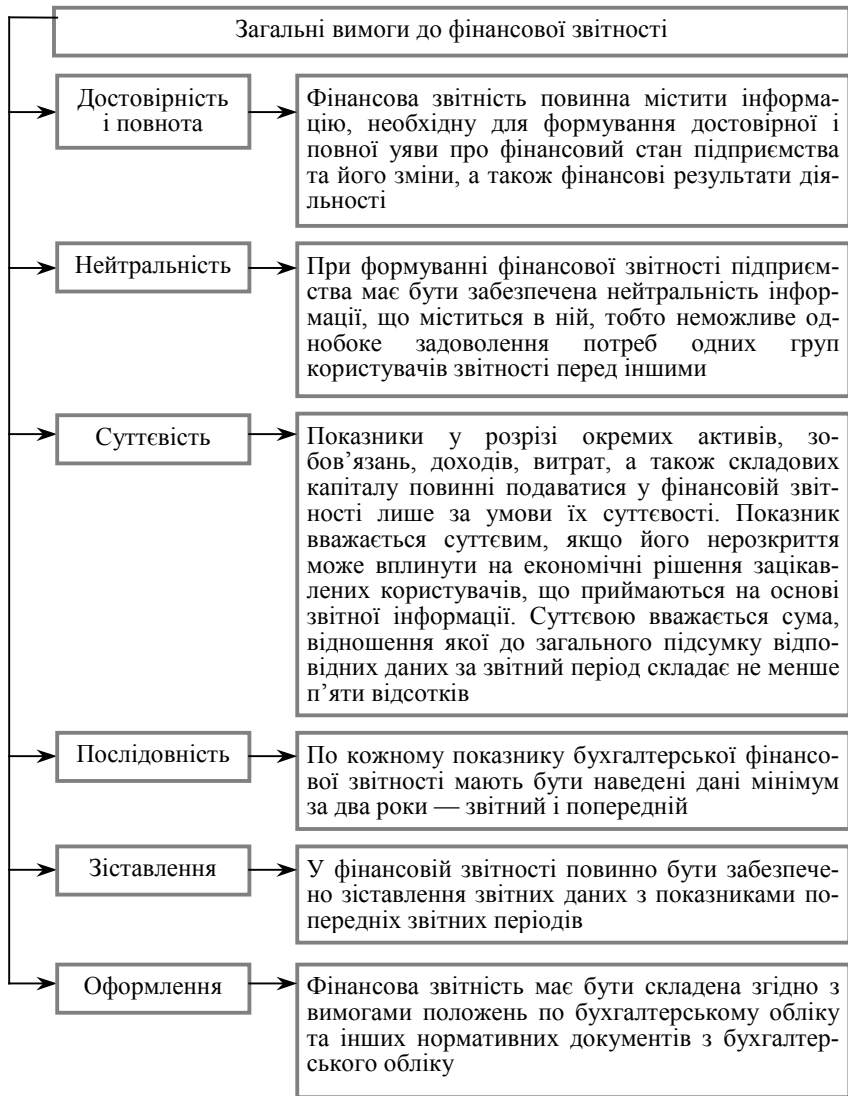


Рис. 2.1. Вимоги до фінансової звітності

Загальні вимоги до фінансових звітів щодо їх складу, структури та змісту основних форм викладені в Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО): 1 «Подання фінансових звітів», 7 «Звіт про рух грошових коштів», 8 «Облікова політика, зміни в

облікових оцінках та помилки», 14 «Звітність за сегментами», 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції», 30 «Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ», 34 «Проміжна фінансова звітність», в Першій та Четвертій Директивах ЄС. Згідно з цими нормативними документами річні звіти, належним чином затверджені і завірені аудиторами, мають бути опубліковані. Виняток надається невеликим та середнім компаніям, для яких не обов'язковим є аудиторський висновок, а Баланс і Звіт про прибутки та збитки можуть складатися за скороченою формою.

Річний звіт складається з двох частин. *Перша* — **адміністративно-управлінський огляд** — це звіт (або звернення) президента компанії чи голови Ради директорів. *Друга* — **безпосередньо фінансовий звіт**.

Зміст першої частини жорстко не регламентується. В ній міститься управлінський огляд та аналіз результатів роботи компанії. Оскільки адміністрація краще обізнана у справах підприємства, ніж зовнішні користувачі фінансової інформації, її погляд на господарські операції, події та обставини, пояснення їх впливу на фінансовий стан підприємства сприяє кращому розумінню фінансового звіту. Тут можуть розглядатися:

- 1) події нефінансового характеру, які мали місце у звітному році і вплинули на діяльність компанії;
- 2) стан та перспективи розвитку економіки, галузі і роль у них компанії;
- 2) план розвитку діяльності компанії;
- 3) очікуваний ефект.

В цій частині, як правило, висвітлюються технологічні та економічні досягнення компанії, зусилля керівництва, спрямовані на їх здійснення; ринкова кон'юнктура та її вплив на діяльність підприємства, даються прогнози на майбутнє та оцінюються перспективи.

Хоча адміністрація має схильність висловлювати лише оптимістичні очікування, перевага таких оглядів полягає в тому, що в них акцентується увага на проблемах, які керівництво вважає основними.

Друга частина річного звіту — **фінансовий звіт** — включає:

- *Баланс*;
- *Звіт про прибутки та збитки*;
- *Звіт про зміни у власному капіталі*;
- *Звіт про рух грошових коштів*.



До фінансових звітів надаються **Пояснювальні примітки**, в яких розкривається:

- облікова політика підприємства;
- інформація, не наведена у формах фінансової звітності, але якої вимагають відповідні стандарти;
- інформація, що містить додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості та доречності.

З метою забезпечення належного розуміння фінансової звітності користувачами, вона повинна розкривати всю суттєву інформацію. У відповідності з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» у звітах має вказуватися:

- назва підприємства;
- країна знаходження;
- дата звітності та звітний період;
- короткий опис характеру діяльності підприємства і його юридичної форми;
- валюта звітності та одиниця її виміру.

У разі необхідності грошові суми і класифікація статей мають бути доповнені іншою інформацією, яка пояснює їх зміст. Важливі статті рекомендується виділяти окремо, а не у складі інших. Фінансові звіти повинні містити відповідні дані за попередній період.

Заголовки, назви розділів, найменування статей річної звітності не регламентуються Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, тому правильний їх підбір повинен полегшити читання звітів і сприяти їх кращому розумінню.

Склад річної фінансової звітності підприємств окремих країн має свої особливості і регламентується законодавчими і нормативними актами кожної з них. Так, наприклад, склад фінансової звітності підприємств Російської Федерації (крім бюджетних установ) наведений на рис. 2.2.

Мета фінансових звітів полягає в забезпеченні інформацією про діяльність підприємства, його фінансовий стан та зміни в ньому широкого кола користувачів. Фінансові звіти відображають результати господарської діяльності підприємства, ефективність використання його ресурсів.

Користувачі фінансових звітів зацікавлені в інформації про минулий та поточний стан підприємства. На підставі цієї інформації вони намагаються спрогнозувати діяльність підприємства в майбутньому.

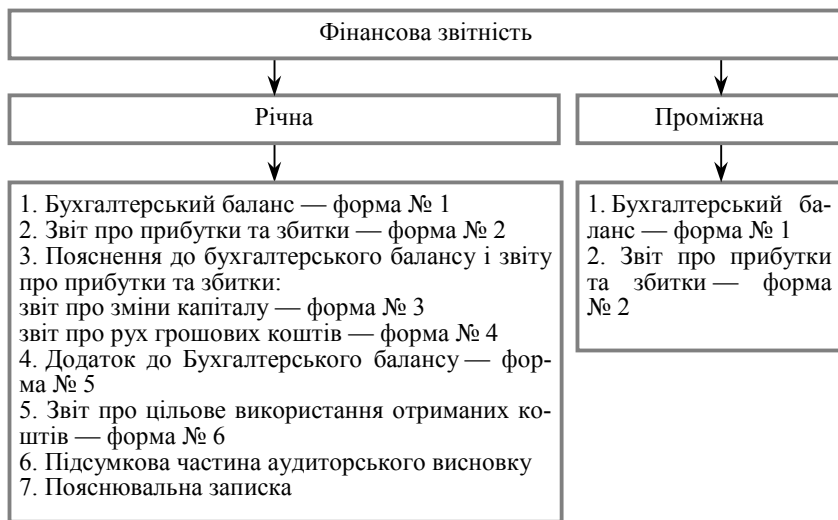


Рис. 2.2. Склад фінансової звітності підприємств Російської Федерації

Види діяльності, обсяги реалізації, доля ринку, дохід, прибуток від інвестицій, рух грошових коштів свідчать про минулі успіхи підприємства. Ці показники характеризують конкурентоспроможність, вміння підприємства пристосуватися до змін навколишнього середовища, досягнути успішність господарювання та ефективність управління.

**Поточний стан підприємства** характеризується типами активів, які знаходяться у його власності, станом грошових коштів, заборгованості підприємства, товарно-матеріальних запасів. Користувачі намагаються оцінити здатність підприємства генерувати грошові кошти та своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, ліквідність та платоспроможність підприємства. Їх цікавить наявність прибутку, яка його величина отримана від інвестицій, спрямована на розвиток підприємства, припадає на одну акцію, яке відношення заборгованості до власного капіталу підприємства.

Відповіді на ці та інші економічні питання допомагають оцінити минулі успіхи і невдачі, забезпечують користувачів необхідною інформацією для прийняття стратегічних рішень.

Так, інформаційні потреби *акціонерів* зводяться до прогнозування майбутнього прибутку, як джерела майбутніх дивідендів і розширення підприємства — фактора зростання ринкової вартості акцій. На підставі цього вони приймають рішення щодо участі

у капіталі компанії, придбання, продажу та володіння її цінними паперами.

*Постачальники, фінансові організації та інші кредитори турбуються про:*

— прибутковий потенціал підприємства (як гарантію виконання ним своїх кредитних зобов'язань);

— спроможність підприємства генерувати грошові кошти проведенням операцій, що ставить його у більш вигідні позиції для сплати боргів;

— фінансовий стан підприємства, оскільки активи виступають загальною гарантією по його заборгованості.

Річний звіт повинен містити достовірну інформацію про діяльність компанії та її стан. Він також має вказувати на будь-які важливі події, що виникли з кінця минулого фінансового року; наміри відносно майбутнього компанії, діяльність в сфері є та розвитку; інформацію, яка стосується придбання власних акцій.

Таким чином, фінансові звіти, підготовлені за загальноприйнятими стандартами, надають типовий перелік інформації про компанію, відповідають запитам більшості користувачів і надають останнім певні можливості для аналізу і побудови прогнозів.

## **2.2. ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА МЕТОДИКА СКЛАДАННЯ БАЛАНСУ**

Обов'язковою формою фінансової звітності підприємств зарубіжних країн є Бухгалтерський баланс (Balance Sheet), який виступає основним джерелом інформації про фінансовий стан підприємства для всіх зацікавлених користувачів. Зважаючи на те, що метою складання Балансу є подання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на певну дату для прийняття виважених економічних рішень, його ще називають Звітом про фінансовий стан підприємства (Statement of Financial Position), в якому відображається співвідношення між економічними ресурсами компанії та зобов'язаннями за ними:

$$\text{Економічні ресурси} = \text{Зобов'язання} \quad (2.1)$$

Формування економічних ресурсів може фінансуватися двома видами зобов'язань: зобов'язаннями перед кредиторами та перед

власниками (акціонерами). З урахуванням цього наведене рівняння може бути записане так:

$$\begin{aligned} \text{Економічні ресурси} &= \text{Зобов'язання перед кредиторами} + \\ &+ \text{Зобов'язання перед власниками} \end{aligned} \quad (2.2)$$

У загальноприйнятій у світовій практиці термінології економічні ресурси, які контролює підприємство, розглядаються як його активи, а борги перед кредиторами (зобов'язання) і суми, що належать власникам підприємства (капітал), — як пасиви. Тому попередня формула набуває вигляду:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал} \quad (2.3)$$

Наведене рівняння відоме як облікова формула Бухгалтерського балансу. Вона є основою усього облікового процесу. На підставі цієї формули:

$$\text{Капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання} \quad (2.4)$$

Кредитори мають право платіжного позову відносно ресурсів підприємства в сумі, що дорівнює борговим зобов'язанням кредиторам. Позови забезпечуються всіма активами підприємства. Якщо воно не сплачує свої борги, кредитори мають право відшкодувати їх через суд.

Капітал власників — це залишкова частка прав на активи підприємства і фактично чиста його вартість, оскільки за законом зобов'язання перед кредиторами мають виконуватися в першу чергу.

Зобов'язання, власний капітал та активи є елементами, безпосередньо пов'язаними з визначенням фінансового стану та змін у ньому.

**Активи** — це економічні ресурси, якими володіє підприємство у результаті минулих подій і від використання яких очікується надходження майбутніх економічних вигод до підприємства. Вони можуть мати матеріальну форму (будівлі, споруди, обладнання, грошові кошти, товарно-матеріальні запаси тощо), а також бути нематеріальними (юридичні права, товарні знаки тощо). У міжнародній практиці актив визначається в Балансі, якщо існує достатня впевненість у тому, що майбутня втілена в ньому економічна вигода буде одержана підприємством та якщо він має собівартість або вартість, яка може бути достовірно виміряна. Активи поділяються на поточні і непоточні.

Пасиви об'єднують зобов'язання (борги) підприємства перед кредиторами (поточні і довгострокові) та капітал власників.

У зарубіжній обліковій практиці використовуються різні форми Бухгалтерського балансу: облікова (горизонтальна) і звітна (вертикальна). Облікова (горизонтальна) форма — двостороння, в ній активи розміщуються зліва, а зобов'язання і капітал — справа. Звітна форма — вертикальна, в ній спочатку відображаються активи, а за ними пасиви — зобов'язання і капітал. Бухгалтерський баланс складається за даними сальдо реальних (балансових) рахунків активів, зобов'язань, капіталу.

Будь-яка форма фінансової звітності включає заголовок, основні її елементи: розділи, підрозділи, статті. У заголовку наводиться:

- назва підприємства;
- назва звіту;
- дата або період часу, до якого відноситься звіт;
- валюта, в якій складено звіт та рівень її точності.

Розглянемо для початку спрощений приклад фінансової звітності бізнесу Елізи Дулітл:

*Таблиця 2.1. Еліза Дулітл*

**Баланс**  
на 30.04.20XX р.

дол.

Активи	Пасиви
Запаси (квіти) 1500	Зобов'язання —
Грошові кошти 3500	Еліза Дулітл, капітал 5000
Усього активи 5000	Усього зобов'язання і капітал 5000

Бухгалтерський баланс складається на певну дату. Це статична таблиця, і тому його часто порівнюють з моментальною фотографією. Результати бізнесу Елізи Дулітл за міжзвітний період та складові прибутку відображаються у Звіті про прибутки та збитки:

*Таблиця 2.2. Еліза Дулітл*

**Звіт про прибутки та збитки**  
*за травень 20XX р.*

дол.

Назва статті	Сума
Виручка від реалізації	2300
<b>Собівартість реалізованих товарів</b>	<b>1500</b>
Валовий прибуток	800
Витрати:	
ринковий збір (200)	
податки (100)	(300)
<b>Чистий прибуток</b>	<b>500</b>

Вертикальна форма Балансу, яка була складена на кінець травня, виглядає так:

*Таблиця 2.3. Еліза Дулітл*

**Баланс**  
на 30.04.20XX р.

дол.

Активи	Сума
Запаси (квіти)	—
Грошові кошти (3500 + 2300 – 300)	5500
Усього активи	5500
Пасиви	Сума, дол.
Зобов'язання	—
Еліза Дулітл, капітал	5000
Чистий прибуток	500
Усього пасиви	5500

Основні елементи Балансу — активи, зобов'язання та капітал традиційно класифікуються як показано на рис. 2.3, 2.5, 2.6.

<b>АКТИВИ</b>	<i>Поточні активи (короткострокові)</i>	Грошові кошти
		Цінні папери
		Дебіторська заборгованість
		Товарно-матеріальні запаси
	<i>Непоточні (довгострокові) активи (основні засоби, вкладення, нематеріальні активи)</i>	Нерухомість, будівлі та обладнання
		Довгострокові інвестиції
		Довгострокова дебіторська заборгованість
		Гудвіл
		Патенти, торгові марки
		Витрати майбутніх періодів

Рис. 2.3. Групування статей активу в порядку зменшення їх ліквідності\*

**Поточні (короткострокові) активи** — це грошові кошти та інші ресурси, які можуть бути перетворені в готівку або повністю використані протягом одного фінансового року чи нормального операційного циклу підприємства (залежно від того, який період триваліший). Поточні активи також називають **оборотними** активами, вони знаходяться в процесі постійного перетворення в грошові кошти (рис. 2.4.)

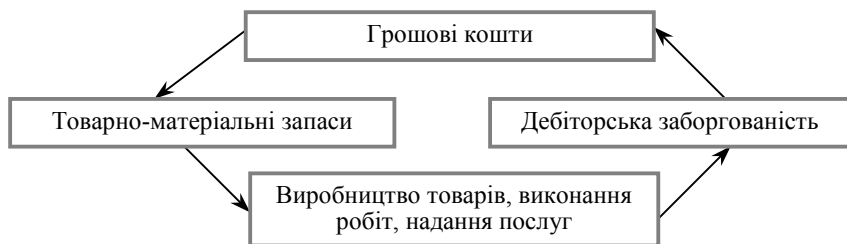


Рис. 2.4. Операційний цикл

У різних країнах існують певні традиції послідовності розміщення активів у балансі. У США та Канаді їх відображають, починаючи з грошових коштів і далі — в порядку зменшення їх лі-

\* Під ліквідністю розуміють період часу, необхідний для перетворення на грошові засоби активів, які перебувають в негрошовій формі.

квідності. Наприклад, у Великобританії, Німеччині, Росії та інших країнах, навпаки — від найменш ліквідних (основні засоби) до найбільш ліквідних (грошові кошти), тобто в порядку збільшення їх ліквідності.

Зображені на рис. 2.3 статті повинні розкриватися окремо. Так, *грошові кошти* — це кошти в касі підприємства, а також на його банківських рахунках, які можуть бути одержані за вимогою.

*Цінні папери* — акції, облігації та інші ринкові цінні папери, які є короткостроковими інвестиціями тимчасово вільних коштів. Якщо ринкова вартість цінних паперів відрізняється від балансової, вона повинна розкриватися окремо.

*Дебіторська заборгованість*. По цій статті відображається сума дебіторської заборгованості, яка має бути сплачена упродовж року: рахунки та векселі до отримання, дебіторська заборгованість директорів, міжфірмова дебіторська заборгованість, дебіторська заборгованість асоційованих компаній тощо, а також завчасно сплачені витрати. Ця сума звичайно вказується за вирахуванням резерву на безнадійні борги.

*Товарно-матеріальні запаси* — у виробничих компаніях складаються з трьох груп:

- 1) сировина, яка має бути використана на виробництво продукції;
- 2) напівфабрикати, що знаходяться у виробництві;
- 3) готова продукція, призначена для реалізації.

У торговельних підприємствах — це запаси товарів, призначені для продажу покупцям. Товарно-матеріальні запаси в звіті відображаються за нижчою з двох оцінок — за собівартістю або ринковою вартістю.

*Довгострокові активи* — це засоби, котрі передбачається використовувати протягом періоду, що перевищує один фінансовий рік.

*Нерухомість, будівлі та обладнання* називають також основними засобами. Це активи, що постійно використовуються і не призначені для продажу. До цього типу активів належать будівлі, які є власністю підприємства; земельні ділянки, на яких розташовані ці будівлі та споруди; обладнання та машини, що використовуються на виробництві. Вони матеріальні і забезпечують доходи підприємства. У Балансі довгострокові активи (крім землі) відображаються за залишковою (балансовою) вартістю, яка визначається шляхом вирахування із їхньої первісної вартості суми накопиченої амортизації.



**Довгострокові інвестиції** — цінні папери, які не будуть продані протягом найближчого року; векселі, видані терміном більше року; земля для майбутнього освоєння; вкладення в дочірні підприємства, асоційовані та інші компанії на період, що перевищує один фінансовий рік. У валюту Балансу ці активи включаються за нижчою з двох оцінок — купівельною або ринковою.

**Довгострокова дебіторська заборгованість** -заборгованість, яка не буде сплачена упродовж року.

**Гудвіл (ділова репутація фірми)** — це перевищення суми, сплаченої при придбанні підприємства над справедливою вартістю його активів.

Патенти, торгові марки та гудвіл є нематеріальними активами. Вони відображаються за ціною придбання, яка у деяких з них протягом очікуваного періоду амортизується.

**Витрати майбутніх періодів** — це фактично проведені витрати (на наукові дослідження, реорганізацію, розвиток та інше), які принесуть економічні переваги в майбутньому. Як витрати вони відображаються в період визначення економічних переваг.

**Зобов'язання** — це вірогідне зменшення у майбутньому економічних переваг (активів) компанії внаслідок передачі активів або надання послуг іншим компаніям, проведення операцій або здійснення подій (рис. 2.5).

<b>ЗО- БОВ'ЯЗАН НЯ</b>	<i>Поточні (короткострокові) зобов'язання</i>	Банківські позики
		Поточна частина довгострокових зобов'язань
		Кредиторська заборгованість
	<i>Довгострокові зобов'язання</i>	Забезпечені позики
		Незабезпечені позики
		Міжфірмові позики
		Позики, одержані від асоційованих компаній
	<i>Інші зобов'язання та резерви</i>	Довгострокові резерви
		Доходи майбутніх періодів
		Відстрочені податки

Рис. 2.5. Групування та складові зобов'язань

**Поточні (короткострокові) зобов'язання** — це зобов'язання, які можуть бути погашені протягом фінансового року або нормального операційного циклу підприємства — залежно від того, який з цих періодів виявиться довшим.

По банківських позиках завжди виплачуються проценти, що не стосується більшості інших короткострокових позик. Тому поточні зобов'язання, як правило, є низькозатратним фінансуванням компанії.

Поточні (короткострокові) зобов'язання компанії звичайно погашаються за рахунок поточних (оборотних) активів. Взаємозв'язок між цими двома групами вимагає суттєвої уваги при вивченні балансу — він вказує на здатність підприємства погасити свої борги. Різниця між величиною поточних активів та короткострокових зобов'язань становить **робочий капітал**. Це один із найбільш поширених показників ліквідності підприємства. Його ще називають **чистий оборотний капітал (чисті оборотні активи)** — це величина, яка залишається після погашення всіх короткострокових зобов'язань. Консервативні інвестори бажають, щоб компанія, в яку вони здійснюють інвестиції, мала значний оборотний капітал, вбачаючи в цьому її здатність спрямовувати кошти після сплати боргів на приріст виробництва.

**Довгострокові зобов'язання** — це борги фірми, термін сплати яких перевищує один фінансовий рік, або операційний цикл.

**Капітал** є обсягом прав власників підприємства (рис. 2.6).

дол.

<b>КАПІТАЛ</b>	<i>Приватне підприємство</i>	Еліза Дулітл, капітал	5000
	<i>Товариство</i>	Шерлок Холмс, капітал	75 870
		Доктор Ватсон, капітал	19 650
		Усього капітал власників	95 520
	<i>Корпорація</i>	Акціонерний капітал	26 0300
		Нерозподілений прибуток	40 000
		Усього власний капітал	300 300

Рис. 2.6. Відображення капіталу в Балансах підприємств різних форм власності

Порядок відображення в Балансі власного капіталу залежить від форми власності:

— приватне підприємство — належить одній особі;  
 — товариство — належить двом або більше особам;  
 — корпорація — юридична особа, яка створюється на підставі офіційно затвердженого статуту і продає свої акції. Початкова сума коштів, вкладених в компанію акціонерами, називається **акціонерним (статутним, сплаченим) капіталом**, а прибуток корпорації, нерозподілений між акціонерами — **нерозподілений прибуток** (заробленим або резервним капіталом).

Слід відзначити, що звітна сума власного капіталу не відображає поточної ринкової її вартості. Вона не є абсолютно точною, бо ґрунтується на умовностях бухгалтерського обліку. Це лише різниця між бухгалтерською оцінкою активів і кредиторською заборгованістю фірми. Реальний капітал власників може бути визначений шляхом оцінки його складових — активів і зобов'язань.

При складанні зовнішньої фінансової звітності застосовується загальноприйнята класифікація активів, зобов'язань та капіталу. Приклад систематизованого Балансу, характерного для американських компаній, наведений у табл. 2.4.

*Таблиця 2.4. Royal international та філії\**

**Консолідований баланс**  
*на 31 грудня 20XX р.*

*дол.*

Зміст	Примітки	20XX р.	20XX р.
<b>Поточні активи</b>			
Грошові кошти		501	672
Цінні папери		2367	2581
Дебіторська заборгованість	6а	18 461	17 932
Товарно-матеріальні запаси	7	13 932	11 908
Разом		35 261	33 093
<b>Довгострокові активи</b>			
Нерухомість, машини, обладнання	8	22 987	23 832

\* Приклади фінансової звітності компанії «Royal international та філії» наводяться з брошури «Чтение и анализ финансовых отчетов». Пер. з англ. — М.: KPMG Reviconsult. Аудиторская фирма «Контакт», 1993. — 35 с.

*Закінчення табл. 2.4. Royal international та філії*

Зміст	Примітки	20XX р.	20XX р.
Інвестиції	9	2061	3984
Дебіторська заборгованість	6 б	897	618
Гудвіл		1531	1791
Витрати майбутніх періодів	10	1443	837
Разом		28 919	31 062
Усього активи		64 180	64 155
<b>Поточні зобов'язання</b>			
Позики	12 а	3704	6400
Кредиторська заборгованість		19 870	20 063
Разом		23 574	26 463
<b>Довгострокові зобов'язання</b>			
Позики до сплати за мінусом поточної частини	12 б	15 598	17 271
Інші зобов'язання та резерви	13	1974	2546
Разом		17 572	19 817
Усього зобов'язання		41 146	46 280
<b>Капітал</b>			
Акціонерний капітал	14	12 000	11 400
Фонди (у т. ч. премії на акції)	15	3636	2386
Нерозподілений прибуток		5419	3268
Разом		21 055	17 054
Доля меншості — філії		1979	821
Усього власний капітал		23 034	17 875
Усього зобов'язання та власний капітал		64 180	64 155

Згідно з п. 6.6 МСБО 1 «Подання фінансових звітів» у Балансі підлягає відображенню така інформація:

- основні засоби;
- нематеріальні активи;
- фінансові активи;
- інвестиції, які обліковуються із застосуванням методу участі у капіталі;
- запаси;

- торговельна та інша дебіторська заборгованість;
- грошові кошти та їх еквіваленти;
- торговельна та інша кредиторська заборгованість;
- податкові зобов'язання та активи згідно з вимогами МСБО 12 «Податки на прибуток»;
- забезпечення;
- непоточні зобов'язання, на які нараховуються відсотки;
- частка меншості;
- випущений капітал і резерви

Цей Міжнародний стандарт визначає лише мінімальні вимоги до розкриття інформації у Балансі, у ньому відсутня жорстка регламентація формату, за яким слід подавати статті. У Додатку до МСБО 1 «Подання фінансових звітів» наведено приклад форми Балансу, в якому всі статті згруповані в розділи за їх економічним змістом (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**СТРУКТУРА БАЛАНСУ ЗА МСБО 1 «ПОДАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ»**

Активи	Пасиви
<i>Розділ 1. Непоточні активи</i>	Власний капітал та зобов'язання
Основні засоби	<i>Розділ 3. Капітал та резерви</i>
Гудвіл	Випущений капітал
Ліцензії на виробництво	Резерви
Інвестиції в асоційовані компанії	Накопичені прибутки (збитки)
Інші фінансові активи	Частка меншості
<i>Розділ 2. Поточні активи</i>	<i>Розділ 4. Непоточні зобов'язання</i>
Запаси	Позики, на які нараховуються відсотки
Торговельна та інша дебіторська заборгованість	Відстрочений податок
Авансові платежі	Пенсійні зобов'язання
Грошові кошти та їх еквіваленти	<i>Розділ 5. Поточні зобов'язання</i>
	Торговельна та інша кредиторська заборгованість
	Короткострокові позики
	Поточна частина позик, на які нараховуються відсотки
	Гарантійні забезпечення
Усього активи	Усього власний капітал та зобов'язання

Вивчення досвіду організації обліку за рубежом свідчить про те, що ті країни, в яких застосовується єдиний, затверджений на державному рівні План рахунків бухгалтерського обліку, мають регламентовану форму Бухгалтерського балансу. Так, наприклад, у Російській Федерації форма Бухгалтерського балансу та порядок формування його показників регламентується наказом Міністерства фінансів РФ від 13.01.2000 р. № 4н «Про форми бухгалтерської звітності організацій»; Положенням бухгалтерського обліку «Бухгалтерська звітність організацій» (ПБО 4/99), затвердженим наказом Міністерства фінансів РФ від 6.07.1999 р. № 43н; Методичними рекомендаціями про порядок формування показників бухгалтерської звітності організації, затвердженими наказом Міністерства фінансів РФ від 28.06.2000 р. № 60н. Згідно з цими нормативними документами, актив Балансу містить два розділи, а пасив — три розділи (рис. 2.7.)

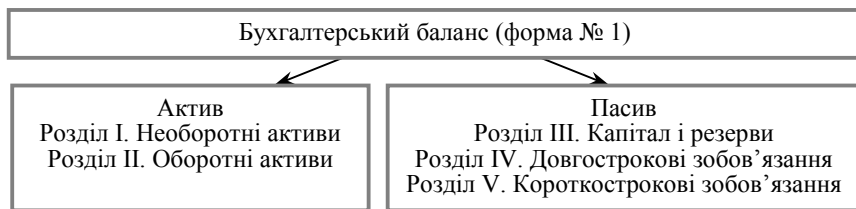


Рис. 2.7. Структура Бухгалтерського балансу

Основним елементом Бухгалтерського балансу є балансова стаття, яка характеризує окремий вид активів (активна стаття) або вид зобов'язань чи капіталу (пасивна стаття).

У балансах підприємств Російської Федерації статті активів розміщуються залежно від ступеня ліквідності, починаючи з найменш ліквідних і закінчуючи найбільш ліквідними, а статті пасивів — за ознакою скорочення термінів погашення боргів, починаючи з найбільш тривалих термінів погашення боргів і закінчуючи короткостроковими зобов'язаннями.

За ознакою економічної однорідності балансові статті об'єднуються в розділи.

Бухгалтерський баланс складається за даними синтетичного і аналітичного обліку. В Російській Федерації підприємства повинні відображати в балансі показники за нетто-оцінкою, тобто за винятком сум за регулюючими рахунками (рахунок 02 «Амортизація основних засобів», рахунок 05 «Амортизація нематеріальних активів» та ін.).

Зміст бухгалтерського балансу та порядок його складання подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

## БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС (форма № 1)

Актив	Код рядка	Номери рахунків, залишки по яких відображаються у балансі
<b>I. Необоротні активи</b>		
<i>Нематеріальні активи (04, 05)</i>	110	рах. 04 – рах. 05
у тому числі: патенти, ліцензії, товарні знаки (знаки обслуговування), інші аналогічні з перерахованими права і активи організації витрати	111	Вибірка даних аналітичного обліку по рах. 04, 05
ділова репутація організації	112	Так само
Основні засоби (01, 02, 03)	113	Так само
у тому числі: земельні ділянки і об'єкти природокористування	120	рах. 01 + рах. 03 – рах. 02
будівлі, машини і устаткування	121	Вибірка даних аналітичного обліку по рах. 01, 02, 03
Незавершене будівництво (07, 08, 16, 60)	122	Так само
Доходні вкладення у матеріальні цінності (03)	130	рах. 07 + рах. 08 ± рах. 16 + рах. 60 аванс
у тому числі: майно для передачі в лізинг	135	рах. 03 – рах. 02
майно, надане за договором прокату	136	Вибірка по рах. 02, 03
Довгострокові фінансові вкладення (58, 59)	137	Так само
	140	рах. 58 – рах. 59

Актив	Код рядка	Номери рахунків, залишки по яких відображаються у балансі
у тому числі: інвестиції у дочірні товариства	141	Вибірка по рах. 58, 59
інвестиції у залежні товариства	142	Так само
інвестиції в інші організації	143	Так само
позики, надані організаціям терміном понад 12 місяців	144	Так само
інші довгострокові фінансові вкладення	145	Так само
Інші необоротні активи	150	
Усього за розділом I	190	
<i>II. Оборотні активи</i> Запаси	210	рах. 10 + рах. 11 + рах. 15 ± ± рах. 16 + +рах. 20 + рах. 21+ рах. 23 + рах. 29 + + рах. 97+ рах. 46 + рах. 43 + рах. 41 + + рах. 44 + рах. 45
у тому числі: сировина, матеріали та інші аналогічні цінності (10, 16)	211	рах. 10 ± рах. 16
тварини на вирощуванні та відгодівлі (11)	212	рах. 11
витрати на незавершене виробництво (витрати обігу) (20, 21, 23, 29, 46,44)	213	рах. 20 + рах. 21 + рах. 23 + + рах. 29 + + рах. 46 + рах. 44
готова продукція та товари для перепродажу (16,43,41)	214	рах. 43+ рах. 41 ± рах. 16
товари відвантажені (45)	215	рах. 45



витрати майбутніх періодів (97)	216	рах. 97
інші запаси та витрати	217	
Податок на додану вартість по придбаних цінностях (19)	220	рах. 19 сума ПДВ по придбаних запасах, НД тощо, яка зменшує суму ПДВ для перерахування
Дебіторська заборгованість, платежі за якою очікуються більше ніж через 12 місяців після звітної дати	230	Вибірка за термінами рах. 60 + рах. 60 аванс + рах. 62 + рах. 68 + рах. 71 + рах. 75 + рах. 76
у тому числі: покупці і замовники (62, 76,63)	231	рах. 62 + рах. 76 – рах. 63
векселі до отримання (62)	232	рах. 62
заборгованість дочірніх і залежних товариств (76)	233	рах. 76
аванси видані (60)	234	рах. 60 аванс
інші дебітори	235	рах. 60 + рах. 68 + рах. 69 + рах. 71 + рах. 76 та ін.
Дебіторська заборгованість, платежі за якою очікуються протягом 12 місяців після звітної дати	240	Вибірка за термінами рах. 60 + рах. 60 аванс + рах. 62 – рах. 63 + рах. 68 + рах. 71 + рах. 75 + рах. 76
у тому числі: покупці і замовники (62, 76, 63)	241	рах. 62 + рах. 76 – рах. 63
векселі до отримання (62)	242	рах. 62
заборгованість дочірніх і залежних товариств (76)	243	рах. 76
заборгованість учасників (засновників) по внесках у статутний капітал (75)	244	рах. 75-1

Продовження табл. 2.6

Актив	Код рядка	Номери рахунків, залишки по яких відображаються у балансі
аванси видані (60)	245	рах. 60 аванс
інші дебітори	246	рах. 60 + рах. 68 + рах. 69 + + рах. 71 + + рах. 76 та ін.
Короткострокові фінансові вкладення (58, 59)	250	рах. 58 – рах. 59
у тому числі:	251	Вибірка по рах. 58 – рах. 59
позики, надані організаціям терміном до 12 місяців	252	рах. 81
власні акції, викуплені у акціонерів	253	Вибірка по рах. 58 – рах. 59
інші короткострокові фінансові вкладення	260	рах. 50 + рах. 51 + рах. 52 + + рах. 55 + + рах. 57
Грошові кошти	261	рах. 50
у тому числі: каса (50)	262	рах. 51
розрахункові рахунки (51)	263	рах. 52
валютні рахунки (52)	264	рах. 55 + рах. 57
інші грошові кошти (55, 57)	270	
Інші оборотні активи	290	
Усього за розділом II	300	
Баланс (сума рядків 190 + 290)		

<i>III. Капітал і резерви</i>			
Статутний капітал (80)	410		рах. 80
Додатковий капітал (83)	420		рах. 83
Резервний капітал (82)	430		рах. 82
у тому числі:	431		Вибірка по рах. 82
резерви, створені згідно із законодавством			
резерви, створені згідно з установчими документами	432		Також
Фонд соціальної сфери (84)	440		рах. 84
Цільові фінансування та надходження (86)	450		рах. 86
Нерозподілений прибуток минулих років (84)	460		рах. 84 (по кредиту)
Непокритий збиток минулих років	465		рах. 84 (по дебету)
Нерозподілений прибуток звітного року	470		рах. 84 (по кредиту)
Непокритий збиток звітного року	475		рах. 84 (по кредиту)
Усього за розділом III			
<i>IV. Довгострокові зобов'язання</i>			
Позики і кредити (67)	510		рах. 67

Пасив	Код рядка	Номери рахунків, залишки по яких відображаються у балансі
у тому числі: кредити банків, що підлягають погашенню більше ніж через 12 місяців після звітної дати	511	рах. 67
позики, що підлягають погашенню більше ніж через 12 місяців після звітної дати	512	рах. 67
Інші довгострокові зобов'язання	520	
Усього за розділом IV	590	
<i>V. Короткострокові зобов'язання</i>		
Позики і кредити (66)	610	рах. 66
у тому числі: кредити банків, що підлягають погашенню протягом 12 місяців після звітної дати	611	рах. 66
позики, що підлягають погашенню протягом 12 місяців після звітної дати	612	рах. 66
Кредиторська заборгованість	620	рах. 60 + рах. 62 аванс + рах. 68 + + рах. 69 + рах. 70 + рах. 76
у тому числі: постачальники і підрядники (60, 76)	621	рах. 60 + рах. 76

векселі до сплати (60)	622	рах. 60
заборгованість перед дочірніми та залежними товариствами (76)	623	рах. 76
заборгованість перед персоналом організації (70)	624	рах. 70
заборгованість перед державними небюджетними фондами (69)	625	рах. 69
заборгованість перед бюджетом (68)	626	рах. 68
аванси отримані (62)	627	рах. 62 аванс
інші кредитори	628	рах. 62 + рах. 71 + рах. 76 та ін.
Заборгованість учасникам (засновникам) з виплати доходів (75)	630	рах. 75-2
Доходи майбутніх періодів (98)	640	рах. 98
Резерви майбутніх витрат (96)	650	рах. 96
Інші короткострокові зобов'язання	660	
Усього за розділом V	690	
Баланс	700	
(сума рядків 490 + 590 + 690)		

Бухгалтерський баланс складається на кінець останнього дня звітного періоду й інформація, яка в ньому подається, є статичною. Для надання користувачам можливості порівнювати інформацію про активи, капітал і зобов'язання з показниками попередніх звітних періодів у Бухгалтерському балансі наводяться дані на початок і кінець звітного періоду.

У формі № 1 «Бухгалтерський баланс» довідково подається також інформація про наявність цінностей, які обліковуються на забалансових рахунках.

Бухгалтерський баланс повинен заповнюватися охайно, у ньому не допускаються підчищення, помарки. виправлення помилок має бути підтверджено підписами керівника і головного бухгалтера із зазначенням дати виправлення. Згортання статей активів та зобов'язань є неприпустимим, крім випадків, передбачених відповідними положеннями бухгалтерського обліку.

### **2.3. ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ, ЙОГО ЗМІСТ І МЕТОДИКА СКЛАДАННЯ**

В умовах ринкової економіки отримання прибутку є метою діяльності будь-якого підприємства, великого чи малого. Прибуток — це джерело збільшення капіталу в результаті діяльності підприємства. Воно, як правило, супроводжується зростанням всіх активів.

Оскільки прагнення до отримання прибутку лежить в основі існування підприємства — найважливішою функцією облікової системи є забезпечення інформацією про прибутковість, рентабельність його діяльності. Грошові кошти, одержані від прибуткової роботи, можуть залишитися на підприємстві з метою фінансування диверсифікації його діяльності, або бути розподілені у вигляді дивідендів між власниками акцій.

Розміри одержаного прибутку чи понесених збитків бажать знати і власники і менеджери підприємства. Але їх абсолютна величина містить досить обмежену інформацію. Для ефективного керівництва необхідні дані про всі складові, які формують фінансові результати діяльності підприємства. З цією метою і складається Звіт про прибутки та збитки (Profit and Loss Statement). У Великобританії ця форма має назву «Рахунок прибутків та збитків» (Profit and Loss Account). Показники цього звіту дають можливість визначити, чи досягло підприємство успіхів в отриманні прибутку. Тому ця форма вважається найважливішою і в багатьох

країнах світу наводиться першою у фінансовій звітності. Вона є інформаційною базою для прийняття управлінських рішень, пов'язаних з вишукуванням резервів підвищення прибутковості зарубіжних підприємств, а також ефективності їх функціонування.

Звіт про прибутки та збитки складається з метою надання інформації про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за певний період часу. Для його заповнення використовуються обороти за номінальними рахунками доходів і витрат наростаючим підсумком з початку звітного періоду. З метою визнання прибутку доходи необхідно співставити з витратами, понесеними в процесі отримання цих доходів. Зміст цього звіту можна виразити формулою:

$$\text{Доходи} - \text{Витрати} = \text{Прибуток} \quad (2.5)$$

Таким чином, Звіт про прибутки та збитки відображає формування валового та чистого прибутку від операцій підприємства в звітному періоді. На відміну від Балансу («моментальної фотографії»), цей звіт порівнюють з рухомою кінострічкою. Якщо Баланс відображає фінансовий стан підприємства на певну дату, то Звіт про прибутки та збитки — фінансові результати його діяльності за період між двома послідовними Балансами (рис. 2.8).



Рис. 2.8. Взаємозв'язок між Балансом і Звітом про прибутки та збитки

Облікова практика зарубіжних країн свідчить, що у більшості із них не існує стандартної форми Звіту про прибутки та збитки. У зв'язку з цим підприємства мають право вибору форми цього Звіту і при його складанні використовуються два формати: одноступеневий та багатоступеневий.

Звіт про прибутки та збитки за одноступеневим форматом складається із двох розділів. В першому розділі міститься перелік усіх доходів, одержаних за звітний період, а в другому — перелік

усіх витрат. Різниця між загальною сумою доходів і витрат відображає фінансовий результат діяльності підприємства (прибуток або збиток). За такою формою Звіт про прибутки та збитки складають фірми, у яких фінансовий результат формується внаслідок лише основної (операційної) діяльності.

Звіт про прибутки та збитки, складений за багатоступеневим форматом, містить інформацію, яка відображає послідовний процес формування прибутку за видами діяльності (прибуток від основної (операційної) діяльності, від фінансової діяльності, екстраординарних ситуацій та інші подібні показники).

У Звіті про прибутки та збитки першим записом завжди відображається найважливіше джерело доходу — виручка від реалізації продукції (товарів), робіт (послуг) (рис. 2.9). В будь-якому випадку ця стаття є головним джерелом доходу, одержаного від реалізації продукції (товарів) або виконання робіт, надання послуг замовникам. Коли підприємство доставляє клієнтам товари, то воно або відразу отримує кошти, або виникає дебіторська заборгованість, яка в короткий термін перетворюється на готівку. Надходження готівки і дебіторська заборгованість клієнтів збільшують суму активів компанії, а з іншого боку облікового рівняння — дохід від господарської діяльності приводить до зростання власного капіталу.

<b>Виручка від реалізації товарів</b>
-
<b>Собівартість реалізованих товарів</b>
=
<b>Валовий прибуток</b>
-
<b>Витрати за даний період</b>
=
<b>Чистий прибуток</b>

Рис. 2.9. Загальна схема визначення чистого прибутку і відображення інформації у Звіті про прибутки та збитки

Для визначення прибутку доходи завжди порівнюються з витратами, понесеними в процесі одержання цих доходів. Це витрати



на виплату заробітної плати персоналу, рекламу, оренду, за користування комунальними послугами, витрати, пов'язані з поступовим зносом основних засобів тощо. В обліковому рівнянні вони призводять або до 1) зменшення активів і власного капіталу — якщо платежі співпадають у часі з витратами або до 2) збільшення зобов'язань і зменшення капіталу — по відкладених платежах. У будь-якому випадку витрати завжди зменшують власний капітал.

**Собівартість реалізованих товарів** відображає витрати фірми на виготовлення або придбання реалізованих товарів. У торговельних підприємствах вона обчислюється за такою схемою:

$$\begin{array}{r} \text{Собівартість} \\ \text{реалізованих} \\ \text{товарів} \end{array} = \begin{array}{r} \text{Вартість то-} \\ \text{варних запасів} \\ \text{на початок} \\ \text{періоду} \end{array} + \begin{array}{r} \text{Вартість то-} \\ \text{варів, при-} \\ \text{дбаних за} \\ \text{період} \end{array} - \begin{array}{r} \text{Вартість то-} \\ \text{варних запа-} \\ \text{сів на кінець} \\ \text{періоду} \end{array} \quad (2.6)$$

На виробничих підприємствах **собівартість виготовленої продукції** містить вартість матеріалів, витрати на оплату праці виробничих працівників, а також накладні витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням виробництва. Вона розраховується за наступною схемою:

<b>Вартість матеріальних запасів на початок періоду</b>
+
<b>Вартість матеріальних запасів, придбаних за період</b>
+
<b>Вартість прямих витрат на оплату праці за період</b>
+
<b>Вартість загальногосподарських накладних витрат за період</b>
-
<b>Вартість матеріальних запасів на кінець періоду</b>
=
<b>Собівартість виготовленої продукції</b>

Рис. 2.10. Схема визначення собівартості виготовленої продукції на виробничих підприємствах

Окремо можуть вказуватися витрати на збут та адміністративні витрати (табл. 2.7). Слід зазначити, що в таких країнах, як США, Канада та деяких інших, перелік доходів та витрат, що вносяться до Звіту про прибутки та збитки, не регламентується. Приклад такого звіту наведений в табл. 2.7. **Прибуток від основної (операційної) діяльності** підраховують шляхом віднімання витрат на основну (операційну) діяльність від доходів. **Інші доходи** — це доходи з інших джерел: відсотки по облігаціях чи дивіденди по акціях тощо.

*Таблиця 2.7. Royal international та філії*

**Консолідований звіт про прибутки та збитки**  
за рік, що закінчується 31 грудня XXXX р.

дол.

Зміст	Примітки	XXXX	XXXX
Доходи від операційної діяльності		98 462	94 317
Собівартість реалізованої продукції та витрати обігу			
Собівартість реалізованої продукції		(82 515)	(80 805)
Витрати на збут та адміністративні витрати		(7877)	(7545)
Разом		(90 392)	(88 350)
Валовий прибуток від операційної діяльності		8070	5967
Інші доходи		2007	1572
Інші витрати		(3429)	(2627)
Прибуток без урахування долі меншості в прибутках асоційованих компаній	3	6648	4912
Доля меншості в прибутках асоційованих компаній		467	587
Прибуток до оподаткування		7115	5499
Податок на прибуток	5	(2419)	(2564)
Прибуток після оподаткування без врахування екстраординарних статей		4696	2935
Екстраординарні статті	4	(679)	
Чистий прибуток після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей		4017	2935
Доля меншості в прибутку після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей		(376)	(219)
Чистий прибуток після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей, що належить акціонерам материнської компанії		3641	2716

До *інших витрат* відносять проценти сплачені, зниження вартості інвестицій і т. ін.

*Доля в прибутках асоційованих компаній* — це доля в чистому прибутку асоційованих компаній, одержана завдяки інвестиціям.

*Податки на прибуток* характерні лише для корпорацій, а не для товариств чи власного підприємства. Доходи товариства чи власної справи мають бути відображені в персональних податкових деклараціях власників. Прибутковий податок сплачується щороку: щоквартально сплачуються авансові платежі, а в кінці року проводиться остаточний розрахунок. Корпорація повинна відображати витрати на сплату прибуткового податку окремо з основної діяльності і з екстраординарних статей.

*Екстраординарні статті* — це доходи та витрати внаслідок операцій, які трапляються дуже рідко або взагалі нетипові для даного підприємства (наприклад, втрати матеріальних цінностей внаслідок стихійного лиха, відшкодування страховими компаніями вартості втраченого застрахованого майна тощо). Такі статті мають наводитися в звіті окремо, аби не склалося враження, що вони властиві підприємству.

*Доля меншості в прибутку після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей* — по цій статті відображають долю меншості сторонніх акціонерів в прибутку філії після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей.

Після того, як будуть враховані всі доходи та витрати, а також доля меншості в прибутку, буде одержано *прибуток після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей, що належить акціонерам материнської компанії*.

Як правило, Звіт про прибутки та збитки корпорацій закінчується рядком «*Дохід (прибуток) на акцію*». Ця величина розраховується шляхом ділення суми чистого прибутку на кількість акцій в обігу.

Таким чином, Звіт про прибутки та збитки використовується для того, щоб узагальнити результати діяльності підприємства, узгодити доходи, одержані за певний період часу з витратами. Як додаток до цього звіту складається невеликий за обсягом *Звіт про нерозподілений прибуток* (Statement of Retained Earnings). Він показує, як розподіляється прибуток компанії, що залишився після сплати податку, а також суму нерозподіленого прибутку, накопичену на початок і кінець звітного періоду (табл. 2.8).

Таблиця 2.8. *Royal international та філії*

## КОНСОЛІДОВАНИЙ ЗВІТ ПРО НЕРОЗПОДІЛЕНИЙ ПРИБУТОК ЗА XXXX Р.

ДОЛ.

Зміст	При- мітки	XXXX р.	XXXX р.
<b>Нерозподілений прибуток на початок періоду</b>	2	3268	1092
Прибуток після оподаткування з урахуванням екстраординарних статей, що належить акціонерам материнської компанії		3641	2716
Суми, переведені з фондів	15		260
<b>Усього підлягає розподілу</b>		6909	4068
Дивіденди до виплати або виплачені	14а	(990)	(800)
Суми, переведені в резерви	15	(500)	
<b>Нерозподілений прибуток на кінець періоду</b>		5419	3268

Цей звіт поєднує Звіт про прибутки та збитки за визначений період з Балансами на початок і кінець періоду. Він складається в такій послідовності. **Нерозподілений прибуток на початок періоду** записують з початкового Балансу, додають **прибуток після оподаткування** за період — із Звіту про прибутки та збитки і суми, переведені в резерви. Сума **нерозподіленого прибутку на кінець періоду** з'явиться в Балансі підприємства на кінець періоду. Вона є прибутком фірми за вирахуванням дивідендів, виплачених акціонерам. Одна із причин існування різниці між основним капіталом і нерозподіленим прибутком полягає в тому, що корпорація юридично не в змозі виплачувати дивіденди у розмірі, що перевищує суму нерозподіленого прибутку. Нерозподілений прибуток повністю залишається в розпорядженні підприємства і використовується ним для подальшого розвитку. Зростання нерозподіленого прибутку є гарантією успішної, прибуткової діяльності в майбутньому.

Загальні вимоги до змісту та порядку подання інформації у Звіті про прибутки та збитки на міжнародному рівні регламентуються МСБО 1 «Подання фінансових звітів». Згідно з цим міжнародним стандартом у Звіті про прибутки та збитки повинна знайти відображення інформація про:

- доходи;
- результати операційної діяльності;

- фінансові витрати;
- частину прибутків і збитків асоційованих компаній та спільних підприємств, яка обліковується за методом участі у капіталі;
- податкові витрати;
- прибутки та збитки від звичайної діяльності;
- екстраординарні статті;
- частку меншості;
- чистий прибуток або збиток за період.

Крім того, передбачається подання додаткової інформації у випадку, якщо цього вимагає будь-який Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку або якщо це необхідно для достовірного відображення фінансових результатів діяльності підприємства.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» пропонується два способи подання у Звіті про прибутки та збитки інформації про витрати залежно від потреб аналізу витрат із застосуванням двох альтернативних класифікацій: перша класифікація базується на характері витрат, друга — на функції витрат на підприємстві.

При застосуванні першого способу, який називають методом характеру витрат, у Звіті про прибутки та збитки витрати об'єднуються лише за характером (наприклад, витрати матеріалів, витрати на амортизацію, витрати на оплату праці та ін.) і не перерозподіляються згідно з їх функціями на підприємстві. За цієї умови Звіт про прибутки та збитки пропонується складати за формою, наведеною у Додатку до МСБО 1 «Подання фінансових звітів» (табл. 2.9).

*Таблиця 2.9*

**ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ ЗА 20XX РІК**

Статті	20XX р.	20XX р.
Дохід від реалізації	×	×
Інший операційний дохід	×	×
Зміни запасів готової продукції та незавершеного виробництва	(×)	×
Робота, виконана підприємством і капіталізована	×	×
Використана сировина та матеріали	(×)	(×)
Витрати на персонал	(×)	(×)
Амортизаційні витрати	(×)	(×)
Інші операційні витрати	(×)	(×)
Прибуток від операційної діяльності	×	×
Фінансові витрати	(×)	(×)
Дохід від асоційованих компаній	×	×

Закінчення табл. 2.9

Статті	20XX р.	20XX р.
Прибуток до сплати податків	×	×
Витрати з податку на прибуток	(×)	(×)
Прибуток після сплати податків	×	×
Частка меншості	(×)	(×)
Чистий прибуток (збиток) від звичайної діяльності	×	×
Екстраординарні статті	×	(×)
Чистий прибуток за період	×	×

При застосуванні другого способу подання інформації про витрати у Звіті про прибутки та збитки, який називають методом функції витрат або «собівартості реалізованої продукції», витрати класифікуються відповідно до їх функцій, як частка собівартості реалізації, збуту або адміністративної діяльності. В Додатку до МСБО 1 «Подання фінансових звітів» наведено приклад форми Звіту про прибутки та збитки, який ілюструє класифікацію витрат за функцією (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

## ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ ЗА 20XX РІК

Статті	20XX р.	20XX р.
Дохід від реалізації	×	×
Собівартість реалізованої продукції	(×)	(×)
Валовий прибуток	×	×
Інший операційний дохід	×	×
Витрати на збут	(×)	(×)
Адміністративні витрати	(×)	(×)
Інші операційні витрати	(×)	(×)
Прибуток від операційної діяльності	×	×
Фінансові витрати	(×)	(×)
Дохід від асоційованих компаній	×	×
Прибуток до сплати податків	×	×
Витрати з податку на прибуток	(×)	(×)
Прибуток після сплати податків	×	×
Частка меншості	(×)	(×)
Чистий прибуток (збиток) від звичайної діяльності	×	×
Екстраординарні статті	×	(×)
Чистий прибуток за період	×	×

Слід зазначити, що за умови застосування другого способу подання інформації у Звіті про прибутки та збитки, підприємства повинні розкривати додаткову інформацію про характер витрат, включаючи витрати на амортизацію та витрати на персонал.

При виборі способу подання інформації у Звіті про прибутки та збитки необхідно врахувати історичні, галузеві чинники, а також характер діяльності підприємства.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» передбачає також необхідність розкриття у Звіті про прибутки та збитки або у Пояснювальних примітках до фінансової звітності інформації про суму дивідендів на акцію, оголошену чи запропоновану за період, який охоплюють фінансові звіти.

Як уже зазначалося вище, метою складання Звіту про прибутки та збитки є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки та збитки від діяльності підприємства за звітний період. Ця інформація подається наростаючим підсумком з початку року до звітної дати.

Розглянемо методика складання Звіту про прибутки та збитки підприємствами Російської Федерації.

Порядок формування фінансових результатів у Звіті про прибутки та збитки регламентується Положенням бухгалтерського обліку «Бухгалтерська звітність організації» (ПБО 4/99), Методичними рекомендаціями про порядок формування показників бухгалтерської звітності організації, затвердженими наказом міністерства фінансів РФ від 28.06.2000 р. № 60-н та іншими нормативними документами.

Формою № 2 «Звіт про прибутки та збитки» (додаток А) передбачено групування доходів і витрат за такими розділами: I. Доходи і витрати від звичайних видів діяльності; II. Операційні доходи і витрати; III. Позареалізаційні доходи і витрати; IV. Надзвичайні доходи і витрати.

У першому розділі «Доходи і витрати від звичайних видів діяльності» відображається процес формування фінансового результату від основної діяльності.

У рядку 010 «Виручка (нетто) від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг (за мінусом податку на додану вартість, акцизів та аналогічних обов'язкових платежів)» наводиться виручка від реалізації продукції і товарів, надходження, пов'язані з виконанням робіт та наданням послуг, здійсненням господарських операцій, які є доходами від звичайних видів діяльності і визнані у бухгалтерському обліку відповідно до умов, визначених для її визнання Положенням бухгалтерського обліку «Доходи організації»

(ПБО 9/99). Цей рядок заповнюється за кредитом рахунка 90 «Продажі», субрахунок 1 «Виручка» з урахуванням оборотів по дебету рахунку 90 «Продажі», субрахунки: 3 «Податок на додану вартість», 4 «Акцизи», 5 «Експортне мито», які зменшують суму отриманих доходів.

У рядку 020 «Собівартість реалізованих товарів, продукції, робіт, послуг» відображаються витрати на виробництво продукції, робіт, послуг у тій частині, яка відноситься до проданих у звітному періоді продукції, робіт, послуг. Підприємства, які здійснюють торговельну діяльність, показують у цій статті купівельну вартість товарів, виручка від продажу яких відображена у даному звітному періоді.

При визначенні собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг слід дотримуватися вимог Положення бухгалтерського обліку «Витрати організації» (ПБО 10/99), а також галузевих інструкцій з питань планування, обліку та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг). Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 90 «Продажі», субрахунок 2 «Собівартість продажів».

Дані рядку 29 «Валовий прибуток» визначаються як різниця між даними статті «Виручка (нетто) від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг (за мінусом податку на додану вартість, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)» (рядок 010) і даними статті «Собівартість реалізованих товарів, продукції, робіт, послуг» (рядок 020).

У рядку 030 «Комерційні витрати» відображаються витрати, пов'язані зі збутом продукції, а також витрати обігу (на торговельних підприємствах і підприємствах харчування). Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 90 «Продажі», субрахунок 2 «Собівартість продажів» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 040 «Управлінські витрати» наводяться загальновиробничі витрати підприємства. Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 90 «Продажі», субрахунок 2 «Собівартість продажів» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 050 «Прибуток (збиток) від реалізації» визначається сума фінансового результату від реалізації шляхом коригування суми валового прибутку на суму комерційних і управлінських витрат.

У розділах «Операційні доходи і витрати» та «Позареалізаційні доходи і витрати» відображаються доходи та витрати, які визнані підприємством у бухгалтерському обліку як інші, згідно з вимогами, визначеними для їх визнання Положенням бухгалтерського обліку «Доходи організації» (ПБО 9/99) та Положенням бухгалтерського обліку «Витрати організації» (ПБО 10/99).



У рядку 060 «Відсотки до отримання» відображаються операційні доходи у вигляді належних до отримання відсотків по облігаціях, депозитах, державних цінних паперах і т. п., за надання в користування грошових коштів. Цей рядок заповнюється за кредитом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 1 «Інші доходи» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 070 «Відсотки до сплати» відображаються операційні витрати за сумами відсотків по облігаціях, акціях, за надання підприємству у користування грошових коштів (кредитів, позик), що підлягають сплаті згідно з договорами. Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 2 «Інші витрати» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 080 «Доходи від участі в інших організаціях» наводяться доходи від участі у формуванні статутного капіталу інших організацій, які підлягають отриманню згідно з установчими документами. Цей рядок заповнюється за кредитом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 1 «Інші доходи» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 090 «Інші операційні доходи» відображається прибуток, отриманий (або підлягає отриманню) в результаті спільної діяльності; сума винагороди за передане в загальне володіння і (або) користування майно або повернення майна при його розподілі понад величину вкладу (у частині грошових коштів); сума доходу до отримання згідно з умовами договору продажу основних засобів та інших активів. Цей рядок заповнюється за кредитом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 1 «Інші доходи» у частині, що відповідає змісту рядка з урахуванням оборотів по дебету рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 2 «Інші витрати» у частині податку на додану вартість з майна, що реалізується.

У рядку 100 «Інші операційні витрати» відображаються витрати, пов'язані з отриманням операційних доходів за статтями «Відсотки до отримання», «Доходи від участі в інших організаціях»; витрати, пов'язані з реалізацією основних засобів та інших активів; витрати, пов'язані з оплатою послуг, що надаються кредитними установами; витрати на утримання законсервованих виробничих об'єктів; витрати, пов'язані з анулюванням виробничих замовлень (договорів), зупинкою виробництва; витрати, пов'язані з обслуговуванням цінних паперів (оплата консалтингових, посередницьких, депозитарних послуг тощо); суми належних до сплати окремих податків і зборів за рахунок фінансових результатів згідно із законодавством Російської Федерації. Цей рядок запов-

нюється за дебетом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 2 «Інші витрати» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 120 «Позареалізаційні доходи» відображаються штрафи, пеня, неустойки за порушення умов договору, за якими отримані рішення суду про їх стягнення; надходження в рахунок погашення збитків; прибуток минулих років, виявлений у звітному періоді; суми кредиторської і депонентської заборгованості, по якій минули терміни позовної давності; курсові різниці, які виникають при переоцінці майна та зобов'язань, що обліковуються в іноземній валюті; сума дооцінки активів (за винятком необоротних); оприбуткування лишків майна за результатами інвентаризації та ін. Цей рядок заповнюється за кредитом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 1 «Інші доходи» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 130 «Позареалізаційні витрати» відображаються штрафи, пеня, неустойки за порушення умов договорів, які визнані підприємством-боржником; відшкодування завданих збитків; збитки минулих років, виявлені у звітному періоді; суми дебіторської заборгованості, по якій минули терміни позовної давності, інших боргів, нереальних для стягнення; курсові різниці, що виникають при переоцінці майна та зобов'язань, які обліковуються в іноземній валюті; сума уцінки активів (за винятком необоротних); збитки від списання раніше присуджених боргів по кражах, за якими виконавчі документи повернені судом у зв'язку з неспроможністю відповідача; збитки від краж матеріальних та інших цінностей, винні по яких за рішенням суду не встановлені; судові витрати та ін. Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 91 «Інші доходи і витрати», субрахунок 2 «Інші витрати» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 140 «Прибуток (збиток) до оподаткування» визначається фінансовий результат до оподаткування шляхом коригування суми прибутку (збитку) від реалізації на суму операційних та позареалізаційних доходів і витрат.

У рядку 150 «Податок на прибуток та інші аналогічні обов'язкові платежі» показується сума податку на прибуток, розрахована згідно із законодавством Російської Федерації, а також заборгованість перед бюджетом по інших аналогічних обов'язкових платежах (за винятком тих, які обліковуються у складі інших операційних витрат). Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 99 «Прибутки і збитки» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 160 «Прибуток (збиток) від звичайної діяльності» визначається фінансовий результат від звичайної діяльності як різ-

ниця між сумою прибутку (збитку) до оподаткування і сумою податку на прибуток та інших аналогічних обов'язкових платежів.

Чистий прибуток (або збиток) підприємства за звітний період формується, виходячи із суми прибутку (збитку) від звичайної діяльності з урахуванням впливу на фінансовий результат наслідків надзвичайних (екстраординарних) ситуацій, які виникають внаслідок форс-мажорних обставин (стихійні лиха, пожежі, аварії тощо). Доходи і витрати від надзвичайних подій відображаються у розділі «Надзвичайні доходи і витрати».

У рядку 170 «Надзвичайні доходи» відображаються суми страхового відшкодування та покриття за рахунок інших джерел втрат від стихійного лиха, пожеж, аварій, інших надзвичайних подій, які отримані (або підлягають отриманню); вартість матеріальних цінностей, що залишаються від списання не придатних до відновлення та подальшого використання активів. Цей рядок заповнюється за кредитом рахунка 99 «Прибутки і збитки» у частині, що відповідає змісту рядка.

У рядку 180 «Надзвичайні витрати» відображається вартість втрачених матеріальних цінностей; втрати від списання об'єктів основних засобів, які не придатні для подальшого використання і не підлягають відновленню внаслідок надзвичайних подій. Цей рядок заповнюється за дебетом рахунка 99 «Прибутки і збитки» у частині, що відповідає змісту рядка.

Дані рядка 190 «Чистий прибуток (нерозподілений прибуток (збиток) звітної періоду)» визначаються шляхом коригування суми прибутку (збитку) від звичайної діяльності на суму надзвичайних доходів і витрат.

Довідково у Звіті про прибутки та збитки (форма № 2) акціонерні товариства наводять дані про дивіденди на одну акцію (окремо по привілейованих та звичайних акціях). Ця інформація відображається не тільки за звітний період, а й та, що очікується в наступному звітному році.

Крім того, у формі № 2 «Звіт про прибутки та збитки» наведена розшифровка окремих видів доходів та витрат за звітний період у порівнянні з даними за аналогічний період попереднього року, а саме: штрафи, пеня, неустойки визнані або по яких отримані рішення суду про їх стягнення; прибуток (збиток) минулих років; відшкодування збитків, спричинених невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань; курсові різниці по операціях в іноземній валюті; зниження собівартості матеріально-виробничих запасів на кінець звітної періоду; списання дебіторської та кредиторської заборгованості, терміни позовної давності якої уже минули.

## 2.4. ПРИЗНАЧЕННЯ І МЕТОДИКА СКЛАДАННЯ ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

Успішне функціонування підприємства передбачає не тільки забезпечення прибутковості, а й формування оптимальних грошових потоків, здатність акумулювати грошові кошти з метою ефективного господарювання, його ліквідність, платоспроможність. Прибуткова діяльність не завжди ототожнюється з наявністю у компанії грошових коштів у обсягах, необхідних для погашення зобов'язань. Разом з тим, у процесі діяльності підприємству постійно потрібні грошові кошти для оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей, отриманих послуг, виплати заробітної плати персоналу, сплати податків тощо.

За цих умов виживання компанії залежить не стільки від прибутку, скільки від стану її платоспроможності. Першою ознакою виникнення на підприємстві фінансових проблем є, як правило, нестача у нього грошей. Відсутність грошових коштів паралізує підприємство. Тому здатність компанії накопичувати грошові кошти в обсягах, достатніх для здійснення платежів, не менш важлива, ніж прибуткова діяльність. Дані про зміни стану грошових коштів порівняно з попереднім періодом містяться в Балансі, але в ньому не розкривається інформація про джерела надходження та напрямки використання готівки. Звіт про прибутки та збитки містить інформацію про одержані доходи та понесені витрати, але він складається за принципом нарахування, а тому доходи і витрати не співпадають з реальним рухом грошових коштів.

Інформація про рух грошових коштів згідно з операціями, які здійснювалися за звітний період, деталізована за видами діяльності підприємства, міститься в Звіті про рух грошових коштів (Statement of Cash Flow), наведеному в табл. 2.11.

Звіт про рух грошових коштів є одним із основних елементів обов'язкової фінансової звітності, в якому відображається вплив операційної, інвестиційної і фінансової діяльності на грошові потоки компанії за звітний період. Він надає інформацію, яка доповнює Баланс та Звіт про прибутки і збитки і дає можливість користувачам оцінити чисте збільшення (або зменшення) грошових коштів за звітний період.

Під терміном «грошові кошти» (Cash — готівка) у цьому Звіті, як і Балансі розуміють готівку в касі компанії та на її рахунках в банках, а під терміном еквіваленти грошових коштів (Cash Equivalents) — короткострокові високоліквідні інвестиції, які вільно трансформуються в грошові кошти і мають незначний ризик

щодо зміни вартості (наприклад, розміщення вільних коштів у вигляді депозитних сертифікатів на термін, що не перевищує 90 днів з метою отримання додаткових доходів). Операції з надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів формують грошові потоки підприємства (Cash Flow).

*Таблиця 2.11. Royal international та філії*

**КОНСОЛІДОВАНИЙ ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК,  
ЩО ЗАКІНЧУЄТЬСЯ 31 ГРУДНЯ XXXX Р.**

дол.

Зміст	XXXX р.
<b>1.1. Рух грошових коштів від операційної діяльності</b>	
Надходження грошових коштів:	
— від клієнтів	98 183
— відстрочені податки	145
Вибуття грошових коштів в результаті:	
— придбання товарів	(84 732)
— витрат на збут та адміністративно-управлінських витрат	(6275)
— сплаченого податку на прибуток	(2575)
<b>Чисті грошові потоки від операційної діяльності</b>	<b>4746</b>
<b>1.2. Рух грошових коштів від інвестиційної діяльності</b>	
Надходження від реалізації нерухомості, машин і обладнання	601
Надходження від реалізації інвестицій	2101
Придбання нерухомості, машин і обладнання	(2716)
Придбання інвестицій	(178)
Надходження від продажу цінних паперів, що легко реалізуються	214
Придбання векселів	(279)
Витрати майбутніх періодів	(1145)
Платежі за придбання філії за мінусом придбаної готівки	(650)
Нетипові статті — надходження від вимушеної реалізації нерухомості, машин і обладнання	900
<b>Чисті грошові потоки від інвестиційної діяльності</b>	<b>(1152)</b>
<b>1.3. Рух грошових коштів від фінансової діяльності</b>	
Чистий приріст банківського овердрафта	224
Надходження від випуску позикових цінних паперів	1500
Надходження від випуску акцій	1600
Платежі по кредитах	(6000)
Платежі по зобов'язаннях з фінансової оренди	(289)
Дивіденди сплачені	(800)
<b>Чисті грошові потоки від фінансової діяльності</b>	<b>(3765)</b>
Чисте зменшення грошових коштів та їх еквівалентів	(171)
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду	672
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду	501

Звіт про рух грошових коштів містить інформацію про грошові потоки підприємства за певний період у розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності (рис. 2.11).

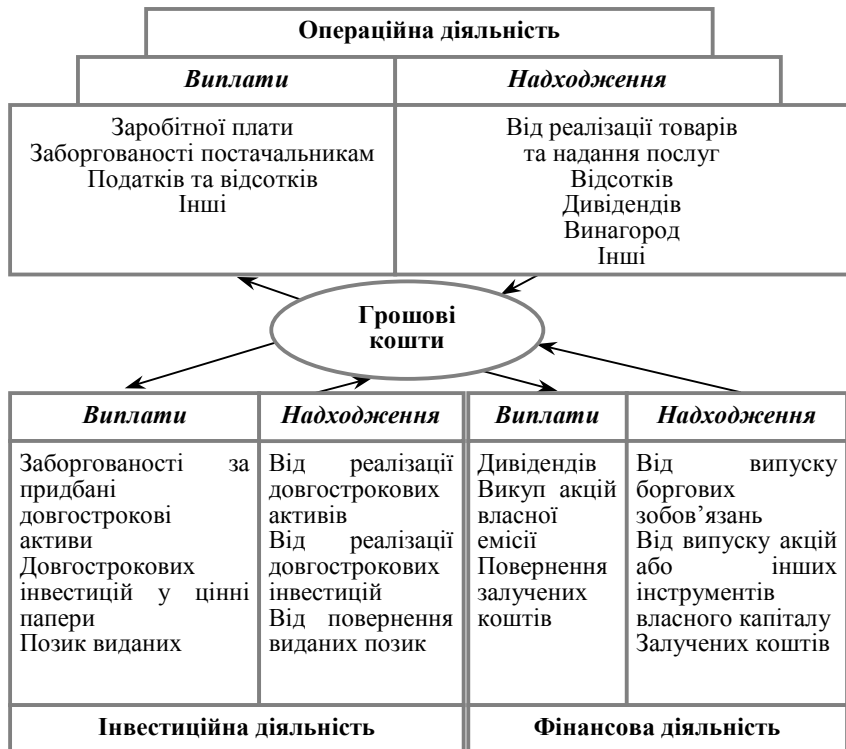


Рис. 2.11. Схема руху грошових коштів

**Операційною є діяльність**, спрямована на реалізацію основних цілей, заради яких створено підприємство, і приносить йому дохід.

**Інвестиційна діяльність** охоплює операції з придбання та продажу довгострокових активів та інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

**Фінансова діяльність** включає операції, результати яких призводять до змін розміру та складу власного і позикового капіталу підприємства.

Класифікація руху грошових коштів за видами діяльності забезпечує користувачів інформацією, яка дає можливість оцінити

взаємозв'язок видів діяльності та їх вплив на фінансовий стан підприємства і обсяг грошових коштів.

Порядок складання і подання Звіту про рух грошових коштів регламентується Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 «Звіти про рух грошових коштів», який був виданий у 1992 році і набрав чинності з 1 січня 1994 року. Слід зазначити, що з липня 1977 року Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 і звіт за цим стандартом мали назву «Звіт про зміни у фінансовому стані». Підставою для їх перегляду у 1992 році було зростання потреби в інформації про формування грошових потоків підприємства.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіти про рух грошових коштів» не передбачає жорсткої регламентації змісту Звіту про рух грошових коштів та порядку його подання. Так, відзначається, що підприємство подає у звіті рух грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності найбільш прийнятним для нього способом.

Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку дозволяє застосовувати різний перелік статей звіту, але вимагає, щоб інформація була достатньою мірою деталізована.

Складання Звіту про рух грошових коштів включає чотири етапи:

- 1) визначення грошових потоків від операційної діяльності;
- 2) визначення грошових потоків від інвестиційної діяльності;
- 3) визначення грошових потоків від фінансової діяльності;
- 4) узагальнення одержаної інформації у вигляді Звіту про рух грошових коштів.

Такий підхід до подання інформації у Звіті про рух грошових коштів дає можливість визначити загальну суму змін у складі грошових коштів та їх еквівалентів, а також їх залишки на кінець звітного періоду. Ця інформація подається разом із залишками грошових коштів та їх еквівалентів на початок звітного періоду у заключній частині Звіту про рух грошових коштів.

Таким чином, згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 Звіт про рух грошових коштів містить чотири складові, а саме:

1. Рух грошових коштів від операційної діяльності.
2. Рух грошових коштів від інвестиційної діяльності.
3. Рух грошових коштів від фінансової діяльності.
4. Загальні зміни у складі грошових коштів та їх залишки на початок і кінець звітного періоду.

Заповнюється Звіт про рух грошових коштів на підставі показників Балансу, Звіту про прибутки та збитки, даних аналітично-

го і синтетичного обліку та Приміток до річної фінансової звітності.

Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 «Звіти про рух грошових коштів» передбачено подання інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності за двома методами — прямим і непрямим.

При використанні прямого методу у Звіті про рух грошових коштів послідовно наводяться основні види (статті) надходжень та видатків грошових коштів, різниця між сумами яких відображає зміни у складі грошових коштів. З метою визначення грошових потоків від операційної діяльності цей метод передбачає трансформування окремих статей доходів і витрат Звіту про прибутки та збитки, відображених за принципом нарахування, у потоки грошових коштів, сформованих згідно з касовим методом обліку. Для цього здійснюється коригування доходів і витрат, відображених у Звіті про прибутки та збитки, на основі аналізу змін у Балансі протягом звітного періоду стосовно запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості, а також інших статей не грошового характеру.

Непрямий метод передбачає коригування лише загальної суми чистого прибутку (збитку) з урахуванням впливу:

а) операцій негрошового характеру (зміни в запасах, дебіторської та поточної кредиторської заборгованості);

б) будь-яких відрахувань або нарахувань минулих і майбутніх надходжень або виплат грошових коштів стосовно операційної діяльності (амортизація, забезпечення, відстрочені податки, нереалізовані прибутки та збитки від курсових різниць тощо);

в) операцій, пов'язаних із рухом грошових коштів від інвестиційної та фінансової діяльності (отримання і погашення позик, реалізація і придбання непоточних активів тощо).

Комітетом з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку визнаються обидва способи, але МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів» заохочує підприємства до використання прямого методу подання інформації про грошові потоки у результаті операційної діяльності у Звіті про рух грошових коштів. Цей метод дає можливість здійснювати не тільки ретроспективний аналіз грошових потоків, а й прогнозувати рух грошових коштів на перспективу.

Разом з тим світова практика свідчить, що у багатьох країнах (США, Іспанія, Польща та ін.) перевага надається більш простому непрямому методу складання Звіту про рух грошових коштів.



Прямий метод складання Звіту є обов'язковим в Австралії, Росії та інших країнах.

Розглянемо порядок складання Звіту про рух грошових коштів прямим методом (табл. 2.11).

За цим методом надходження грошових коштів від клієнтів визначається як сума реалізованих товарів та послуг (в обслуговуючих галузях — дохід від операційної діяльності), відкоригована на суму дебіторської заборгованості. Приріст дебіторської заборгованості свідчить, що частина товарів була продана в кредит, за них ще не надійшли грошові кошти. Отже, цей приріст має бути вирахований з виручки від реалізації (в нашому прикладі — з доходу від операційної діяльності).

Дохід від операційної діяльності (Звіт про прибутки та збитки)	+ зменшення - збільшення	Дебіторської заборгованості (Баланс)	=	Надходження грошових коштів від клієнтів (від реалізації товарів та послуг)	(2.7)
98 462	-	279	=	\$98 183	

Відстрочені податки не привели до реальної виплати готівки, кошти були збережені, тому при коригуванні сума \$145, що була отримана за даними бухгалтерського обліку, додається до надходжень грошових коштів.

Для визначення суми вибуття грошових коштів в результаті придбання товарів собівартість проданих товарів коригується спочатку на суму чистого придбання товарів; потім одержана сума коригується на зміну кредиторської заборгованості.

Собівартість реалізованої продукції (Звіт про прибутки та збитки)	+ зменшення - збільшення	Товарних запасів (Баланс)	+ зменшення - збільшення	Кредиторської заборгованості (Баланс)	(2.8)
82 515	+	2024	+	193	
= \$84 732					

Грошові виплати за придбані товари та послуги

Собівартість реалізованих товарів показує, скільки коштувало підприємству придбання цих товарів. Приріст товарно-матеріальних запасів на \$2024 призвів до додаткового вибуття грошових коштів. А зменшення кредиторської заборгованості на \$193 свідчить, що реальні виплати перевищують суму чистого придбання товарів.

**Витрати на збут та адміністративні витрати** визначаються коригуванням поточних витрат на збільшення витрат майбутніх періодів, зменшення суми рахунків до оплати та амортизаційних відрахувань:

Поточні витрати (Звіт про прибутки та збитки)	+ збільшення – зменшення	Витрат майбутніх періодів (Баланс)	+ зменшення – збільшення	Кредиторської заборгованості (Баланс)	
7877	+	606	+	193	(2.9)
– Амортизація та інші негрошові витрати (Звіт про прибутки та збитки або дані обліку)			= Грошові виплати за поточними операціями		
	– 2401			= \$6275	

Для визначення **вибуття грошових коштів, пов'язаних зі сплатою податку на прибуток**, сума нарахованого впродовж року податку коригується на суму змін заборгованості бюджету:

Податок на прибуток (Звіт про прибутки та збитки)	+ зменшення – збільшення	Заборгованості бюджету (Баланс або дані бухгалтерського обліку)	=	Сплачений податок на прибуток	
2419	+	156	=	\$2575	(2.10)

В нашому прикладі загальний приріст грошових коштів від операційної діяльності становить \$4746. Ми визначили цю суму

прямим методом, коригуючи основні статті Звіту про прибутки та збитки.

При застосуванні **непрямого** методу проводяться такі самі коригування, але не окремих статей, а лише загальної суми чистого прибутку (табл. 2.12). Переведення чистого прибутку, підрахованого за принципом нарахування, до прибутку, визначеного за касовим методом, потребує аналізу Звіту про прибутки та збитки з метою визначення перш за все **витрат негрошового характеру**. Це витрати, які відображаються у Звіті про прибутки та збитки за поточний період, але не вимагають реальних грошових виплат. До таких витрат належать витрати на амортизацію. З метою визначення чистого прибутку із доходу було виключено витрати (у тому числі на амортизацію); оскільки нарахування амортизації пов'язано з витратами, які не супроводжуються реальним вибуттям грошових коштів у звітному періоді, суму цих витрат додають до чистого прибутку.

**Відстрочені платежі** за методом нарахування вказуються як витрати, насправді ж відтоку готівки не було.

**Сплачені податки на прибуток** призвели до відтоку грошових коштів у зв'язку з операційною діяльністю.

**Приріст товарно-матеріальних запасів**, визначений за даними Балансу, призвів протягом року до сплати грошей за ці товари. Витратами ж ці суми будуть вказані тільки після реалізації через те, що вони не були прийняті в розрахунок при визначенні чистого прибутку для Звіту про прибутки та збитки.

**Збільшення дебіторської заборгованості** означає, що ця сума не була сплачена за реалізовані товари та послуги, а за принципом нарахування включена в дохід від операційної діяльності. Отже, це дохід негрошового характеру, він не призвів до надходження грошових коштів протягом звітного періоду, тому зазначена сума віднімається від чистого прибутку.

**Зменшення кредиторської заборгованості** означає, що у звітному періоді було виплачено більше грошей, ніж вказано витрат у Звіті про прибутки та збитки. Тому сума зменшення кредиторської заборгованості має бути вирахувана із суми чистого прибутку.

Таким чином, чистий приріст грошових коштів від операційної діяльності, визначений непрямым методом (табл. 2.12), становить таку ж суму, як і підрахований прямим методом (табл. 2.11).

Таблиця 2.12. Royal international та філії

**КОНСОЛІДОВАНИЙ ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК,  
ЩО ЗАКІНЧУЄТЬСЯ 31 ГРУДНЯ ХХХХ Р. (НЕПРЯМИЙ МЕТОД)**

дол.

Зміст	ХХХХ р.
<b>1.1. Рух грошових коштів від операційної діяльності</b>	
Чистий прибуток до оподаткування	7115
<b>Коригування чистого прибутку до оподаткування для підрахунку надходження готівки від операційної діяльності</b>	
Амортизація	2401
Відстрочені податки	145
Сплачений податок на прибуток	(2419)
Приріст товарно-матеріальних запасів	(2024)
Приріст дебіторської заборгованості	(279)
Зменшення кредиторської заборгованості	(193)
Чисті грошові потоки від операційної діяльності	4746
<b>1.2. Рух грошових коштів від інвестиційної діяльності</b>	
Надходження від реалізації нерухомості, машин і обладнання	601
Надходження від реалізації інвестицій	2101
Придбання нерухомості, машин і обладнання	(2716)
Придбання інвестицій	(178)
Надходження від продажу цінних паперів, що легко реалізуються	214
Придбання векселів	(279)
Витрати майбутніх періодів	(1145)
Платежі за придбання філії за мінусом придбаної готівки	(650)
Нетипові статті — надходження від вимушеної реалізації нерухомості, машин і обладнання	900
Чисті грошові потоки від інвестиційної діяльності	(1152)
<b>1.3 Рух грошових коштів від фінансової діяльності</b>	
Чистий приріст банківського овердрафта	224
Надходження від випуску позикових цінних паперів	1500
Надходження від випуску акцій	1600
Платежі по кредитах	(6000)
Платежі по зобов'язаннях з фінансової оренди	(289)
Дивіденди сплачені	(800)
<b>Чисті грошові потоки від фінансової діяльності</b>	<b>(3765)</b>
Чисте зменшення грошових коштів та їх еквівалентів	(171)
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду	672
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду	501

Нерідко компанії купують різні активи на основі прямого обміну і це не призводить до грошових виплат і надходжень. Однак такі операції мають відобразитися у Звіті про рух грошових коштів так, нібито тут мали місце дві одночасні дії: одна з надходження готівки і друга — по її використанню. У примітках до Звіту дається пояснення і розкривається зміст таких операцій.

Нагадаємо, що шляхом коригування даних Звіту про прибутки та збитки визначався лише рух грошових коштів від операційної діяльності. Що стосується руху грошових коштів внаслідок інших видів діяльності — інвестиційної та фінансової, то він може бути визначений, як правило, аналізом змін балансових статей та безпосереднім аналізом руху готівки на рахунку «Грошові кошти» та інших.

Підсумкова величина Звіту про рух грошових коштів (загальна сума збільшення чи зменшення грошових коштів за звітний період) повинна співпадати зі зміною стану грошових коштів по відповідній статті Балансу. В нашому прикладі це \$171. Користувачі зовнішньої фінансової звітності не мають доступу до бухгалтерських рахунків, але вони можуть порівняти загальні зміни грошових коштів Звіту про рух грошових коштів з контрольною сумою в Балансі.

Зміст Звіту про рух грошових коштів (табл. 2.11) свідчить, що компанія одержала готівку (\$4746) саме в результаті операційної діяльності. Цих коштів повністю вистачило на фінансування інвестиційної та фінансової діяльності; компанія не мала потреби в додаткових позиках, а навпаки, змогла зменшити свої як поточні, так і довгострокові зобов'язання, виплатити дивіденди (\$800). Головним джерелом коштів (\$98 183) були надходження від клієнтів за реалізовані товари та надані послуги. Разом з тим, суттєві суми були одержані від інвестиційної (\$2101) та фінансової (\$3100) діяльності. Ці надходження дали змогу перш за все придбати товари для основної діяльності (на суму \$84 732), подбати про заміну обладнання та приріст потужності підприємства, здійснити платежі по кредитах (\$6000) та зобов'язаннях фінансової оренди (\$289), понести витрати, які дадуть віддачу у майбутньому (\$1145), а вільні кошти вкласти в інвестиції (\$178), придбання векселів (\$279) та створення філії (\$650).

Наведені приклади Звіту про рух грошових коштів (табл. 2.11 та 2.12) дають підстави для наступних висновків:

1. Акціонери і кредитори зацікавлені в інформації про підприємство як діюче, здатне сплатити свої борги, виплатити дивіденди, вартість акцій якого на ринку зростає. Тому їм потрібна інфо-

рмація, яка б допомогла прогнозувати подальший приріст не стільки прибутку, скільки реальних грошових коштів.

2. Сума зміни стану грошових коштів за звітний період може бути визначена за даними Балансу як різниця між залишком їх на кінець (\$501) і початок періоду (\$672). Але тільки Звіт про рух грошових коштів розкриває всі складові надходження та напрямки використання готівки. Він відображає зміни стану грошових коштів в результаті **операційної, інвестиційної та фінансової діяльності**.

3. Обсяг руху грошових коштів від **операційної діяльності** є одним із головних показників ефективності роботи підприємства. Він характеризує його здатність накопичувати достатню кількість грошових коштів для погашення позик, різних видів кредиторської заборгованості, виплат дивідендів, збереження своїх потужностей, здійснення нових інвестицій без залучення зовнішніх джерел фінансування.

4. Інформація про рух грошових коштів внаслідок **інвестиційної діяльності** відображає рівень виробничих витрат на ресурси, призначені для одержання майбутнього прибутку і майбутнього руху готівки.

5. Окреме розкриття інформації про рух грошових коштів від **фінансової діяльності** особливо важливе для осіб, що надають підприємству капітал.

6. Аналіз Звіту про рух грошових коштів має не тільки ретроспективну, а й перспективну цінність — він дає можливість прогнозувати майбутній рух готівки. Більш корисною для цього може бути інформація, одержана за допомогою **прямого** методу складання звіту.

При цьому доречно нагадати, що прямий метод заповнення Звіту про рух грошових коштів є обов'язковим до використання в процесі складання фінансової звітності підприємствами Російської Федерації. Звіт про рух грошових коштів (форма № 4) подається у складі річної фінансової звітності як пояснення до Бухгалтерського балансу (форма № 1) та Звіту про прибутки та збитки (форма № 2) (Додаток А). Слід зазначити, що підприємства мають право подавати цю форму і у складі проміжної фінансової звітності.

Звіт про рух грошових коштів розкриває інформацію про грошові потоки (надходження, напрямки використання грошових коштів) з урахуванням залишків грошових коштів на початок і кінець звітного періоду. Дані про рух грошових коштів відображаються у валюті Російської Федерації наростаючим підсумком з початку року в цілому по підприємству і за видами діяльності: поточна (основна), інвестиційна, фінансова.

Для складання Звіту про рух грошових коштів використовуються дані про рух грошових коштів підприємства, облік яких ведеться на відповідних рахунках бухгалтерського обліку грошових коштів, передбачених розділом V «Грошові кошти» Плану рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності організації.

У рядку 010 «Залишки грошових коштів на початок року» показується залишок грошових коштів на початок звітнього періоду.

У рядку 020 «Надійшло грошових коштів — всього» відображається загальна сума надходжень грошових коштів за звітний період у розрізі поточної, інвестиційної та фінансової діяльності.

У рядках 030-110 наводиться розшифровка, в якій розкривається фактичне надходження грошових коштів від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; від реалізації основних засобів та іншого майна; отримання авансів, бюджетних коштів та коштів іншого цільового фінансування, кредитів, позик, дивідендів, відсотків по фінансових вкладеннях та інших надходжень.

У рядку 120 «Спрямовано грошових коштів — всього» відображається загальна сума використаних грошових коштів за звітний період у розрізі поточної, інвестиційної та фінансової діяльності.

У рядках 130-250 наводиться розшифровка, в якій розкривається спрямування грошових коштів на оплату продукції, товарів, робіт, послуг; на оплату праці; на відрахування в державні позабюджетні фонди; на видачу авансів; на оплату машин, устаткування і транспортних засобів; на фінансові вкладення; на виплату дивідендів, відсотків по цінних паперах; на розрахунки з бюджетом; на оплату відсотків по отриманих кредитах і позиках, інші виплати і перерахування.

У рядку 260 «Залишок грошових коштів на кінець звітнього періоду» показується залишок грошових коштів на кінець звітнього періоду.

Довідково у Звіті про рух грошових коштів наводиться інформація про надходження готівки (за виключенням надходжень грошових коштів у касу підприємства із кредитної установи) з виділенням у тому числі по розрахунках з юридичними особами і по розрахунках з фізичними особами. Крім того, з даних по надходженню готівки виділяється готівка, отримана з використанням контрольно-касових апаратів або бланків суворої звітності. Окремо наводяться дані про суми грошових коштів, які надійшли в касу підприємства з кредитної установи, або здані в кредитну установу з каси підприємства.

## 2.5. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВІТУ ПРО ЗМІНИ У ВЛАСНОМУ КАПІТАЛІ ТА ПРИМІТОК ДО ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Важливою складовою фінансової звітності зарубіжних підприємств є Звіт про зміни у власному капіталі (Statement of Changes in Equity), який має велике практичне значення у забезпеченні корисною інформацією про їхні власні фінансові ресурси всіх зацікавлених користувачів. Цей звіт містить інформацію про всі зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок операцій з власниками капіталу, а також впливу статей доходів та витрат, прибутку або збитку, які визнаються безпосередньо у складі власного капіталу.

Вимоги стосовно подання інформації про зміни у власному капіталі викладено у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів». Згідно з цим стандартом підприємства повинні подавати окремим компонентом своєї фінансової звітності звіт, в якому наводиться:

- чистий прибуток або збиток за певний період;
- суми за кожною статтею доходів та витрат, які визнаються у складі власного капіталу, і загальна сума за цими статтями;
- загальна сума доходів і витрат за період (підсумок попередніх статей) з окремим виділенням суми, що відноситься до власників капіталу материнської компанії та до частки меншості;
- кумулятивний вплив на кожний компонент власного капіталу змін в обліковій політиці та виправлення суттєвих помилок, визнаних згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки».

Крім того, у Звіті про зміни у власному капіталі або в Примітках підприємства повинні подавати інформацію про:

- операції з власниками капіталу та виплати власникам дивідендів;
- залишки нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на початок і кінець звітного періоду, а також зміни за період;
- узгодження балансової вартості кожного класу вкладеного капіталу і кожного резерву на початок і кінець звітного періоду з відображенням кожної зміни окремо.

Таким чином, Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» передбачає два підходи до подання інформації у Звіті про зміни у власному капіталі (рис. 2.12).

При застосуванні першого підходу у Звіті про зміни у власному капіталі узагальнюються абсолютно всі зміни у власному капіталі за звітний період. Цей звіт має форму таблиці, в якій узго-



джується сальдо кожного компоненту власного капіталу на початок і кінець звітного періоду. В додатках до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» наведено приклад формату Звіту про зміни у власному капіталі, але він не має обов'язкового характеру (табл. 2.13).

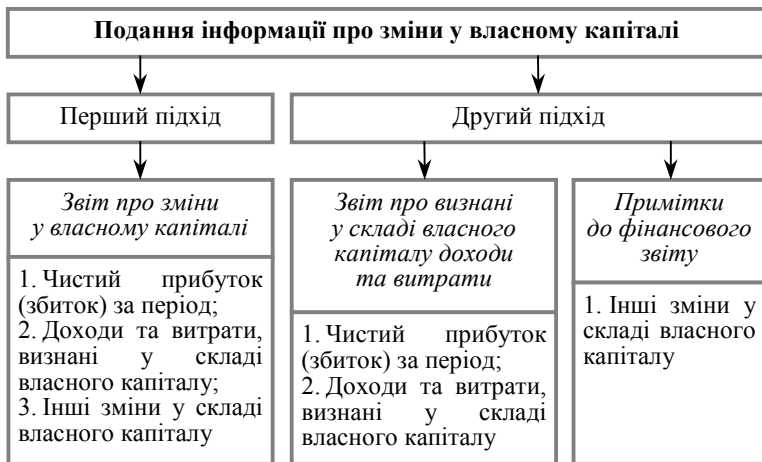


Рис. 2.12. Підходи до подання інформації про зміни у власному капіталі

Слід зазначити, що Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» передбачається подання інформації про зміни у власному капіталі в цьому звіті не менше ніж за два періоди — звітний і попередній.

Другий (альтернативний) підхід до подання інформації про зміни у власному капіталі передбачає відображення у Звіті лише визнаних у складі власного капіталу доходів та витрат, а також прибутків та збитків. Згідно з цим підходом узгодження залишків власного капіталу, резервів, нерозподіленого прибутку на початок і кінець звітного періоду, інші зміни у власному капіталі (інвестиції власників, розподіл прибутку між ними тощо) розкриваються у Примітках до фінансової звітності.

Отже, зарубіжний досвід свідчить, що кожна країна має право самостійно вирішувати питання стосовно доцільності, змісту, структури та методики складання звітності про зміни у власному капіталі. Так, наприклад, в Російській Федерації Звіт про зміни капіталу (форма № 3) подається у складі пояснень до Бухгалтерського балансу та Звіту про прибутки і збитки за результатами фінансового року.

Таблиця 2.13

**ЗВІТ ПРО ЗМІНИ У ВЛАСНОМУ КАПІТАЛІ КОМПАНІЇ АБВ ЗА РІК,  
ЩО ЗАВЕРШИВСЯ 31 ГРУДНЯ 20XX Р., тис. дол.**

Показники	Власний капітал за номіналом	Додатковий оплачений капітал	Резерв переоцінки	Резерв переведення валюти	Нерозподілений прибуток	Разом
1	2	3	4	5	6	7
Залишок на 31 грудня 20XX р.	450	120	250	84	780	1684
Зміни в обліковій політиці	—	—	—	—	30	30
Перерахований залишок	450	120	250	84	810	1714
Прибуток (збиток) від переоцінки основних засобів			25			25
Знецінення інвестицій			(10)			(10)
Курсові різниці внаслідок операцій з іноземними партнерами				(5)		(5)
Чистий прибуток (збиток) безпосередньо визнаний у капіталі	—	—	15	(5)		10
Прибуток (збиток) за період	—	—	—	—	120	120
Разом визнані доходи і витрати за період	—	—	15	(5)	120	130
Дивіденди					(30)	(30)
Випуск акціонерного капіталу	150					150
Залишок на 31 грудня 20XX р.	600	120	265	79	900	1964

У Звіті про зміни капіталу наводиться інформація про зміни у розрізі складових капіталу підприємства протягом звітного періоду: залишки на початок звітного періоду, надходження у звітному періоді, використання коштів у звітному періоді та залишки на кінець звітного періоду. (Додаток В). Формою звіту передбачено групування даних за такими розділами: I. Капітал; II. Резерви майбутніх витрат; III. Оцінні резерви; IV. Зміни капіталу.

Для заповнення Звіту про зміни капіталу (форма № 3) використовуються дані синтетичного й аналітичного обліку рахунків розділу VII «Капітал» та розділу VIII «Фінансові результати» Плану рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності організації.

У рядку 010 «Статутний капітал» відображається сума статутного капіталу, яка зафіксована у зареєстрованих в належному порядку установчих документах, а також суми його збільшення і зменшення протягом звітного періоду.

У рядку 020 «Додатковий капітал» відображається рух додаткового капіталу у вигляді приросту вартості майна внаслідок його дооцінки, отриманого емісійного доходу, приєднання власних джерел капітальних вкладень по введених в експлуатацію об'єктах основних засобів у разі їх добудови, реконструкції тощо, направлення додаткового капіталу на збільшення статутного капіталу, погашення збитку, виявленого за результатами діяльності підприємства.

У рядку 030 «Резервний капітал» наводиться сума резервного фонду, який формується згідно із законодавством Російської Федерації і направляється на покриття збитків, погашення облігацій акціонерного товариства та викуп його акцій.

При формуванні Звіту про зміни капіталу інформація рядка 050 про нерозподілений прибуток минулих років і звітного року (непокритий збиток минулих років і звітного року) може показуватися за однією статтею або відокремлено. При цьому нерозподілений прибуток може відображатися як сума прибутку, що залишилась у розпорядженні підприємства, після створення, згідно із законодавством Російської Федерації, резервного фонду, з виділенням у тому числі фондів і резервів, які формуються підприємством згідно з установчими документами. Проте підприємства можуть відображати створені згідно з установчими документами фонди і резерви відокремлено за відповідними статтями звіту. У цьому випадку нерозподілений прибуток буде визначатися як частка прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства, за вирахуванням сум створених фондів, сум, що направлені на по-

криття збитків, виплату дивідендів тощо. Прийнятий порядок розкриття інформації про зміни капіталу необхідно врахувати у процесі розробки і прийняття підприємством форми Звіту про зміни капіталу.

У рядку 070 «Цільові фінансування і надходження» відображається рух коштів, отриманих некомерційними організаціями з відповідних джерел фінансування своєї діяльності.

У розділі «Резерви майбутніх витрат» (рядки 080-089) відображаються дані про залишки на початок і кінець звітного періоду резервів майбутніх витрат, які створюються підприємством згідно з Положенням щодо ведення бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності в Російській Федерації та прийнятою обліковою політикою, а також про рух коштів кожного резерву протягом звітного періоду.

У розділі «Оцінні резерви» (рядки 090-099) відображаються дані про залишки та рух коштів резервів сумнівних боргів, резервів обезцінення вкладів у цінні папери та інших, які створюються підприємством згідно з Положенням щодо ведення бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності в Російській Федерації.

У розділі «Зміни капіталу» (рядки 100-130) розкривається інформація про джерела збільшення капіталу та причини його зменшення, а також розміри капіталу на початок і кінець звітного періоду. Заповнюється розділ «Зміни капіталу» лише господарськими товариствами.

Для оцінки ліквідності підприємства у Звіті про зміни капіталу довідково відображається інформація про вартість чистих активів. Крім того, у цій формі довідково наводяться дані про напрями використання надходжень з бюджету та позабюджетних фондів, отриманих на фінансування витрат, здійснення яких пов'язано із звичайною діяльністю та капітальними вкладеннями в необоротні активи. За умови отримання цільових коштів на фінансування витрат, пов'язаних з надзвичайними подіями, рекомендується відповідні дані також відображати довідково у Звіті про зміни капіталу.

У багатьох країнах світу обов'язковою складовою фінансової звітності є Примітки (Notes Comprising a Summary of Significant Accounting Policies and Other Explanatory Notes), які містять систему показників і пояснень, що забезпечують розшифровку, деталізацію та обґрунтування окремих її статей. Метою їх є надання користувачам обов'язкової додаткової інформації про облікову політику підприємства, зміни, які відбулися у складі активів, капіталу, зобов'язань за звітний період, а також фактори,

що на них вплинули. У зарубіжній обліковій практиці Примітки до фінансових звітів є основним джерелом інформації про діяльність підприємства. Вони містять суттєву інформацію, що впливає на фінансовий стан та фінансові результати діяльності підприємства. Стандартного формату Приміток до фінансових звітів у зарубіжних країнах немає.

Вимоги до складу та порядку подання Приміток до фінансових звітів викладені у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів». Згідно з цим стандартом у примітках слід наводити інформацію:

- про основи складання фінансової звітності та облікову політику підприємства;

- яка не розкривається в інших формах фінансової звітності, але є обов'язковою для подання у відповідності з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності;

- яка не наводиться в інших формах фінансової звітності, але є необхідною для забезпечення достовірності, точності оцінки фінансового стану підприємства, аналізу фінансових результатів його діяльності, для розшифровки, деталізації сум, наведених за окремими статтями Балансу, Звіту про прибутки та збитки, Звіту про рух грошових коштів, Звіту про зміни у власному капіталі.

При цьому пропонується наступний порядок подання інформації:

- загальна інформація про підприємство, що звітується, дотримання вимог відповідності фінансової звітності Міжнародним стандартам бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

- огляд облікової політики підприємства;

- розкриття додаткової інформації за статтями, наведеними у Балансі, Звіті про прибутки та збитки та інших формах фінансової звітності;

- інші розкриття інформації (непередбачені події, контрактні зобов'язання тощо).

У процесі огляду облікової політики підприємства необхідно акцентувати увагу на розкритті основ оцінки активів, зобов'язань, що застосовуються при складанні фінансової звітності, надавати опис кожного конкретного аспекту облікової політики, який є доречним для розуміння фінансових звітів і має вплив на ефективність прийняття управлінських рішень стосовно перспектив розвитку підприємства та зміцнення його фінансового стану.

В Примітках до фінансових звітів підприємство має розкривати інформацію (якщо вона не подається разом з фінансовою звітністю, що підлягає оприлюдненню) про місце розташування,

юридичну форму підприємства, характер його основної діяльності та ін.

Отже, Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» не містить чітко визначеного способу і послідовності подання інформації у Примітках до фінансових звітів. В багатьох країнах обсяги приміток жорстко не регламентуються.

Так, наприклад, підприємства Російської Федерації мають право самостійно прийняти рішення про включення до складу бухгалтерської фінансової звітності, крім розглянутих форм звітності, Додатка до бухгалтерського балансу (форма № 5). У цій формі групування інформації здійснюється за такими розділами:

1. Рух позикових коштів.
2. Дебіторська та кредиторська заборгованість.
3. Майно, що амортизується.
4. Рух коштів фінансування довгострокових інвестицій і фінансових вкладень.
5. Фінансові вкладення.
6. Витрати звичайних видів діяльності.
7. Соціальні показники (Додаток Г).

У розділі «Рух позикових коштів» відображається наявність і рух коштів, запозичених як у кредитних установах (кредити), так і в інших юридичних та фізичних осіб, у тому числі виділяються позикові кошти, не погашені в строк.

У розділі «Дебіторська та кредиторська заборгованість» розкривається інформація про дебіторську та кредиторську заборгованість, яка обліковується на рахунках розділу VI «Розрахунки» Плану рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності організації. При цьому окремо виділяється короткострокова і довгострокова заборгованість, а також заборгованість, по якій минули передбачені договорами терміни погашення, і заборгованість, яка вважається простроченою понад три місяці.

У розділі «Майно, що амортизується» наводиться розшифровка складу нематеріальних активів, основних засобів, доходних вкладень у матеріальні цінності, які належать організації. Враховуючи те, що інформація про рух майна, яке амортизується, відображається у даному розділі за первісною вартістю, дані про нараховану суму амортизації нематеріальних активів, основних засобів, доходних вкладень у матеріальні активи наводяться у цьому розділі довідково. Крім того, довідково відображаються дані, що характеризують зміни вартості основних засобів внаслідок переоцінки, добудови, реконструкції, часткової ліквідації;

про балансову вартість майна, переданого підприємством у заставу згідно з договором; про вартість майна, по якому амортизація не нараховується або нарахування тимчасово призупинене.

У розділі «Рух коштів фінансування довгострокових інвестицій і фінансових вкладень» відображається наявність власних та залучених коштів і їх використання на капітальні та інші вкладення довгострокового характеру.

Довідково у цьому розділі наводиться вартість незавершеного будівництва на початок і кінець звітного періоду, здійснені протягом звітного періоду витрати на будівництво об'єктів і придбання основних засобів, вартість прийнятих у звітному періоді на облік об'єктів основних засобів. Крім того, довідково також відображається рух коштів підприємства, вкладених у дочірні та залежні товариства у вигляді внесків у статутний капітал, інвестицій у цінні папери, цільових вкладень на розвиток виробництва, реконструкцію тощо.

У розділі «Фінансові вкладення» наводиться розшифровка складу довгострокових і короткострокових фінансових вкладень підприємства на початок і кінець звітного періоду, облік яких ведеться на рахунках бухгалтерського обліку довгострокових і короткострокових фінансових вкладень. Довідково у цьому розділі наводиться інформація про ринкову вартість відображених в обліку облігацій та інших цінних паперів.

У розділі «Витрати звичайних видів діяльності» відображаються витрати підприємства, які згруповані за елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні потреби, амортизація, інші витрати.

Слід зазначити, що підприємство має право самостійно прийняти рішення про наведення складу витрат звичайних видів діяльності не в Додатку до бухгалтерського балансу (форма № 5), а у вигляді окремого додатка до Звіту про прибутки та збитки (форма № 2).

У розділі «Соціальні показники» відображаються окремі соціальні показники діяльності підприємства, а саме: формування і використання сум внесків на державне соціальне страхування, в Державний фонд зайнятості населення Російської Федерації, на обов'язкове медичне страхування за встановленими законодавством Російської Федерації нормами від фонду оплати праці. Окремо у розділі виділяється інформація про розміри страхових внесків за договорами добровільного страхування пенсій. Крім того, виділяються дані про середньоспискову чисельність працівників підприємства та нараховані їм грошові виплати і заохочен-

ня, які не пов'язані з виробництвом продукції, виконанням робіт, наданням послуг, а також доходи по акціях та внесках у майно підприємства.

Некомерційні організації у складі річної бухгалтерської фінансової звітності заповнюють Звіт про цільове використання отриманих коштів (форма № 6). У ньому відображається інформація з основної (статутної) діяльності про залишки коштів, що раніше надійшли в якості вступних, членських, добровільних внесків; про надходження та використання вказаних коштів протягом звітного періоду, а також їх залишки на кінець звітного періоду.

У випадку перевищення здійснених у звітному періоді витрат над сумою цільових коштів, яка знаходиться у розпорядженні організації, отримана різниця відображається за статтею «Залишки на кінець звітного періоду» в круглих дужках. При цьому у пояснювальній записці дається пояснення даного факту. У Бухгалтерському балансі ці дані відображаються як інші оборотні активи.

Обов'язковою складовою річної бухгалтерської фінансової звітності є Пояснювальна записка. У цій записці розкривається інформація про зміни в обліковій політиці підприємства, про матеріально-виробничі запаси, основні засоби, доходи і витрати підприємства, про події після звітної дати і умовні факти господарського життя, про афілійованих осіб та інша, яка не знайшла відображення у формах фінансової звітності та подання якої передбачено п. 27 Положення бухгалтерського обліку «Бухгалтерська фінансова звітність» (ПБО 4/99) й іншими нормативними документами з бухгалтерського обліку.

У Пояснювальній записці підлягають розкриттю дані статей, за якими у Бухгалтерському балансі і Звіті про прибутки та збитки відображаються інші активи, інші кредитори, дебітори, інші зобов'язання, окремі види прибутків та збитків у випадку їх суттєвості. Крім того, у Пояснювальній записці необхідно навести коротку характеристику діяльності підприємства, основні показники діяльності та фактори, що вплинули у звітному періоді на фінансові результати діяльності підприємства, а також висновки за підсумками розгляду бухгалтерської фінансової звітності і розподілу прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства. При цьому може надаватися характеристика основних засобів (доля активної частини основних засобів, коефіцієнти зносу, вибуття, відновлення та ін.), нематеріальних активів, фінансових вкладень тощо. Ця інформація може доповнюватися необхідними аналітичними таблицями, розшифровками. Пропонується ви-



вчення тенденцій змін основних показників, а також якісних змін у майновому і фінансовому стані підприємства, а також їх причин.

У разі необхідності у Пояснювальній записці слід подати методику розрахунку аналітичних показників (рентабельності, частки власних оборотних коштів та ін.).

При оцінці фінансового стану на короткострокову перспективу у Пояснювальній записці можуть відобразитися показники поточної ліквідності, забезпеченості власними коштами, відновлення (втрати) платоспроможності, а також доцільно звернути увагу на оцінку становища підприємства на ринку цінних паперів та вивчення причин негативних явищ, що мали місце.

При оцінці фінансового стану на довгострокову перспективу наводиться інформація про структуру джерел фінансування, залежність підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, динаміку інвестицій та їх ефективність тощо.

Крім того, у пояснювальній записці може бути здійснена оцінка ділової активності підприємства, критеріями якої є широта ринків збуту продукції, репутація підприємства на ринку товарів і послуг, рівень виконання планових показників, забезпечення заданих темпів їх росту (зниження), рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

Достовірність інформації фінансової звітності підприємства підтверджується аудиторською фірмою, яка має ліцензію на здійснення аудиторської діяльності.

## *ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ*



### *Питання для контролю знань*

1. Яке призначення фінансової звітності?
2. Який склад фінансової звітності?
3. Дайте характеристику користувачів фінансової звітності.
4. Яке призначення Балансу, його зміст, структура та порядок складання?
5. Який принцип та порядок оцінки статей Балансу?
6. Яке призначення Звіту про прибутки та збитки, його загальна побудова?
7. Яке призначення Звіту про рух грошових коштів, його зміст та методика складання?

8. Який зміст Звіту про зміни у власному капіталі та порядок його складання?

9. Дайте характеристику Приміток до фінансової звітності.

10. Який існує взаємозв'язок між показниками фінансової звітності?

11. Який порядок використання даних фінансової звітності в управлінні?



### Тема рефератів

1. Порівняльна характеристика форм фінансової звітності за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

2. Методика складання балансу та аналіз його показників.

3. Звіт про прибутки та збитки, його зміст, порядок складання та використання в управлінні.

4. Звіт про рух грошових коштів, його зміст, порядок складання та використання в управлінні грошовими потоками.

5. Характеристика Звіту про зміни у власному капіталі та його використання в управлінні.

6. Склад та порядок подання Приміток до фінансових звітів.

### Господарські ситуації

1. Відокремте в наведеному списку активи від зобов'язань:

1. Обладнання
  2. Транспортні засоби
  3. Кредитори
  4. Запозичені кошти
  5. Грошові кошти в касі
  6. Дебітори
  7. Запаси товарів
  8. Заборгованість банку
  9. Земля
  10. Грошові кошти в банку
  11. Розрахунки з постачальниками
2. Перевірте, чи є помилки в таблиці:

Таблиця 2.14

#### ПЕРЕЛІК АКТИВІВ І ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Активи	Зобов'язання
Земля Будівлі та споруди Кредитори Канторське обладнання Грошові кошти	Заборгованість банку Дебіторська заборгованість Запаси товарів

3. Знайдіть помилки:

Таблиця 2.15

**ПЕРЕЛІК АКТИВІВ І ЗОБОВ'ЯЗАНЬ**

Активи	Зобов'язання
Будівлі	Транспортні засоби
Запаси товарів	Обладнання
Кредитори	Короткострокові позики
Грошові кошти	Розрахунки з постачальниками
Дебітори	
Капітал	

4.1. Розташуйте перелічені активи за ступенем ліквідності.

1. Земля
2. Споруди
3. Сировина та матеріали
4. Дебіторська заборгованість
5. Готівка в банку
6. Готова продукція
7. Обладнання
8. Транспортні засоби
9. Незавершене виробництво
10. Будівлі
11. Готівка в касі

4.2. Згрупуйте перелічені активи (4.1) в певні групи відповідно до їх класифікації

5. Заповніть пропущені показники:

Таблиця 2.16

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО АКТИВИ, ЗОБОВ'ЯЗАННЯ  
І КАПІТАЛ КОМПАНІЇ «Colbico», дол.**

Активи	Зобов'язання	Капітал
60 000	25 000	?
86 000	?	50 000
?	40 000	35 000
150 000	80 000	?
54 000	?	22 000
?	37 000	63 000

7. Складіть баланс компанії «Алексіс» станом на 30 вересня 20XX р.

Таблиця 2.17

**ВИПИСКА З МАШИНОГРАМ ДАНИХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ  
КОМПАНІЇ «АЛЕКСІС» СТАНОМ НА 30 ВЕРЕСНЯ 20XX Р.**

Назва статті	Залишок на 30.09.20XX р., дол.
Грошові кошти	15 225
Дебітори	825
Позика	6000
Капітал	39 000
Кредитори	2700
Запаси товарів	4650
Обладнання	27 000

8. До Вас звернулася Mrs. Wiss з діловою пропозицією скласти Звіт про прибутки та збитки і Баланс на підставі даних, роздрукованих з персонального комп'ютера (табл. 2.18). Додатково будуть оплачені висновки, зроблені за результатами аналізу звітності і викладені в письмовій формі.

Таблиця 2.18

**ДАНИ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОМП'ЮТЕРА**

Назва статті	Сума, дол.	Назва статті	Сума, дол.
Стартовий капітал	51 700	Виручка від реалізації	35,600
Будівлі	28 000	Придбання товарів	30 970
Обладнання	3960	Автофургон «Тойота»	3500
Орендна плата	1560	Страхові внески	305
Запаси на початок періоду	—	Витрати на освітлення та опалення	516
Запаси на кінець періоду	9960		
Боржники	6810	Транспортні витрати	1960
Грошові кошти в банку	1134	Оплата праці персоналу	4850
Кредитори	3250	Інші витрати	806
		Вилучення капіталу	6278

9. Прочитайте уважно операції. Визначте, яких статей Балансу стосується кожна з операцій і як вона впливає на відповідний його розділ (+, -). Рішення викласти в таблиці.

Таблиця 2.19

**ВПЛИВ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ КОМПАНІЇ «АПЕКС»  
НА СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ БАЛАНСОВОГО РІВНЯННЯ ЗА \_\_20XX Р.**

Зміст	Вплив господарських операцій на:		
	активи	зобов'язання	капітал
1. Придбані товари на суму \$600			
Термін оплати не настав			
2. Частина неякісних товарів, повернена постачальникам \$50			
3. Фірма придбала комп'ютер за безготівковий розрахунок \$1000			
4. Перераховано кредиторам в погашення заборгованості \$800			
5. Власник здійснив додатковий внесок в касу фірми \$700			
6. На розрахунковий рахунок зарахована позика банку \$2000			
7. На розрахунковий рахунок надійшло \$250 від дебіторів			
8. Власник сплачує борг кредитору із власних коштів \$1000			
9. Власник вилучає \$100 з каси підприємства на власні потреби			

10. Містер Адамс отримав спадщину і починає власну справу з \$42 000 1 січня 20XXр.

Він придбав будівлі на \$20000 та обладнання на \$10 000.

Залишив на розвиток бізнесу \$12 000 власних коштів, а необхідні машини на \$5000 та запаси на \$1000 придбав за рахунок позики, яку взяв терміном на 6 місяців.

Упродовж січня Мг. Адамс реалізував всі запаси за \$3000, виплатив заробітну плату на суму \$900 та орендну плату \$500.

Скласти:

1) Вступний Баланс підприємства Мг. Адамса на 1 січня 20XX р.;

2) Звіт про прибутки та збитки за січень 20XXр.;

3) Баланс на 31 січня 20XX р.

*11. На підставі наведених фінансових звітів дайте оцінку фінансового стану компанії на початок і кінець року.*

## Colbico

Таблиця 2.20

### ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ ТА НЕРОЗПОДІЛЕНИЙ ПРИБУТОК ЗА РІК, ЩО ЗАВЕРШИВСЯ 31 ГРУДНЯ 20XX Р.

Назва статті	Сума, дол.
Виручка від реалізації	95 700
Собівартість реалізованої продукції	68 700
Валовий прибуток	27 000
Витрати:	
Амортизація	(3600)
Інші витрати	(14 310)
Податок на прибуток	(3090)
Разом витрат	21 000
Чистий прибуток	6000
Нерозподілений прибуток на 31 грудня 1990 р.	49 200
Плюс: чистий прибуток за 1991 рік	6000
Мінус: дивіденди готівкою	(1800)
Нерозподілений прибуток на 31 грудня 1990 р.	53 400

**Colbico**

Таблиця 2.21

**БАЛАНС НА 31 ГРУДНЯ 2000 Р., ДОЛ.**

Назва статті	2000 р.	2000 р.	Зміни (+, -)
<b>Активи</b>			
<b><i>Поточні активи</i></b>			
Грошові кошти	6900	9780	
Дебітори	17 580	20 190	
Запаси	18 300	19 710	
Усього поточних активів	42 780	49 680	
<b><i>Довгострокові активи</i></b>			
Майно та обладнання (первісна вартість)	60 000	70 500	
Нарахований знос (амортизація)	30 000	29 100	
Майно та обладнання (залишкова вартість)	30 000	41 400	
Інвестиції в цінні папери	13 500	12 000	
Усього довгострокових активів	43 500	53 400	
Усього активів	86 280	103 080	
<b>Зобов'язання та акціонерний капітал</b>			
<b><i>Поточні зобов'язання</i></b>			
Кредитори	9960	11 640	
Податок на прибуток	270	300	
Короткострокові позики	4410	3780	
Усього поточних зобов'язань	14 640	15 720	
Довгострокові позики	15 000	25 050	
Резерви майбутніх періодів	1950	2100	
Усього зобов'язань	31 590	42 870	
<b><i>Акціонерний капітал</i></b>			
Звичайні акції (номінал \$1)	1500	1800	
Додатковий сплачений капітал	3990	5010	
Нерозподілений прибуток	49 200	53 400	
Усього акціонерного капіталу	54 690	60 210	
Усього зобов'язань і акціонерного капіталу	86 280	103 080	

**Для проведення аналізу необхідно відповісти на такі запитання:**

1. Чи є компанія платоспроможною і ліквідною?
2. Чому дорівнюють коефіцієнти: платоспроможності, покриття, терміновості і що вони означають?
3. Чи в змозі компанія виконати свої зобов'язання?
4. Чому дорівнює оборотний капітал компанії?
5. Яку питому вагу в залучених фінансових ресурсах становить акціонерний капітал?
6. Яку суму складають зовнішні зобов'язання?
7. Знайдіть співвідношення акціонерного капіталу та запозичених коштів.
8. Як змінилась сума фінансування за рік?
9. За рахунок чого відбулися ці зміни?
10. Як і за рахунок чого змінилася сума акціонерного капіталу?
11. Проаналізувати загальний стан компанії на кінець року.
12. Визначте рентабельність інвестицій і рентабельність акціонерного капіталу фірми.
13. Визначте чисту вартість фірми.
14. Чи дає можливість фінансова звітність визначити ліквідаційну вартість фірми?
15. Дайте оцінку надійності інформації, наведеної у фінансових звітах.
16. Які обмеження містить фінансова звітність?
17. Використовуючи дані наведених звітів, а також додаткову інформацію, складіть Звіт про рух грошових коштів компанії за рік, що завершився 31 грудня 2000 року.

### **Додаткова інформація**

- 1) За 2000 рік компанією одержано грошових коштів від клієнтів \$93 090;
- 2) отримано у вигляді дивідендів та процентів — \$570;
- 3) виплачено робітникам, службовцям та кредиторам — \$81 870;
- 4) виплачені відсотки — \$2010;
- 5) сплачений податок на прибуток — \$2940;
- 6) за рік фірма придбала майна та обладнання на \$1500;
- 7) старе обладнання, первісна вартість якого дорівнювала \$4500, було реалізовано за \$600;
- 8) цінних паперів придбано на \$750 і реалізовано на \$2250;
- 9) компанія погасила короткострокові позики на \$1080 і отримала нові на \$450;
- 10) погашені довгострокові позики на \$1,200 і одержані нові кредити на \$11 250;
- 11) протягом 2000 року компанія випустила 300 звичайних акцій номінальною вартістю в \$1 і одержала від цієї операції \$1320; виплачені дивіденди в сумі \$1800.





## Тести поточного контролю знань

Вказати номери правильних відповідей у наведених тестах.

1. Яке з рівнянь відповідає основному балансовому рівнянню?
  - а) активи = капітал;
  - б) активи – зобов'язання = капітал;
  - в) активи = зобов'язання + капітал;
  - г) всі перелічені вище рівняння.
  
2. Основне балансове рівняння не може бути представлено як:
  - а) активи – зобов'язання = капітал;
  - б) активи – капітал = зобов'язання;
  - в) капітал + зобов'язання = активи;
  - г) активи + зобов'язання = капітал
  
3. що відображається в Бухгалтерському балансі?
  - а) доходи, зобов'язання і акціонерний капітал;
  - б) витрати, дивіденди і акціонерний капітал;
  - в) доходи, витрати і дивіденди;
  - г) активи, зобов'язання і капітал.
  
4. Що відображає Звіт про прибутки та збитки?
  - а) зміни в акціонерному капіталі за певний період;
  - б) зміни активів, зобов'язань і акціонерного капіталу за певний період;
  - в) активи, зобов'язання і акціонерний капітал станом на звітну дату;
  - г) доходи, витрати та фінансові результати за певний період.
  
5. Яке з рівнянь є розгорнутим варіантом основного балансового рівняння?
  - а) активи = зобов'язання + випущений капітал — доходи – витрати;
  - б) активи + витрати = зобов'язання + випущений капітал + доходи;
  - в) активи – зобов'язання = випущений капітал – доходи – витрати;
  - г) активи = доходи + витрати – зобов'язання

6. Яка з наведених нижче характеристик не є якісною характеристикою фінансової звітності?

- а) доцільність;
- б) надійність;
- в) консерватизм;
- г) зіставність.

7. Для того, щоб інформація була доречною, вона повинна:

- а) складатися з мінімальними затратами;
- б) допомагати оцінювати минулі, теперішні і майбутні події, підтверджувати і виправляти минулі оцінки;
- в) не надаватися зовнішнім користувачам;
- г) використовуватися фірмами тільки для внутрішніх потреб.

8. Інформація не повинна мати помилок, перекручень для забезпечення:

- а) зіставності;
- б) достовірності;
- в) послідовності;
- г) прогнозу.

9. Якщо інформація використовується для прогнозування, то це означає, що вона:

- а) підтверджена зовнішнім аудитором;
- б) підготовлена на щорічній основі;
- в) підтверджує або коригує попередні розрахунки;
- г) нейтральна.

10. Інформація є доречною, якщо вона:

- а) пройшла аудиторську перевірку;
- б) представлена за більш тривалий з двох періодів: операційний цикл або один рік;
- в) має об'єктивний характер;
- г) здатна впливати на прийняття економічних рішень.

11. Що є основною метою складання Звіту про рух грошових коштів?

- а) надання інформації про інвестиційну і фінансову діяльність протягом звітного періоду;
- б) підтвердження того, що доходи перевищують витрати за наявності чистого прибутку;
- в) надання інформації про грошові надходження і грошові виплати за звітний період;
- г) сприяння розвитку відносин з банками.

12. У Звіті про рух грошових коштів грошові потоки за видами діяльності надані у наступному порядку:

- а) операційна, інвестиційна і фінансова діяльність;
- б) операційна, фінансова та інвестиційна діяльність;
- в) фінансова, операційна та інвестиційна діяльність;
- г) фінансова, інвестиційна, операційна діяльність.

13. Фінансова діяльність включає:

- а) надання кредитів іншим сторонам;
- б) надходження коштів від продажу основних засобів;
- в) надходження коштів від випуску акцій;
- г) придбання довгострокових активів.

14. Інвестиційна діяльність включає:

- а) надходження коштів від погашення позик, наданих іншим підприємствам;
- б) надходження грошових коштів від продажу товарів та надання послуг;
- в) грошові надходження від емісії акцій;
- г) погашення зобов'язань за фінансовою орендою.

15. Найважливішою складовою Звіту про рух грошових коштів є грошові потоки в результаті:

- а) операційної діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) фінансової діяльності;
- г) істотних операцій, не пов'язаних з використанням грошових коштів.

16. Отримані відсотки і дивіденди класифікуються як грошові потоки від:

- а) фінансової діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) операційної діяльності;
- г) як від операційної, так і від фінансової діяльності.

17. Яка операція не впливає на рух грошових коштів?

- а) списання боргів, не реальних для стягнення;
- б) погашення дебіторської заборгованості;
- в) продаж власних акцій, викуплених в акціонерів;
- г) здійснення права дострокового погашення облігацій.

18. Яка дія не є обов'язковою при складанні Звіту про рух грошових коштів?

- а) визначення зміни в грошових потоках;
- б) визначення чистих надходжень (видатків) грошових коштів від операційної діяльності;
- в) визначення чистих надходжень (видатків) грошових коштів від інвестиційної і фінансової діяльності;
- г) визначення зміни в грошових коштах на банківських рахунках.

19. Яка дія здійснює вплив на зміни в грошових коштах за звітний період?

- а) віддзеркалення витрат на амортизацію основних засобів;
- б) оголошення дивідендів;
- в) списання боргів, не реальних для стягнення;
- г) погашення кредиторської заборгованості.

20. Метод, згідно з яким чистий прибуток коригується відповідно до операцій, що не впливають на рух грошових коштів, є:

- а) прямим методом;
- б) непрямим методом;
- в) методом оборотного капіталу;
- г) методом співвідношення доходів і витрат.

21. Яка операція не належить до фінансової діяльності?

- а) викуп власних акцій;
- б) надходження коштів від випуску акцій;
- в) випуск дисконтних облігацій;
- г) придбання довгострокових облігацій.

22. Яка стаття не відображається у Звіті про рух грошових коштів при використанні прямого методу його складання?

- а) грошові виплати постачальникам;
- б) надходження грошових коштів від клієнтів;
- в) витрати на амортизацію основних засобів;
- г) грошові кошти від продажу устаткування.

## ДІЛОВА ГРА

Тривалість проведення ділової гри — 4 години.

### Сценарій ділової гри

1. Ознайомлення студентів з метою і завданнями ділової гри.
2. Формування трьох бухгалтерій у складі 6—7 студентів і арбітражної комісії у складі 3—5 студентів.

3. Розподіл обов'язків між учасниками гри (головний бухгалтер, заступник головного бухгалтера з організації обліку, заступник головного бухгалтера з фінансової роботи, бухгалтери-аналітики).

4. Забезпечення учасників гри законодавчими та нормативними документами (Положение по ведению бухгалтерского учета и бухгалтерской отчетности в РФ. Утверждено приказом Министерства финансов от 27.07.1998 г. № 34н; Положение бухгалтерского учета «Бухгалтерская отчетность организаций» (ПБУ 4/99). Утверждено Приказом Министерства финансов РФ от 6.07.1999 г.; № 43н; Приказ Министерства финансов РФ от 13.01.2000 г. № 4н «О формах бухгалтерской отчетности организаций»; Методические рекомендации о порядке формирования показателей бухгалтерской отчетности организаций. Утверждены Приказом Министерства финансов РФ от 28.06.2000 г. № 60н), бланками форм бухгалтерської (фінансової) звітності (форма № 1 «Бухгалтерський баланс», форма № 2 «Звіт про прибутки та збитки») та обчислювальною технікою.

5. Організація ділової гри та контроль викладача й арбітрів за її проведенням.

6. Перевірка, оцінка виконаної роботи, підведення підсумків роботи трьох бухгалтерій, визначення переможців, аналіз і оцінка результатів ділової гри.

### **Організація та порядок проведення ділової гри**

Визначення мети та постановка завдань перед учасниками ділової гри.

Ділова гра має на меті закріпити теоретичні знання студентів з теми «Фінансова звітність», допомогти їм набути професійних навичок складання фінансової звітності та використання її інформації для оцінки фінансового стану, а саме: оцінки стану майна та джерел його формування, фінансової сталості, ліквідності та платоспроможності, а також вишукування резервів його покращення.

Учасникам ділової гри пропонуються до виконання наступні завдання:

1. Відповіді працівників кожної бухгалтерії на запитання, запропоновані викладачем. За кожну правильну відповідь бухгалтерії присуджують один бал.

Відповіді працівників бухгалтерії можуть доповнюватися і уточнюватися працівниками інших бухгалтерій, за що вони отримують додаткові бали.

2. Відповіді на запитання суперників. Кожна бухгалтерія повинна запропонувати своїм суперникам по два запитання. За кожну правильну відповідь команда отримує один бал. Крім того, оцінюються також поставлені запитання. За кожне цікаве, змістовне запитання арбітри присуджують по одному балу.

Відповіді можуть доповнюватися і уточнюватися працівниками інших бухгалтерій, за що вони отримують додаткові бали.

3. Вирішення ситуаційного завдання. Студентам пропонується на практичному матеріалі відкритого акціонерного товариства «Шанс» (далі ВАТ «Шанс») (табл. 2.22; 2.23; 2.24) скласти форму № 1 «Бухгалтерський баланс», форму № 2 «Звіт про прибутки та збитки». За даними складеної фінансової звітності оцінити стан майна та джерел його формування; розрахувати та проаналізувати показники фінансової сталості (табл. 2.26), ліквідності та платоспроможності (табл. 2.27), ділової активності ВАТ «Шанс», а також виявити резерви зміцнення його фінансового стану. З метою визначення напрямів поглибленого аналізу фінансового стану ВАТ «Шанс» попередньо доцільно здійснити експрес-аналіз його бухгалтерської (фінансової) звітності (табл. 2.25).

### **Практичний матеріал для проведення ділової гри**

1. Довідкові дані про учасника гри:

Відкрите акціонерне товариство «Шанс» надає автопослуги спеціальної техніки.

Адреса: 173002. Псковська обл.

м. Великий Новгород, вул. Григор'євське шосе, 15

Ідентифікаційний номер платника податків — 8610010290.

Коди: за ОКПО — 47209492

За ОКДП-51510

за ОКОПФ/ОКФВ — 67/16

2. Вихідні дані для складання бухгалтерської звітності.

Таблиця 2.22

## ВИПИСКА З МАШИНОГРАМ ДАНИХ СИНТЕТИЧНОГО ТА АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ ЗА 2000 Р. (ТИС. РУБ.)

Шифр рахунка	Назва рахунка	Сальдо на 31.12. 2000 р.	Сальдо на 31.12. 2000 р.
01	Основні засоби, у тому числі: — будівлі, машини і устаткування	12 692	12 435
02	Амортизація основних засобів	5331	5223
03	Доходні вкладення в матеріальні цінності, у тому числі: — майно для передачі в лізинг	—	151 151
04	Нематеріальні активи, у тому числі: — патенти, ліцензії, товарні знаки (знаки обслуговування), інші аналогічні з перерахованими права і активи	25 25	30 30
05	Амортизація нематеріальних активів	13	15
08	Вкладення в необоротні активи	—	126
10	Матеріали, у тому числі:	3154	3025
101	Сировина і матеріали	55	81
103	Паливо	869	957
105	Запасні частини	1250	1 145
109	Інвентар і господарське приладдя	980	842
19	Податок на додану вартість по придбаних цінностях	102	87

Таблиця 2.22

## ВИПИСКА З МАШИНОГРАМ ДАНИХ СИНТЕТИЧНОГО ТА АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ ЗА 2000 Р. (ТИС. РУБ.)

Шифр рахунка	Назва рахунка	Сальдо на 31.12. 2000 р.	Сальдо на 31.12. 2000 р.
51	Розрахункові рахунки	30	58
60	Розрахунки з постачальниками та підприємцями	967	1025
62	Розрахунки з покупцями і замовниками, у тому числі: — дебіторська заборгованість, платежі по якій очікуються протягом 12 місяців після звітної дати	1340	1867
		1340	1867
66	Розрахунки по короткострокових кредитах і позиках	128	25
68	Розрахунки по податках і зборах (кредиторська заборгованість)	1438	1693
69	Розрахунки за соціальним страхуванням і забезпеченням (кредиторська заборгованість)	783	817
70	Розрахунки з персоналом з оплати праці	1350	1316
71	Розрахунки з підзвітними особами	52	38
761	Розрахунки за страхуванням майна та індивідуальним страхуванням	75	138
762	Розрахунки за претензіями	124	63
764	Розрахунки по депонованих сумах	3	
80	Статутний капітал	40	40
83	Додатковий капітал	7443	7596
84	Непокритий збиток (минулих років)	50	
97	Витрати майбутніх періодів	2	8



Таблиця 2.23

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАЯВНІСТЬ ЦІННОСТЕЙ,  
ЯКІ ОБЛІКОВУЮТЬСЯ НА ЗАБАЛАНСОВИХ  
РАХУНКАХ (ТИС. РУБ.)**

Шифр рахунка	Назва рахунка	Сальдо на 31.12 20XX р.	Сальдо на 31.12 20XXр.
001	Орендовані основні засоби	2768	3950
007	Списана на збитки заборгованість неплатоспроможних дебіторів	5	5

Таблиця 2.24

**ДОХОДИ І ВИТРАТИ  
ВАТ «ШАНС» ЗА 2000—2001 РР.**

Назва показника	2000 р.	2001 р.
Виручка (нетто) від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг (за мінусом податку на додану вартість, акцизів та аналогічних обов'язкових платежів)	3848	2369
у тому числі від реалізації	3848	2 369
Собівартість реалізованих товарів, продукції, робіт, послуг	3135	2367
у тому числі реалізованих	3135	2367
Комерційні витрати	348	26
Управлінські витрати	29	28
Інші операційні доходи	27	39
Інші операційні витрати	105	3
Позареалізаційні доходи	41	373

Назва показника	2000 р.	2001 р.
у тому числі:		
— кредиторська заборгованість, по якій минули терміни позовної давності	41	198
— штрафи, пеня, неустойки визнані або по яких отримані рішення суду (арбітражного суду) щодо їх стягнення		53
Позареалізаційні витрати	217	263
у тому числі:		
— штрафи, пеня, неустойки визнані або по яких отримані рішення суду (арбітражного суду) щодо їх стягнення	25	32
— дебіторська заборгованість, по якій минули терміни позовної давності	58	86
— збиток минулих років	—	50
Податок на прибуток та інші аналогічні обов'язкові платежі	82	94

### Розгляд результатів ділової гри

Завершальним етапом ділової гри є розгляд її результатів. У процесі аналізу й оцінки результатів ділової гри арбітри повинні:

— оцінити за 10-бальною системою рішення ситуаційного завдання, враховуючи точність, достовірність, своєчасність прийнятих рішень кожною бухгалтерією, а також якість оформлення форм бухгалтерської (фінансової) звітності та розрахунків показників фінансового стану;

— визначити загальну кількість балів, отриманих кожною бухгалтерією з урахуванням якості відповідей на запитання викладача і суперників;

— відзначити найбільш активних учасників ділової гри.

При цьому до обговорення результатів ділової гри слід залучати не лише арбітрів, а також надати можливість висловити свої враження, підходи до вирішення проблеми, яка була поставлена учасникам ділової гри. Загальні підсумки за результатами ділової гри підводить викладач, який відзначає найбільш активних гравців, формує загальні висновки.

Таблиця 2.25

## ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ЕКСПРЕС-АНАЛІЗУ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ (ФІНАНСОВОЇ) ЗВІТНОСТІ ВАТ «ШАНС» ЗА 20XX Р.

Показники	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення
1. Оцінка майнового стану			
1.1. Сума економічних ресурсів, тис. руб.			
1.2. Частка основних засобів у загальній сумі активів, %			
1.3. Коефіцієнт зносу основних засобів			
2. Оцінка фінансового стану			
2.1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності			
2.2. Коефіцієнт поточної ліквідності			
2.3. Коефіцієнт автономії			
2.4. Коефіцієнт маневрування			
3. Оцінка ділової активності			
3.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів			
3.2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості			
3.3. Коефіцієнт фондоддачі			
4. Оцінка рентабельності			
4.1. Рентабельність сукупного капіталу			
4.2. Рентабельність реалізації			
4.3. Рентабельність поточних витрат			
5. Наявність «хворих» статей у звітності			
5.1. Збитки			
5.2. Прострочена дебіторська та кредиторська заборгованість			
5.3. Кредити та позики, не погашені в строк			
5.4. Векселі видані (отримані) прострочені			

## ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ СТАЛОСТІ ВАТ «ШАНС» ЗА 20XXР.

Показники	Оптимальне значення	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення (+, -) у порівнянні з оптимальним значенням	
				з оптимальним значенням	зі значенням показника на початок звітного періоду
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	$\geq 0,5$				
2. Коефіцієнт фінансової напруги					
3. Коефіцієнт фінансового ризику	$< 1$				
4. Коефіцієнт маневрування	0,5				
5. Коефіцієнт покриття інвестицій	0,9				
6. Коефіцієнт фінансової залежності					
7. Коефіцієнт концентрації статутного капіталу					
8. Коефіцієнт поточної фінансової сталості					
9. Коефіцієнт структури позикового капіталу					
10. Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу					
11. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел					
12. Коефіцієнт фінансового лівериджу					
13. Коефіцієнт забезпеченості довгострокових інвестицій					
14. Коефіцієнт іммобілізації					

Таблиця 2.27

## ПОКАЗНИКИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ВАТ «ШАНС» ЗА 20XX Р.

Показники	Оптимальне значення	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення (+, -) у порівнянні зі значенням показника на початок звітного періоду	
				з оптимальним значенням	
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 1$				
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 1$				
3. Коефіцієнт поточної ліквідності	2				
4. Коефіцієнт ліквідності матеріальних оборотних активів (запасів)	$\geq 1$				
5. Коефіцієнт ліквідності коштів у розрахунках					
6. Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості					
7. Коефіцієнт співвідношення товарної кредиторської та товарної дебіторської заборгованості					
8. Коефіцієнт відновлення платоспроможності	1				
9. Коефіцієнт втрати платоспроможності	1				

## РОЗДІЛ 3



### ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ

**3.1. Склад грошових коштів, порядок відображення їх у фінансовій звітності, організація внутрішнього контролю.**

**3.2. Документальне оформлення та облік грошових коштів на банківських рахунках.**

**3.3. Облік грошових коштів у касі.**

Метою вивчення даного розділу є формування знань щодо складу грошових коштів та їх еквівалентів, порядку відображення їх у фінансовій звітності та ведення синтетичного і аналітичного обліку касових операцій, грошових коштів на банківських рахунках, а також набуття практичних навичок документального оформлення та відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з руху грошових коштів та їх еквівалентів, використання облікової інформації в управлінні грошовими потоками.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- розкрити склад грошових коштів та їх еквівалентів;
- розкривати інформацію про грошові кошти та їх еквіваленти у фінансовій звітності з урахуванням особливостей різних країн;
  - організувати документальне оформлення та синтетичний і аналітичний облік касових операцій і операцій з руху грошових коштів на банківських рахунках із застосуванням передового зарубіжного досвіду;
  - організувати облік короткострокових фінансових інвестицій та відображати їх у фінансовій звітності;
  - створити систему внутрішнього контролю за збереженням грошових коштів, їх обліком та відображенням у звітності;
  - виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку стосовно обліку грошових коштів та їх еквівалентів у порівнянні з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

### 3.1. СКЛАД ГРОШОВИХ КОШТІВ, ПОРЯДОК ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ, ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

Успішна діяльність підприємства можлива лише за наявності необхідної кількості грошових коштів. З них починається і ними закінчується операційний цикл діяльності будь-якого підприємства (рис. 3.1).



Рис. 3.1. Операційний цикл діяльності підприємства

Грошові кошти називають джерелом життєвої сили фірми. Їх повинно вистачати для:

- створення запасів сировини і незавершеного виробництва у розмірах, що забезпечать безперебійну діяльність;
- підтримки достатнього рівня запасів готової продукції, що гарантує стабільність продаж;
- можливості надання кредитів покупцям.

Крім того, необхідно завжди мати певну суму грошових коштів для виплат за поточними зобов'язаннями.

Інформація про наявність та рух грошових коштів є корисною для користувачів фінансової звітності для оцінки спроможності підприємства генерувати грошові кошти та їхні еквіваленти, часу такого генерування і впевненості в ньому, а також потреб підприємства щодо використання цих грошових коштів, вона дає можливість оцінити ліквідність та платоспроможність підприємства.

Грошові кошти є найбільш ліквідними активами, ними можна відразу оплатити заборгованість. Враховуючи важливість цього елемента оборотних активів, грошові кошти відображаються у Балансі окремими статтями, про рух грошових коштів складається окрема форма фінансової звітності.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» рекомендує відображати грошові кошти у Балансі, як мінімум, у статті «Грошові кошти та їхні еквіваленти», а їхні визначення розкривати у Примітках до фінансових звітів.

Визначення грошових коштів та їхніх еквівалентів наведено у МСБО 7, відповідно до якого **грошові кошти** складаються із го-

тівки в касі і депозитів до запитання. **Еквіваленти грошових коштів** — це короткострокові високоліквідні інвестиції які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким властивий незначний ризик зміни вартості.

У Балансі грошові кошти відображаються у розділі «Поточні активи» («*Current assets*»). Баланси компаній США, як і операційний цикл діяльності підприємства, починаються з грошових коштів. Ця стаття має назву «*Cash*» (готівка). Компанії Франції, Великої Британії, Австралії відображають грошові кошти у статті «*Cash in bank and in hand*» (готівка у банку і в касі). Зміна стану грошових коштів внаслідок операційної, інвестиційної та фінансової діяльності відображається у Звіті про рух грошових коштів (*Cash Flow Statement*).

Готівка надзвичайно вразлива до шахрайства і крадіжок, тому система внутрішнього контролю повинна забезпечити її збереження, ретельний облік і звітність. Уникненню як навмисних, так і ненавмисних викривлень в обліку запобігає такий розподіл обов'язків, який забезпечує виконання трьох правил:

**1. Розподіл матеріальної відповідальності і бухгалтерського обліку.** Якщо одна особа є матеріально відповідальною за активи і здійснює їх бухгалтерський облік, то існує ризик того, що вона використає ці активи для власної вигоди і відкоригує бухгалтерські записи, щоб уникнути відповідальності.

**2. Розподіл санкціонування операцій і матеріальної відповідальності за пов'язані з цими операціями активи.** Порушення цього правила підвищує ймовірність зловживань.

**3. Розподіл відповідальності за здійснення господарських операцій і за відображення їх в обліку.** Щоб забезпечити одержання неупередженої інформації, ведення обліку доручають окремому структурному підрозділу, яке очолює головний бухгалтер.

Ефективне управління грошовими коштами також передбачає:

- впевненість у тому, що готівки вистачить для поточних операційних потреб і для своєчасних розрахунків за зобов'язаннями компанії;

- розміщення зайвої, тимчасово вільної готівки з метою отримання доходу. Такі грошові кошти можуть інвестуватися у цінні папери і зберігатися у такій формі до виникнення потреби в них.

Загальна сума надходжень, видатків та залишків готівки відображається на синтетичному рахунку «Грошові кошти» (рис. 3.2).



Дебет	<i>Грошові кошти</i>	Кредит
<b>Початкове сальдо</b> <b>Надходження</b> Кредит рахунків: «Виручка від реалізації» «Рахунки до отримання» «Аванси отримані» «Надлишки чи нестачі грошових коштів»	<b>Видатки</b> Дебет рахунків: «Розрахунки з персоналом» «Рахунки до сплати» «Надлишки чи нестачі грошових коштів» та ін.	

Рис. 3.2. Схема рахунка «Грошові кошти»

Конкретні операції з руху грошових коштів групуються в спеціальних журналах грошових надходжень та грошових виплат.

### 3.2. ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТА ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ НА РАХУНКАХ У БАНКАХ

Підприємство відкриває в банку два види рахунків: **поточні і депозитні**. **Поточні рахунки** використовують для повсякденних банківських операцій і зняття готівки. Банк може вимагати від компанії зберігати на рахунку мінімальну суму грошових коштів (компенсаційний залишок). Це фактично накладає обмеження на наявну суму готівки, якою може скористатися компанія, і зменшує її ліквідність. Тому Комісією з цінних паперів і біржових операцій США ставиться вимога розкривати у Примітках до фінансового звіту суму компенсаційного залишку.

**Депозитні рахунки** використовуються для розміщення на визначений строк тимчасово вільних коштів з метою одержання процентів. Таким чином підприємство надає позику банку і не має права знімати гроші до закінчення встановленого терміну. Тому ці кошти є менш ліквідними, ніж розміщені на поточних рахунках.

При відкритті рахунка до банку подається **картка із зразками підписів** осіб, які мають право підпису платіжних документів. Власнику рахунка виписується **чекова книжка** для здійснення розрахунків.

Грошові видатки оплачуються, як правило, безготівковим шляхом за допомогою чеків. **Чек** є письмовим наказом банку сплатити

визначену суму коштів отримувачу з рахунка платника. Чеки мають серійні номери і доступ до них має бути обмеженим. Бажано, щоб кожний чек підписувався двома особами. Необхідною умовою є наявність первинних документів, що виправдовують видачу чеків. При сплаті зобов'язань на первинних документах проставляються дата, номер чеку і штамп «оплачено». Бажано, щоб наявні кошти на рахунку перевищували розмір платежу. У разі необхідності сплатити суму, більшу, ніж залишок на рахунку, банк може погодитися на **овердрафт** — особливий вид надання короткострокового кредиту на суму, що перевищує залишок коштів на рахунку. Право користування овердрафтом надається найбільш надійним клієнтам за договором, у якому встановлюється максимальна сума овердрафту. Банківські овердрафти повинні виключатися зі складу грошових коштів і відображатися як короткострокові зобов'язання. Особливістю овердрафтів є те, що на їх погашення спрямовуються всі суми, що надходять на поточний рахунок клієнта.

Щомісячно банк надсилає власнику рахунка **банківський звіт** (виписку з банківського рахунка), в якому відображені всі операції з надходження і вибуття коштів за звітний період і залишок їх на кінець місяця. Коли компанія одержує виписку з банківського рахунка, вона повинна перевірити правильність банківських записів і порівняти кінцеве сальдо.

Як правило, кінцевий залишок банківського звіту не збігається із залишком по рахунку «Грошові кошти» у Головній книзі. Причинами можуть бути:

1. **Гроші в дорозі** — гроші, відіслані власником до банку, але ще не оприбутковані банком і не відображені у його звіті. Як правило, такі ситуації виникають у кінці звітнього періоду.

2. **Непогашені чеки** — чеки, виписані власником рахунка і відображені ним за кредитом рахунка «Грошові кошти», але ще не пред'явлені банку і не погашені ним.

3. **Чеки, не забезпечені коштами** — чеки, передані до банку для отримання коштів, але відображені у банківському звіті як зменшення коштів на рахунку, тому що на той час на рахунках дебіторів не було достатньо коштів для оплати цих чеків.

4. **Витрати на банківське обслуговування** — плата за банківські послуги. Ці витрати, як правило, стають відомими тільки після отримання банківського звіту.

5. **Помилки (як банківські, так і власника рахунка).**

Банківська звірка є важливим елементом внутрішнього контролю і повинна здійснюватися відразу ж після отримання банківського звіту.

Для зручності здійснення банківської звірки банки забезпечують власника рахунка спеціальною формою на звороті банківського звіту (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**ФОРМА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ЗВІРКИ**

Перевірка правильності звіту банку	Банківські операції (виписані чеки, платежі, отримані на користь власника рахунка і т. п.) № Сума	Перевірка правильності обліку банківських операцій у компанії
<u>Сальдо банківського рахунка</u> згідно з даними банківського звіту _____ «+» надходження на рахунок, що не ввійшли до банківського звіту _____ Разом _____ «-» виписані чеки, ще не проведені банком _____ <b>Кінцеве (узгоджене) сальдо</b> _____		<u>Сальдо банківського рахунка</u> згідно з даними обліку компанії _____ «-» за банківські послуги _____ Разом _____ «-» інші відрахування, зроблені банком _____ <b>Кінцеве (узгоджене) сальдо</b> _____

↑ (суми мають бути тотожні) ↑

В сучасних умовах компанії здійснюють *електронні перекази грошових коштів* через засоби електронного зв'язку без застосування чеків. Для обслуговування клієнтів банки пропонують банківські автомати і картки, надають можливість сплачувати рахунки по телефону або за допомогою кредитних карток.

Найбільш розповсюдженими є кредитні картки «American Express», «Diners Club», «MasterCard», «Visa».

Покупець укладає кредитну угоду з кредитором (компанією, що випускає кредитні картки) і отримує пластикову картку. Якщо продавець приймає замість грошей картку, то у момент продажу виписується рахунок-фактура, яка підписується покупцем. У покупця, що придбаває товари у роздріб з використанням кредитної картки, сума придбання знімається банком з рахунка. Продавець висилає рахунок-фактуру кредитору і отримує від нього грошові кошти.

Розрахунки із застосуванням кредитних карток дають певні переваги торговельним підприємствам, у яких не виникає необхідності надавати покупцям кредит, отримувати від них гроші або відволікати кошти у дебіторську заборгованість, нести ризик виникнення безнадійних боргів. Тому торговельні компанії спла-

чують кредитору (банку) комісійні (надають знижку) у розмірі від 2 до 6 % від суми рахунку-фактури на продаж за кредитними картками.

## Облік короткострокових фінансових інвестицій

Підприємство звичайно має у своєму розпорядженні грошових коштів більше, ніж необхідно для сплати поточних зобов'язань. Воно може спрямувати їх для отримання доходу, зробивши інвестиції в цінні папери. **Під інвестиціями розуміють придбання активів** (сьогоднішні витрати) **з метою отримання вигоди у майбутньому**. Інвестиції в цінні папери можуть бути як довго-, так і короткостроковими. Вони по-різному відображаються в обліку і фінансовій звітності, тому чітке їх розмежування є дуже важливим.

Цінні папери відносять до **короткострокових фінансових вкладень**, якщо вони:

1. **Вільно обертаються на ринку** — тобто легко можуть бути перетворені на гроші. Перелік таких цінних паперів є, як правило, на кожній фондовій біржі;

2. **Призначені для утримання терміном не більше одного року**.

До таких цінних паперів належать:

- депозитні сертифікати;
- облігації та інші боргові зобов'язання;
- акції інших підприємств.

**Депозитний сертифікат** — це свідоцтво про надання позики банку у вигляді грошових коштів. Цим свідоцтвом (контрактом) зумовлюється: 1) термін контракту, наприклад, 90 днів, 6 місяців, один рік 2) процентна ставка по контракту. Як правило, процентна ставка зростає пропорційно сумі та терміну вкладення. Депозитні сертифікати гарантують відносно високий дохід і є досить ліквідними активами. Але підприємство сплачує штраф у разі дострокового зняття коштів. Тому ці вкладення є менш ліквідними, ніж грошові кошти на поточному рахунку.

Облік депозитних сертифікатів здійснюється за вартістю їх придбання. Наприкінці облікового періоду відображається нарахування процентного доходу.

Оцінка та облік короткострокових фінансових інвестицій здійснюється за типами інвестицій (портфелями), а не за окремими об'єктами інвестування. Згідно з принципом собівартості короткострокові фінансові вкладення відображаються в обліку спо-

чатку за первісною вартістю. Вона містить у собі купівельну вартість плюс додаткові витрати, понесені при купівлі цінних паперів. Поточна ринкова вартість короткострокових інвестицій відображається у звітності довідково:

*Дебет рахунку «Короткострокові фінансові вкладення» 5000*  
*(1000 акцій по \$5 кожна)*

*Кредит рахунку «Грошові кошти» 5000*

Тимчасові вкладення в цінні папери здійснюються з метою створення резерву грошових коштів та отримання доходу від них. Прибуток у вигляді дивідендів та процентів по цінних паперах є другорядним по відношенню до основної діяльності фірми. Він звичайно визначається з моменту, коли дивіденди об'явлені:

*Дебет рахунку «Дивіденди до отримання» 1250*

*Кредит рахунку «Доходи від дивідендів» 1250*

Одержані дивіденди будуть записані в обліку:

*Дебет рахунку «Грошові кошти» 1250*

*Кредит рахунку «Дивіденди до отримання» 1250*

При реалізації цінних паперів різниця між продажною та купівельною їх вартістю відображається як прибуток чи збиток. Наприклад, реалізовано 200 акцій по \$7 кожна:

*Дебет рахунку «Грошові кошти» 1400*

*(200 акцій по \$7)*

*Кредит рахунку «Фінансові вкладення» 1000*

*(200 акцій по \$5)*

*Кредит рахунку «Дохід від продажу акцій» 400*

Інвестиційний портфель короткострокових цінних паперів оцінюється спочатку за вартістю придбання. У фінансовій звітності інвестиції, що класифікуються як поточні активи, відповідно до МСБО № 25 «Облік інвестицій» можуть відображатися:

1) за нижчою з двох оцінок: собівартістю або ринковою вартістю;

2) за ринковою вартістю.

Якщо поточна ринкова вартість акцій стає нижчою, ніж вартість їх придбання, портфель акцій втрачає частину своєї фактичної вартості. При цьому в бухгалтерському обліку відображається коригування вартості придбання акцій до їх ринкової вартості. Наприклад, ціна акцій зменшилась з \$5 до \$4. Наприкінці звітного періоду складається бухгалтерська проводка:

*Дебет рахунку «Нереалізовані збитки по короткострокових цінних паперах» 1000*

*Кредит рахунку «Зменшення ринкової вартості короткострокових цінних паперів» 1000*

Падіння вартості акцій розглядається як позареалізаційні збитки, які повинні бути визнані у періоді, коли сталося падіння вартості акцій. Тому у фінансовій звітності буде відображено:

### **У Звіті про прибутки та збитки:**

Витрати:

нереалізований збиток по короткострокових цінних паперах 1000

### **У Балансі:**

Поточні активи:

Короткострокові цінні папери за нижчою вартістю 4000

(вартість придбання 1000 акцій по \$5 = \$5000)

Правило нижчої вартості є винятком із принципу оцінки за собівартістю, але воно відповідає принципу обачності (консерватизму) і не призводить до визнання нереалізованого прибутку у статтях доходів.

При подальшому підвищенні ринкової вартості портфеля акцій буде дана зворотна проводка — на збільшення ринкової вартості акцій, але лише в межах минулої собівартості.

Як бачимо, правило нижчої вартості призводить до недооцінки акцій у Балансі. Воно забороняє підвищення їхньої вартості до ринкової, незалежно від того, наскільки обґрунтована така вартість. Разом з тим, ринкова вартість має декілька переваг порівняно із собівартістю:

1) ринкова вартість забезпечує інвесторів більш корисною інформацією, ніж собівартість;

2) інформація про ринкову вартість цінних паперів сприяє визначенню ефекту від їх володіння, що не менш важливо, ніж виявлення прибутку чи збитку від їх продажу;

3) інформація про ринкову вартість дозволяє будувати більш реалістичні прогнози руху грошових коштів.

### **3.3. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ У КАСІ**

Для здійснення дрібних платежів готівкою, визначена адміністрацією сума постійно тримається в касі як *фонд дрібної готівки*. Розміри цього фонду (малої каси) не обмежуються, вони

залежать від розмірів і поточних потреб компанії і можуть становити від \$50 до \$10 000 і більше. Такий фонд призначено для оплати поштових витрат і витрат на проїзд працівників, придбання канцелярських товарів, видачі авансів торговим представникам тощо.

Компанія може створювати малі каси у всіх її офісах і підрозділах. При створенні фонду призначається матеріально-відповідальна особа і встановлюється його фіксований розмір, який періодично (раз на тиждень або раз на місяць) поповнюється до визначеної суми. Щоб створити фонд дрібної готівки, необхідно отримати по чеку в банку суму готівки, яка вважається необхідною для існування такого фонду:

*Дебет рахунку «Фонд дрібної готівки (Petty Cash Fund)»* 100  
*Кредит рахунку «Грошові кошти (Cash)»* 100

Дрібні платежі готівкою здійснюються з цього фонду тільки на передбачені цілі. Виплати підтверджуються витратними документами, які підписує одержувач коштів. Особливістю є те, що на такі платежі не дається жодних облікових записів. Коли фонд дрібної готівки вичерпався, виписується чек на загальну витрачену суму, *підзвітна особа складає звіт про витрати*, подає його до бухгалтерії і на підставі цього звіту даються бухгалтерські записи за дебетом рахунків витрат і кредитом рахунка «Грошові кошти»:

<i>Канцелярські витрати</i>	14
<i>Поштові витрати</i>	10
<i>Телефонні витрати</i>	11
<i>Витрати на доставку</i>	25
<i>Витрати на таксі</i>	10
<i>Витрати на ремонт офісного обладнання</i>	22
<i>Витрати на каву</i>	5
<i>Грошові кошти</i>	97

Оскільки фонд касової готівки створюється на постійній основі, він повинен бути поповнений сумою, необхідною для його відновлення (у нашому прикладі \$97). При цьому *за американською практикою*, на рахунку Головної книги «Фонд дрібної готівки» не робиться жодних облікових записів. Залишки на цьому рахунку змінюються лише при створенні фонду та у випадках збільшення чи зменшення його розміру. У Великій Британії застосовується інша методика обліку операцій з малою касою: на момент видачі готівки із малої каси дебетуються рахунки відповідних витрат і кредитується рахунок «Фонд дрібної готівки», а

при поповненні малої каси на суму здійснених і підтверджених витрат дається запис:

*Дебет рахунку «Фонд дрібної готівки»*

*Кредит рахунку «Грошові кошти»*

Готівковий фонд потребує дотримання жорстких контрольних процедур для запобігання його витрачання на неналежні цілі. Квитанції на видачу грошових коштів із фонду необхідно погашати після отримання за ними готівки з метою запобігання їх наступного використання і зловживань виплатами із фонду.

Сума дрібної готівки відображається у Балансі в складі інших залишків грошових коштів. Тому зручною формою ведення аналітичного обліку грошових коштів є використання **касової книги з двома колонками**: «Каса» і «Банк». Таким чином, синтетичний рахунок «Грошові кошти» (*Cash*) деталізується двома аналітичними рахунками, представленими в одному реєстрі. Такий підхід властивий компаніям Великої Британії, які відображають у Балансі грошові кошти як «*Cash in bank and in hand*».

#### КАСОВА КНИГА

*Дебет*

*Кредит*

Дата	Зміст	F	Ка- са	Банк	Дата	Зміст	F	Ка- са	Банк
19X7 10 01	Сальдо	п/п	30	850	19X7 10.03	У касу по чеку № 13760	К		70
03	З банку по чеку № 13760	К	70		05	«Рахунки до сплати»	ЖЗ		390
04	«Рахунки до отримання» <i>Надхо- дження платежу від фірми «А» чек № 203548</i>	ЖР		95  <i>і т.п.</i>		<i>Виплата за- боргованості компанії «Д», чек № 13761</i>			

Рис. 3.3. Схема касової книги  
з двома колонками

Статті, які пов'язані між собою подвійним записом у касовій книзі і не потребують записів в інших реєстрах, називаються «контра». В колонці «Фоліо» дається пояснення джерела інфор-



мації. Так, сальдо записане після переносу (п/п), дебет рахунка «Каса» і кредит «Банку» — є контра-статтями (К). Завершення подвійного запису операцій з реалізації відображається в Журналі реалізації (ЖР), а операцій із закупівель — в Журналі закупівель (ЖЗ).

Для стимулювання прискорення розрахунків використовується система знижок, яка діє, як правило, протягом місяця з дати здійснення операції. Розмір знижки визначається у відсотках. Знижка діє за умови розрахунку у визначений термін. Підприємство може одержувати знижки від своїх кредиторів і надавати їх своїм дебіторам.

**Приклад 1** (рис. 3.4). Фірма «А» винна нам \$100. Вона сплачує борг 4 жовтня 2007 р. — тобто вкладається у визначений термін, тому наша фірма надає їй 5 %-ну знижку. Дебітор платить нам  $\$100 - \$5 = \$95$ , що є повним погашенням заборгованості.

**Приклад 2.** Наша фірма винна компанії «Д» \$400. Оплата проведена в термін, який забезпечує одержання знижки розміром 2,5 %. Таким чином, фірма платить  $\$400 - \$10 = \$390$  і повністю гасить свою заборгованість.

Для деталізації і повноти відображення такої інформації використовується **касова книга з трьома колонками**. Вона відрізняється від розглянутої вище форми тим, що після колонки «Фоліо» вводяться колонки «Знижки».

#### КАСОВА КНИГА

*Дебет*

*Кредит*

Дата	Зміст	Ф	Знижка	Каса	Банк	Дата	Зміст	Ф	Знижка	Каса	Банк
20X7 10.04	Рахунки до отримання <i>Надходження платежу від фірми «А», чек № 203548</i>	ЖР	5		95	29X7 10.05	Рахунки до сплати <i>Виплата заборгованості компанії «Д» чек № 13761</i>	ЖЗ	10		390

Рис. 3.4. Касова книга з трьома колонками

## ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ



### Питання для контролю знань

1. Який склад грошових коштів на підприємстві?
2. Який порядок документального оформлення руху грошових коштів у касі?
3. Який порядок ведення касової книги з двома колонками?
4. Який порядок ведення касової книги з трьома колонками?
5. Як ведеться синтетичний облік грошових коштів у касі?
6. Який порядок відображення грошових коштів у фінансовій звітності?
7. Яке призначення поточного та депозитного рахунків?
8. Який порядок відкриття банківських рахунків?
9. Який порядок документального оформлення та відображення в обліку руху грошових коштів на рахунках у банку?



### Теми рефератів

1. Роль обліку в управлінні грошовими потоками підприємства.
2. Склад грошових коштів та порядок відображення їх у фінансовій звітності.
3. Облік грошових коштів на рахунках у банках.
4. Порядок проведення і облік результатів інвентаризації грошових коштів та їх еквівалентів.

### Господарські ситуації

1. На підставі наступних даних заповніть касову книгу з двома колонками і підрахуйте залишок на кінець місяця:

Таблиця 3.2

#### ГОСПОДАРСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ФІРМИ «АПЕКС» ЗА ЖОВТЕНЬ 20XX РОКУ

Дата	Зміст операції
1.10	Сальдо після перенесення з попереднього місяця: Каса \$102 Банк \$4712
1.10	Одержана виручка готівкою \$148
2.10	Внесено в банк готівкою \$120
3.10	Оплачені комунальні платежі \$312
4.10	Заплачено за канцелярські товари \$10

*Закінчення табл. 3.2*

Дата	Зміст операції
5.10	Сплачена кредиторська заборгованість чеками \$150, готівкою \$4
8.10	Надійшло в погашення дебіторської заборгованості \$400 готівкою, \$200 — по чеку
9.10	Власник вилучив на власні потреби \$40 готівкою
12.10	Боржник заплатив \$158 по чеку
20.10	Зняли з рахунка \$400 на потреби підприємства
27.10	Придбали новий верстат вартістю \$390 за готівку
29.10	Сплатили орендну плату чеком \$80
30.10	Виручка від продажу надійшла на банківський рахунок \$210

2. На підставі наступної інформації заповніть касову книгу з трьома колонками. Підрахуйте сальдо і вкажіть відповідні рахунки знижок у Головному регістрі.

*Таблиця 3.3*

**ГОСПОДАРСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ФІРМИ «НАТАЛІ» ЗА ЛИСТОПАД 20XX РОКУ**

Дата	Зміст операції
1.11	Фірма «Наталі» починає свою діяльність, маючи на рахунку в банку \$12 000
1.11	Закуплені товари з оплатою чеком на \$4380
2.11	Одержана виручка від реалізації товарів готівкою \$814
4.11	Готівкою сплачено за оренду приміщення \$400
6.11	Боржник погашає дебіторську заборгованість чеком на \$420, надана знижка в розмірі \$10
8.11	Погашена кредиторська заборгованість в сумі \$180, сума знижки за своєчасне погашення заборгованості складає \$40
12.11	Одержано чек від дебітора на \$760, надана знижка складає \$40
13.11	Сплачені комунальні платежі чеком на \$820
18.11	Одержано чеком \$230
20.11	Оплачений рахунок готівкою на суму \$240, знижка надана в розмірі 5 %
21.11	Надійшов чек в оплату боргу в сумі \$156, знижка \$4
28.11	Виручка від продажу за готівку надійшла в банк \$176

3. При підготовці контрольної звірки банківського рахунка на 31.08.20XX р. Компанія А має у розпорядженні такі дані (у \$):

1) Залишок за даними банківського звіту на 31.08.20XX р.	12 600
2) Грошові кошти в дорозі	1050
3) Повернення чека клієнта через недостатність коштів	500
4) Несплачені чеки	2000
5) Плата за послуги банку	100

Залишок готівки на 31.08.XX р. становить:

А. \$11650 В. \$10 150

Б. \$16250 Г. \$15 050

4.

*Таблиця 3.4*

**НА 31 БЕРЕЗНЯ 2000 Р. КОМПАНІЯ МАЛА КОНТРОЛЬНУ  
ЗВІРКУ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА (\$):**

Залишок за даними банківського звіту на 31.03.2000 р.	25 800
Плюс: грошові кошти в дорозі	<u>5000</u>
	30 800
Мінус: несплачені чеки	<u>(4200)</u>
Залишок за даними бухгалтерських книг на 31.03.2000 р.	26 600
Операції банку за квітень:	
надходження	40 500
виплати	31 200

Дані звірки на 31 березня 20XX р. пройшли через банк у квітні 20XX р. Несплачені чеки на 30 квітня 20XX р. становили \$3000. Станом на 30 квітня 20XX р. грошових коштів у дорозі не було. Яку суму складають залишки готівки за бухгалтерськими книгами на 30 квітня 20XX р?

А. \$38 900 Г \$32 900

Б. \$32 100 Д \$38 100

5. Скласти прогноз потоку готівки. Період прогнозу — 6 місяців: з січня по 30 червня 20XX р.

Готівка в касі і на банківському рахунку на 1 січня 20XX року становить \$7000

Надходження готівки:

1) Виходячи з даних обліку останніх двох років, середній обсяг продажу становить:

Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
\$7500	\$6000	\$6000	\$6000	\$7500	\$12 500

Передбачається, що в поточному році торгівля буде приблизно така, як і в наведених місяцях минулих років. 3/4 від продажу кожний місяць здійснювалося за готівку.

2) 1/4 від продажу кожного місяця здійснюється в кредит. Кредит видається даною фірмою лише на один місяць (покупці платять через місяць).

3) У квітні компанія має намір продати верстат за \$12 000, що збільшить статтю «Інші надходження».

Виплати:

1) Планується протягом шести місяців витратити на сировину:

Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
\$2500	\$3750	\$5000	\$3750	\$3750	\$6250

4/5 всіх закупівель складають закупівлі за готівку

2) 1/5 всіх закупівель щомісячно здійснюється в кредит.

3) За умовами угоди кредитори надають компанії 60-денний кредит.

4) Заробітна плата виплачується в розмірі \$2000 щомісячно.

5) Витрати на власні потреби за рахунками компанії становлять \$3000 щомісячно.

6) Компанія має заборгованість по позиках, які сплачуються щоквартально в розмірі \$1000.

Проценти сплачуються щомісячно по \$600 в першому кварталі і по \$550 — в другому.

7) Інші витрати (за оренду, телефон, страховку, електроенергію) складатимуть:

Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
\$1500	\$1500	\$3000	\$1500	\$1500	\$3000

8) Компанія планує в квітні здійснити капітальні вкладення в сумі \$5000

Визначити, яка сума готівки буде у компанії на кінець січня, і заповнити всі колонки табл. 3.5 з лютого по червень.

*Таблиця 3.5*

#### ПРОГНОЗ ПОТОКУ ГОТІВКИ (CASH FLOW)

	01	02	03	04	05	06
1. Готівка на початок місяця						
Надходження:						
2. Готівка від торгівлі в кредит						

	01	02	03	04	05	06
3. Інші надходження						
Готівка всього						
Виплати:						
4. Придбання за готівку						
5. Готівка за придбання в кредит						
6. Заробітна плата						
7. Власні потреби						
8. Позики						
9. Проценти						
10. Інше						
11. Капіталовкладення						
Витрати за місяць						
Готівка на кінець місяця						



### Тести поточного контролю знань

1. У звіті про рух грошових коштів грошові потоки за видами діяльності надані у наступному порядку:

- а) операційна, інвестиційна і фінансова діяльність;
- б) операційна, фінансова та інвестиційна діяльність;
- в) фінансова, операційна й інвестиційна діяльність;
- г) фінансова, інвестиційна, операційна діяльність.

2. Яка операція не впливає на рух грошових коштів?

- а) списання боргів, не реальних для стягнення;
- б) погашення дебіторської заборгованості;
- в) продаж власних акцій, викуплених у акціонерів;
- г) здійснення права дострокового погашення облігацій.

3. *Що є основною метою складання Звіту про рух грошових коштів?*

- а) надання інформації про інвестиційну і фінансову діяльність протягом звітної періоду;
- б) підтвердження того, що доходи перевищують витрати за наявності чистого прибутку;
- в) надання інформації про грошові надходження і грошові виплати за звітний період;
- г) сприяння розвитку відносин з банками.

4. *Результат колонки знижок, наданих у касовій книзі, переноситься в:*

- а) дебет рахунка знижок наданих;
- б) дебет рахунка знижок отриманих;
- в) кредит рахунка знижок наданих;
- г) кредит рахунку знижок отриманих.

5. *До складу грошових коштів у США відносять:*

- а) готівку, яка знаходиться в касі фірми;
- б) грошові кошти в банках;
- в) грошові чеки;
- г) всі вищеперераховані елементи.

6. *Негрошовими операціями є:*

- а) бартерні операції;
- б) придбання основних засобів на умовах фінансової оренди;
- в) відповіді 1 і 2;
- г) жодна з відповідей.



## ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ

*4.1. Класифікація, оцінка дебіторської заборгованості та облік рахунків до отримання.*

*4.2. Облік наданих знижок і повернення проданих товарів.*

*4.3. Методика розрахунку та облік резерву сумнівних боргів.*

*4.4. Облік отриманих векселів.*

*4.5. Облік дисконтованих векселів.*

Метою вивчення даного розділу є отримання знань щодо економічної сутності, класифікації, оцінки, організації обліку розрахунків з дебіторами у зарубіжних країнах, а також набуття практичних навичок з відображення у бухгалтерському обліку виникнення і погашення дебіторської заборгованості, створення і використання резервів сумнівних боргів та подання інформації про стан розрахунків з дебіторами у фінансовій звітності.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- розкрити економічну сутність дебіторської заборгованості;
- дати класифікацію дебіторської заборгованості та визначити критерії її оцінки;
- розкривати інформацію про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності;
- організувати облік розрахунків з дебіторами за реалізовану продукцію (товари), надані знижки і повернені цінності;
- розрахувати резерв сумнівних боргів та відобразити в обліку його створення і використання;
- організувати облік та дисконтування векселів отриманих;
- виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у порівнянні з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

### **4.1. КЛАСИФІКАЦІЯ, ОЦІНКА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА ОБЛІК РАХУНКІВ ДО ОТРИМАННЯ**

Здійснюючи продаж продукції, підприємство, як правило, надає кредит своїм покупцям. Якби продукція завжди продавалася за готівку, надходження грошових коштів було б по-



стейним, але обмеженим. При продажу в кредит активізується реалізація товарів, робіт, послуг, але грошові надходження за рахунками відкладаються на час погашення дебіторської заборгованості.

**Дебіторська заборгованість** (receivables — амер.; debt, debtors — англ.) містить у собі всі вимоги підприємства до інших юридичних чи фізичних осіб щодо грошей, товарів чи послуг. Це заборгованість перед підприємством за відвантажені, але не оплачені товари, надані послуги та з інших операцій. Вона буває двох видів: **торговельна (операційна)** і **особлива (неопераційна)**. Залежно від терміну погашення дебіторська заборгованість може бути:

- **короткостроковою** — поточною (current receivables), яка має бути погашена впродовж одного року або операційного циклу, якщо він довший за рік;

- **довгостроковою** — непоточною (noncurrent receivables).

**Торговельна (операційна) дебіторська заборгованість** виникає в процесі звичайної операційної діяльності компанії за умови продажу товарів чи надання послуг в кредит. Такий кредит називають **комерційним кредитом**. На відміну від попередньої оплати, ця форма є поширеною у міжнародній практиці. Відповідно до умов договору, клієнт сплачує заборгованість через 15, 30, 45 або 60 і більше днів, що сприяє розвитку торгівлі. Заборгованість по торговельних операціях відображається на рахунках «Рахунки до отримання», які підтверджуються рахунками-фактурами, та «Векселі отримані», які підтверджуються офіційними борговими зобов'язаннями. Облік торговельних операцій з використанням «Рахунків до отримання» докладно розглядається у розділі 4 «Облік матеріально-виробничих запасів».

**Особлива (неопераційна) дебіторська заборгованість** виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити, як гарантія платежу, дивіденди і відсотки до отримання тощо. Вона відображається в обліку під відповідними назвами і не включається до торговельної дебіторської заборгованості.

В окремих випадках, коли рахунки до отримання мають кредитове сальдо в результаті передоплати або помилкової переплати покупців, вони мають бути перекласифіковані і відображені у Балансі як поточні зобов'язання.

Нагадуємо, що у західних країнах рішення про деталізацію і порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості у

Балансі приймає сама компанія. Однак існують загальні правила класифікації дебіторської заборгованості і надання інформації про неї у Балансі. Так, МСБО 1 «Подання фінансових звітів» рекомендує виділяти у Балансі торговельну та іншу дебіторську заборгованість. У США Положення про стандарти фінансового обліку (Statements of Financial Accounting Standards) вимагають дотримання наступних правил:

1) виділення різних видів дебіторської заборгованості, що належить підприємству, якщо це є суттєвим;

2) правильне розташування оціночних (коригуючих) статей до відповідних статей дебіторської заборгованості;

3) дотримання того, що дебіторська заборгованість, представлена у розділі «Поточні активи», дійсно буде перетворена у гроші впродовж одного року або операційного циклу, якщо він довший за рік;

4) розкриття будь-яких непередбачених збитків, пов'язаних з існуючою дебіторською заборгованістю;

5) розкриття будь-якої дебіторської заборгованості, право на яку передано або віддано у заставу як забезпечення;

6) розкриття усіх значних концентрацій ризику, пов'язаних з дебіторською заборгованістю [53, р. 342—343].

Ці правила регламентують кількість і якість інформації про дебіторську заборгованість, яка має розкриватися у фінансовій звітності для її користувачів.

Для забезпечення правдивого подання інформації у фінансовій звітності дебіторська заборгованість має бути оцінена з урахуванням принципу обачності — щоб активи або дохід не були завищені.

При реалізації товарів (робіт, послуг) з відстрочкою платежу дається бухгалтерський запис:

*Дебет рахунку «Рахунки до отримання»*

*Кредит рахунку «Дохід від реалізації»*

Незважаючи на прискіпливу роботу з оцінки платоспроможності клієнтів, деякі з них не заплатять по своїх рахунках і заборгованість буде визнана якщо не безнадійною, то сумнівною. Це призведе до того, що суми, враховані за зазначеною вище кореспонденцією, викривлять показники фінансової звітності, а саме: у Балансі завищать активи за статтею «Торговельна дебіторська заборгованість», а у Звіті про фінансові результати — завищать дохід від реалізації. Щоб запобігти цьому, дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю за мінусом очікуваної неінкасації (сумнівної заборгованості), грошових знижок та по-

вернення проданих товарів — тобто за *чистою реалізаційною вартістю (net realisable value)*.

Для забезпечення належного контролю за погашенням дебіторської заборгованості ведуться окремі рахунки для кожного покупця товарів або послуг у кредит, а також застосовуються спеціальні журнали:

- журнал обліку продажу з відстрочкою платежу;
- журнал обліку придбань з відстрочкою платежу;
- журнал обліку грошових надходжень;
- журнал обліку грошових виплат.

Несподіваним для нас є те, що у зарубіжних країнах спеціальні журнали не стандартизовані, вони пристосовуються для задоволення потреб кожного конкретного підприємства. Деякі компанії замість журналів обліку грошових виплат і надходжень для контролю за грошовими операціями використовують систему ордерів, яка більше пристосована до комп'ютеризації обліку, ніж журнальна система.

Головними питаннями, що виникають в організації обліку дебіторської заборгованості, є її визнання, оцінка та інкасація. У свою чергу, можливість інкасації дебіторської заборгованості впливає на її визнання і оцінку. Щоб зрозуміти ці питання у взаємозв'язку, необхідно з'ясувати порядок обліку наданих знижок і повернення проданих товарів, а також методику розрахунку та обліку резерву сумнівних боргів.

## **4.2. ОБЛІК НАДАНИХ ЗНИЖОК І ПОВЕРНЕННЯ ПРОДАНИХ ТОВАРІВ**

### **Облік наданих знижок**

Бухгалтерський облік руху товарно-матеріальних цінностей пов'язаний з переходом права власності на них. В операціях купівлі-продажу право власності переходить у момент, узгоджений сторонами, які беруть участь в цих операціях. Як правило, право власності переходить до покупця, коли продавець фактично передає йому цінності. Саме так відбувається у роздрібній торгівлі. В інших випадках, при передачі товарно-матеріальних цінностей, продавцем визнається дебіторська заборгованість і дохід від реалізації, що не співпадає з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння.

На цьому базується принцип нарахування. Виникнення прав і зобов'язань, з одного боку, та рух готівки — з іншого, можуть не збігатися у часі. Так, відповідно до умов укладеної угоди, платіж по торговельних операціях здійснюється, як правило, через 15, 30 або 60 днів. Але згідно з принципом нарахування дохід (виручка) від реалізації визнається, якщо існує ймовірність надходження до підприємства економічних вигод, пов'язаних з операцією і якщо продавець передає покупцеві суттєві ризики і винагороди, пов'язані з власністю на товар. З цього моменту покупець відображає придбання товарів і виникнення зобов'язання по їх оплаті, а продавець — реалізацію товарів і право на отримання за них коштів.

Продаж за готівку відображається записом:

<i>Дебет рахунку «Грошові кошти»</i>	1000
<i>Кредит рахунку «Дохід (виручка) від реалізації»</i>	1000

а продаж у кредит:

<i>Дебет рахунку «Рахунки до отримання»</i>	1000
<i>Кредит рахунку «Дохід (виручка) від реалізації»</i>	1000

Одним із поширених способів прискорення інкасації дебіторської заборгованості є застосування гнучкої системи знижок. Умови надання знижок та їх розміри, вказані у відсотках, друкуються на кожному кредитному документу. Знижки, що надаються покупцям, можна поділити на дві групи:

1) **торговельні знижки** (trade discounts) стимулюють збільшення обсягів реалізації, це знижка з ціни. Наприклад, на товар встановлена ціна \$15 за одиницю. При закупівлі 100 і більше одиниць покупцеві надається знижка 20 %, тобто ціна одиниці товару дорівнюватиме \$12. Розмір запропонованої знижки може змінюватися залежно від обсягу замовлення.

2) **грошові знижки** (cash discounts) надаються з метою стимулювання дострокового платежу, це цінова поступка. Наприклад: за умовою договору термін оплати — 30 днів, умови надання знижки **2/10, n/30** означають надання 2 %-ної знижки при оплаті впродовж 10 днів, інакше необхідно буде сплатити чисту суму реалізації впродовж 30 днів (**n/30**, де **n** — «net» — «чиста сума реалізації», тобто сума реалізації за мінусом будь-яких повернень товарів).

Якщо платник скористується знижкою, то надходження коштів від нього відображається записом:

<i>Дебет рахунку «Грошові кошти»</i>	980
<i>Дебет рахунку «Знижки з продажу»</i>	20
<i>Кредит рахунку «Рахунки до отримання»</i>	1000

Умова **5/10, ЕОМ, n/60** означає, що покупець отримує — 5 %-ну знижку при оплаті протягом 10 днів після закінчення місяця (end of month), обумовлений договором термін платежу становить 60 днів. У разі неоплати рахунку покупцем у період дії знижки він змушений буде сплатити повну суму (за вирахуванням повернень) у визначений договором строк.

Така система знижок широко застосовується на Заході для заохочення покупців розрахуватися до закінчення обумовленого терміну платежу. Покупці надають перевагу такій системі оплати, оскільки відмова від неї є свідченням неефективного використання грошей і фактично прирівнюється до застосування позики під відсотки.

Грошові знижки є дієвим способом прискорення інкасації дебіторської заборгованості, разом з тим, саме цей вид знижок породжує проблему визнання та оцінки дебіторської заборгованості, а відповідно, і доходу від реалізації.

У зарубіжній практиці для обліку знижок використовуються два методи — валовий (gross method) та чистий (net method).

Валовий метод є найбільш вживаним. Суть його полягає в тому, що дебіторська заборгованість і дохід від реалізації відображаються на загальну (валову), без урахування знижки, суму. Знижки будуть відображатися тільки у разі надходження оплати протягом терміну дії знижки (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

**ВІДОБРАЖЕННЯ НА РАХУНКАХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ  
НАДАНИХ ЗНИЖОК ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВАЛОВОГО  
ТА НЕТТО МЕТОДІВ**

Валовий метод (gross method)	Чистий метод (net method)
<b>Обсяг реалізації — \$10 000, умови оплати 2/10, n/30</b>	
<i>Рахунки до отримання 10 000 Дохід від реалізації 10 000</i>	<i>Рахунки до отримання 9800 Дохід від реалізації 9800</i>
<b>Оплата в сумі \$4000 надійшла протягом терміну дії знижки</b>	
<i>Грошові кошти 3920 Знижка за оплату в строк 80 Рахунки до отримання 4000</i>	<i>Грошові кошти 3920 Рахунки до отримання 3920</i>
<b>Оплата в сумі \$6000 надійшла після завершення терміну дії знижки</b>	
<i>Грошові кошти 6000 Рахунки до отримання 6000</i>	<i>Грошові кошти 6000 Втрачені знижки за оплату в строк 120 Рахунки до отримання 5880</i>

Вважається, що застосування чистого методу є більш виправданим, оскільки грошова знижка майже завжди використовується покупцями і він більше відповідає принципу обачності: активи і доходи оцінюються за найменшою із можливих вартостей. Тому на рахунках бухгалтерського обліку і у фінансовій звітності дебіторська заборгованість і дохід первісно фіксуються за вирахованням знижки, а у разі невикористання покупцем наданої можливості, з'являється запис:

*Дебет рахунку «Рахунки до отримання»*

*Кредит рахунку «Втрачені знижки за оплату в строк»*

## **Облік повернення проданих товарів**

Неякісний товар може бути повернений покупцем або уцінений. Гарантоване право повернення товарів упродовж обумовленого терміну є частиною маркетингової політики компаній, необхідною для підтримки їх конкурентоспроможності. У деяких випадках, замість того щоб приймати назад неякісні або зіпсовані товари, їх реалізують з уцінкою.

Для відображення повернених й уцінених товарів застосовується спеціальний рахунок «Повернення реалізованих товарів і уцінка», використання якого дає можливість накопичувати інформацію про такі випадки.

Кожний випадок повернення або уцінки фіксується записом:

*Дебет рахунку «Повернення реалізованих товарів і уцінка»*

*Кредит рахунку «Грошові кошти (або Рахунки до отримання)»*

Надання знижок покупцям, уцінка та повернення неякісних товарів призводять до зменшення суми реалізації, тому ці рахунки розглядаються як контрарні до рахунка «Дохід (виручка) від реалізації» і віднімаються при визначенні чистої реалізації.

### **4.3. МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ТА ОБЛІК РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ**

При складанні фінансової звітності постає проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості. Для визначення **чистої вартості реалізації** (*net realisable value*) необхідно оцінити чисту суму надходжень, яку очікується отримати в результаті погашення дебіторської заборгованості. Для цього валова сума реалізації має бути скоригована не тільки на суму наданих покупцям

знижок, повернень товарів та їх уцінки, а й на можливу сумнівну (безнадійну) заборгованість.

Здійснюючи продаж у кредит, підприємство бере на себе ризик того, що деякі покупці ніколи не сплатять своєї заборгованості. Фірми, які продають товари і надають послуги в кредит, розробляють систему контролю платоспроможності клієнта і намагаються підвищувати її ефективність. Разом з тим, їм відомо, що реалізація в кредит створює ризик неотримання частини платежу. Це звичайний підприємницький ризик, тому сумнівні (безнадійні) борги розцінюються як необхідні витрати підприємства, пов'язані з реалізацією в кредит.

Згідно з принципом нарахування, компанії вимірюють дохід від реалізації сумою очікуваних грошових надходжень:

*Дебет рахунку «Рахунки до сплати»*

*Кредит рахунку «Дохід від реалізації»*

Таким чином, борги, які не будуть сплачені дебіторами внаслідок їх неплатоспроможності (безнадійні борги), вже враховані в сумі доходу і необґрунтовано збільшили його. Тому необхідно його відкоригувати, списавши безнадійну заборгованість на зменшення доходу або на збільшення витрат. Пряме списання непогашеної дебіторської заборгованості на зменшення прибутку звітного періоду не має теоретичного обґрунтування. Згідно з принципом відповідності, витрати на безнадійну заборгованість мають бути узгоджені з доходами від реалізації, які викликали ці витрати. Вони повинні відображатися у тому обліковому періоді, коли мала місце реалізація, що спричинила ці витрати, а не в тому, в якому клієнт не зміг заплатити. Цю вимогу важко виконати, бо наперед невідомо, що борг не буде сплачено. Але збитки від сумнівної заборгованості повинні прогнозуватися на звітний період, а такі оціночні дані — визнаватися витратами поточного фінансового року.

При нарахуванні **резерву сумнівних боргів** дається бухгалтерський запис:

*Дебет рахунку «Витрати на сумнівну заборгованість»*

*Кредит рахунку «Резерв сумнівних боргів»*

Витрати на сумнівну заборгованість відображаються у Звіті про прибутки та збитки як операційні витрати. Рахунок «Резерв сумнівних боргів» відіграє роль контрактивного рахунка, який уточнює дебіторську заборгованість, внаслідок чого вона відображається у Балансі «очищеною».

У міжнародній практиці застосовуються наступні способи відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності:

1) у Балансі окремими статтями відображається як первісна вартість дебіторської заборгованості, так і сума резерву сумнівних боргів:

<i>Дебіторська заборгованість</i>		<u>25 000</u>
<i>Мінус Резерв сумнівних боргів</i>	<u>1000</u>	<u>24 000</u>

2) сума дебіторської заборгованості показується у Балансі «очисненою», але в дужках наводяться дані про нарахований резерв:

<i>Дебіторська заборгованість (за вирахуванням резерву сумнівних боргів 1000)</i>		<u>24 000</u>
---	--	---------------

3) сума дебіторської заборгованості також показується у Балансі в «чистому» вигляді, а сума резерву сумнівних боргів наводиться у Примітках до фінансової звітності:

<i>Дебіторська заборгованість</i>		<u>24 000</u>
-----------------------------------	--	---------------

Розрахунок суми резерву сумнівних боргів (його ще називають «поправкою на сумнівні борги») здійснюється, виходячи з досвіду вивчення платоспроможності клієнтів та економічного стану країни. Перелік дебіторів постійно перевіряється і складається список сумнівних боргів.

Для оцінки сумнівної заборгованості у звітному періоді використовуються два загальноприйняті методи:

1) метод процента від чистої реалізації в кредит (percentage of net sales method);

2) залежно від терміну давності дебіторської заборгованості (accounts receivable aging method).

## **Метод процента від чистої реалізації в кредит**

Метою цього метода є вимірювання витрат, що виникли в результаті сумнівної дебіторської заборгованості.

При використанні методу процента від чистої реалізації ставиться питання: «Яку частину *чистої реалізації* поточного року *не буде отримано?*»

Сума *витрат на сумнівну заборгованість* за поточний рік визначається за цим методом, виходячи із обсягів чистої реалізації в кредит та питомої ваги збитків від сумнівної заборгованості, взятих не менше ніж за три минулих роки.

**Наприклад**, за даними на кінець поточного року фірми X значиться (\$):

- продажі — 161 000;
- повернення та уцінка реалізованих товарів — 10 000;
- знижки, надані покупцям — 1250;
- залишок резерву сумнівних боргів — 910.



Для визначення суми витрат, що виникли в результаті сумнівної дебіторської заборгованості за методом процента від чистої реалізації в кредит, аналізуються дані останніх трьох років щодо чистих продажів та збитків від сумнівної заборгованості:

Рік	Чисті продажі	Збитки від сумнівних боргів	Процент
1	130 000	2250	1,73
2	148 750	3475	2,34
3	<u>146 250</u>	<u>2475</u>	1,69
Разом	<u>425 000</u>	<u>8200</u>	1,93

Досвід минулих років свідчить, що 1,93 % реалізації в кредит не сплачується, це дає підстави очікувати, що витрати від сумнівної заборгованості можуть становити 1,93 % від чистих продажів. Отже, витрати від сумнівних боргів поточного року визначаються наступним чином:

$$0,0193 \cdot (161\,000 - 10\,000 - 1250) = 0,0193 \cdot 149\,750 = 2890$$

Визначена сума витрат від сумнівних боргів і резерву записується на рахунках:

*Дебет рахунку «Витрати на сумнівну заборгованість»* 2890  
*Кредит рахунку «Резерв сумнівних боргів»* 2890

Наведений бухгалтерський запис призведе до коригування як дебіторської заборгованості, так і фінансових результатів звітного періоду на суму 2890. Після цього залишок резерву сумнівних боргів становитиме  $910 + 2890 = 3800$ .

Метод процента від чистої реалізації базується на даних Звіту про прибутки та збитки. Відповідно до принципу обачності, запобігаючи завищенню доходів, встановлюється сума нереальної частина виручки від продажу, яка й визнається витратами на сумнівну заборгованість за рік.

Даний метод приводить витрати у відповідність з доходами, отже він не порушує принцип відповідності, однак його використання потребує проведення висококваліфікованої кредитної політики.

**Метод оцінки рахунків залежно від терміну давності дебіторської заборгованості** вважається більш науково обґрунтованим, оскільки чим старішою є дебіторська заборгованість, тим більша вірогідність перетворення її в безнадійну. При використанні цього методу ставиться запитання: «Яка частина дебіторської заборгованості не буде оплачена?»

Для визначення розміру сумнівної заборгованості рахунки до отримання ранжуються за термінами давності (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

**РАНЖУВАННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ  
ЗА ТЕРМІНАМИ ДАВНОСТІ**

Терміни давності дебіторської заборгованості	Сума	Процент сумнівних боргів	Сума сумнівної заборгованості
Термін оплати не настав	80 000	1	800
Прострочена (днів): 1—30	3000	3	90
31—60	9000	4	360
61—90	3000	5	150
>90	1700	20	340
	<b>96 700</b>	×	<b>1740</b>

Відповідно до наведених розрахунків очікується, що із загальної суми дебіторської заборгованості, яка дорівнює 96 700, не буде оплачено 1740. Якщо кредитове сальдо резерву сумнівних боргів складало 910, то очікувана сума витрат на сумнівну заборгованість становитиме 830:

*Очікувана сума сумнівної заборгованості* 1740  
**мінус** *кредитове сальдо рахунка «Резерв сумнівних боргів»* 910  
*Витрати на сумнівну заборгованість* 830

Якщо списання безнадійних боргів перевищили суму нарахованого резерву, рахунок «Резерв сумнівних боргів» матиме дебетове сальдо. У такому випадку його сума додається до очікуваної сумнівної заборгованості.

На визначену таким чином суму дається бухгалтерський запис:

*Дебет рахунку «Витрати на сумнівну заборгованість»* 830  
*Кредит рахунку «Резерв сумнівних боргів»* 830

Метод ранжування рахунків дебіторів залежно від їхньої давнини базується на даних Балансу. Відповідно до принципу обачності, запобігаючи завищенню активів, встановлюється сума не-реальної частини дебіторської заборгованості, яка визнається сумнівною і уточнює показник дебіторської заборгованості у Балансі.

Коли безнадійність погашення дебіторської заборгованості клієнта вже не викликає сумніву, така заборгованість списується записом:

*Дебет рахунку «Резерв сумнівних боргів»*

*Кредит рахунку «Рахунки до отримання»*

Якщо у подальшому цю заборгованість все ж таки буде погашено, вона спочатку відновлюється у бухгалтерському обліку, на що дається зворотна проводка:

*Дебет рахунку «Рахунки до отримання»*

*Кредит рахунку «Резерв сумнівних боргів»,*

а потім відображається погашення цієї заборгованості:

*Дебет рахунку «Грошові кошти»*

*Кредит рахунку «Рахунки до отримання».*

Існує також інший метод списання безнадійних боргів — **метод прямого списання** (*direct charge-off method*). При використанні цього методу компанії поділяють дебіторську заборгованість, за якою можуть виникнути труднощі з оплатою, на сумнівну і безнадійну. Для оцінки сумнівної заборгованості створюється резерв одним із розглянутих способів, а безнадійна заборгованість списується на витрати (збитки) періоду, в якому вона визнана безнадійною:

*Дебет рахунку «Витрати на безнадійну (сумнівну) заборгованість»*

*Кредит рахунку «Рахунки до отримання»*

Метод прямого списання, незважаючи на свою простоту, призводить до порушення принципу відповідності: оскільки безнадійну заборгованість відносять на збитки того звітного періоду, в якому її було виявлено, а не в якому була реалізована відповідна партія товарів. Тому даний метод може застосовуватися лише у випадках, коли сума безнадійної заборгованості, що списується, не є суттєвою.

#### 4.4. ОБЛІК ОТРИМАНИХ ВЕКСЕЛІВ

**Векселі** застосовуються при розрахунках як за торговельною, так і за особливою (неопераційною) дебіторською заборгованістю. **Простий вексель** (*promissory note*) — **це безумовне зобов'язання сплатити визначену суму грошей на вимогу власника векселя або у визначений строк.**

У зарубіжній практиці кредитори надають перевагу дебіторській заборгованості, оформленій векселем з огляду на те, що:

- векселі можуть бути негайно продані банку;
- векселі є документальним підтвердженням заборгованості та її суми, тому є доказом у суді;
- на векселі нараховуються відсотки.

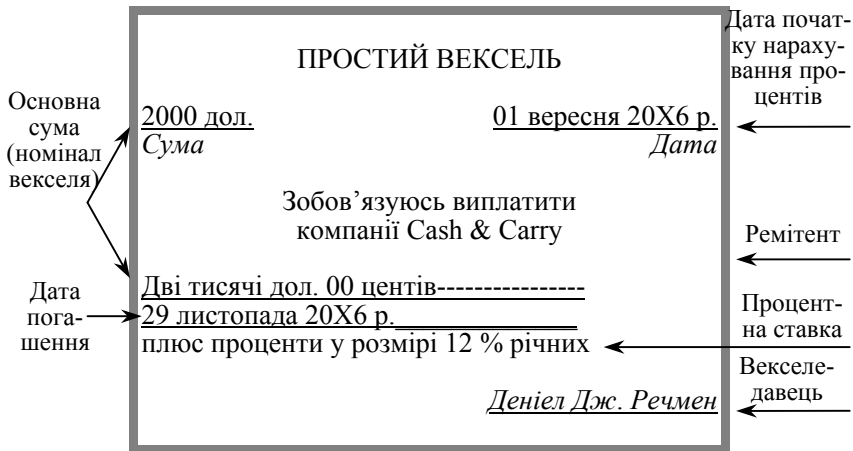


Рис. 4.1. Простий вексель

У простому векселі (рис. 4.1) зазначається:

- 1) **векседавець** (maker of note) — особа, яка підписує вексель і тим самим бере на себе зобов'язання сплатити по ньому;
- 2) **ремітент** (payee) — особа, яка отримує платіж за векселем;
- 3) **дата погашення** (maturity date) — дата, на яку вексель має бути оплачений;
- 4) **основна сума** (face value) — номінал векселя (*principal amount*);

5) **проценти і процентні ставки** (interest). Проценти — це плата за використання основної суми за векселем упродовж встановленого часу. Для векседавця сума процентів складає витрати, а для векселедержувача — виручку. Сума процентів розраховується за формулою:

$$\text{Сума процентів} = \text{Основна сума} \cdot \text{Річна ставка процента} \cdot \text{Період часу}$$

Ставка процентів зазвичай встановлюється на рік.

Період часу, за який нараховуються проценти, визначається розрахунково, якщо на векселі вказується дата початку нарахування процентів і дата погашення. Якщо на векселі позначена то-

чна кількість днів, на які він видається, то за календарем визначається дата його погашення. Для спрощення розрахунків, як правило, припускають, що рік складається з 360 днів. Тоді процент за кожен день становить 1/360 річної суми.

Наприклад, компанія отримала вексель на суму \$2000 під 12 % річних на 90 днів. Сума процентів за весь період становить:

$$\$2000 \cdot 0,12 \cdot 90/360 = \$60$$

**Сума, що підлягає погашенню** (*maturity value*) складається із номінальної вартості векселя і суми процентів. Вона дорівнює:

$$\$2000 + \$60 = \$2060$$

В обліку простих векселів отриманих виділяються такі операції:

1) **отримання векселя** (*receipt of note*). Як правило, вексель отримують в рахунок покриття дебіторської заборгованості. Векселеодержувач відображає в обліку цю операцію на дату отримання векселя таким чином:

<i>Дебет рахунку «Векселі одержані»</i>	2000
<i>Кредит рахунку «Рахунки до отримання»</i>	2000

2) **погашення векселя** (*collection on a note*). На дату погашення векселя, по закінченню 90-добового строку, в обліку буде відображено:

<i>Дебет рахунку «Грошові кошти»</i>	2060
<i>Кредит рахунку «Векселі одержані»</i>	2000
<i>Кредит рахунку «Дохід від процентів»</i>	60

3) **відмова від векселя** (*dishonored note*). На рахунку «Векселі одержані» відображається лише заборгованість за векселями, термін оплати яких не настав. У випадку, якщо вексель залишився непогашеним у визначений строк, вважається, що відбулася відмова від векселя. Векселеодержувач повинен перевести суму заборгованості з рахунку «Векселі одержані» на особливий рахунок дебіторської заборгованості:

<i>Дебет рахунку «Особливі дебітори — прострочені векселі»</i>	2060
<i>Кредит рахунку «Векселі одержані»</i>	2000
<i>Кредит рахунку «Дохід від процентів»</i>	60

#### 4.5. ОБЛІК ДИСКОНТОВАНИХ ВЕКСЕЛІВ

Підприємство може продати фінансовим установам свою дебіторську заборгованість (права на отримання грошей), оформлену переказним векселем. **Переказний вексель (трат-**

та) — це вексель, який може виписувати векселедержувач (трасант) іншим особам шляхом переказного розпорядження (індосаменту).

Продаж торговельної дебіторської заборгованості називається **факторингом**. При таких операціях частина заборгованості (10—30 %) відходить фінансовій установі (банку), але компанія відразу отримує гроші.

Процент, який банк стягує по векселю, називається **обліковою ставкою**. Облікова ставка звичайно вища за процент по векселю. Такий вид фінансування називається **обліком векселя**, або **дисконтуванням** (*discounting*). Банк очікує отримати суму, що підлягає погашенню, у визначений строк. Він, як правило, має також право регреса до продавця векселя. Це означає, що якщо векседавець не оплатить вексель у визначений строк, його повинен буде оплатити продавець векселя.

Отже, продаж (дисконтування) отриманого векселя дає можливість трасанту негайно отримати гроші, але в той же час робить його умовно зобов'язаним перед третьою стороною. Принцип повного розкриття інформації потребує відображення таких умовних зобов'язань у Примітках до фінансових звітів.

Наприклад, компанія отримала вексель на суму \$2000 під 12 % річних на 90 днів. Через 30 днів вексель був проданий банку під ставку 15 %. Банківська процентна ставка належить до загальної суми векселя, яка складається із номінальної вартості векселя і суми процентів. Крім того, вона належить до тієї кількості днів, упродовж яких банк буде володіти цим векселем (у нашому прикладі — 60 днів).

Сума грошових коштів, яку банк повинен сплатити за вексель, розраховується таким чином:

**Продаж (дисконтування) отриманого векселя:**

Вексель: основна сума — 2000 доларів, ставка процента на рік — 12 %, строк — 90 днів

Продаж (дисконтування): через 30 днів після отримання річна процентна ставка при продажу (дисконт) — 15 %

Основна сума..... \$2000

*Додати:* Проценти, що підлягають сплаті на час погашення векселя

(\$2000 · 0,12 · 90/360) ..... 60

Загальна сума, яка має бути сплачена по векселю на дату його погашення —

базова сума до обчислення суми процентів при продажу .. 2060

За вирахуванням: дисконт — сума процентів, врахованих (стягнутих) банком

(\$2060 · 0,15 · 60/360) ..... 53

Грошові надходження — сума, яку банк сплатив за вексель ..... 2007

Продаж (дисконтування) отриманого векселя відображається трасантом в бухгалтерському обліку:

Дебет рахунку «Грошові кошти» ..... 2007

Кредит рахунку «Векселі одержані» ..... 2000

Кредит рахунку «Дохід від процентів» ..... 7

### ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ



#### Питання для контролю знань

1. Що розуміють під дебіторською заборгованістю та який її склад?
2. Як класифікується дебіторська заборгованість?
3. Який порядок оцінки дебіторської заборгованості?
4. Який порядок відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності?
5. Який порядок нарахування та відображення в обліку резерву сумнівних боргів?



#### Теми рефератів

1. Економічна сутність дебіторської заборгованості, порядок її визнання та оцінки.
2. Роль обліку в управлінні дебіторською заборгованістю.
3. Облік наданих знижок і повернення цінностей.
4. Облік розрахунків з дебіторами із застосуванням векселів.
5. Методи нарахування та облік резервів сумнівних боргів.

#### Господарські ситуації

1. На 31.12.XX р. поточна дебіторська заборгованість компанії В, відображена у Балансі, містила (\$):

Рахунки до отримання за торговельними операціями	80 700
Сумнівна заборгованість	(700)
Претензії до постачальника за нестачу товарів при транспортуванні (листопад XX р.)	2000
Продажна вартість нереалізованих товарів, відправлених на консигнацію, не включених у Баланс за статтею «Запаси»	31 400
Депозит у цінних паперах	20 000
Усього	<u>133 400</u>

Правильною сумою поточної дебіторської заборгованості є:  
А. 133 400 В. 70 600  
Б. 82 000 Г. 93 400

2. На підставі даних табл. 4.3 відобразити операції на рахунках бухгалтерського обліку; визначити суму наданої знижки та суму чистої реалізації послуг.

Таблиця 4.3

**ГОСПОДАРСЬКІ ОПЕРАЦІЇ  
ФІРМИ «МАРС» ЗА ЖОВТЕНЬ 20XX РОКУ (\$)**

Дата	Зміст	Сума
01	Надано транспортні послуги у кредит компанії «Мілс» на умовах 1,8/ 10. 9 жовтня 2000 року компанія «Мілс» провела оплату	1500
05	Підприємець у встановлений термін погашає борг. За своєчасне погашення боргу він отримав знижку 3 %	500
10	Боржник погасив заборгованість	3500
	Надана знижка складає	70

3. Визначити суму резерву сумнівних боргів та відобразити цю операцію на рахунках бухгалтерського обліку.

*Вихідні дані*

Компанія «Венус» заборгувала фірмі «Марс» \$7500. Компанію оцінили неплатоспроможною на 35 %. Резерв сумнівних боргів створюється наприкінці року. «Венус» перераховує у наступному році фірмі «Марс» \$3200.



*Тести поточного контролю знань*

1. Погашення дебіторської заборгованості на суму \$400 означає:

- а) збільшення активів на \$400, зменшення активів на \$400,
- б) збільшення активів на \$400, зменшення зобов'язань на \$400,
- в) зменшення зобов'язань на \$400, збільшення акціонерного капіталу на \$400,
- г) зменшення активів на \$400, зменшення зобов'язань на \$400.



2. На кінець звітнього періоду сальдо по приведених нижче рахунках складає (\$):

Продажі	1 000 000
Повернення і зниження вартості проданих товарів	175 000
Знижки при продажу	25 000
Собівартість проданих товарів	600 000

Яка рентабельність продажів?

- а) 60 %                                      б) 75 %  
в) 40 %                                      г) 25 %

3. Резерв на покриття безнадійних боргів створюється:

- а) якщо дебітори стають банкрутами;  
б) якщо дебітори припиняють свою діяльність;  
в) для того, щоб покрити можливі безнадійні борги;  
г) для списання безнадійних боргів.

4. Нарахування резерву на покриття безнадійних боргів відображається бухгалтерським проведенням:

- а) Дебет «Витрати на покриття безнадійних боргів» Кредит «Рахунки до отримання»  
б) Дебет «Резерв на покриття безнадійних боргів» Кредит «Рахунки до отримання»  
в) Дебет «Витрати на покриття безнадійних боргів» Кредит «Резерв на покриття безнадійних боргів»  
г) Дебет «Фінансові результати» Кредит «Резерв на покриття безнадійних боргів»

## РОЗДІЛ 5



### ОБЛІК ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ

**5.1. *Поняття, склад товарно-матеріальних запасів, завдання їх обліку та оцінка.***

**5.2. *Визначення вартості запасів.***

**5.3. *Системи обліку товарно-матеріальних запасів.***

**5.4. *Методи оцінки вибуття запасів.***

Метою вивчення розділу є отримання знань щодо економічної сутності, складу товарно-матеріальних запасів, порядку організації їх обліку та оцінки; виявлення особливостей методів вітчизняного обліку та оцінки запасів у порівнянні із зарубіжним досвідом, а також набуття практичних навичок оцінки та відображення в обліку і фінансовій звітності товарно-матеріальних запасів.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- формулювати визначення товарно-матеріальних запасів;
- правильно класифікувати матеріальні цінності і відносити їх до запасів з метою організації обліку і складання фінансової звітності;
- визначати собівартість придбаних запасів;
- визначати собівартість реалізованих запасів із застосуванням різних методів;
- порівнювати методи оцінки вибуття ТМЗ та визначати їх вплив на фінансові результати;
- організувати облік ТМЗ за постійною та періодичною системами;
- розкривати інформацію про товарно-матеріальні запаси у фінансовій звітності;
- виявляти особливості вітчизняних методів обліку та оцінки ТМЗ у порівнянні з обліковою практикою зарубіжних країн.

#### **5.1. ПОНЯТТЯ, СКЛАД ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ, ЗАВДАННЯ ЇХ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКА**

Запаси вміщують у собі значну частину активів підприємства, призначених для здійснення основної діяльності. Вони також є головним джерелом доходу і відіграють важливу роль

в утворенні прибутку. У зв'язку з цим методи оцінки і обліку запасів суттєво впливають на Баланс і Звіт про прибутки та збитки, а також мають важливе значення для аналізу фінансового стану фірми та результатів проведених нею операцій.

До складу запасів включають матеріальні активи, що придбані та зберігаються для перепродажу, а також призначені для використання у процесі виробництва та при наданні послуг.

Запаси товарно-матеріальних цінностей має кожна компанія, незалежно від сфери її діяльності. Для торговельної компанії основним джерелом доходу є продаж товарів. Тому запаси оптової та роздрібною торгівлі складаються із товарів, що закупаються у готовому вигляді і продаються без додаткової обробки чи переробки.

Виробнича компанія перетворює сировину та деталі на готові вироби. Тому у виробничому бізнесі існує три типи запасів: сировина і матеріали, незавершене виробництво і кінцевий товар — готова продукція. Отже, рахунок «Запаси» у зарубіжних компаніях поділяється на декілька рахунків другого порядку, кожен з яких призначений для обліку і контролю за рухом певного виду товарно-матеріальних цінностей.

Очікується, що протягом одного року або операційного циклу запаси перетворяться в готівку, тому вони відносяться до поточних активів. Разом з тим, ліквідність цієї статті дещо менша, ніж дебіторської заборгованості.

У Балансах західних країн товарно-матеріальні запаси представляються однією статтею «Запаси» (*Stock* — англ.; *Inventory* — амер.).

Основні методологічні принципи оцінки, обліку та відображення у фінансовій звітності запасів викладені у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 2, відповідно до якого **запаси** — це активи, які:

а) утримуються для продажу за умов звичайної господарської діяльності;

б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу або

в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг.

Як бачимо, основним критерієм віднесення активів до запасів є мета, з якою вони утримуються. Тому земля та інша нерухомість, машини і обладнання, що утримуються для продажу — також вважаються запасами товарів.

До основних завдань обліку руху запасів можна віднести наступні:

- 1) визначення собівартості придбаних запасів;
- 2) визначення вартості, за якою запаси мають бути списані на витрати в результаті їх використання, споживання чи продажу;
- 3) визначення вартості, за якою запаси мають бути відображені у Балансі на дату його складання.

Перше і друге завдання пов'язані з визначенням вартості запасів, що знаходяться у залишку і відображаються у Балансі. Згідно з МСБО 2, запаси повинні вимірюватися та відображатися в обліку і звітності за найменшим із двох показників: **собівартістю**, або **чистою вартістю реалізації**.

**До собівартості запасів** включаються всі витрати на придбання (купівельна вартість, транспортування, мито), переробку та інші. Торговельні знижки, компенсації і субсидії вираховуються при визначенні вартості придбання. Із собівартості запасів виключаються і визнаються як витрати періоду, в якому вони відбулися:

- наднормативні суми відходів матеріалів, оплати праці або інших виробничих витрат;
- витрати на зберігання, крім витрат, що зумовлені виробничим процесом і є необхідними для наступного етапу виробництва;
- адміністративні накладні витрати, не пов'язані з доставкою запасів до їх теперішнього місця розташування та приведенням у теперішній стан;
- витрати на продаж.

У тих випадках, коли запаси виявилися пошкодженими, частково чи повністю застарілими або ціна їх реалізації знизилася — застосовується практика часткового списання запасів нижче собівартості до чистої вартості реалізації, оскільки балансова вартість активу не повинна перевищувати суму, яка очікується від їх продажу або використання. **Чиста вартість реалізації** — це розрахункова ціна продажу, зменшена на розрахункові витрати, пов'язані із завершенням виробництва чи здійсненням продажу.

## 5.2. ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ЗАПАСІВ

Запаси поєднують між собою дві основні форми фінансової звітності: Баланс та Звіт про прибутки та збитки. Так, нерезалізовані товарно-матеріальні цінності відображаються як *запаси* у Балансі, а реалізовані впродовж звітного періоду — у Звіті про

прибутки та збитки як витрати. Це *собівартість реалізованих товарів*. Згідно з принципом відповідності, витрати, пов'язані з товарно-матеріальними запасами (*собівартість реалізованих товарів*) відображаються в обліку у тому ж звітному періоді, що й доходи від реалізації цих запасів.

Методика визначення фінансового результату від реалізації продукції, товарів, послуг наводиться у Звіті про прибутки та збитки:

### ***Дохід від реалізації***

*мінус*

### ***Собівартість реалізованих товарів***

---

### ***Валовий прибуток (збиток)***

Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між вартістю товарів для продажу і сумою залишку товарів на кінець звітного періоду:

$$C_{\text{рт}} = Z_1 + H - Z_2$$

де  $C_{\text{рт}}$  — собівартість реалізованих товарів,

$Z_1$  — залишки товарів на початок звітного періоду,

$H$  — надходження товарів упродовж звітного періоду,

$Z_2$  — залишки товарів на кінець звітного періоду.

З наведених рівнянь видно, що підвищення вартості кінцевих запасів призводить до зменшення собівартості реалізованих товарів і, як наслідок, до збільшення валового прибутку. І навпаки, чим менша вартість матеріальних запасів на кінець звітного періоду — тим вища собівартість реалізованої продукції і нижчий валовий прибуток. Таким чином, визначення вартості товарних запасів на кінець звітного періоду є важливим кроком до встановлення собівартості реалізованих товарів, валового і чистого прибутку. Зазначені показники, у свою чергу, впливають як на зовнішню оцінку компанії інвесторами та кредиторами, так і на внутрішню оцінку результативності роботи компанії в цілому і керівного складу зокрема.

У зв'язку з цим важливим є правильне визначення залишку запасів з урахуванням моменту переходу права власності на них. Це стосується перш за все запасів, що знаходяться у дорозі. Так, запаси, що продаються, відвантажені на умовах ФОБ пункт при-

значення, включаються до складу запасів, в той же час, товари, відвантажені на умовах FOB пункт відправлення — не включаються. І навпаки, запаси, що придбаваються, відвантажені на умовах FOB пункт відправлення, включаються до складу запасів, а товари, відвантажені на умовах FOB пункт призначення — не включаються.

Під час проведення інвентаризації у компанії можуть знаходитися товари, на які вона не має права власності. Це можуть бути товари, що вже продані і тільки чекають відправки покупцю. Такі товари, хоча вони й знаходяться на складі продавця, не повинні включатися у його запаси. Інша категорія — товари на консигнації. **Консигнація** — це розміщення товарів власником (консигнантом) на території іншої компанії (консигнатора). Право власності на товари, що знаходяться на консигнації, залишається у консигнанта до моменту їх продажу консигнатором. Тому ці товари при проведенні інвентаризації не повинні включатися до запасів консигнатора, оскільки вони є власністю консигнанта.

Точність визначення вартості товарно-матеріальних запасів має велике значення у зв'язку з тим, що вони мають досить значну питому вагу серед активів компанії. Помилка, допущена при визначенні вартості матеріальних запасів на кінець звітного періоду, потягне за собою відповідну помилку у визначенні валового та чистого прибутку в Звіті про прибутки та збитки. Це також призведе до неправильного відображення у Балансі активів та власного капіталу, суми заборгованості та частки акціонерів у капіталі. І нарешті, запаси товарів на кінець звітного періоду — це також запаси на початок наступного періоду, тобто Звіт про прибутки та збитки наступного періоду також будуть представлені з помилкою.

Розглянемо на прикладі вплив помилки в оцінці вартості товарних запасів на вартість реалізованого товару, валовий та чистий прибуток. *Припустимо, що на 31 грудня 2001 року товарно-матеріальні запаси компанії становлять \$80 000. Помилково вони були зареєстровані як дешевші на \$10 000.*

Дані табл. 5.1 свідчать, що зменшення кінцевих товарних запасів на \$10 000 призводить до зменшення валового та чистого прибутку на \$10 000.

Табл. 5.2 демонструє перехідний ефект помилки минулого року на звітність наступного. Кінцевий товарний запас на 2001 рік є, безперечно, початковим товарним запасом на 2002 рік.

Таблиця 5.1

**ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ ЗА РІК,  
ЩО ЗАКІНЧУЄТЬСЯ 31 ГРУДНЯ 20X1 РОКУ (\$)**

Зміст	Правильна сума товарно-матеріальних запасів		Правильна сума товарно-матеріальних запасів	
Дохід від реалізації		210 000		210 000
<b>Вартість реалізованих товарів:</b>				
Початкові запаси на 1.01.2001 р.	60 000		60 000	
Надходження	190 000		190 000	
Вартість товарів для продажу	250 000		250 000	
Мінус:				
Кінцеві запаси на 31.12.2001 р.	80 000		70 000	
Вартість реалізованих товарів		170 000		180 000
Валовий прибуток		40 000		30 000
Операційні витрати		25 000		25 000
Чистий прибуток		15 000		5000

Таблиця 5.2

**ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ ЗА РІК,  
ЩО ЗАКІНЧУЄТЬСЯ 31 ГРУДНЯ 20X2 РОКУ (\$)**

Зміст	Правильна початкові товарно-матеріальні запаси		Правильна початкові товарно-матеріальні запаси	
Дохід від реалізації		250 000		250 000
<b>Вартість реалізованих товарів:</b>				
Початкові запаси на 1.01.2002 р.	80 000		70 000	
Надходження	220 000		220 000	
Вартість товарів для продажу	300 000		290 000	
<b>Мінус:</b>				
Кінцеві запаси на 31.12.2002 р.	90 000		90 000	
Вартість реалізованих товарів		210 000		200 000
Валовий прибуток		40 000		500 000
Операційні витрати		28 000		28 000
Чистий прибуток		12 000		22 000

Кінцеві товарні запаси у табл. 5.2 однакові і вважаються вірними. Але помилка в початкових товарних запасах на \$10 000

привела до неправильно визначеної суми реалізованих товарів, валового і чистого прибутку у 2002 році.

Розглянуті Звіти про прибутки та збитки за 2001 та 2002 роки відображають, що зменшення кінцевих товарних запасів у 2001 році призвело до заниження чистого прибутку за рік і завищення чистого прибутку у 2002 році. Якщо розглядати загальні підсумки за два роки, то помилка в значеннях чистого прибутку гасить одна одну. Але обліковим періодом є один рік і обчислення точних річних цифр чистого прибутку є важливим завданням облікового процесу. Крім того, більшість управлінських рішень, а також рішення кредиторів та інвесторів приймаються щорічно в залежності від розміру чистого прибутку, вказаного у фінансовій звітності.

Американський інститут присяжних бухгалтерів основною метою обліку товарно-матеріальних запасів вважає **точне підрахування прибутку** шляхом співвідношення відповідних витрат з доходами. Це означає, що в бухгалтерському обліку точне визначення прибутку має важливіше значення, ніж фактична вартість матеріальних запасів. Досягнення ж цих двох цілей не завжди буває можливим. Тому перевага надається виконанню головного завдання бухгалтерського обліку — точному підрахуванню прибутку, отриманого підприємством, чи понесеного ним збитку. Отримання прибутку є головною метою створення підприємства, отже, його власник повинен знати реальний фінансовий результат від підприємницької діяльності. Ця інформація необхідна для розробки обґрунтованих планів на майбутнє, одержання кредитів, визначення сум податків. Дані про прибуток компанії цікавлять також її контрагентів — партнерів, постачальників, акціонерів тощо.

### 5.3. СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ

У зарубіжній практиці для обліку товарно-матеріальних запасів застосовуються дві системи:

- постійного обліку;
- періодичного обліку.

*Система постійного обліку запасів* забезпечує даними про стан кожного виду запасів на кожний день облікового періоду. Вона передбачає ведення спеціального рахунка «Товарно-матеріальні запаси» (табл. 5.3), а також рахунків для кожного виду товарів, що знаходяться у запасах (табл. 5.4).



Таблиця 5.3

## РАХУНОК «ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНІ ЗАПАСИ»

Дата		Зміст	Дебет	Кредит	Сальдо
місяць	число				
Грудень	1	Залишок на 1.12			600
	2	придбано	800		1400
	3	реалізовано		200	1200
	6	реалізовано		300	900
	9	реалізовано		300	600
	12	реалізовано		300	300
	15	придбано	1200		1500
	19	повернуто		100	1400
	20	реалізовано		400	1000
	25	реалізовано		400	600
30	реалізовано		200	400	
		Всього за місяць	2000	2200	×

На цих рахунках у спеціальних реєстрах (табл. 5.4.) постійно протягом періоду відображається:

- кількість і вартість кожного придбання;
- кількість і вартість кожної реалізації;
- кількість і вартість запасів у наявності на будь-який момент часу.

Таблиця 5.4

## РЕЄСТР ПОСТІЙНОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

Товар: відеокасети BASF T 180Мінімальний запас 10Місцезнаходження: склад № 5Максимальний запас 60

Дата		Надходження			Реалізація			Залишок		
місяць	число	кількість	ціна	сума	кількість	ціна	сума	кількість	ціна	сума
Грудень	1							10	9.00	90
	2	30	9.00	270				40	9.00	360
	6				15	9.00	135	25	9.00	225
	12				15	9.00	135	10	9.00	90
	15	50	9.00	450				60	9.00	540
	20				20	9.00	180	40	9.00	360
	30				20	9.00	180	20	9.00	180
Всього	×	80	9.00	720	70	9.00	630	×	×	×

Система постійного обліку запасів дає можливість визначити собівартість реалізованої продукції та кінцеве сальдо без прове-

дення фізичної інвентаризації цінностей. Згідно з цією системою, кінцеве сальдо визначається за формулою:

$$З_1 + Н - С_{\text{рт}} = З_2$$

де  $З_1$  — залишки товарів на початок звітного періоду,  
 $Н$  — надходження товарів упродовж звітного періоду,  
 $С_{\text{рт}}$  — собівартість реалізованих товарів,  
 $З_2$  — залишки товарів на кінець звітного періоду.

Перевагою цієї системи є забезпечення постійного контролю за:

- 1) наявністю товарно-матеріальних цінностей;
- 2) собівартістю реалізованих товарів.

Система постійного обліку запасів забезпечує відображення на рахунку «Товарно-матеріальні запаси» реального стану запасів відповідно до проведених операцій. Рахунки «Повернення та уцінка придбаних товарів», а також «Придбання товарів» (або «Витрати на придбання запасів») за цією системою не використовуються, оскільки весь рух цінностей відбивається на рахунку «Товарно-матеріальні запаси». Собівартість реалізованих товарів визначається в момент продажу, а не по закінченню місяця.

Разом з тим, ведення постійного обліку запасів за їх видами потребує чималої бухгалтерської роботи. Впоратися з нею допомагають комп'ютери.

**Система періодичного обліку запасів** знайшла визнання завдяки своїй невеликій трудомісткості та зручності. За цією системою записи руху запасів протягом звітного періоду не ведуться. Для обліку надходження запасів застосовуються рахунки «Придбання товарів» або «Витрати на придбання запасів».

Вартість запасів на кінець періоду визначається за допомогою інвентаризації, а собівартість реалізованих товарів розраховується за відомою вже формулою:

$$З_1 + Н - З_2 = С_{\text{рт}}$$

При застосуванні методики періодичного обліку запасів у системі бухгалтерського обліку не використовується спеціальний рахунок «Собівартість реалізованих товарів». Цей показник визначається лише в кінці місяця при складанні Звіту про прибутки та збитки (на цей час, завдяки проведеній інвентаризації, вже будуть відомі залишки запасів на кінець періоду).

Недоліками цієї системи є необхідність проведення інвентаризації кожного звітного періоду, а також те, що протягом періоду невідомими залишаються залишки запасів і собівартість реалізованих товарів, що звужує контрольні та управлінські можливості обліку.

Порівняння організації обліку товарно-матеріальних запасів за постійною та періодичною системами, а також відображення їх у фінансовій звітності представлено у табл. 5.5. і на рис. 5.1; 5.2.

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку руху товарно-матеріальних запасів за системою постійного обліку представлено на рис. 5.1; а за системою періодичного обліку — на рис. 5.2.

<b>Д Товарно-матеріальні запаси К</b>		<b>Д Рахунки до сплати К</b>	
1) Початковий залишок 600	3) Срт 2200		2) за ТМЗ 2000
2) Надходження 2000			
4) Кінцевий залишок 400			
<b>Д Рахунки до отримання К</b>		<b>Д Дохід від реалізації К</b>	
3) Реалізація ТМЗ 3300		5б-3) Закривається рахунок 3300	3) ТМЗ 3300
<b>Д Собівартість реалізованих товарів К</b>		<b>Д Прибутки та збитки К</b>	
3) Срт 2200	5б-2) Закриття рахунка 2200	5б-2) Закриття рахунка «Собівартість реалізованих товарів» 2200 Витрати не відображено	5б-3) Закриття рахунка «Дохід від реалізації» 3300

Рис. 5.1 Відображення на рахунках бухгалтерського обліку руху товарно-матеріальних запасів за системою постійного обліку

<b>Д Товарно-матеріальні запаси К</b>		<b>Д Витрати на придбання запасів К</b>	
1) початковий залишок 600	5а) перенесення початкового залишку 600	2) ТМЗ 2000	5б-1) Закривається рахунок 2000
4) кінцевий залишок 400			
<b>Д Рахунки до сплати К</b>		<b>Д Рахунки до отримання К</b>	
	2) За ТМЗ 2000	3) Реалізація ТМЗ 3300	
<b>Д Виручка від реалізації К</b>		<b>Д Прибутки та збитки К</b>	
5б-3) Закриття рахунку 3300	3) Реалізація ТМЗ 3300	5а) Перенесення початкового залишку 600 5б-1) Закриття рахунку 2000 Витрати не відображаються	4) кінцевий залишок 400 5б-3) Закриття рахунку 3300

Рис. 5.2. Відображення на рахунках бухгалтерського обліку руху товарно-матеріальних запасів за системою періодичного обліку

Таблиця 5.5

**ПОРІВНЯННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ  
ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ (\$)**

За системою постійного обліку	За системою періодичного обліку
1. Залишок запасів на початок звітного періоду по рахунку «ТМЗ» — 600	
2. Надходження товарно-матеріальних запасів за звітний період 2000	
<i>Товарно-матеріальні запаси</i>	<i>Витрати на придбання запасів</i>
2000	2000
<i>Розрахунки до сплати</i>	<i>Розрахунки до сплати</i>
2000	2000
3. Реалізація товарно-матеріальних запасів за звітний період 3300	
<i>Розрахунки до отримання</i>	<i>Розрахунки до отримання</i>
3300	3300
<i>Виручка від реалізації</i>	<i>Виручка від реалізації</i>
3300	3300
одночасно здійснюється запис	
<i>Собівартість реалізованих товарів</i>	—
<i>Товарно-матеріальні запаси</i>	—
2200	
2200	
4. Залишок запасів на кінець звітного періоду	
Відображається на рахунку «Товарно-матеріальні запаси»	Визначається шляхом проведення інвентаризації і ві- дображається:
400	<i>Товарно-матеріальні запаси</i>
	<i>Прибутки та збитки</i>
	400
	400
5. Заключенні проводки	
а) перенесення початкового залишку запасів на рахунок «Прибутки та збитки»	
—	<i>Прибутки та збитки</i>
	<i>Товарно-матеріальні запаси</i>
	600
	600

б) закриття рахунків:			
1) «Витрати на придбання запасів»	—		<i>Прибутки та збитки</i> 2000 <i>Витрати на придбання запасів</i> 2000
2) «Собівартість реалізованих товарів»			
<i>Прибутки та збитки</i>	2200		—
<i>Собівартість реалізованих товарів</i>	2200		
3) «Виручка від реалізації»			
<i>Виручка від реалізації</i>	3300		3300
<i>Прибутки та збитки</i>	3300		3300
6. Відображення ТМЗ у фінансовій звітності			
а) у <i>Балансі</i> :			
Товарно-матеріальні запаси	400		
б) у <i>Звіті про прибутки та збитки</i> :			
Виручка від реалізації	3300		3300
Собівартість реалізованої продукції	<u>2200</u>		600
Валовий прибуток від реалізації	1100		<u>2000</u>
			2600
			<u>400</u>
			2200
			1100

## 5.4. МЕТОДИ ОЦІНКИ ВИБУТТЯ ЗАПАСІВ

Ціни на більшість видів товарів змінюються і впродовж року різні партії однакових товарів можуть постачатися за різними цінами (табл. 5.6). У зв'язку з цим виникає проблема оцінки кінцевих запасів і собівартості їх реалізації.

Таблиця 5.6

### ДАНІ ПРО РУХ ЗАПАСІВ КОМПАНІЇ А ЗА БЕРЕЗЕНЬ 20XX РОКУ, \$

Дата	Зміст	Кількість (шт.)	Ціна	Сума
01	Залишок	200	5	1000
02	Придбання	80	6	480
15	Придбання	20	7	140
20	Реалізація	120	9	1080
31	Залишок	180	?	?

Проблема полягає у тому, що незважаючи на можливість точного підрахунку кількості запасів у залишку, майже неможливо при великих обсягах (і не завжди доцільно) точно встановити: 1) які саме запаси, за якою ціною придбання знаходяться у залишку і яка їх загальна вартість; 2) які саме запаси, за якою ціною придбання необхідно списати для визначення собівартості реалізації.

Облікова практика західних компаній базується на припущенні, що придбання і реалізація (відпуск у виробництво) запасів трактується як потік вартостей (*cost flow*), а не як потік фізичних одиниць (*goods flow*). Це означає, що при списанні товарно-матеріальних цінностей пріоритет надається відображенню вартості без забезпечення абсолютної відповідності її величини фактичному фізичному руху ресурсів.

Міжнародною обліковою практикою апробовані такі методи визначення вартості товарно-матеріальних запасів:

- 1) метод суцільної ідентифікації (*specific identification method*);
- 2) метод середньої вартості (*average cost method*);
- 3) метод списання перших надходжень — *Fifo* (*first — in — first — out*);
- 4) метод списання останніх надходжень — *Lifo* (*last — in — first — out*).

**Метод суцільної ідентифікації** — це єдиний метод, при застосуванні якого відображений у бухгалтерському обліку вартіс-

ний потік повністю відповідає фізичному потоку цінностей, що обліковуються. Зазвичай цей метод використовується на підприємствах, що виготовляють і продають дорожочінні товари, які через свою високу вартість і особливі споживчі якості вимагають організації їх обліку поштучно або в обсягах невеликих партій.

Вадою цього методу є також те, що він залишає фірмам, що здійснюють операції з однорідними товарами, простір для маніпулювання прибутком.

Разом з тим, метод суцільної ідентифікації виправдовує себе при організації обліку коштовних товарів, вартість окремих одиниць яких суттєво відрізняється від інших. Його застосування є логічним вибором для обліку нерухомості, автомобілів, дорожочінностей, тобто товарів з високою ціною і в малій кількості. Проте цей метод не прийнятний у разі виробництва або реалізації великої кількості одиниць запасів, які є взаємозамінними.

**Метод списання перших надходжень – Fifo.** Метод Fifo (*first in — first out*) широко відомий у міжнародній практиці. Він базується на припущенні, що одиниці запасів, які надійшли першими, першими і відпускаються.

У нашому прикладі (табл. 5.6) було реалізовано 120 одиниць товарів. Виходячи з логіки метода Fifo вони були повністю взяті із запасів, наявних на початок періоду (200). Собівартість реалізованих товарів дорівнює:  $120 \cdot 5 = 600$ . Нереалізованими на кінець періоду залишились 80 одиниць товарів із початкових запасів і всі надходження. Тому вартість залишку на кінець періоду становить 1020:

$$\begin{array}{r} 80 \cdot 5 = 400 \\ 80 \cdot 6 = 480 \\ \underline{20 \cdot 7 = 140} \\ 1020 \end{array}$$

Цю суму також можна було визначити за формулою:

$$З_1 + Н - С_{\text{рт}} = З_2$$

де  $З_1$  — залишки на початок періоду;

$Н$  — надходження;

$С_{\text{рт}}$  — собівартість реалізованих товарів;

$З_2$  — залишки на кінець періоду.

$$1000 + 620 - 600 = 1020$$

Таким чином, при використанні метода Fifo, у Звіті про прибутки та збитки собівартість реалізованих товарів перебуває під впливом цін, що склалися на початок періоду (вартість початко-

вих залишків і перших надходжень). Тому собівартість реалізованих товарів, вказана у Звіті про прибутки та збитки на підставі методу Fifo може не відповідати собівартості товарів, що знаходяться у компанії для продажу.

У Балансі ж залишки запасів на кінець періоду відображають їх вартість за цінами останніх придбань, тобто реальну вартість товарно-матеріальних запасів на дату складання Балансу. Отже, на фінансовій звітності наслідки застосування методу Fifo відбиваються залежно від того, наскільки протягом облікового періоду змінилися ціни.

Порівняння методів оцінки товарно-матеріальних запасів та їх впливу на показники фінансової звітності представлено у табл. 5.7:

Таблиця 5.7

**ПОРІВНЯННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ  
ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ  
НА ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ (\$)**

№ з/п	Зміст (пп. 1, 2, 3 взято з табл. 5.6)	Методи оцінки запасів		
		FIFO	середньозваженої собівартості	LIFO
1	Залишок на початок періоду (200 · 5 = 1000)	1000	1000	1000
2	Надходження $\left( \begin{array}{l} 80 \cdot 6 = 480 \\ 20 \cdot 7 = \underline{140} \\ 620 \end{array} \right)$	620	620	620
3	<i>Звіт про прибутки та збитки</i>   Виручка від реалізації (120 · 9 = 1080)	<b>1080</b>	<b>1080</b>	<b>1,080</b>
4	Собівартість реалізованих товарів (120 одиниць)	<b>600</b>	<b>648</b>	<b>720</b>
5	Валовий прибуток (п. 3 – п. 4)	<b>480</b>	<b>432</b>	<b>360</b>
6	<i>Баланс</i>   Залишок на кінець періоду	1020	972	900

**Метод середньозваженої собівартості.** Середня вартість одиниці запасу визначається діленням загальної вартості товарів для продажу на кількість одиниць товарів для продажу.

$$\text{Середньозважена вартість одиниці запасу} = \frac{\text{Вартість товарів для продажу}}{\text{Кількість одиниць товарів для продажу}}$$



У нашому прикладі (табл. 4.7):

$$\frac{200 \cdot 5 + 80 \cdot 6 + 20 \cdot 7}{200 + 80 + 20} = \frac{1000 + 480 + 140}{300} = \frac{1620}{300} = 5,4$$

Середньозважена вартість одиниці товару дорівнює 5,4. Застосувавши цей показник до кількості реалізованих товарів знайдемо собівартість реалізованих товарів ( $5,4 \cdot 120 = 648$ ), яка буде відображена у Звіті про прибутки та збитки, а до кінцевого залишку запасів — вартість товарно-матеріальних запасів на кінець звітного періоду для відображення у Балансі ( $5,4 \cdot 180 = 972$ ).

Метод середньої вартості здавна був поширений у нашій країні. Він простий у використанні і систематичний, за що і був обраний практиками. Але цей метод не відображає динаміку цін протягом звітного періоду та їх тенденцію.

**Метод списання останніх надходжень** — *Lifo* (*last in – first out*). У назві методу підкреслюється припущення, що одиниці товару, придбані останніми, списуються на реалізацію у першу чергу. Так, у нашому прикладі, собівартість реалізованих товарів, підрахована за методом Lifo, становить 720:

$$20 \cdot 7 = 140$$

$$80 \cdot 6 = 480$$

$$20 \cdot 5 = \underline{100}$$

$$720$$

Вона відрізняється від аналогічного показника, визначеного за методом Fifo (600) і більше відповідає поточній вартості реалізованих товарів. Тому собівартість реалізованих товарів, підраховану за методом Lifo і відображену у Звіті про прибутки та збитки можна вважати близькою до її реального значення. Разом з тим, метод Lifo відкриває простір для маніпулювання: великі закупки наприкінці облікового періоду збільшать собівартість реалізованих товарів і, відповідно, зменшать суму отриманого доходу.

Залишки запасів на кінець періоду, визначені за методом Lifo, складаються із початкових запасів і перших надходжень. У нашому прикладі після списання на реалізацію 120 одиниць товарів, починаючи з останнього надходження, у залишок на кінець періоду включається 180 одиниць із початкового залишку:

$$180 \cdot 5 = 900;$$

$$\text{або: } 1,000 + 620 - 720 = 900.$$

Їх сума, вказана у Балансі, менша за суму запасів, оцінених за методом Fifo (1020), і може не відповідати поточній вартості товарно-матеріальних цінностей, оскільки базується на давніх закупках.

Отже, розглянуті методи оцінки запасів і визначення собівартості їх реалізації призводять до різних результатів, що має певні наслідки у фінансовій звітності і впливає на величину прибутку як поточного, так і наступного року. Таким чином, вибір методу оцінки запасів досить серйозно впливає на величину податку з прибутку. Тут бухгалтери стикаються з дилемою: визначити точну суму прибутку чи зменшити суму податку з нього? Тому в багатьох країнах держава регулює застосування методів оцінки запасів. Так, наприклад, у Великій Британії Управлінням податкових зборів, а також стандартом SSAP 9 не дозволяється використання методу Lifo, а в інших країнах, навпаки, він дозволена національними стандартами (у США — стандартами GAAP, у Росії — Правилами бухгалтерського обліку).

Хоча до недавнього часу метод Lifo вважався допустимим альтернативним підходом, з 1 січня 2005 року його використання заборонено Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 «Запаси».

В той же час, це не означає, що компанії повинні повністю відмовитися від використання цього методу. Його можна застосовувати для складання управлінської звітності.

Вибір методу оцінки запасів і формули визначення собівартості реалізації є обов'язковими елементами облікової політики. Він залежить від специфіки діяльності, фінансового впливу даних методів і витрат, пов'язаних з їх застосуванням. При цьому слід обрати той метод, який найбільш точно відображає фінансовий стан компанії і результати її діяльності.

Методи Fifo та середньозваженої собівартості — найбільш поширена на практиці і, за винятком випадків, коли доцільно використовувати метод специфічної ідентифікації, є основними методами, представленими у МСБО 2 «Запаси».

Крім розглянутих методів визначення собівартості запасів на основі фактичних витрат, у бухгалтерській практиці використовуються також інші підходи до визначення собівартості, а саме: стандартні (нормативні) витрати і роздрібні ціни.

**Стандартні витрати** враховують нормативні рівні використання основних і допоміжних матеріалів, праці, а також економічної і виробничої потужності. Вони регулярно аналізуються і в разі необхідності переглядаються.

**Метод роздрібних цін** застосовується підприємствами роздрібною торгівлі для оцінки великої кількості одиниць запасів, що швидко змінюються і забезпечують однакову норму прибутку та для яких неможливо застосовувати інші методи визначення собі-

вартості. За цим методом собівартість запасів визначається шляхом зменшення вартості їх продажу на відповідний відсоток валового прибутку.

Методи стандартних витрат та роздрібних цін можуть використовуватися для зручності, якщо результати приблизно дорівнюють собівартості.

За загальноприйнятою практикою, підприємству не дозволяється вільний перехід від одного методу оцінки товарно-матеріальних запасів до іншого, — цим забезпечується порівнюваність показників фінансових звітів. Зміна в обліковій політиці — досить значна подія, і у фінансовій звітності повинні бути розкриті всі причини, що викликали цю зміну, а також всі їх наслідки.

Оскільки підприємства, як правило, використовують великий асортимент запасів, постає запитання: чи може воно застосовувати різні формули собівартості до різних видів запасів? Відповідь знаходимо у ПКТ-1: підприємство повинне застосовувати ту саму формулу собівартості до всіх запасів подібного походження і подібного способу використання на цьому підприємстві. Для запасів, що мають різний характер чи спосіб використання, може бути виправданим застосування різних формул собівартості. У той же час, різниця у географічному розташуванні запасів (і відповідних правилах оподаткування) сама по собі не є підставою для застосування різних формул собівартості.

## **5.5. ВІДОБРАЖЕННЯ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ**

Визначена із застосуванням розглянутих методів вартість (собівартість) товарно-матеріальних запасів на кінець звітного періоду, як правило, і вказується у Балансі. Однак бувають випадки, коли у зв'язку з пошкодженнями, застарілістю або зниженням рівня цін ринкова вартість запасів падає нижче собівартості. Тоді компанії повинні надавати інформацію про товарно-матеріальні запаси **за правилом нижчої оцінки**, виходячи з принципу обачності. Відповідно до загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку і звітності запаси оцінюються і відображаються у фінансовій звітності за меншою з двох вартостей: за собівартістю або за чистою реалізаційною вартістю (*lower of cost or market* — LCM).

При зростанні цін товарно-матеріальні запаси відображаються за вартістю їх придбання (собівартістю). Але при зниженні цін з будь-яких причин ринкова ціна запасів може впасти нижче їх собівартості, і тоді виникає потенційний збиток, який має бути показаний в даному періоді списанням вартості запасів до їх ринкової ціни. У звітності товарно-матеріальні запаси відображаються за вартістю, що не перевищує реалізаційної. Чиста реалізаційна вартість — це ціна, за якою передбачається реалізувати товари, за вирахуванням витрат на підготовку до продажу та реалізацію. Якщо чиста реалізаційна вартість досягає значення, меншого вартості придбання запасів, різниця (збиток від утримання запасів — *inventory holding loss*) може показуватися двома методами: прямим (*direct*) та непрямим (*indirect*). У першому випадку ринкова вартість запасів просто заміщує їх собівартість і різниця прямо списується на собівартість реалізованих товарів. У другому — створюється контрактивний коригуючий рахунок «Знижки від зниження ринкової вартості запасів», а також рахунок «Збиток від зниження ринкової вартості запасів». Прямий метод набув більшого поширення, а непрямий використовується при значній сумі збитку.

Існує три основних методи застосування правила нижчої вартості:

1) **за видами запасів (постатейний метод)** — собівартість і ринкова вартість порівнюються по кожному виду або одиниці запасів, знаходиться менша величина, і ці одиниці додаються;

2) **за основними товарними групами** — найменша вартість визначається за товарними групами;

3) **за загальною величиною запасів** — менша величина, яка використовується для оцінки запасів, визначається шляхом порівняння собівартості та ринкової вартості всіх запасів.

Згідно з МСБО 2 у фінансовій звітності стосовно товарно-матеріальних запасів має розкриватись:

- облікова політика, прийнята підприємством для оцінки запасів;

- загальна балансова вартість товарно-матеріальних запасів;

- балансова вартість запасів, відображених за чистою реалізаційною вартістю;

- сума сторнування будь-якого часткового списання, що визнається як дохід;

- балансова вартість запасів, переданих як застава для забезпечення зобов'язань.

## ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ



### Питання для контролю знань

1. Що включається до складу товарно-матеріальних запасів?
2. Яким Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку регламентується порядок обліку і відображення у фінансовій звітності запасів?
3. Яких принципів бухгалтерського обліку слід дотримуватися при визначенні вартості товарних запасів?
4. Який порядок оцінки матеріально-виробничих запасів при їх надходженні?
5. За якими системами здійснюється облік матеріально-виробничих запасів?
6. Охарактеризуйте систему постійного обліку запасів.
7. Охарактеризуйте систему періодичного обліку запасів.
8. За якими методами визначається вартість товарно-матеріальних запасів, відпущених у виробництво та реалізованих?
9. Як впливають методи оцінки матеріально-виробничих запасів на фінансові результати?
10. На основі яких документів відображається в обліку рух матеріально-виробничих запасів?
11. Як розкривається інформація про запаси у фінансовій звітності зарубіжних країн?
12. У чому відмінності національної методології обліку запасів від методології, рекомендованої МСБО та запровадженої у зарубіжних країнах?



### Теми рефератів

1. Характеристика систем обліку запасів.
2. Методи оцінки запасів та їх вплив на фінансові результати.
3. Розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності різних країн.
4. Порівняльна характеристика обліку запасів за національними та міжнародними стандартами.

### Господарські ситуації

1. Визначте вартість матеріалів, що вибули, та їх залишок на кінець місяця з використанням методів «Fifo», «Lifo» та середньозваженої собівартості.

(\\$)

Дата	Зміст	Кількість (шт.)	Ціна	Вартість
01.10	Залишок товарів	50	2.00	100
03.10	Надходження	200	2.10	420
04.10	Вибуття	100	2.11	
09.10	Надходження	150	2.12	318
11.10	Вибуття	200	2.20	
18.10	Надходження	50	2.40	120
20.10	Вибуття	50	2.35	
21.10	Залишок	100		958

2. На підставі даних попереднього завдання проведіть порівняння методів оцінки товарних запасів та підрахуйте їх вплив на показники фінансової звітності. Результати викладіть у таблиці:

Показники	Метод		
	«Fifo»	«Lifo»	середньозваженої собівартості
Обсяг продажу			
Собівартість реалізованої продукції			
Запаси на початок місяця			
Придбання			
Собівартість запасів для продажу			
<i>Мінус:</i> запаси на кінець місяця			
Собівартість реалізованих запасів			
Валовий прибуток від реалізації			

3. Сальдо по рахунках компанії складає(\$):

Придбання	30 000
Повернення і зниження вартості проданих товарів	4000
Знижки при купівлі	2500
Фрахт, сплачений при купівлі	1875
<i>Собівартість придбаних товарів дорівнює:</i>	
а) 32 500;	б) 29 375;
в) 31 875;	г) 27 875.



## Тести для поточного контролю знань

### *1. Товарні запаси відображаються:*

- а) у розділі «Непоточні активи» бухгалтерського балансу;
- б) як інші витрати у звіті про прибутки і збитки;
- в) у розділі «Поточні активи» бухгалтерського балансу;
- г) у бухгалтерському балансі за цінами реалізації.

### *2. На виробничих підприємствах запаси, повністю готові до продажу, називаються:*

- а) запасами сировини;
- б) запасами незавершеного виробництва;
- в) запасами готової продукції;
- г) запасами матеріалів на складі.

### *3. Визначальною умовою для включення товару до складу запасів при інвентаризації є:*

- а) його фізична наявність;
- б) право власності на даний товар;
- в) професійна думка менеджерів;
- г) факт оплати вартості придбання.

### *4. Якщо право власності на товари переходить у пункті призначення, це означає, що:*

- а) право власності на товари зберігається за продавцем до моменту їх доставки;
- б) покупець володіє правом власності на товари до моменту їх доставки;
- в) транспортна фірма володіє правом власності на товари за час їх знаходження у дорозі;
- г) право власності на товари не належить жодній зі сторін до моменту доставки товарів.

### *5. Собівартість товарів на початок періоду плюс собівартість придбаних товарів дорівнює:*

- а) собівартості проданих товарів;
- б) собівартості товарів для продажу;
- в) сумі виручки від реалізації товарів;
- г) собівартості усіх придбаних товарів.

*6. Собівартість проданих товарів розраховується таким чином:*

а) собівартість запасів на початок періоду — собівартість придбаних товарів + собівартість запасів на кінець періоду;

б) виручка від реалізації — собівартість придбаних товарів + собівартість запасів на початок періоду — собівартість запасів на кінець періоду;

в) виручка від реалізації + валовий прибуток — собівартість запасів на кінець періоду + собівартість запасів на початок періоду;

г) собівартість запасів на початок періоду + собівартість придбаних товарів — собівартість запасів на кінець періоду.

*7. У звітності двох компаній, що використовують різні методи оцінки запасів, відображена однакова собівартість товарів для продажу. Якщо впродовж звітного періоду ціна на товари зросла і компанія застосовує:*

а) метод ЛІФО — то собівартість запасів на кінець періоду буде найбільшою;

б) метод ФІФО — собівартість реалізованих товарів буде найбільшою;

в) метод ФІФО — то собівартість запасів на кінець періоду буде найбільшою;

г) метод ЛІФО — то собівартість реалізованих товарів буде найменшою.

*8. Для оцінки запасів метод суцільної ідентифікації застосовується, якщо:*

а) неможливо встановити фактичний рух одиниць запасів;

б) компанія реалізує великі обсяги однорідних товарів, що мають відносно низьку собівартість;

в) компанія реалізує великі обсяги різнорідних товарів, що мають відносно низьку собівартість;

г) компанія продає обмежену кількість одиниць дорогих товарів.





## ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ АКТИВІВ

- 6.1. Характеристика довгострокових активів, їх класифікація та оцінка.**
- 6.2. Облік надходження основних засобів.**
- 6.3. Методи розрахунку та облік амортизації основних засобів.**
- 6.4. Облік модернізації та ремонту основних засобів.**
- 6.5. Облік списання й реалізації основних засобів.**
- 6.6. Облік природних ресурсів та їх виснаження.**
- 6.7. Облік нематеріальних активів та їх амортизації.**

Метою вивчення даного розділу є отримання знань щодо економічної сутності, класифікації та оцінки довгострокових активів; порядку організації обліку основних засобів, нематеріальних активів, природних ресурсів і нарахування їх амортизації та виснаження, а також набуття практичних навичок з оцінки, нарахування амортизації та виснаження довгострокових активів і відображення їх в обліку та фінансовій звітності.

### ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:

- розкривати економічну сутність довгострокових активів;
- класифікувати довгострокові активи; визначати критерії їх визнання та оцінки;
- організовувати облік надходження та вибуття довгострокових активів;
- нараховувати амортизацію основних засобів та нематеріальних активів із застосуванням різних методів;
- порівнювати методи нарахування амортизації та визначати їх вплив на фінансові результати;
- відображати в обліку витрати на модернізацію і ремонт основних засобів;
- розкривати інформацію про основні засоби, нематеріальні активи та природні ресурси у фінансовій звітності;
- виявляти особливості вітчизняних методів обліку та нарахування амортизації та виснаження довгострокових активів у порівнянні з обліковою практикою зарубіжних країн.

## 6.1. ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВГОСТРОКОВИХ АКТИВІВ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА

Довгострокові активи (long — term assets) відрізняються від оборотних тим, що вони підтримують операційний цикл, а не є його частиною; також від них очікується отримання вигод упродовж більш тривалого часу, ніж від оборотних.

Довгострокові активи — це активи, що використовуються у діяльності підприємства і не призначені для перепродажу; мають термін корисного використання більше одного року. Отже, активи відносять до довгострокових за умови їх відповідності двом ознакам:

1) **мета утримання** — для використання в діяльності підприємства, а не для перепродажу.

Цінності, призначені для перепродажу, визнаються товарно-матеріальними запасами, а ті, що не використовуються у підприємницькій діяльності, — довгостроковими інвестиціями.

Згідно з МСБО 16 метою утримання довгострокових активів має бути використання у виробництві або постачанні товарів і наданні послуг, надання в оренду іншим особам або використання для адміністративних цілей;

2) **термін корисного використання** — більше одного року з розподілом вартості активів упродовж цього періоду.

Довгострокові активи класифікуються за різними ознаками (табл. 6.1). Перш за все вони поділяються на матеріальні (*tangible assets*) і нематеріальні (*intangible assets*).

Таблиця 6.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОВГОСТРОКОВИХ АКТИВІВ

Вид активів	Ознака класифікації			
	Форма	Нарахування амортизації (зносу)	Відтворення	
Довгострокові активи	Матеріальні	Земля	–	+
		Будівлі, споруди, устаткування, офісне обладнання	+	+
		Природні ресурси	Визначається сума витрачання або виснаження	–
	Нематеріальні	+	+	

**Матеріальні активи** мають фізичну, матеріальну форму. Земля є матеріальним активом і, оскільки термін її використання не обмежений, — це єдиний матеріальний актив, що не підлягає амортизації.

Будівлі, споруди, устаткування, офісне обладнання підлягають амортизації. У західній обліковій практиці їх ще називають позаоборотними або постійними активами (*fixed assets*), що приблизно відповідає терміну «основні засоби». На відміну від вітчизняної практики, у Балансах західних компаній не виділяється стаття «Основні засоби». У фінансовій звітності довгострокові матеріальні активи відображаються як матеріальні основні фонди (*tangible fixed assets*) або основні виробничі фонди (*plant assets*). Стандарти GAAP рекомендують відображати такі активи під рубрикою «Власність, будівлі і обладнання» (*Property, Plants and Equipment*). Групування основних виробничих фондів відповідно до стандартів GAAP та МСБО представлено у табл. 6.2.

Таблиця 6.2

**ГРУПУВАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ  
ФОНДІВ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ GAAP ТА МСБО**

Види основних виробничих фондів за GAAP	Класи основних виробничих фондів за МСБО
<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Будівлі</li> <li>2. Обладнання, меблі та пристрої</li> <li>3. Земля</li> <li>4. Поліпшення земельної ділянки</li> <li>5. Природні ресурси</li> </ol>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Земля</li> <li>2. Земля та будівлі</li> <li>3. Машини та обладнання</li> <li>4. Кораблі</li> <li>5. Літаки</li> <li>6. Автомобілі</li> <li>7. Меблі та приладдя</li> <li>8. Офісне обладнання</li> </ol>

У західних компаніях довгострокові матеріальні активи представляються у Балансі більш деталізовано, що дає можливість визначити їх структуру.

Природні ресурси або активи, що виснажуються, відрізняються від землі тим, що вони придбаваються завдяки ресурсам, які видобуваються із землі і переробляються, а не через їх місцезнаходження. Натуральні ресурси виснажуються, а не амортизуються.

**Нематеріальні активи** використовуються у діяльності підприємства, але не мають фізичної матеріальної форми і в той же час не є поточними активами. Вони класифікуються за своїми ознаками, але у Балансі, як правило, відображаються без поділу на підгрупи. Нерідко окремо виділяються торгові марки та гудвіл.

Довгострокові активи відображають в обліку за їх первісною (історичною) вартістю. Первісна вартість (*historical cost*) містить у собі всі витрати, пов'язані з придбанням, доставкою і доведенням активів до робочого стану.

У первісну вартість довгострокових активів включають:

- купівельну вартість за вирахуванням одержаних знижок;
- митні збори;
- первісні витрати на доставку та розвантаження;
- витрати на встановлення;
- витрати на доведення основних засобів до робочого стану.

Витрати, що входять до складу первісної вартості, мають бути обґрунтованими і необхідними. Так, у разі придбання основних засобів у несправному стані вартість ремонту може бути включена у первісну вартість. Якщо ж пошкодження відбулося під час розвантаження, то на вартість ремонту не слід збільшувати фактичну собівартість основних засобів, вона має бути віднесена до поточних витрат.

*Оцінка та облік окремих видів довгострокових активів мають свої особливості:*

**Земля.** У первісну вартість землі включають: купівельну вартість; комісійні, сплачені агентам з торгівлі нерухомістю, податки при придбанні, гонорар адвокатам, витрати на підготовку землі до будівництва (дренажні роботи, знесення старих будівель, вирівнювання). Що ж стосується благоустрою землі, як, наприклад, під'їзні шляхи, автостоянки та огорожі, то вони мають обмежений термін використання, тому підлягають амортизації і обліковуються не на рахунку «Земля», а окремо.

**Будівлі та споруди.** При придбанні будівель їх первісна вартість формується за загальною схемою. При їх самостійному будівництві, окрім прямих витрат матеріалів і праці, частки непрямих витрат, до первісної вартості звичайно включають оплату роботи архітектора та інших спеціалістів, вартість ліцензії на будівництво тощо.

**Обладнання та устаткування.** Його первісна вартість звичайно містить купівельну вартість за рахунком-фактурою, витрати на встановлення і монтаж, проведення контрольних випробувань тощо. Обладнання та устаткування підлягає амортизації.

На практиці нерідко трапляються випадки, коли активи складаються з різних компонентів, що мають різні строки корисної експлуатації або надають підприємству вигоди різними способами. За таких обставин доцільно розподіляти сукупні видатки на актив на його компоненти й окремо обліковувати кожний компо-

нент. Наприклад, літак та його двигун треба розглядати як окремі активи, що амортизуються, якщо вони мають різні строки корисної експлуатації.

## 6.2. ОБЛІК НАДХОДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Основні засоби можуть надходити на підприємства в результаті:

- 1) купівлі;
- 2) будівництва;
- 3) обміну;
- 4) дарування.

**Купівля основних засобів** може здійснюватися за грошові кошти або в кредит. У діловій практиці широко розповсюджені ситуації, коли одночасно придбавається декілька видів основних засобів, причому оплата проводиться не за окремі об'єкти, а їх комплекс. Якщо у документах не виділена вартість кожного окремого об'єкта, виникає необхідність розподілу загальної суми між об'єктами. Наприклад, компанія придбала ділянку землі, на якій знаходиться будівля з обладнанням. За все компанія розплатилася векселем номіналом \$320 000. Пропорційний розподіл загальної суми можливий шляхом визначення ринкової ціни кожного з цих об'єктів, за умови, що вони придбавалися окремо.

У разі виникнення кредиторської заборгованості, не підтвердженої векселем, кредитується рахунок «Рахунки до сплати», а при придбанні основних засобів за грошові кошти — рахунок «Грошові кошти».

Собівартість основних засобів, створених власними силами, визначається з використанням тих самих принципів, що й при їх придбанні. Якщо підприємство виготовляє аналогічні активи для продажу, собівартість такого об'єкта визначається відповідно до положень МСБО 2 «Запаси».

У випадку, коли фактичні витрати на будівництво перевищують ринкову вартість аналогічного об'єкта, об'єкт основних засобів оцінюється за ринковою вартістю, а сума перевищення відноситься на збитки. Якщо ж витрати на будівництво об'єкта власними силами виявилися менше ринкової вартості аналогічного об'єкта, об'єкт оцінюється за загальною сумою витрат на будівництво, а не за ринковою вартістю. Принцип консерватизму не дозволяє визнати дохід у даному випадку, оскільки актив має

бути оцінений за найменшою з двох оцінок: собівартості і ринкової вартості.

Витрати на будівництво накопичуються на рахунку «Незавершене будівництво», а після введення об'єкта в експлуатацію переносяться на рахунок основних засобів.

**Оцінка основних засобів, придбаних в результаті обміну** або часткового обміну на інші активи, залежить від того, здійснювався обмін подібними чи неподібними активами. Подібними вважаються об'єкти основних засобів, які:

- 1) виконують подібну функцію в такому самому виді діяльності;
- 2) мають подібну справедливую вартість.

При обміні основних засобів *на подібний актив* вважається, що операція не має комерційного характеру і процес отримання прибутку не завершено. У такому випадку собівартістю отриманого об'єкта стає балансова вартість відданого активу. Для такої операції не визнається ні прибуток, ні збиток.

Якщо об'єкт основних засобів придбаний в результаті обміну *на неподібний актив* — така господарська операція має комерційний характер і впливає на зміну грошових потоків, що генеруються активом. У такому випадку отриманий в результаті обміну актив оцінюється за його справедливою вартістю, яка дорівнює справедливій вартості відданого активу, скоригованій на суму переданих грошей або їх еквівалентів. Різниця між балансовою вартістю відданого об'єкта і справедливою вартістю отриманого визнається як доходи або витрати того періоду, в якому було здійснено обмін.

**Основні засоби можуть надходити в дарування як:**

- безумовна передача, якщо їх отримання не обмежується і не обумовлюється дарувальником;
- умовна передача, якщо дарування здійснюється за умови виконання певних вимог, висунутих дарувальником (наприклад, місцеві органи влади можуть передати компанії у дарування ділянку землі під будівництво підприємства за умови забезпечення певної кількості робочих місць для місцевого населення).

Актив, отриманий в результаті дарування, має бути оцінений за справедливою вартістю, визначеною експертним шляхом або на підставі документів на передачу.

Однією з форм безоплатної передачі активів є державна допомога у вигляді державних грантів (дотацій, субсидій, премій). Методологічні засади відображення в обліку і фінансовій звітності державних грантів викладено у МСБО 20. Цим стандартом передбачено два підходи щодо обліку державних грантів:

- метод капіталу — з віднесенням отриманих активів на збільшення власного капіталу;
- метод доходу — з відображення отриманих цінностей і водночас доходу майбутніх періодів.

Оскільки отримання основних засобів за державним грантом є формою їх безоплатної передачі (дарування), зазначені методи можуть бути застосовані і при відображенні аналогічних операцій з іншими юридичними чи фізичними особами.

### **6.3. МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ ТА ОБЛІК АМОРТИЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ**

Головною проблемою обліку довгострокових активів є проблема розподілу вартості цих активів упродовж терміну їх корисного використання.

Одиницю основних виробничих засобів можна уявити собі як потік послуг, що будуть отримані власником за певний період. Так, придбана вантажівка відображається на рахунку основних засобів, але є, по суті, завчасною сплатою транспортних послуг за багато років. Аналогічно будівлю можна розглядати як передоплату за багаторічні житлові послуги. З плином часу ці послуги поглинаються підприємством і вартість основних виробничих засобів поступово переходить у витрати на амортизацію. Це відповідає принципу узгодженості — витрати по використанню довгострокових активів визначають та відображають в обліку так, щоб максимально узгодити їх з доходами, які компанія отримала за відповідний період внаслідок експлуатації цих активів. Саме як розподіл вартості довгострокових активів у часі з метою зіставлення понесених витрат з отриманими доходами, а не як перенесення вартості на готовий продукт, трактується західною практикою нарахування зносу.

Розподіл вартості довгострокового активу необхідний для визначення дійсного, реального доходу у кожному обліковому періоді. Згідно з принципом узгодженості сума витрат при придбанні довгострокового активу (крім землі) не повинна визнаватися у поточному обліковому періоді, а має розцінюватися як авансові витрати і розподілятися між майбутніми обліковими періодами, в яких використання цих активів привело до отримання доходу.

Тому у поточному періоді дається регулююча проводка з метою:

1) віднесення частини вартості довгострокового активу до поточних витрат;

2) зменшення балансової вартості активу:

*Дебет рахунка «Витрати на амортизацію»*

*Кредит рахунка «Накопичена амортизація»*

У деяких країнах (Німеччина, Бельгія) не застосовується окремий рахунок для відображення нарахованої амортизації [11, с. 169]. Тому нараховану амортизацію обліковують безпосередньо на рахунку «Основні засоби» (субрахунок «Накопичена амортизація основних засобів»). За такого підходу залишок за рахунком «Основні засоби» відображає балансову (залишкову) вартість основних засобів.

Нарахування амортизації відрізняється від більшості інших витрат тим, що не впливає на активи і зобов'язання у момент, коли їх записують. Вона не потребує відтоку готівки і називається статтею витрат, яка не пов'язана з рухом готівки. Відтік готівки виник раніше, у момент придбання довгострокового активу. Використання цього активу у підприємницькій діяльності постійно перетворює певну частину його вартості в елемент витрат.

Всі матеріальні активи, крім землі, в процесі експлуатації і під впливом природних факторів зношуються, тому мають обмежений термін корисної експлуатації. Крім того, внаслідок стрімких змін технології, пропозиції і попиту на ринку, основні засоби старіють морально ще до настання фізичного зносу. Отже, як фізичний, так і моральний знос обмежують термін корисного використання активу, але не знаходять прямого відображення в амортизації. Амортизація не пов'язується з оцінкою об'єктів, вона є процесом розподілу вартості основних засобів упродовж терміну їх корисного експлуатації. При цьому розподілу підлягає не вся первісна вартість (собівартість) основних засобів, а сума, що залишається після вирахування ліквідаційної вартості.

Отже, для нарахування амортизації основних засобів необхідно знати: первісну вартість, оціночну ліквідаційну вартість та оціночний термін корисної експлуатації об'єкта.

Строк корисної експлуатації об'єкта визначають, виходячи з очікуваної корисності його для підприємства. При цьому враховуються різні фактори: стан об'єкта, політика компанії щодо ремонтів та обслуговування, технологічні зміни, кліматичні умови тощо. У випадках, коли стає очевидним, що строк корисної експлуатації об'єкта не є відповідним, він може переглядатися під-



приємством. Внаслідок цього для поточних і майбутніх періодів коригується норма амортизації.

Ліквідаційна вартість — це сума, яку підприємство очікує отримати за об'єкт основних засобів після закінчення строку його корисної експлуатації за вирахуванням очікуваних витрат на вибуття. Оціночна ліквідаційна вартість об'єкта не має великого значення і внаслідок цього є несуттєвою при обчисленні суми, що амортизується.

У світовій практиці застосовується декілька методів нарахування амортизації:

- 1) метод прямолінійного списання (*straight — line method*);
- 2) виробничий метод (*production activity method*);
- 3) метод суми років (*sum-of-years' -digits*);
- 4) метод зменшення залишку (*declining balance method*).

Два останніх є методами прискореної амортизації.

Розглянемо методи нарахування амортизації основних засобів на прикладі.

*Компанія Д придбала автофургон:*

- первісна вартість — \$20 000;
- ліквідаційна вартість, визначена в момент придбання — \$2000;
- термін корисної експлуатації (*useful life*) — оціночно — 5 років.

**Метод прямолінійного списання** полягає в тому, що витратами поточного періоду визнається завжди однакова частина первісної вартості активу (за вирахуванням визначеної ліквідаційної вартості) протягом всього строку корисної експлуатації цього активу. Річна сума нарахованої амортизації визначається за формулою:

$$\frac{\text{Первісна вартість} - \text{ліквідаційна вартість}}{\text{Термін корисної експлуатації}} = \text{Річна сума нарахованої амортизації}$$

$$\frac{20000 - 2000}{5} = 3600$$

Норма амортизації (*rate of depreciation*) за цим методом визначається як величина, зворотна очікуваному строку використання активу, виражена у відсотках:  $\frac{1}{5} \cdot 100\% = 20\%$

Отже, сума нарахованої амортизації може бути знайдена як добуток норми амортизації і суми, що підлягає списанню (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю):

$$(20000 - 2000) \cdot 20\% = 3600$$

За прямолінійним методом при нарахуванні амортизації в кожному обліковому періоді дається регулююча проводка на однакову суму. Тому цей метод ще називають рівномірним (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ АВТОФУРГОНА  
ВПРОДОВЖ П'ЯТИ РОКІВ ПРЯМОЛІНІЙНИМ МЕТОДОМ**

Проводка	1 рік		2 рік		3 рік		4 рік		5 рік	
	Д	К	Д	К	Д	К	Д	К	Д	К
Витрати на амортизацію	3600		3600		3600		3600		3600	
Нарахована амортизація (автофургон)		3600		3600		3600		3600		3600

Прямолінійний (рівномірний) метод нарахування зносу простий, стабільний і послідовний. Його доцільно застосовувати при рівномірній експлуатації активу з року в рік (рис. 6.1).

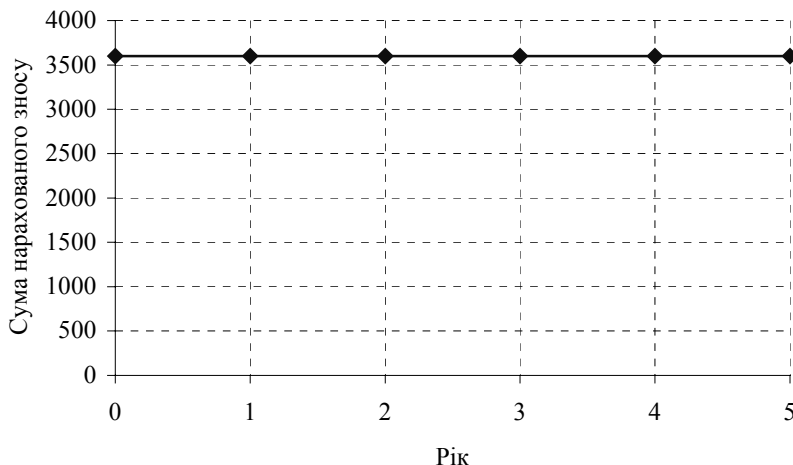


Рис. 6.1. Прямолінійний метод нарахування амортизації автофургона з 5-річним терміном корисного використання

При цьому:

- сума нарахованої амортизації, що відноситься на витрати, є постійною для кожного облікового періоду;

- накопичена амортизація збільшується рівномірно;
- балансова вартість активу рівномірно зменшується до ліквідаційної вартості.

Результатом застосування прямолінійного методу амортизації є постійні відрахування протягом строку корисної експлуатації активу.

**Виробничий метод** амортизації базується на припущенні, що амортизація є виключно результатом експлуатації, а не плину часу. Цей метод застосовується, як правило, для активної частини основних засобів, які експлуатуються нерівномірно. Для цих видів активів сума амортизації визначається на підставі даних про їх виробіток. Тому для визначення суми амортизації необхідно мати дані про оціночний сумарний виробіток за весь строк корисного використання і виробіток у конкретному періоді. Виробіток може бути виражений в одиницях виробленої продукції або у годинах роботи. Сума амортизації визначається за формулою:

$$\begin{aligned} & \text{Норма амортизації} \cdot \text{Оціночна кількість одиниць продукції} = \\ & = \text{Сума витрат на (або годин роботи) амортизацію} \end{aligned}$$

Норма амортизації підраховується у такий спосіб:

$$\frac{\text{Первісна вартість} \text{ — ліквідаційна вартість}}{\text{Оціночна кількість одиниць продукції (або годин роботи)}} = \text{норма амортизації на одиницю продукції (в годину)}$$

Нарахування амортизації залежно від годин безпосереднього використання активу може вважатися обґрунтованим в ситуаціях, коли години роботи об'єкта дійсно приносять дохід. Але застосування цієї бази є неприйнятним за умови морального старіння об'єкта.

Вираження виробітку в одиницях виготовленої продукції дає точніше зіставлення витрат на придбаний основний засіб з доходами від його експлуатації впродовж декількох періодів за умови, якщо:

- *термін корисної експлуатації основного засобу безпосередньо визначається кількістю випущеної за його допомогою одиниць продукції;*
- *роль морального зносу незначна;*
- *кількість випущеної продукції надійно вимірюється.*

У нашому прикладі припустимо, що очікуваний виробіток автофургона становить:

в 1 рік 2100 год.;

в 2 рік 3000 год.;

в 3 рік 3100 год.;

в 4 рік 2800 год.;

в 5 рік 2500 год.

Всього 13 500 год.

Визначимо норму амортизації за годину:  $\frac{20000 - 2000}{13500} = 1,33$

Нарахування амортизації за весь період експлуатації характеризується даними табл. 6.4 і рис. 6.2.

*Таблиця 6.4*

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИМ МЕТОДОМ**

Рік	Відпрацьовано годин	Витрати на амортизацію	Накопичена амортизація	Залишкова вартість
1	2100	2793	2793	17 207
2	3000	3990	6783	13 217
3	3100	4123	10 906	9094
4	2800	3724	14 630	5370
5	2500	3325	18 000	2000
Всього	13 500	×	×	×

При використанні цього методу сума нарахованої амортизації та залишкова вартість активу змінюються прямо пропорційно прийнятій базі — кількості одиниць виготовленої продукції або відпрацьованим годинам.

Застосування виробничого методу вважається доцільним, якщо економічна корисність активу зменшується через експлуатацію його у підприємницькій діяльності, а не просто через плин часу. Але на практиці важко встановити конкретну кількість продукції, яка буде вироблена, або кількість відпрацьованих годин протягом певного періоду, тому виробничий метод не знаходить широкого застосування.

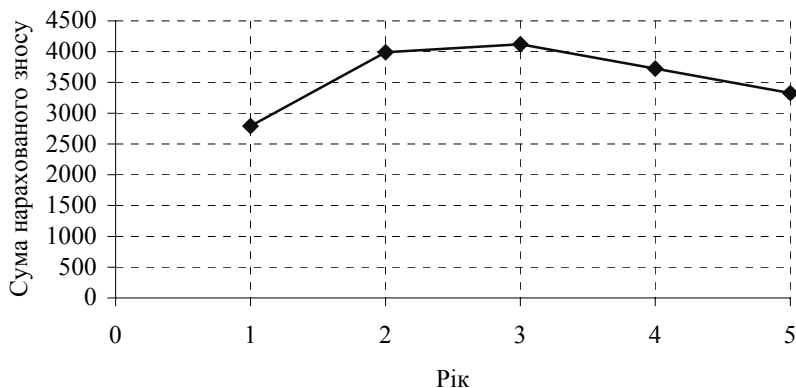


Рис. 6.2. Виробничий метод нарахування амортизації

**Метод суми років** полягає в тому, що для підрахунку суми амортизації за обліковий період вартість активу, що підлягає списанню (первісна вартість — ліквідаційна), множиться на коефіцієнт суми років:

$$(\text{Первісна вартість} - \text{Ліквідаційна вартість}) \times \times K = \text{Сума нарахованої амортизації}$$

Коефіцієнт суми років визначається як дріб, чисельник якого дорівнює сумі періодів експлуатації, що залишилися, плюс один — поточний, а знаменник — сумі порядкових номерів періодів експлуатації активу починаючи з першого до останнього, тобто  $1 + 2 + 3 + \dots + n$ . В кожному обліковому періоді чисельник цього дробу зменшується на одиницю.

У нашому прикладі сума років корисної експлуатації автофургона дорівнює 15 ( $1 + 2 + 3 + 4 + 5$ ). Коефіцієнт суми років становить відповідно:

в 1-й рік  $5/15$

в 2-й рік  $4/15$

в 3-й рік  $3/15$

в 4-й рік  $2/15$

в 5-й рік  $1/15$

Нарахування амортизації методом суми років характеризується даними табл. 6.5 і рис. 6.3. За методом суми років більша сума амортизації нараховується у перший рік експлуатації, вона рівномірно зменшується впродовж наступних облікових періодів. Цей метод, як і метод зменшення залишку, є методом прискоре-

ного нарахування амортизації. Він сприяє процесу оновлення довгострокових активів. У перші роки експлуатації актив є технічно і фізично новим і може принести більший дохід, ніж у наступні роки, тому доцільно в ці роки більшу частину його первісної вартості відносити на поточні витрати. Застосування методу суми років виправдано для активів, яким властивий швидкий моральний знос.

Таблиця 6.5

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ МЕТОДОМ СУМИ РОКІВ**

Рік	Сума нарахованої амортизації	Накопичена амортизація	Залишкова вартість
1	$18\ 000 \cdot 5/15 = 6000$	6000	14 000...
2	$18\ 000 \cdot 4/15 = 4800$	10 800	9200
3	$18\ 000 \cdot 3/15 = 3600$	14 400	5600
4	$18\ 000 \cdot 2/15 = 2400$	16 800	3200
5	$18\ 000 \cdot 1/15 = 1200$	18 000	2000

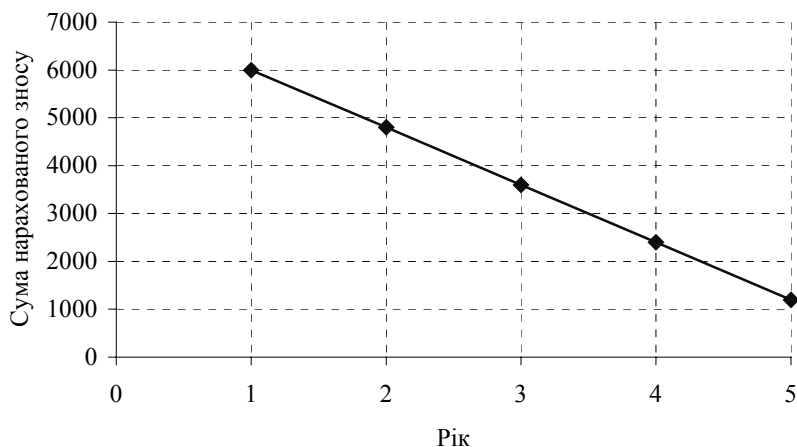


Рис. 6.3. Метод нарахування амортизації за сумою років

**Метод зменшення залишку.** Сутність даного методу полягає в тому, що норма амортизації із метода прямолінійного списання застосовується до залишкової вартості активу. Нерідко використовується подвійна норма амортизації і тоді цей метод називається методом подвійного зменшення залишку.

$$2 \cdot \text{Норма амортизації} \cdot \text{Залишкова вартість} = \\ = \text{Сума нарахованої амортизації}$$

Ліквідаційна вартість в даний розрахунок не входить. Її величина необхідна лише для розрахунку зносу за останній рік (табл. 6.6, рис. 6.4).

Таблиця 6.6

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ МЕТОДОМ ЗМЕНШЕННЯ ЗАЛИШКУ**

Рік	Норма амортизації	Залишкова вартість об'єкта	Нарахована сума амортизації	Накопичена амортизація
1	40 %	20 000	8000	8000
2	40 %	12 000	4800	12 800
3	40 %	7200	2880	15 680
4	40 %	4320	1728	17 408
5		2592	592	18 000

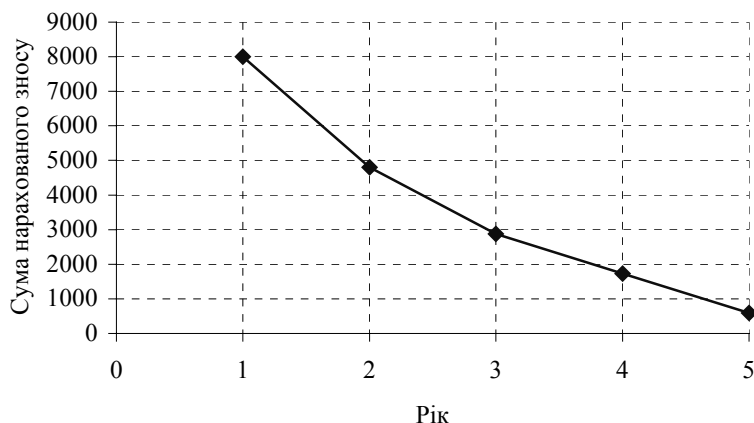


Рис. 6.4. Нарахування амортизації методом зменшення залишку

МСБО чітко не визначають дати початку й припинення нарахування амортизації основних засобів. Зазвичай амортизація нараховується з дати введення об'єкта в експлуатацію, а за об'єктами, що знецінюються під впливом самого фактору часу, — з дати їх придбання. При вибутті об'єкта нарахування амортизації припиняється з дати його вибуття.

Амортизація нараховується по всіх довгострокових активах, крім землі. Сума витрат на амортизацію відображається у Звіті про прибутки та збитки, збільшує загальні витрати підприємства і суттєво впливає на величину його прибутку.

В той же час, аналізуючи витрати, необхідно пам'ятати, що витрати на амортизацію, на відміну від інших витрат, не відображають ефективності діяльності підприємства, а знаходяться під впливом умовностей — обраних методів і наслідків їх застосування. Тому для кожного класу основних засобів у Примітках до фінансової звітності необхідно розкривати: застосовані методи амортизації, строки корисної експлуатації, валову балансову вартість та суму накопиченої амортизації на початок і на кінець періоду.

#### **6.4. ОБЛІК МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА РЕМОНТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ**

Після придбання, встановлення і початку використання основних засобів виникає низка пов'язаних з ними витрат. Витрати на утримання основних засобів (підтримання їх у робочому стані, ремонт, модернізація і т. ін.) можуть або капіталізуватися, тобто збільшувати вартість основних засобів, або списуватися на витрати поточного періоду.

Принципи капіталізації чи віднесення до поточних витрат, пов'язаних з основними засобами, перш за все залежать від того, коли були понесені ці витрати. Так, витрати, понесені з метою підготовки активу до використання за призначенням і здійснені до введення його в експлуатацію, капіталізуються і є складовою собівартості. Після введення в експлуатацію об'єкта вартість його зменшується протягом терміну використання. Відповідь на запитання — чи відносити до поточних витрат, чи капіталізувати затрати, пов'язані з утриманням основних засобів, залежить від того, яку очікувану вигоду принесуть ці затрати.

Згідно з МСБО 16, подальші видатки на основні засоби визнаються активом, якщо вони покращують стан і підвищують оцінений спочатку рівень його продуктивності. Прикладами таких покращень, внаслідок яких збільшаться майбутні економічні вигоди від використання активу, можуть бути:

1) модифікація об'єкта з метою збільшення терміну його корисної експлуатації, включаючи зростання виробничої потужності активу;



2) підвищення експлуатаційних властивостей запасних частин механізмів з метою суттєвого покращення якості виробленої продукції;

3) впровадження нових виробничих процесів, які сприяють значному скороченню первісно оцінених витрат на основну діяльність.

Перелічені критерії відповідають поняттю «модернізація». Отже, капіталізації підлягають витрати, пов'язані з покращенням, модернізацією, добудовою, дообладнанням основних засобів. Прикладами таких покращень можуть бути: встановлення більш потужного двигуна на кораблі чи автомобілі, укріплення фундаменту будівлі тощо.

Витрати ж на ремонт та обслуговування основних засобів спрямовані на відновлення або збереження майбутніх економічних вигод, які підприємство очікує від первісних оціночних нормативних показників активу. До таких витрат відносять витрати на поточний ремонт, технічний огляд, мастильні матеріали тощо. Вони вважаються необхідними, такими, що спрямовані на підтримання основних засобів у робочому стані. Витрати на ремонт визнаються як поточні витрати, тому що скоріше відновлюють, ніж покращують первісні оціночні нормативні показники активу.

МСБО 16 п. 27 відзначає, що головні компоненти деяких об'єктів основних засобів можуть потребувати регулярної заміни. Наприклад, піч треба облицьовувати після певної кількості годин використання; частини салону літака (такі, як сидіння чи кухня) потребують кількаразової заміни протягом строку корисної експлуатації літального апарата, а сам літак потребує капітального ремонту кожні три роки. Витрати на суттєвий технічний огляд або капітальний ремонт об'єкта основних засобів, який відбувається регулярно протягом строку корисної експлуатації активу і здійснюються для того, щоб дати можливість підприємству постійно використовувати цей актив, слід визнавати як витрати у тому періоді, в якому вони понесені. Проте, згідно з Тлумаченням ПКТ-23 «Основні засоби: витрати на суттєвий технічний огляд або капітальний ремонт», такі витрати можуть капіталізуватися, якщо: 1) вони можуть бути ідентифіковані як окремий компонент основних засобів, який вже амортизовано; 2) існує ймовірність, що підприємство отримає майбутні економічні вигоди, пов'язані з активом; 3) витрати на суттєвий технічний огляд або на капітальний ремонт можна достовірно оцінити.

## 6.5. ОБЛІК СПИСАННЯ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Основні засоби вибувають із експлуатації в результаті їх реалізації або внаслідок відсутності будь-якої економічної вигоди від їх подальшого використання.

При вибутті основних засобів з експлуатації припиняється нарахування їх амортизації. Основні засоби списуються за їх первісною вартістю, яка розкладається на суму накопиченої амортизації та залишкову вартість. При цьому на суму накопиченої амортизації дається запис:

*Дебет рахунка «Накопичена амортизація»*

*Кредит рахунка «Основні засоби»*

Залишок неамортизованої вартості (залишкова вартість об'єкта) списується записом:

*Дебет рахунка «Збитки від вибуття основних засобів»*

*Кредит рахунка «Основні засоби»*

При реалізації основних засобів виручка від їх продажу, як правило, відрізняється від їхньої залишкової вартості. Реалізація основних засобів за ціною, що перевищує залишкову вартість об'єкта, відображається наступним чином:

*Дебет рахунка «Грошові кошти» або «Рахунки до отримання»*

*Дебет рахунка «Накопичена амортизація»*

*Кредит рахунка «Прибуток від реалізації основних засобів»*

*Кредит рахунка «Основні засоби»*

Фінансовий результат від списання основних засобів розраховують як різницю між балансовою вартістю об'єкта та очікуваною чистою сумою надходження від його ліквідації або продажу. Витрати на демонтаж основних засобів розглядаються як зменшення надходжень і призводять до збільшення збитку.

Прибуток або збиток від вибуття основних засобів відображають у Звіті про прибутки та збитки у складі відповідно інших доходів або витрат звичайної діяльності. У випадку, коли причиною списання основних засобів була надзвичайна подія (пожежа, аварія), суму прибутку або збитку відображають як фінансовий результат від надзвичайних подій.

У разі, якщо об'єкт основних засобів вибуває з експлуатації та зберігається для продажу, його відображають за балансовою вартістю на дату вибуття з використання. При цьому, не рідше ніж на кінець кожного звітного року слід перевіряти такий об'єкт щодо можливого зменшення його корисності.

## 6.6. ОБЛІК ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ВИСНАЖЕННЯ

Природні ресурси (вугілля, нафта, газ, мінеральні копалини, ліс) називають виснажуваними активами, оскільки вони виснажуються в процесі використання.

У Балансі природні ресурси відображаються у розділі довгострокових активів окремими статтями: «Ділянки лісу», «Родовища вугілля та газу», «Кладовища корисних копалин» тощо.

Характерною рисою природних ресурсів є те, що при видобутку вони перетворюються на запаси продукції, призначеної для реалізації.

На момент купівлі чи виявлення природні ресурси відображають в обліку згідно з принципом собівартості, яка, крім вартості придбання, містить витрати, пов'язані з розробкою. Протягом експлуатації природного ресурсу його первісна вартість, згідно з принципом відповідності, має розподілятися між обліковими періодами, в яких використання цього природного ресурсу сприяло отриманню доходу. Загальноприйнятим вважається метод списання вартості природного ресурсу пропорційно обсягу виробництва продукції. Такий метод сприяє найбільш точному зіставленню доходів і витрат, пов'язаних з природними ресурсами.

В міру видобутку корисних копалин або вирубки лісу природні ресурси виснажуються. Термін «виснаження» використовується не тільки для опису використання природних ресурсів, а також для пропорційного розподілу вартості природного ресурсу на одиницю продукції, що була з нього отримана. Первісна вартість (за мінусом ліквідаційної, яка практично не встановлюється) розподіляється на частини, що визнаються поточними витратами у відповідних облікових періодах протягом всього строку експлуатації цього ресурсу. В обліку це відображається наступним чином:

*Дебет рахунка «Витрати на виснаження»*

*Кредит рахунка «Накопичене виснаження»*

При застосуванні методу списання вартості пропорційно обсягу виробництва продукції, сума витрат на виснаження визначається способом, подібним до виробничого методу нарахування амортизації. Для її підрахунку необхідно: 1) приблизно оцінити кількість одиниць обсягу природного ресурсу; 2) розрахувати вартість виснаження на одиницю продукції, що відповідає відношенню вартості природного ресурсу до кількості одиниць його обсягу.

Витрати на виснаження, що мають бути нараховані за поточний період, визначаються наступним чином:

$$\begin{array}{l} \text{Витрати} \\ \text{на виснаження} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Кількість одиниць} \\ \text{обсягу природного} \\ \text{ресурсу} \end{array} \cdot \begin{array}{l} \text{Вартість виснаження} \\ \text{на одиницю} \\ \text{продукції} \end{array}$$

Якщо природний ресурс видобувається в одному році, а продається у наступному, то в такому випадку витрати на виснаження будуть визнаватися тільки у тому році, в якому відбувається його продаж. Непродана частина природних ресурсів розглядається як запаси.

Затрати на розвідку та розробку нафтових і газових сховищ можуть обліковуватися двома способами:

1) **собівартості успішних робіт**. При цьому способі капіталізуються затрати тільки на успішні геологорозвідувальні роботи, в результаті яких було знайдено промислові корисні копалини. Витрати ж, пов'язані з неуспішними геологорозвідувальними роботами, списуються як витрати поточного періоду. Даний підхід є найбільш поширеним і використовується більшістю нафтогазових компаній;

2) **повної вартості** — всі витрати, включаючи витрати на пусті свердловини, обліковуються як актив, тобто капіталізуються, а виснаження по ньому нараховується протягом очікуваного терміну використання продуктивних ресурсів. Застосування цього методу виправдовується тим, що витрати на буріння пустих свердловин є частиною загальних витрат на систематичну розробку нафтових шпар і тому їх можна вважати частиною вартості продуктивних свердловин.

Остаточна позиція по цьому питанню не визначена ні Комітетом з МСБО ні Радою зі стандартів фінансового обліку США. Прийнятними вважаються обидва способи, а вибір одного з них залишається на розсуд компаній добувних галузей.

## **6.7. ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ЇХ АМОРТИЗАЦІЇ**

Відповідно до МСБО 38, **нематеріальний актив** — це немонетарний актив, який можна ідентифікувати без фізичної субстанції, що утримується для використання у виробництві чи постачанні товарів або послуг, а також для передачі в оренду іншим сторонам чи для адміністративних цілей.

Цінність нематеріальних активів обумовлена довгостроковими правами або перевагами, що надаються даними активами власнику. Прикладами нематеріальних активів є патенти, авторські права, торгові знаки і торгові марки, франшизи, ліцензії, гудвіл. Кожен вид нематеріальних активів повинен відображатися на окремому рахунку.

У МСБО 38 також попереджається, що внутрішньогенерований гудвіл, торгові марки, заголовки, назви видань, переліки клієнтів та інші подібні за суттю об'єкти не слід визнавати як активи.

Нематеріальні активи обліковуються за вартістю придбання (собівартістю). Деякі нематеріальні активи, такі як гудвіл або торгові знаки, можуть придбаватися за незначну суму або безоплатно. Хоча вони можуть мати велику цінність і бути необхідними для прибуткової діяльності, вони не повинні відображатися у Балансі, якщо тільки не були придбані в іншій стороні за ціною, встановленою на ринку.

Ведення обліку нематеріальних активів пов'язано з вирішенням тих самих питань, що й при обліку інших довгострокових активів:

- визначення їх первісної вартості;
- облік змін цієї вартості в нормальних умовах господарювання (амортизація);
- ведення обліку в ситуації, коли первісно визнана вартість активу суттєво змінюється.

Вирішення цих питань обтяжується характерними ознаками нематеріальних активів — відсутність у них фізичних якостей не завжди дозволяє їх ідентифікувати, встановити їх вартість та термін корисної експлуатації.

Нематеріальні активи мають, як правило, обмежений строк корисної експлуатації, однак досить рідко — ліквідаційну вартість. Наявність ліквідаційної вартості нематеріального активу означає, що підприємство має обґрунтований намір реалізувати цей актив наприкінці терміну його корисного використання. Обмеженість строку корисного використання нематеріальних активів обумовлюється тим, що права і привілеї, які підвищують дохід їхнього власника, закінчуються або втрачаються. Тому, згідно з принципом відповідності, вартість нематеріального активу необхідно розподіляти між обліковими періодами впродовж усього строку корисної експлуатації, тобто амортизувати його. МСБО 38 містить загальне припущення, що строк корисного використання нематеріальних активів, як правило, не перевищує 20 років.

Амортизація нематеріальних активів може нараховуватися будь-яким методом, який відображає дійсне зменшення їхньої економічної корисності. Однак найчастіше при нарахуванні амортизації нематеріальних активів застосовується рівномірний (прямолінійний) метод. Підприємство може використовувати інший спосіб, якщо вважає його доцільним. У будь-якому випадку метод та період амортизації мають бути розкриті у фінансовій звітності.

Нематеріальні активи, **по яких можливо встановити термін корисного використання**, такі як патенти і авторські права, мають бути списані через нарахування амортизації протягом терміну їх корисного використання.

Існує два варіанти відображення амортизації нематеріальних активів:

1) пряме списання з рахунка нематеріальних активів:

*Дебет рахунка «Витрати на амортизацію»*

*Кредит рахунка «Нематеріальний актив» — (вказується конкретний вид нематеріального активу)*

2) використання коригуючого рахунка «Накопичена амортизація»:

*Дебет рахунка «Витрати на амортизацію»*

*Кредит рахунка «Накопичена амортизація»*

У США, наприклад, перший варіант є найбільш поширеним.

Деякі нематеріальні активи, такі як торгові знаки, **не мають встановленого обмеження терміну корисного використання. Тому вони не амортизуються, а щорічно тестуються на знецінення.** Якщо внутрішні або зовнішні фактори вказують на те, що актив знецінився, тобто його відновлювальна вартість стала меншою за балансову, то різниця між балансовою і відновлювальною вартістю відноситься на витрати поточного періоду:

## **Особливості обліку основних видів нематеріальних активів**

### *Патенти (Patents)*

Патент — це ексклюзивне право власника, підтвержене законодавством, на виробництво певного товару або використання специфічного процесу чи технології. Патент дає власнику виключне право використовувати, виготовляти або продавати продукт чи процес, що є предметом патенту. Патенти видаються на певний проміжок часу (у США це 17 років).

Патент відображають в обліку за первісною вартістю (собівартістю), до складу якої, крім купівельної вартості, включають всі витрати, пов'язані з юридичним оформленням патенту, гонорари юристам, витрати на успішний захист патенту тощо. Придбання його відображається записом:

*Дебет рахунка «Патент»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

Вартість патенту, що захищає винахід чи удосконалення, розроблені власними зусиллями компанії, визначається виключно витратами на реєстрацію винаходу і його патентний захист. Витрати, понесені компанією у зв'язку з розробкою ідеї, продукта чи процесу, які потім патентуються, відносяться на витрати того періоду, коли вони виникли, тобто є поточними витратами і не капіталізуються.

Первісна вартість патенту амортизується або впродовж юридично закріпленого терміну його дії (відповідно до діючого у країні законодавства) або впродовж терміну його корисного використання, визначеного методом бухгалтерської оцінки, залежно від того, який із них є коротшим.

У комерційній практиці поширені випадки, коли власник патенту передає право користування ним іншій особі на певний обумовлений у відповідному контракті період в обмін на виплату періодичних платежів — роялті (royalties). Роялті відображаються в обліку як доходи періоду, в якому вони надходять.

Якщо патент втрачає свою корисність, а його вартість ще не амортизована повністю, його залишкова вартість списується на збиток:

*Дебет рахунка «Збиток від патенту»*

*Кредит рахунка «Патент»*

### **Авторські права (Copyright)**

Авторське право — ексклюзивне право, дане урядом власнику (автору) на публікацію та продаж літературних, музичних та інших художніх творів, а також комп'ютерних програм. Термін дії авторських прав визначається законодавством кожної країни. Наприклад, у США вони дійсні впродовж життя автора плюс п'ятдесят років. Вони не відновлюються, але можуть бути передані або продані фізичній чи юридичній особі.

Авторське право — вид нематеріального активу, який за своїм змістом та порядком обліку не відрізняється від патенту.

Період амортизації авторських прав, як правило, є набагато коротшим за юридичний строк їх дії. Вартість авторських прав списується за період, впродовж якого вони приносять прибуток.

### *Торгові марки і товарні знаки (Trade marks and trade (brand) names)*

Торгові марки (товарні знаки) — це зареєстровані символи або назви, які можуть бути використані тільки їх власником для ідентифікації товару чи послуг. Зареєстровані торгові марки і товарні знаки діють впродовж встановленого терміну (у США — 20 років) і мають необмежене право на відновлення. Вони захищаються законодавством від несанкціонованого використання іншими фірмами. Нерідко назви самих компаній (company names) відіграють роль торгової марки чи товарного знаку.

Ринкова вартість торгових марок і товарних знаків може бути значною і досягати десятків мільйонів доларів. Однак у бухгалтерському обліку в їхню первісну вартість включаються лише купівельна вартість та інші необхідні для придбання витрати, а у разі самостійної розробки — витрати, пов'язані із забезпеченням існування і захисту торгової марки чи товарного знаку: гонорари юристам, реєстраційні збори, витрати на оформлення, консультаційні послуги тощо. Ця сума, як правило, є незначною і не відображає реальної вартості даного активу. У США навіть у випадку, якщо витрати на придбання й оформлення торгових марок і товарних знаків дійсно є незначними, вони списуються на витрати поточного періоду, а не капіталізуються.

Торгові марки і товарні знаки амортизуються впродовж терміну їх корисного використання, якщо такий можливо встановити, або тестуються на знецінення.

### *Франшизи та ліцензії (Franchises, licenses)*

Перелічені нематеріальні активи є правами на ексклюзивне використання території, формули, технології або дизайну.

Франшиза — це привілей, який надається за певну плату власником — *франчайзором* іншій особі на основі контракту і дає останньому право продавати певні продукти або надавати послуги, використовувати торгові марки чи товарні знаки або здійснювати діяльність у визначеному географічному районі, користуючись ім'ям франчайзора. Франчайзор, розробивши оригінальну ідею або продукт, захищає їх патентом, авторським правом, тор-



говою маркою чи товарним знаком, а потім продає право на використання своєї ідеї або продукта, отримуючи за це, крім продажної вартості, щорічні платежі.

Ліцензія — це дозвіл, що видається державними органами на ведення деяких видів господарської діяльності за умови обов'язкового дотримання ліцензійних вимог. Ліцензіями також оформлюється надання іншій фізичній чи юридичній особі права використовувати захищені патентами винаходи, технологію тощо.

Франшизи та ліцензії можуть бути отримані на визначений термін, на невизначений строк або у постійне користування. Первісна вартість таких нематеріальних активів визначається величиною витрат на придбання таких прав.

Період амортизації франшиз і ліцензій з обмеженим строком дії дорівнює цьому строку, з необмеженим терміном та отриманих у постійне використання — встановлюється виходячи зі строку корисного використання, якщо такий можливо визначити (у протилежному випадку ці види нематеріальних активів тестуються на знецінення).

### *Гудвіл (Goodwill)*

Гудвіл — це переваги, які отримує покупець, придбаваючи вже існуючу і діючу компанію порівняно з організацією власної нової фірми. Ці переваги можуть бути пов'язані з довірою клієнтів, висококваліфікованим керівництвом, ефективним виробництвом, вигідним географічним розташуванням, налагодженою системою збуту, податковими пільгами тощо. Гудвіл — це репутація фірми, яка забезпечується якістю товарів та послуг, кваліфікацією робітників і службовців, рентабельністю та фінансовою стабільністю.

Гудвіл виникає при придбанні, а також при злитті і поглинанні компаній. Він є перевищенням вартості придбаної компанії над сумою ринкових вартостей чистих активів підприємства, виділених у самостійні одиниці.

Комітет з міжнародних стандартів фінансової звітності стверджує, що вигоди, пов'язані з придбанням гудвілу, з часом зникають. Компанії важко утримувати високий рівень показників і прибутку, якщо нові фактори гудвілу не замінять старі.

У деяких національних системах обліку гудвіл вважається активом, що амортизується: у Греції і Бельгії — не більше п'ять років, в Італії та Іспанії — 5—10 років, у Великій Британії — відразу списується в резерв або амортизується протягом економічно

обґрунтованого терміну життя активу. Однак у Міжнародних стандартах фінансової звітності гудвіл визнається нематеріальним активом з необмеженим терміном використання, тому на кожен звітний рік він тестується на знецінення. При цьому він може бути повністю списаний впродовж першого року після придбання компанії, а може перенестися на витрати впродовж декількох (чи багатьох) звітних періодів.

### *ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ*



#### *Питання для контролю знань*

1. Що включається до складу довгострокових активів?
2. За якими ознаками класифікуються довгострокові активи?
3. Якими Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку регламентується облік довгострокових активів?
4. Який порядок визнання та оцінки основних засобів?
5. За якими методами нараховується амортизація основних засобів?
6. Як ведеться облік надходження і вибуття основних засобів?
7. Який порядок переоцінки довгострокових активів?
8. Який порядок визнання та оцінки нематеріальних активів?
9. За якими методами нараховується амортизація нематеріальних активів?
10. Як ведеться облік нематеріальних активів?



#### *Теми рефератів*

1. Оцінка довгострокових активів та облік їх придбання.
2. Методи нарахування амортизації основних засобів та їх вплив на фінансові результати діяльності фірми.
3. Зменшення корисності довгострокових активів та порядок відображення його в обліку.
4. Облік нематеріальних активів.
5. Порівняльна характеристика обліку довгострокових активів за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

#### *Господарські ситуації*

1. Підрахуйте річні суми амортизації об'єкта основних засобів, якщо його первісна вартість — \$200 000, ліквідаційна вартість

дорівнює нулю, а термін корисного використання — 3 роки. Вирішуючи завдання, використовуйте чотири методи нарахування амортизації. Результати порівняйте.

2. Первісна вартість вантажівки — \$30 000, її ліквідаційна вартість в кінці п'ятирічного терміну експлуатації — \$3000. Визначте річну норму амортизації, її річну суму, накопичений знос та залишкову вартість вантажівки на кінець кожного року експлуатації, якщо відомо, що пробіг автомобіля становив:

— за перший рік	60 000 км
— за другий	90 000 км
— за третій	30 000 км
— за четвертий	60 000 км
— за п'ятий	30 000 км

Розрахунки виконайте, використовуючи чотири методи нарахування амортизації. Результати порівняйте.



### **Тести поточного контролю знань**

1. Компанія витратила \$10 мільйонів на придбання офісу. Впродовж якого періоду витрати підлягають списанню?

- а) за період, протягом якого було витрачено \$10 мільйонів;
- б) протягом першого року експлуатації будівлі;
- в) впродовж терміну корисного використання будівлі;
- г) після того, як будуть отримані доходи у розмірі \$10 мільйонів.

2. Амортизація може бути представлена як процес:

- а) оцінки активу за справедливою вартістю;
- б) збільшення вартості активу протягом терміну його корисної служби на основі раціонального і систематичного підходу;
- в) списання вартості активу на витрати впродовж строку його корисної служби на основі раціонального і систематичного підходу;
- г) списання вартості активу протягом кожного звітного періоду.

3. З позицій бухгалтерського обліку придбання виробничих потужностей може розглядатися як довгострокове (довгострокова):

- а) нарахування витрат;
- б) нарахування доходів;
- в) нарахування доходів, отриманих у рахунок майбутніх періодів;
- г) передоплата за послуги.

4. Сальдо по рахунку «Накопичена амортизація» означає:

- а) грошові кошти, призначені для заміни основних засобів;
- б) суму, що підлягає вирахуванню із вартості основних засобів з метою отримання справедливої вартості;
- в) суму, віднесену на витрати за поточний період;
- г) суму, віднесену на витрати з дати придбання об'єкта основних засобів.

5. Залишкова вартість активу дорівнює:

- а) ринковій ціні за вирахуванням первісної вартості;
- б) ціні, на яку орієнтується ринок;
- в) відновлювальній вартості активу;
- г) собівартості активу за вирахуванням накопиченої амортизації.

## РОЗДІЛ 7



### ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ВКЛАДЕНЬ ТА КОНСОЛІДОВАНА ЗВІТНІСТЬ

- 7.1. Види інвестицій і порядок їх оцінки.*
- 7.2. Облік інвестицій в облігації і порядок амортизації премії та дисконту по придбаних облігаціях.*
- 7.3. Облік інвестицій в акції та порядок їх переоцінки.*
- 7.4. Облік інвестицій в асоційовані компанії.*
- 7.5. Призначення, склад та порядок подання консолідованої фінансової звітності.*
- 7.6. Принципи та процедури консолідації фінансових звітів.*

Метою опрацювання даного розділу є отримання глибоких теоретичних знань з питань економічної сутності, оцінки, обліку фінансових інвестицій, змісту та принципів і процедур консолідації фінансових звітів; вивчення нормативного забезпечення обліку інвестицій та подання консолідованих фінансових звітів на міжнародному рівні, а також набуття практичних навичок з організації обліку інвестицій у цінні папери та складання консолідованої фінансової звітності і використання її інформації в управлінні.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- розкрити економічну сутність фінансових інвестицій, їх класифікацію та порядок оцінки;
- виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку стосовно обліку інвестицій у цінні папери і консолідованої фінансової звітності у порівнянні з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності;
- організувати облік інвестицій в облігації, акції із застосуванням передового світового досвіду;
- визначити особливості об'єднання бізнесу за методами придбання і об'єднання інтересів;
- порівняти зміст і структуру консолідованої фінансової звітності різних країн;
- розкрити принципи і процедури консолідації фінансової звітності зарубіжних країн;
- скласти консолідовану фінансову звітність та здійснити взаємозв'язок її показників;
- використовувати облікову інформацію для прийняття управлінських рішень в області інвестиційної політики.

## 7.1. Види інвестицій і порядок їх оцінки

Важливим атрибутом ринкової економіки в розвинутих зарубіжних країнах є економічна інтеграція, яка сприяє поглибленню процесу концентрації та централізації капіталу в рамках міжнародного економічного простору, розповсюдженню корпоративної форми бізнесу. Сучасному рівню інтеграційних процесів властива інтернаціоналізація економіки, стратегічним призначенням якої є сприяння підвищенню ефективності та конкурентоспроможності, а також привабливості для інвесторів.

У процесі функціонування зарубіжні компанії, фірми здійснюють фінансові інвестиції. **Фінансові інвестиції** — це вкладання коштів однієї компанії в цінні папери та капітал інших компаній з метою забезпечення приросту капіталу, отримання додаткових доходів, зміцнення партнерських взаємовідносин.

Питання класифікації, визнання, оцінки інвестицій та розкриття інформації про них у фінансовій звітності до 01.01.2001 р. регламентувалися МСБО 25 «Облік інвестицій», а з 01.01.2001 р. — МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» і МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість». Згідно з цими нормативними документами інвестиції визначаються як актив, що утримується підприємством для приросту капіталу шляхом отримання доходу (наприклад, відсотків, роялті, дивідендів та ренти), для збільшення вартості капіталу чи інших економічних вигод для підприємства-інвестора.

Залежно від терміну розміщення інвестиції поділяються на **короткострокові (поточні) і довгострокові**.

До **короткострокових (поточних)** відносяться інвестиції, які легко реалізуються за своїм характером та призначаються для утримання протягом не більше одного року. Іншими словами, короткострокові інвестиції є вигідним розміщенням тимчасово вільних грошових коштів терміном менше одного року. Прикладом таких вкладень є інвестиції у легко реалізовані (ринкові) цінні папери, а саме:

— короткострокові свідоцтва (деPOSITNІ сертификати, угоди про купівлю короткострокових цінних паперів, акцептовані банком векселі та інші цінні папери, термін погашення яких менше року);

— ринкові боргові зобов'язання (облігації держави, корпорацій, термін погашення яких менше року);

— ринкові цінні папери, що дають право власності (привілейовані та звичайні акції компанії і деякі інші цінні папери, що

дають право власності та призначаються для утримання протягом не більше одного року).

Більша частина інвестицій має форму фінансових прав, але деякі вкладення є матеріальними активами, наприклад, інвестиції у золото, діаманти або інші товари, які легко реалізуються.

Короткострокові інвестиції відображаються в активі балансу у розділі «Поточні активи» за їхньою собівартістю, яка включає:

- справедливую вартість поточних інвестицій, вкладених в обмін на відповідний фінансовий інструмент;

- додаткові витрати, які безпосередньо пов'язані з розміщенням поточних інвестицій (комісійні винагороди, гонорари, податки, банківські збори та інші платежі).

Крім того, у звітності підлягає розкриттю:

- інформація про справедливую та ринкову вартість інвестицій у цінні папери;

- інформація про фінансові ризики та політику управління ними;

- інформація про доходи і витрати, що виникають в результаті операцій з цінними паперами;

- облікова політика щодо визначення і оцінки фінансових інвестицій.

На відміну від короткострокових, *довгострокові інвестиції* є вкладенням коштів у діяльність юридично самостійних компаній, фірм на термін, що перевищує один рік, з метою впливу на них або отримання додаткового прибутку. До таких інвестицій належать:

- інвестиції у ринкові цінні папери, що дають право власності (привілейовані та звичайні акції);

- інвестиції у ринкові боргові зобов'язання інших компаній (облігації, довгострокові векселі);

- інвестиції у спеціальні фонди (пенсійний фонд, фонд для погашення облігацій та ін.);

- інвестиції у матеріальні необоротні активи, які призначені для перепродажу.

Довгострокові інвестиції відображаються в активі балансу у розділі «Непоточні активи» і оцінюються залежно від дольової участі інвестора в капіталі об'єкта інвестування (рис. 7.1).

Крім того, в примітках до фінансових звітів необхідно обов'язково розкривати інформацію про:

- обсяги нових довгострокових вкладень в інвестиційну діяльність;

- підприємства, які знаходяться під контролем або суттєвим впливом інвестора;

- об'єднання підприємств;
- спільні підприємства (з визначенням частки у капіталі, фінансових результатів діяльності за фінансовий рік).

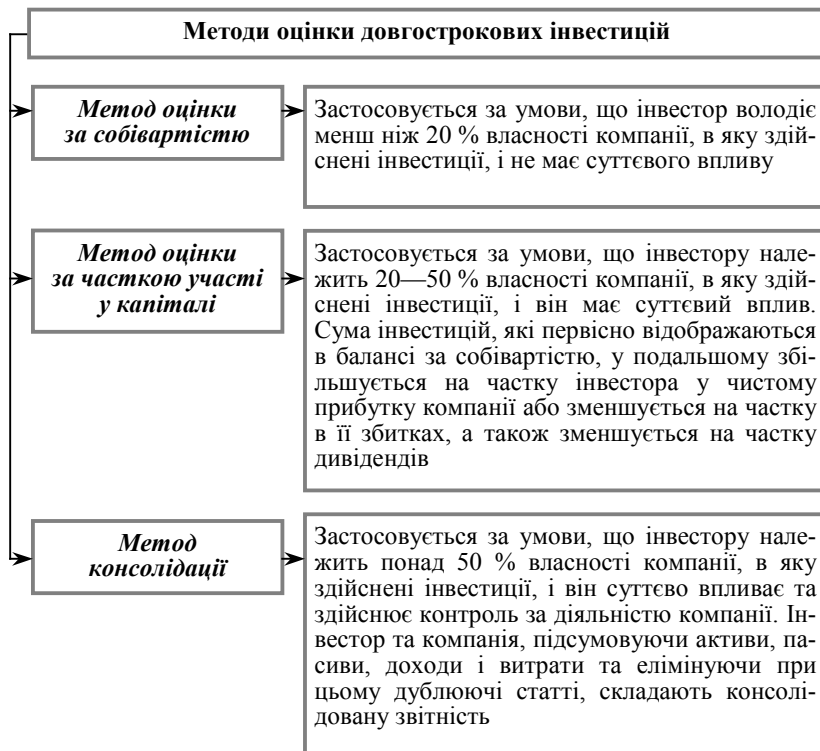


Рис. 7.1. Методи оцінки довгострокових інвестицій

При переводі інвестицій з однієї категорії в іншу (з короткострокових в довгострокові, чи навпаки) вони оцінюються за нижчою з двох оцінок: за собівартістю або ринковою вартістю.

## 7.2. ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ В ОБЛІГАЦІЇ І ПОРЯДОК АМОРТИЗАЦІЇ ПРЕМІЇ ТА ДИСКОНТУ ПО ПРИДБАНИХ ОБЛІГАЦІЯХ

Інвестиції в облігації є одним із видів вкладень у ринкові боргові зобов'язання інших компаній. Компанія-інвестор здійснює облік інвестицій в облігації на реальному (балансовому), ак-



тивному рахунку «Інвестиції в облігації». Придбання облігацій інвестором відображається в бухгалтерському обліку записом:

*Дебет рахунку «Інвестиції в облігації»*

*Кредит рахунку «Грошові кошти»*

Якщо облігації придбані між датами виплати відсотків по них, то компанія-інвестор, окрім вартості облігації, сплачує також суму відсотків, нарахованих з моменту їх останньої виплати.

**Приклад 1.** 1 червня 20XX р. придбано 60 штук 10 %-них облігацій корпорації «Оріон» за номінальною вартістю \$500 кожна, які були випущені 31 грудня 20XX р. терміном на 10 років. Облігації придбано за ціною \$420 з виплатою комісійних брокерам в сумі \$200 та зі сплатою нарахованих відсотків за п'ять місяців (січень—травень) в сумі \$1250  $\left( \frac{30\,000 \cdot 10\% \cdot 5}{100\% \cdot 12} \right)$ .

У бухгалтерському обліку операція буде відображена записами:

1 червня 20XX р. — придбання облігацій:

*Дебет рахунку «Інвестиції в облігації» — 25 400*

*Дебет рахунку «Відсотки по облігаціях, що підлягають отриманню» — 1250*

*Кредит рахунку «Грошові кошти» — 26 650*

31 липня 20XX р. — отримання відсотків по облігаціях:

*Дебет рахунку «Грошові кошти» — 1750*

*Кредит рахунку «Відсотки по облігаціях, що підлягають отриманню» — 1250*

*Кредит рахунку «Дохід по облігаціях» — 500*

Якщо компанія-інвестор реалізує придбані облігації до настання строку їх погашення, то в момент реалізації в обліку відображається не тільки списання реалізованих за ринковими цінами облігацій, а й прибутки або збитки від реалізації.

**Приклад 2.** Раніше придбані облігації корпорації «Оріон» були реалізовані 1 листопада 20XX р. за ринковою ціною \$400 кожна з виплатою комісійних брокерові в сумі \$300. Нараховані відсотки на дату реалізації облігацій складають \$500  $\left( \frac{30\,000 \cdot 10\% \cdot 2}{100\% \cdot 12} \right)$ . У результаті продажу облігацій компанія-

інвестор отримала збитки в сумі \$1700 (24 000 – 300 – 25 400).

У бухгалтерському обліку операція буде відображено записами:

31 жовтня 20XX р. — отримання відсотків по облігаціях:

*Дебет рахунку «Грошові кошти» — 500*

*Кредит рахунку «Дохід по облігаціях» — 500*

1 листопада 20XX р. — реалізація облігацій:

*Дебет рахунка «Грошові кошти» — 23 700*

*Дебет рахунка «Збитки від реалізації облігацій» — 1700*

*Кредит рахунка «Інвестиції в облігації» — 25 400*

У процесі придбання облігацій, зазвичай, їх номінальна вартість не співпадає з ринковою. Якщо ринкова вартість облігації нижча за її номінальну вартість, то різниця в сумі, отримана в результаті придбання такої облігації, називається дисконтом. Наприклад, облігація номіналом \$1000 придбана за \$950; сума дисконту становить \$50 (1000 – 950).

Сума перевищення ринкової вартості облігації над її номінальною вартістю називається премією. Наприклад, облігація номіналом \$1000 придбана за \$1050; сума премії складає \$50 (1050 – 1000).

За умови утримання компанією-інвестором довгострокових інвестицій в облігації різниця між вартістю придбаних облігацій і їх номінальною вартістю має бути амортизована.

Амортизація премії чи дисконту по придбаних облігаціях нараховується протягом періоду, який триває з моменту придбання облігації до її погашення і здійснюється шляхом коригування (зменшення або збільшення) суми отриманого доходу у вигляді відсотків по облігаціях.

У наведеному прикладі облігації корпорації «Оріон» були придбані з дисконтом у сумі \$4600 (30 000 – 25 400). З огляду на це, 31 липня 20XX р. в момент отримання доходу по облігаціях, на рахунках бухгалтерського обліку має бути відображено також нарахування амортизації дисконту в розмірі  $\frac{1}{20}$  суми дисконту, що амортизується, тобто \$230 ( $\frac{4600}{20}$ ). На цю суму в обліку складається бухгалтерське проведення:

*Дебет рахунка «Інвестиції в облігації» — 230*

*Кредит рахунка «Дохід по облігаціях» — 230*

На суму нарахованої амортизації премії складається бухгалтерське проведення:

*Дебет рахунка «Дохід по облігаціях»*

*Кредит рахунка «Інвестиції в облігації»*

**Приклад 3.** 2 січня 20XX р. придбано 50 штук 10 %-них облігацій номінальною вартістю \$1000 кожна, які були випущені терміном на 10 років. Облігації придбано за ціною \$1025 кожна з виплатою комісійних брокерам в сумі \$750. Сума премії по придбаних облігаціях складає \$2000 (52 000 – 50 000). 31 липня

20XX р. отримано відсотки по облігаціях в сумі \$2500  
( $\frac{50000 \cdot 10\% \cdot 6}{100\% \cdot 12}$ ).

У бухгалтерському обліку операція буде відображена записами: 2 січня 20XX р. — придбання облігацій:

*Дебет рахунка «Інвестиції в облігації»» — 52 000*

*Кредит рахунка «Грошові кошти» — 52 000*

31 липня 20XX р. — отримання відсотків по облігаціях:

*Дебет рахунка «Грошові кошти» — 2500*

*Кредит рахунка «Дохід по облігаціях» — 2500*

30 червня 20XX р. — нарахування амортизації премії у розмірі

1/20 суми премії, що амортизується ( $\frac{2000}{20} = \$100$ ).

*Дебет рахунка «Дохід по облігаціях» — 100*

*Кредит рахунка «Інвестиції в облігації» — 100*

### **7.3. ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ В АКЦІЇ ТА ПОРЯДОК ЇХ ПЕРЕОЦІНКИ**

Окремі зарубіжні компанії, фірми з метою збереження та примноження тимчасово вільних грошових коштів, зміцнення партнерських взаємовідносин, поширення впливу на діяльність інших компаній здійснюють інвестиції в ринкові цінні папери, що дають право власності, шляхом придбання пакетів акцій. Компанія-інвестор здійснює облік інвестицій в акції на реальному, балансовому, активному рахунку «Інвестиції в акції»». Придбання акцій інших компаній відображається в обліку бухгалтерським записом:

*Дебет рахунка «Інвестиції в акції»»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

На суму отриманих по акціях дивідендів складається бухгалтерське проведення:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»*

*Кредит рахунка «Дохід (дивіденди) по акціях»*

Якщо компанія-інвестор у вигляді дивідендів отримує додаткову частку акцій, то їх вартість не є доходом. У цьому випадку відбувається тільки зниження собівартості акції за рахунок збільшення кількості акцій.

**Приклад 4.** Компанія «Алекс» придбала 50 акцій за ціною \$60 кожна. По закінченню фінансового року інвестор отримав у

рахунок дивідендів 10 додаткових акцій. За результатами даної операції собівартість акції знизилася до \$50 ( $\frac{3000}{60}$ ). При цьому в обліку здійснюється запис: отримано 10 додаткових звичайних акцій у вигляді дивідендів. Надалі собівартість 60 акцій складає \$3000, тобто \$50 за акцію.

Реалізація акцій відображається на рахунках бухгалтерського обліку записом:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»*

*Кредит рахунка «Інвестиції в акції»*

У процесі утримання інвестицій в ринкові цінні папери, що надають право власності, справедлива вартість акцій може змінюватися. Зміна справедливої вартості призводить до виникнення прибутку або збитків.

Згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», визнаний прибуток або збиток, які виникають під впливом зміни справедливої вартості цінних паперів, що надають право власності, необхідно відображати у звітності таким чином:

— прибуток або збиток від зміни справедливої вартості акцій, утримуваних для операцій, слід включати до чистого прибутку або збитку за той період, в якому вони виникають;

— прибуток або збиток від зміни справедливої вартості акцій, наявних для продажу, слід або включати до чистого прибутку чи збитку за період, в якому вони виникають, або визнавати безпосередньо у складі капіталу в звіті про зміни в капіталі, доки акції не продано або не буде визнано, що корисність фінансового активу зменшилась, коли кумулятивний прибуток або збиток, визнаний раніше в капіталі, слід включати до чистого прибутку або збитку за період.

Компанія передбачає порядок визнання прибутку або збитку від фінансового активу, наявного для продажу, в обліковій політиці.

**Приклад 5.** Портфель інвестицій компанії «Рілко» у ринкові цінні папери, що надають право власності, має наступний вигляд (табл. 7.1).

Інвестиційною політикою компанії «Рілко» передбачено, що звичайні акції придбано з метою продажу, а привілейовані — з метою довгострокового інвестування, тому їх слід вважати доступними для продажу, на відміну від звичайних акцій, які призначені для продажу.

Таблиця 7.1

**ДАНИ ПРО ІНВЕСТИЦІЇ КОМПАНІЇ «РІЛКО»  
У РИНКОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ СТАНОМ НА 31.12.20XX Р.**

Опис ринкових цінних паперів, що надають право власності	Вартість придбання, дол. США	Справедлива вартість на кінець року, дол. США
1500 звичайних акцій компанії «Норд»	105 000	102 300
3000 звичайних акцій компанії «Стерн»	186 700	194 200
2000 привілейованих акцій компанії «Омега»	169 000	157 800
1500 звичайних акцій компанії «Фа- бія»	103 900	124 700
Усього	564 600	579 000

На рахунках бухгалтерського обліку компанії «Рілко» операції з інвестування коштів у ринкові цінні папери, що надають право власності, будуть відображені записами:

1. Інвестування коштів у ринкові цінні папери, що надають право власності, з метою продажу, дол.

*Дебет рахунка «Інвестиції в акції, призначені для продажу» — 395 600*

*Кредит рахунка «Грошові кошти» — 395 600*

2. Вкладення коштів у ринкові цінні папери, що надають право власності, з метою довгострокового інвестування, дол.

*Дебет рахунка «Інвестиції в акції, доступні для продажу» — 169 000*

*Кредит рахунка «Грошові кошти» — 169 000*

3. Коригування вартості портфельних інвестицій з урахуванням зміни вартості акцій станом на 31.12.20XX р., дол.

— по акціях, призначених для продажу

*Дебет рахунка «Інвестиції в акції, призначені для продажу» — 25 600*

*Кредит рахунка «Нереалізований прибуток від утримання акцій» — 25 600*

— по акціях, доступних для продажу

*Дебет рахунка «Нереалізований збиток від утримання акцій, доступних для продажу»(рахунок «Капітал») — 11 200*

*Кредит рахунка «Інвестиції в акції, доступні для продажу» — 11 200.*

Інформація з коригування вартості портфельних інвестицій у даному прикладі свідчить, що зміна вартості акцій, призначених для продажу, визначається як прибуток, а зміна вартості інвестицій в акції, доступні для продажу, у вигляді збитку відображається безпосередньо у складі капіталу в Звіті про зміни в капіталі.

#### 7.4. ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ В АСОЦІЙОВАНІ КОМПАНІЇ

Порядок обліку інвестицій в асоційовані компанії та розкриття інформації про них у фінансовій звітності регламентується МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії». Згідно з цим стандартом асоційованою компанією вважається підприємство, в якому інвестор має суттєвий вплив і яке не є ні дочірнім, ні спільним підприємством інвестора. Під суттєвим впливом розуміють можливість брати участь у прийнятті рішень з фінансової та операційної політики об'єкта інвестування, але при цьому інвестор не має права контролювати цю політику.

Вважається, що інвестор має суттєвий вплив, якщо він володіє прямо або непрямо (через дочірні підприємства) не менше ніж 20 % акцій об'єкта інвестування, що мають право голосу. Ця умова зберігається, доки не буде чітко доведено протилежне.

Як правило, свідченням суттєвого впливу інвестора є:

- а) представництво в раді директорів або еквівалентному органі управління об'єкта інвестування;
- б) участь у політиці прийняття рішень об'єктом інвестування;
- в) важливі операції між інвестором та об'єктом інвестування;
- г) взаємообмін управлінським персоналом або забезпечення необхідної технічної інформації.

Основним методом обліку інвестицій в асоційовані компанії є метод участі у капіталі. Згідно з цим методом інвестиція в асоційовану компанію первісно відображається за собівартістю. У подальшому вартість інвестиції коригується (збільшується або зменшується) на частку інвестора в прибутках (збитках) та інших змінах у капіталі асоційованої компанії.

Компанія-інвестор здійснює облік інвестицій в асоційовані компанії на реальному, балансовому, активному рахунку «Інвестиції в асоційовані компанії». Вкладення інвестицій в асоційовані компанії відображається в обліку бухгалтерським записом:

*Дебет рахунка «Інвестиції в асоційовані компанії»»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

Вартість інвестицій в асоційовані компанії збільшується на частку інвестора в сумі чистого прибутку асоційованої компанії, яка становить дохід інвестора від участі в капіталі. На суму доходу від участі в капіталі асоційованої компанії в обліку складається бухгалтерське проведення:

*Дебет рахунка «Інвестиції в асоційовані компанії»*

*Кредит рахунка «Дохід від участі в капіталі асоційованих компаній»*

За умови збиткової діяльності об'єкта інвестування вартість інвестицій в асоційовані компанії зменшується на частку інвестора в сумі чистого збитку, що відображений у Звіті про прибутки і збитки асоційованої компанії. При цьому складається бухгалтерський запис:

*Дебет рахунка «Втрати від участі в капіталі асоційованої компанії»*

*Кредит рахунка «Інвестиції в асоційовані компанії».*

Згідно з МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії», компанії-інвестори отримують від асоційованих компаній дивіденди, суми яких відносяться на зменшення балансової вартості інвестицій. При цьому в обліку відображаються бухгалтерські записи:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»*

*Кредит рахунка «Інвестиції в асоційовані компанії»* або а) на суму оголошених дивідендів, що підлягають отриманню:

*Дебет рахунка «Дебіторська заборгованість за нарахованими дивідендами»*

*Кредит рахунка «Інвестиції в асоційовані компанії»*

б) на суму отриманих дивідендів:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»*

*Кредит рахунка «Дебіторська заборгованість за нарахованими дивідендами»*

У випадку отримання свідчення про можливість зменшення корисності інвестиції в асоційовану компанію інвестор повинен визначити та відобразити в обліку збиток від зменшення корисності.

Згідно з МСБО 36 «Зменшення корисності активів», сума збитку від зменшення корисності інвестиції свідчить про перевищення балансової вартості інвестиції над сумою її очікуваного відшкодування, якою вважається більша з двох оцінок: чиста ціна продажу інвестиції та вартість її використання.

На рахунках бухгалтерського обліку сума від зменшення корисності інвестицій відображається записом:

*Дебет рахунка «Збиток від зменшення корисності інвестицій»*

*Кредит рахунка «Інвестиції в асоційовані компанії».*

## 7.5. ПРИЗНАЧЕННЯ, СКЛАД ТА ПОРЯДОК ПОДАННЯ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

У міжнародній обліковій практиці необхідність консолідації фінансової звітності обумовлена процесами концентрації і централізації капіталу, появою дочірніх підприємств, філіалів у рамках концернів та груп компаній, створенням підприємств із залученням іноземного капіталу та іншими інтеграційними процесами в економічній сфері.

Вперше консолідовану фінансову звітність почали складати підприємства США наприкінці XIX ст. Першою компанією, яка оприлюднила консолідовану звітність, стала United States Steel Company, зареєстрована в Нью-Джерсі у 1901 році. Більш швидке впровадження консолідації фінансової звітності в США у порівнянні з іншими країнами пояснюється поглибленням процесів концентрації і централізації капіталу, появою холдингових компаній, концернів, відсутністю правових та інших бар'єрів для застосування нової облікової методології.

В Європі консолідована фінансова звітність стала складатися значно пізніше. Так, у законодавстві Великобританії перша згадка про консолідовану звітність датується 1947 році, Німеччини — 1965 році, Франції — 1986 році. Проте уже у 20-х роках XX ст. перші публікації з цього питання з'явилися у Великобританії, а Лондонська фондова біржа стала вимагати подання консолідованої фінансової звітності у 1939 р. У 1967 р. лише 22 французькі компанії оприлюднили консолідований баланс і тільки у 1986 р. вимоги до оприлюднення консолідованої фінансової звітності у Франції стали обов'язковими. У Данії, Нідерландах консолідація фінансової звітності набула поширення у 30-х роках XX ст. У Німеччині вона стала обов'язковою лише з 1990 р. У незначній мірі практика складання консолідованої фінансової звітності поширена в таких європейських країнах, як Греція, Іспанія, Італія.

Теорія і практика складання консолідованої фінансової звітності у різних країнах має суттєві відмінності, основними параметрами яких є:

- неоднаковий ступінь розповсюдження консолідованої фінансової звітності;
- різні підходи до тлумачення категорії групи з точки зору консолідації;
- неоднакові обсяги інформації, що оприлюднюється компаніями;
- різні методи консолідації.



Комітет міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та Комісія Європейського Союзу намагаються подолати існуючі відмінності, але усунути їх повністю навряд чи пощастить. Цими міжнародними організаціями оприлюднені нормативні документи стосовно проблем консолідації фінансової звітності, серед яких найбільш важливими є Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку: 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти»; 14 «Звітність за сегментами»; 21 «Вплив змін валютних курсів»; 28 «Інвестиції в асоційовані компанії»; 31 «Частки у спільних підприємствах»; 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»; 40 «Інвестиційна нерухомість»; Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу»; Четверта Директива ЄС про річну фінансову звітність акціонерних компаній з обмеженою відповідальністю, прийнята 25 липня 1978 р.; Сьома Директива ЄС про консолідовану звітність, прийнята 13 червня 1983 р.

Широко висвітлені питання складання консолідованої фінансової звітності в законодавчих актах та облікових стандартах Великобританії: в Законі про компанії 1985 р.; Положеннях по стандартній обліковій практиці: 1 «Облік в асоційованих компаніях»; 14 «Звітність групи»; 22 «Облік гудвілу»; 23 «Облік придбання і об'єднання» та ін.

У Німеччині питання консолідації фінансової звітності викладені в Торговельному кодексі, виданому у 1990 р., та інших законодавчих актах. Слід зазначити, що нормативна база, присвячена проблемі консолідованої фінансової звітності, переглядається, уточнюється відповідно до вимог часу, накопиченої інформації, розвитку науки і техніки.

У процесі консолідації фінансової звітності першочерговим завданням є вибір оптимального варіанту об'єднання підприємства, тобто створення корпоративної групи за допомогою спеціальних методів, що забезпечують здійснення контролю діяльності одного підприємства іншим.

Згідно з МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», групою вважається об'єднання підприємств, до складу якого включаються материнська компанія та всі її дочірні підприємства. Група розглядається як окрема економічна одиниця і не є юридичною особою.

Дочірнім підприємством є компанія, яка перебуває під контролем іншої (материнської) компанії. При використанні методу обліку інвестицій на консолідованій основі за умови, що компанії-інвестору належить понад 50 % акцій іншої компанії, в яку здійснюються інвестиції, дочірнє підприємство є об'єктом інвес-

тиці. Материнська компанія — це компанія, яка має одне або декілька дочірніх підприємств та здійснює контроль за їх діяльністю. Вона розглядається як компанія-інвестор.

МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» визначає контроль як повноваження керувати фінансовою та операційною політикою підприємства з метою отримання вигод від його діяльності.

Критерієм безумовного контролю дочірнього підприємства є володіння материнською компанією понад половиною його голосів. Проте слід зазначити, що контроль може здійснюватися і в тому випадку, коли материнська компанія володіє не більше 50 % голосів підприємства, за наявності:

- угоди з іншими інвесторами, що передбачає за материнською компанією право ухвального голосу при прийнятті тактичних та стратегічних рішень стосовно діяльності підприємства;
- права визначати структурний та персональний склад ради директорів (виконавчого органу) підприємства;
- угоди з іншими інвесторами, що передбачає право визначати фінансову та операційну політику підприємства.

В юридичному аспекті материнська компанія та її дочірні підприємства є окремими юридичними особами і складають окремі фінансові звіти.

Зважаючи на те, що користувачів фінансової звітності материнської компанії цікавить фінансовий стан та результати діяльності дочірніх підприємств, які перебувають під її контролем, то в багатьох країнах світу поряд з фінансовими звітами окремих компаній складається звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових потоків групи. Така звітність називається консолідованою фінансовою звітністю. Вона надає фінансову інформацію про групу як про єдине підприємство, незалежно від юридичних обмежень окремих юридичних осіб. Схематично взаємозв'язок материнської компанії та дочірніх підприємств у процесі консолідації можна подати у такому вигляді (рис. 7.2).

Створення групи як економічної одиниці регламентується МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу». Цей стандарт визначає групу як об'єднання окремих підприємств в одну господарську одиницю в результаті приєднання одного підприємства до іншого або отримання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого. Згідно з МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», об'єднання підприємств з огляду на організацію облікового процесу здійснюється за двома методами, а саме: **придбання або об'єднання інтересів.**

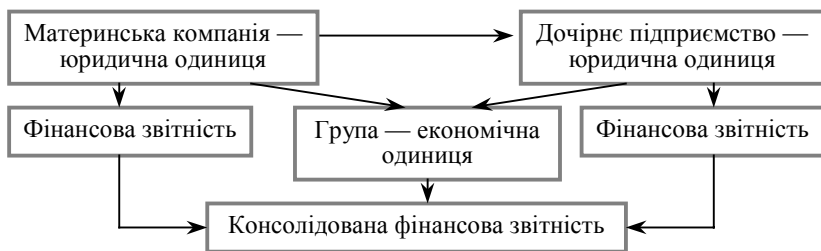


Рис. 7.2. Схема взаємозв'язку материнської та дочірньої компаній

**Придбання** — це таке об'єднання підприємств, при якому материнська компанія (покупець) отримує контроль над чистими активами та фінансовою і операційною діяльністю іншого підприємства в обмін на передачу активів, прийняття зобов'язань чи випуск акцій.

**Метод об'єднання інтересів** передбачає, що акціонери об'єднаних компаній контролюють всі або фактично всі свої чисті активи та діяльність з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків і вигод від об'єднання. При цьому жодну зі сторін не можна визначити як покупця. Разом з тим у процесі об'єднання акціонери дочірньої компанії стають акціонерами материнської.

У результаті злиття підприємств відбувається їх економічне об'єднання або юридичне злиття. Якщо після об'єднання підприємства залишаються самостійними юридичними особами, то відбулося економічне об'єднання. Наприклад, в результаті придбання одним підприємством контрольного пакету акцій іншого придбане підприємство стає дочірнім підприємством покупця.

Юридичне злиття відбувається тоді, коли:

- а) активи та зобов'язання одного підприємства передаються іншому і перше підприємство ліквідується;
- б) активи та зобов'язання обох підприємств передаються новому і обидва ліквідуються.

Зарубіжна практика свідчить, що у більшості випадків об'єднання підприємств здійснюється в результаті приєднання одного підприємства до іншого, тобто за методом придбання.

Придбання контролю за чистими активами та діяльністю інших підприємств відображається в обліку покупця за вартістю придбання. Вона включає суму сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів або справедливу вартість на дату обміну інших компенсацій за придбання, які надані покупцем в обмін на контроль

за чистими активами іншого підприємства, а також витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням, до яких відносяться: витрати на реєстрацію послуг бухгалтерів, аудиторів, юристів, оцінювачів та інших консультантів.

Ця інформація надає покупцю можливість контролювати придбані ідентифіковані чисті активи, які складають різницю між ідентифікованими активами та ідентифікованими зобов'язаннями придбаного підприємства. Ідентифікованими називаються придбані активи та зобов'язання, які на дату придбання можуть бути відокремлені від підприємства та відповідають критеріям визнання статей балансу, а саме:

- їх оцінка може бути достовірно визначена;
- очікується отримання (або зменшення) у майбутньому економічних вигод внаслідок використання активу (погашення зобов'язання).

Будь-яке перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості ідентифікованих чистих активів, придбаних на дату обмінної операції, вважається гудвілом і визнається як актив.

**Гудвіл** — це ділова репутація підприємства, яка становить сукупність факторів, що забезпечують можливість отримання надприбутку. До них належать: місцезнаходження підприємства, кваліфікація фахівців різних рівнів тощо. Як правило, ці фактори враховують при визначенні ринкової ціни підприємства.

Гудвіл, що виникає при придбанні, є сумою, яка сплачена покупцем в надії отримати у майбутньому економічну вигоду. Майбутня економічна вигода може бути результатом синергії.

Після придбання підприємства гудвіл визначається як різниця між вартістю його придбання та справедливою вартістю придбаних ідентифікованих чистих активів на дату придбання.

Сума гудвілу підлягає капіталізації, тобто відображається у складі активів покупця за собівартістю. Протягом терміну корисного використання гудвіл амортизується. Період амортизації гудвілу визначається покупцем підприємства з урахуванням терміну, протягом якого очікується надходження майбутніх економічних вигод, але не повинен перевищувати двадцяти років з дати первісного визнання.

Оцінка терміну корисного використання гудвілу повинна здійснюватися з урахуванням таких факторів:

- а) очікуваний термін функціонування підприємства;
- б) вплив змін у попиті, старіння продукту та інших економічних факторів;

в) очікувана тривалість терміну трудової діяльності керівних працівників та провідних фахівців;

г) очікувані дії конкурентів;

д) правові норми та обумовлені контрактом умови, що впливають на термін корисного використання гудвілу.

Виходячи з того, що термін корисного використання гудвілу визначити складно, рекомендується нарахування амортизації здійснювати протягом п'яти років. При цьому слід застосовувати прямолінійний метод.

Перевищення (на дату обмінної операції) частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань над вартістю придбання свідчить про наявність негативного гудвілу (бедвіл).

За умови об'єднання інтересів облік об'єднаних підприємств ведеться так, ніби їх діяльність продовжується окремо, як і раніше, незважаючи на те, що вони перебувають у спільному володінні і під загальним керівництвом. Об'єднане підприємство розробляє єдину уніфіковану облікову політику. У зв'язку з цим активи, зобов'язання та власний капітал об'єднаних підприємств відображаються в обліку та фінансовій звітності за їхньою балансовою вартістю. Коригування цієї вартості здійснюється лише з урахуванням відповідності обліковій політиці та її застосування до всіх періодів, включених до звітності. При цьому позитивного чи негативного гудвілу не виникає. Крім того, при складанні фінансової звітності об'єданого підприємства не приймаються до уваги результати операцій між об'єднаними підприємствами. Витрати, пов'язані з об'єднанням інтересів (плата за реєстрацію, витрати на інформаційні та консультаційні послуги тощо) обліковуються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були понесені.

Таким чином, незалежно від методу об'єднання підприємств, створена група — це материнська компанія та всі її дочірні підприємства. Згідно з МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», фінансові звіти групи, подані як фінансові звіти єдиного підприємства, вважаються консолідованою фінансовою звітністю.

Консолідовану фінансову звітність повинна подавати материнська компанія. У деяких випадках материнська компанія звільняється від подання консолідованих фінансових звітів, а саме:

— якщо вона фактично перебуває у повній власності іншого підприємства;

— за згодою меншості акціонерів, коли вона майже повністю (не менше ніж 90 % акцій з правом голосу) належить іншому підприємству.

Материнська компанія, яка оприлюднює консолідовану фінансову звітність, повинна включати до її складу всі дочірні підприємства: як зарубіжні, так і національні. Винятком є дочірні підприємства, які були придбані та утримуються виключно для продажу найближчим часом, внаслідок чого контроль за ними має тимчасовий характер, або функціонування яких здійснюється в умовах жорстких довгострокових обмежень щодо їхньої здатності передавати кошти материнській компанії.

Основними формами звітів, які входять до складу консолідованої фінансової звітності є: консолідований баланс, консолідований звіт про прибутки і збитки, консолідований звіт про рух грошових коштів, примітки до консолідованої звітності. Згідно з МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», консолідована фінансова звітність складається з консолідованого балансу, консолідованого звіту про прибутки і збитки та приміток до звітів.

У різних країнах у структурі консолідованої фінансової звітності мають місце відмінності. Так, в США компанії оприлюднюють консолідований баланс, консолідований звіт про прибутки і збитки, консолідований звіт про рух грошових коштів та примітки до звітів. Склад консолідованої звітності компаній Великобританії такий же, як в американських, але, крім того, додатково подається баланс материнської компанії.

У західноєвропейських країнах консолідована звітність, згідно з Четвертою і Сьомою Директивами ЄС, включає консолідовані: баланс, звіт про прибутки і збитки, звіт про рух капіталу, рух грошових коштів, примітки до звітів, висновки аудитора. Разом з тим, слід зазначити, що в Німеччині та Франції відсутні уніфіковані вимоги щодо оприлюднення консолідованої фінансової звітності.

## **7.6. ПРИНЦИПИ ТА ПРОЦЕДУРИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ**

Консолідована фінансова звітність надає об'єктивну інформацію про результати діяльності та фінансовий стан єдиної економічної одиниці, не змінюючи при цьому окремих фінансових звітів компаній групи, оскільки віддзеркалює її економічні взаємозв'язки. Така звітність може виконувати контрольні функ-

ції для материнської компанії та впливати на її дивідендну політику. В деяких країнах, наприклад у США, консолідований прибуток є основою для оголошення дивідендів (материнська компанія приймає рішення про виплату дивідендів за результатами діяльності дочірнього підприємства). Безумовно, консолідована звітність містить важливу інформацію для прийняття фінансових та управлінських рішень.

Згідно з міжнародними стандартами, консолідована фінансова звітність повинна базуватися на певних принципах і методах, тобто відповідати певним вимогам. Основними принципами підготовки консолідованої звітності є:

**1. Принцип повноти**, який передбачає, що всі активи, зобов'язання, витрати майбутніх періодів, доходи майбутніх періодів консолідованої групи подаються у повному обсязі незалежно від частки материнської компанії. Частка меншості, тобто доля чистого прибутку (збитку) та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнській компанії, відображається в балансі окремою статтею.

**2. Принцип справедливої і достовірної оцінки**, сутність якого полягає в тому, що консолідована звітність повинна бути зрозумілою, доступною для сприймання, надавати суттєву, об'єктивну та неупереджену інформацію про активи, зобов'язання, фінансовий стан результати діяльності підприємств, що входять до складу групи.

**3. Принцип власного капіталу**, який передбачає визначення власного капіталу групи, виходячи з балансової вартості акцій підприємств, що консоліднуються, а також фінансових результатів їх діяльності та резервів. Це обумовлюється тим, що материнська компанія і дочірні підприємства розглядаються як одна економічна одиниця.

**4. Принцип постійності застосування методів консолідації та принцип діючого підприємства**, які передбачають використання обраних методів консолідації тривалий час за умови, що група є функціонуючою і не має наміру припинити свою діяльність. Зміни в методах консолідації можливі тільки у виняткових випадках за умови розкриття їх у примітках до консолідованої звітності з відповідним обґрунтуванням. Ці принципи поширюються як на форми, так і методи складання консолідованої фінансової звітності.

**5. Принцип суттєвості**, який передбачає розкриття в консолідованих звітах інформації лише за умови, що вона важлива для користувачів. Це означає, що в консолідованій фінансовій звітності

сті повинні знайти відображення тільки ті статті, які можуть вплинути на прийняття або зміну фінансових та управлінських рішень стосовно діяльності економічної групи.

**6. Принцип єдиних методів оцінки**, сутність якого полягає в тому, що в процесі консолідації звітності материнська компанія повинна використовувати ті ж самі методи оцінки, що й у своїй фінансовій звітності. За цієї умови активи і пасиви материнської компанії та дочірніх підприємств будуть оцінені за єдиною методологією, прийнятою материнською компанією. Отже, при складанні консолідованої фінансової звітності повинні застосовуватися методи оцінки за законодавством, якого дотримується материнська компанія.

**7. Принцип єдиної дати складання консолідованої фінансової звітності**, який передбачає складання її на дату фінансової звітності материнської компанії. При цьому показники звітності дочірніх підприємств повинні коригуватися щодо суттєвих подій та операцій, які мали місце між датами складання звітів дочірніх підприємств і датою фінансової звітності материнської компанії, тобто на дату консолідованої звітності.

**8. Принцип єдиної облікової політики**, який передбачає складання консолідованої фінансової звітності з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та інших подій за подібних обставин. За неможливості використання в процесі консолідації звітів єдиної облікової політики цей факт слід розкривати разом з часткою статей, що наведені у консолідованій звітності, до яких застосовувалася різна облікова політика.

У німецькому законодавстві при складанні консолідованих балансів, крім вищенаведених принципів, передбачається:

- заборона сальдування;
- сталість структури балансу;
- наведення показників за попередній фінансовий рік;
- недопущення перегрупування статей балансу;
- розширення структури балансу за умови наявності декількох сфер діяльності;
- вільне виділення (за необхідності) додаткових груп статей;
- введення в структуру балансу нових статей, зміст яких не розкривається в передбачених статтях;
- об'єднання статей балансу з метою досягнення більшої прозорості;
- незаповнення окремих статей за відсутності даного показника у попередньому році;
- відображення динаміки основного капіталу;



- відображення сум боргових зобов'язань з терміном погашення, що перевищує один рік;
- відображення сум боргових зобов'язань з терміном погашення до одного року;
- відображення сум отриманих авансів;
- відображення сум не сплачених по вкладеному капіталу внесків;
- введення спеціальних статей, що відображають склад резервного фонду;
- відокремлення статті «Збитки, що перевищують власний капітал».

Для материнської компанії, яка має форму акціонерного товариства, обов'язковим є відображення номінальної вартості кожного виду акцій, а також загальної кількості голосів за різними категоріями акцій.

Процедури консолідації фінансової звітності описані в МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти». Згідно з цим стандартом, у процесі складання консолідованого фінансового звіту фінансові звіти материнської компанії та дочірніх підприємств об'єднуються шляхом додавання сум показників за подібними статтями, такими як активи, зобов'язання, капітал, доходи та витрати. Для відображення в консолідованому фінансовому звіті інформації про групу як про окрему економічну одиницю необхідно:

а) виключити балансову вартість фінансових інвестицій материнської компанії в кожен дочірню компанію і частку власного капіталу материнської компанії в кожній дочірній компанії. Таке коригування дасть можливість уникнути подвійного рахунку сум в консолідованому балансі, тому що фінансові інвестиції в дочірнє підприємство, відображені в активі балансу материнської компанії, є одночасно капіталом дочірніх підприємств;

б) визначити та відокремити частку меншості в чистих активах і чистому прибутку (збитку) дочірніх підприємств. Частка меншості — це частина чистих активів та чистого прибутку (збитку) дочірнього підприємства, яка не належить материнській компанії. Вона визначається як добуток відсотка голосів, які не належать материнській компанії, відповідно до власного капіталу та чистого прибутку (збитку) дочірніх підприємств. Частка меншості в чистих активах складається з:

- суми на дату об'єднання;
- частки меншості в сумі зміни власного капіталу дочірнього підприємства після об'єднання.

У консолідованому балансі частка меншості повинна подаватися окремо від зобов'язань та акціонерного капіталу материнської компанії;

в) нарахувати амортизацію гудвілу та суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації. Нарахування та відображення амортизації вказаних активів здійснюються згідно з МСФЗ 3 «Об'єднання підприємств», МСБО 16 «Основні засоби», МСБО 38 «Нематеріальні активи»;

г) виключити всі внутрішньогрупові операції та сальдо. До внутрішньогрупових операцій відносяться операції між материнською компанією і дочірніми підприємствами та дочірніми підприємствами однієї групи (реалізація запасів, основних засобів, надання позик, оренда майна, виплата дивідендів та ін.). Доходи та витрати, які виникають у результаті таких операцій, не змінюють консолідованої суми частих активів групи. Разом з тим, при здійсненні внутрішньогрупових операцій можуть мати місце нереалізовані прибутки та збитки, а також внутрішньогрупове сальдо.

Нереалізовані прибутки повністю виключаються під час консолідації, а нереалізовані збитки також виключаються, окрім тих, що не можуть бути відшкодовані.

Внутрішньогрупове сальдо — це сальдо дебіторської заборгованості та зобов'язань на дату балансу, яке виникло внаслідок внутрішньогрупових операцій. У балансах підприємств групи сальдо дебіторської та кредиторської заборгованості знайде відображення за умови, що розрахунки за внутрішньогруповими операціями на дату консолідації не завершені. Однак при консолідації його необхідно виключити;

д) виключити дивіденди, пов'язані з кумулятивними привілейованими акціями дочірнього підприємства, які утримуються за межами групи;

е) визначити та відобразити відстрочені податкові активи та зобов'язання, які виникли в процесі консолідації внаслідок виключення нереалізованих прибутків та збитків із внутрішньогрупових операцій, а також тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки інвестицій у дочірні підприємства. Відстрочені податкові активи та зобов'язання відображаються в консолідованій фінансовій звітності згідно з МСБО 12 «Податки на прибуток»;

є) визначити та відобразити курсові різниці, що виникають у результаті консолідації фінансових звітів іноземних дочірніх підприємств. При цьому слід дотримуватися процедур, встановлених МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Таким чином, здійснення вищевикладених коригувань у процесі консолідації звітності повинно забезпечити попередження повторного обліку внутрішніх операцій компанії групи.

У міжнародній практиці можна виділити декілька етапів консолідації звітності залежно від наявності або відсутності внутрішніх операцій:

— первинна консолідація пов'язана з придбанням компанії, що інвестується, тобто здійснюється при складанні вперше консолідованої фінансової звітності раніше незалежних компаній;

— наступна консолідація здійснюється при складанні консолідованої фінансової звітності групи, створеної раніше, тобто такої, що вже функціонує.

Техніка і методи складання консолідованої фінансової звітності в різних країнах мають відмінності. В залежності від характеру угоди при інвестуванні та здійсненні контролю розрізняють два методи складання первинної консолідованої звітності: метод придбання та метод об'єднання інтересів (злиття). Сутність цих методів розкрита у попередньому параграфі.

Розглянемо процедуру складання балансу за методом придбання за умови 100 %-ної частки материнської компанії у капіталі дочірнього підприємства.

**Приклад 6.** 31 грудня 20XX р. материнська компанія «Мама Лтд» придбала 100 % звичайних акцій дочірнього підприємства «Син Лтд» за 100 000 євро.

Для складання консолідованого балансу групи використаємо спеціальну робочу таблицю (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

**РОБОЧА ТАБЛИЦЯ КОНСОЛІДАЦІЇ БАЛАНСІВ МАТЕРИНСЬКОЇ КОМПАНІЇ ТА ДОЧІРЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА 31.12.20XX Р., ЄВРО**

Стаття	Баланс на дату придбання		Елімінування статей (виключення)		Консолідований баланс на дату придбання
	«мама лтд»	«син лтд»	дебет	кредит	
Випущений акціонерний капітал	100 000	40 000 <sup>1</sup>	40 000(1)		100 000
Резерв переоцінки активів	20 000	20 000 <sup>1</sup>	20 000 (1)		20 000
Нерозподілений прибуток	80 000	20 000 <sup>1</sup>	20 000 (1)		80 000
Власний капітал	200 000	80 000 <sup>1</sup>			200 000
Інвестиції у дочірнє підприємство	100 000 <sup>1</sup>	—	20 000 (1) відхилення	20 000 (2) відхилення	—
Гудвіл	—	—			20 000
Інші активи	200 000	200 000	20 000 (2)	100 000(1)	40 0000
Зобов'язання (віднімаються)	(100 000)	(120 000)			(220 000)
Чисті активи	200 000	80 000	120 000	120 000	200 000

<sup>1</sup>. Ці статті необхідно елімінувати у процесі консолідації. Активи і зобов'язання материнської компанії та дочірнього підприємства додаються за статтями.

## ЕЛІМІНУВАННЯ СТАТЕЙ

	Дебет	Кредит
1. Елімінування власного капіталу дочірнього підприємства «Син Лтд» та інвестицій компанії «Мама Лтд» (в євро):		
— випущений акціонерний капітал	40 000	
— резерв переоцінки активів	20 000	
— нерозподілений прибуток	20 000	
— відхилення	20 000	
— інвестиції у дочірнє підприємство «Син Лтд»		100 000
2. Списання відхилень (в євро):		
відхилення		20 000
— гудвіл (ділова репутація компанії)	20 000	

Наведені дані свідчать, що за умови перевищення вартості придбання над справедливою ринковою ціною чистих активів придбаного підприємства (80 000 євро), у процесі консолідації виникає гудвіл (ділова репутація підприємства). Розрахунок суми гудвілу, який виникає в результаті придбання підприємства, наведений в табл. 7.3.

*Таблиця 7.3*

### РОЗРАХУНОК ГУДВІЛУ В ПРОЦЕСІ КОНСОЛІДАЦІЇ

Показники	Сума, євро
Вартість інвестицій	100 000
За вирахуванням:	
— випущеного акціонерного капіталу — резервів переоцінки активів	40 000
— нерозподіленого прибутку	20 000
Разом	(80 000)
Гудвіл (ділова репутація підприємства)	20 000

У ситуації, що розглядалася, материнська компанія придбала всі акції дочірнього підприємства. Однак на практиці материнська компанія часто володіє не всім пакетом акцій (капіталом) дочірнього підприємства.

Розглянемо процедуру первинної консолідації балансу за умови придбання менше 100 % капіталу за балансовою вартістю.

**Приклад 7.** 31 грудня 20XX р. материнська компанія «Мама Лтд» (приклад 6) придбала 80 % акцій з правом голосу дочірнього підприємства «Син Лтд» за балансовою вартістю. У цьому ви-

падку інвестиції в дочірнє підприємство «Син Лтд» складуть:  $80\,000 \cdot 0,8 = 64\,000$  євро (табл. 7.4).

Частка меншості у капіталі дочірнього підприємства «Син Лтд» становить 20 % або  $80\,000 \cdot 0,2 = 16\,000$  євро.

Таблиця 7.4

**РОБОЧА ТАБЛИЦЯ КОНСОЛІДАЦІЇ БАЛАНСІВ МАТЕРИНСЬКОЇ КОМПАНІЇ ТА ДОЧІРНЬОГО ПІДПРИЄМСТВА НА 31.12.20XX Р., ЄВРО**

Стаття	Баланс на 31.12.20XX р.		Елімінування статей		Консолідований баланс на 31.12.20XX р.
	«мама лтд»	«син лтд»	дебет	кредит	
Випущений акціонерний капітал	100 000	40 000 <sup>1</sup>	40 000 (1)		100 000
Резерв переоцінки активів	20 000	20 000 <sup>1</sup>	20 000 (1)		20 000
Нерозподілений прибуток	80 000	20 000 <sup>1</sup>	20 000(1)		80 000
Власний капітал	200 000	80 000			200 000
Частка меншості	—	—		16 000(2)	16 000
Інвестиції	64 000 <sup>1</sup>	200 000		64 000 (1)	—
Активи	23 6000		16 000(2) відхилення	16 000(1) відхилення	436 000
Зобов'язання (віднімаються)	(100 000)	(120 000)			(220 000)
Чисті активи	200 000	80 000	96 000	96 000	216 000

<sup>1</sup> Ці статті необхідно елімінувати у процесі консолідації. Активи і зобов'язання материнської компанії та дочірнього підприємства додаються за статтями.

**ЕЛІМІНУВАННЯ СТАТЕЙ**

	Дебет	Кредит
1. Елімінування власного капіталу дочірнього підприємства «Син Лтд» та інвестицій компанії «Мама Лтд» (в євро):		
— випущений акціонерний капітал	40 000	
— резерв переоцінки активів	20 000	
— нерозподілений прибуток	20 000	
— відхилення		16 000
— інвестиції у дочірнє підприємство «Син Лтд»		64 000
2. Списання відхилень (в євро):		
— відхилення	16 000	
— частка меншості		16 000

Таким чином, у консолідованому балансі власний капітал представлений лише власним капіталом інвестора. Власний капітал дочірнього підприємства, що інвестується, елімінується інвестиціями в сумі 64 000 євро. Сума, що залишилася ( $80\,000 - 64\,000 = 16\,000$  євро) належить іншим акціонерам і відображається в консолідова-

ному балансі окремою статтею «Частка меншості». На перший погляд підсумок чистих активів (або власного капіталу разом з часткою меншості) необґрунтовано збільшився і склав 216 000 євро проти 200 000 євро (див. приклад 6, в якому розглядалася ситуація з придбання материнською компанією всіх акцій дочірнього підприємства). Пояснюється це тим, що при 100 %-ному придбанні компанія, що інвестується, повністю поглинається інвестором, а при частковому — певна її частка залишається в полі зору зовнішнього користувача (у нашому випадку — 20 %, або 16 000 євро).

Консолідований звіт про прибутки і збитки складається шляхом об'єднання доходів та витрат материнської компанії та дочірнього підприємства. При придбанні фінансові результати включаються до консолідованого звіту про прибутки і збитки тільки з дати придбання. У подальшому, якщо між компаніями, що входять до складу групи, здійснюються операції, отримання прибутку однією із компаній зовсім не означає отримання прибутку всією групою. Прибуток групи стає можливим лише за умови реалізації товарів зовнішнім покупцем. У зв'язку з цим при складанні консолідованого звіту про прибутки і збитки виникає необхідність елімінування внутрішньогрупових нереалізованих прибутків та внутрішньогрупових витрат з реалізації товарів.

Розглянемо приклад з консолідації звітності про прибутки і збитки за умови, що всі операції здійснюються в одному періоді, відсутні залишки товарів на початок та кінець періоду і всі товари реалізуються зовнішнім споживачам.

**Приклад 8.** Підприємства М і Д входять до складу однієї групи. Підприємство М продає підприємству Д товари, придбані за 25 000 євро. Вартість цих товарів за цінами реалізації складає 30 000 євро. Підприємство Д, отримавши ці товари, реалізувало їх зовнішньому споживачу за 32 000 євро.

Прибуток групи від реалізації товарів складається із сум прибутку цих підприємств і становить 7000 євро.

Таблиця 7.5

**КОНСОЛІДОВАНИЙ ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ І ЗБИТКИ ЗА 20XX Р., ЄВРО**

Статті	Звіт про прибутки і збитки за 20XX р.		Елімінування		Консолідований звіт про прибутки і збитки за 20XX р.
	підприємство М	підприємство Д	дебет	кредит	
Виручка (дохід) від реалізації	30 000 <sup>1</sup>	32 000	30 000 (1)		32 000
Собівартість реалізованих товарів	25 000	30 000 <sup>1</sup>		30 000 (1)	25 000
Прибуток	5000	2000	30 000	30 000	7000

1. Ці суми необхідно елімінувати, тому що вони отримані в результаті внутрішньогрупових операцій.

## ЕЛІМІНУВАННЯ СТАТЕЙ

	Дебет	Кредит
1. Елімінування внутрішньогрупових продаж (в євро):		
— виручка (дохід) від реалізації	30 000	
— собівартість реалізованих товарів		30 000

Таким чином, загальна сума прибутку групи складається із прибутку підприємств М та Д і є результатом того, що всі товари, які надійшли підприємству Д від підприємства М, реалізовані зовнішнім користувачам. При цьому реалізований також прибуток від внутрішньогрупових операцій.



### ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

#### Питання для контролю знань

1. Які активи називаються фінансовими інвестиціями?
2. Який порядок класифікації, оцінки фінансових інвестицій та відображення їх у фінансовій звітності?
3. Як ведеться облік інвестицій в облігації?
4. Який порядок нарахування та відображення в обліку амортизації премії та дисконту по придбаних облігаціях?
5. Як ведеться облік інвестицій в акції?
6. Які особливості обліку фінансових інвестицій в асоційовані компанії та дочірні підприємства?
7. Які основні ознаки об'єднання підприємств за методом об'єднання інтересів?
8. Які основні ознаки об'єднання підприємств за методом придбання?
9. Які цінні папери відносяться до короткострокових?
10. Які цінні папери відносяться до довгострокових?
11. За якими методами оцінюються довгострокові інвестиції?
12. Що являє собою група як економічна одиниця, що створюється в процесі консолідації?
13. Які компанії називаються асоційованими?
14. Які підприємства називаються дочірніми?
15. Чим обумовлено складання консолідованої фінансової звітності?
16. У яких випадках компанії повинні складати консолідовану фінансову звітність?
17. Які підприємства звільняються від складання консолідованої фінансової звітності?
18. Який склад консолідованої фінансової звітності?

19. Що таке ділова репутація підприємства (гудвіл) та в яких випадках вона виникає в консолідованій звітності?
20. Що таке частка меншості та які умови її виникнення в консолідованій звітності?
21. Назвіть основні принципи консолідації звітності.
22. Назвіть процедури консолідації фінансових звітів.
23. Назвіть етапи консолідації фінансової звітності.



### *Теми рефератів*

1. Економічна характеристика та облік інвестицій в асоційовані компанії.
2. Облік інвестицій в облігації та порядок амортизації премії та дисконту по облігаціях.
3. Консолідована фінансова звітність та її значення в управлінні.
4. Принципи та процедури консолідації фінансових звітів.

### *Господарські ситуації*

1. Складіть консолідований баланс двох підприємств за умови, що підприємство М має 80 % в акціонерному капіталі підприємства Д:

*Таблиця 7.6*

**РОБОЧА ТАБЛИЦЯ КОНСОЛІДАЦІЇ БАЛАНСІВ  
НА 31.12.20XX Р., ТИС. ЄВРО**

Статті	Підприємство М	Підприємство Д	Консолідація
Основні засоби	50	30	
Стаття	?	?	
Довгострокові активи	?	?	
Поточні активи	20	10	
Короткострокові зобов'язання	(4)	(1)	
Поточні чисті активи	?	?	
Всього чисті активи	?	?	
Акціонерний капітал і резерви	?	?	
Всього власний капітал	?	?	



Підставте замість знаків питання необхідні статті і суми, здійсніть необхідні розрахунки. Вкажіть, які статті підлягають елімінуванню.

2. Складіть консолідований звіт про прибутки і збитки, за умови, що материнська компанія М при 100 %-й участі у капіталі дочірнього підприємства Д здійснила з ним наступні операції:

а) дочірнє підприємство Д реалізувало материнській компанії М товари на суму 250 тис. євро, які в подальшому були продані зовнішньому споживачу;

б) дочірнє підприємство Д виплатило материнській компанії М дивіденди в сумі 50 тис. євро.

*Таблиця 7.7*

**РОБОЧА ТАБЛИЦЯ КОНСОЛІДАЦІЇ ЗВІТІВ  
ПРО ПРИБУТКИ І ЗБИТКИ ЗА 20XX Р., ТИС. ЄВРО**

Статті	Підприємство М	Підприємство Д	Консолідація
Виручка (дохід) від реалізації	800	600	
Собівартість реалізованої продукції	530	320	
Прибуток	250	280	
Інші доходи	60	—	
Всього прибуток до сплати податків	310	280	

Вкажіть, які статті підлягають елімінуванню.

3. Складіть консолідований баланс двох компаній за умови, що компанія М має 100 %-ну участь в акціонерному капіталі компанії Д, а акції були придбані за вартістю, що перевищує номінальну на 50 %.

*Таблиця 7.8*

**РОБОЧА ТАБЛИЦЯ КОНСОЛІДАЦІЇ БАЛАНСІВ  
НА 31.12.20XX Р., ТИС. ЄВРО**

Статті	Підприємство М	Підприємство Д	Консолідація
Довгострокові активи	60	40	
Стаття	?	?	
Стаття	?	?	

Статті	Підприємство М	Підприємство Д	Консолідація
Поточні активи	20	10	
Короткострокові зобов'язання	(8)	(3)	
Поточні чисті активи	12	7	
Всього чисті активи	?	?	
Акціонерний капітал і резерви	?	?	
Всього власний капітал	?	?	

Здійсніть необхідні розрахунки, проставте пропущені суми і статті, вкажіть, які статті підлягають елімінуванню.



### Тести для поточного контролю знань

Вказати номери правильних відповідей у наведених тестах.

1. Про що свідчить придбання акціонерним товариством акцій іншого товариства?

- а) про надання позики;
- б) про спільну діяльність;
- в) про фінансові вкладення;
- г) про об'єднання підприємств.

2. Асоційованою компанією вважається підприємство:

- а) в якому інвестор має суттєвий вплив;
- б) яке є дочірнім підприємством;
- в) яке є спільним підприємством;
- г) в якому інвестор володіє менше ніж 20 % акцій.

3. Консолідовану фінансову звітність подає:

- а) дочірнє підприємство;
- б) материнська компанія;
- в) спільне підприємство;
- г) асоційована компанія.

4. Амортизація гудвілу нараховується за методом:

- а) лінійної амортизації;
- б) суми років експлуатації;
- в) суми одиниць продукції;
- г) зменшення залишку.

5. Нарахування амортизації премії по придбаних облігаціях відображається бухгалтерським записом:

- а) дебет рахунка «Грошові кошти», кредит рахунка «Дохід по облігаціях»;
- б) дебет рахунка «Дохід по облігаціях», кредит рахунка «Інвестиції в облігації»;
- в) дебет рахунка «Інвестиції в облігації», кредит рахунка «Дохід по облігаціях»;
- г) дебет рахунка «Збитки від реалізації облігацій», кредит рахунка «Інвестиції в облігації».

6. Нарахування амортизації дисконту по придбаних облігаціях відображається бухгалтерським записом:

- а) дебет рахунка «Грошові кошти», кредит рахунка «Дохід по облігаціях»;
- б) дебет рахунка «Дохід по облігаціях», кредит рахунка «Інвестиції в облігації»;
- в) дебет рахунка «Інвестиції в облігації», кредит рахунка «Дохід по облігаціях»;
- г) дебет рахунка «Збитки від реалізації облігацій», кредит рахунка «Інвестиції в облігації».



### ОБЛІК ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

- 8.1. Сутність, класифікація та оцінка зобов'язань.**
- 8.2. Облік короткострокових (поточних) зобов'язань.**
- 8.3. Облік зобов'язань по заробітній платі та пов'язаних з нею відрахуваннях.**
- 8.4. Облік довгострокових векселів.**
- 8.5. Види облігацій і порядок їх випуску.**
- 8.6. Облік довгострокових облігацій.**
- 8.7. Облік довгострокових орендних зобов'язань.**
- 8.8. Облік пенсійних зобов'язань.**

Метою вивчення даного розділу є отримання теоретичних знань з економічної сутності, оцінки, організації обліку короткострокових і довгострокових зобов'язань у зарубіжних країнах та його нормативного забезпечення, а також набуття практичних навичок з відображення в бухгалтерському обліку виникнення і погашення короткострокової та довгострокової заборгованості.

#### ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:

- розкрити економічну сутність короткострокових і довгострокових зобов'язань;
- дати класифікацію зобов'язань та визначити критерії їх визнання і оцінки;
- викласти порядок розкриття інформації про короткострокові та довгострокові зобов'язання у фінансовій звітності;
- організувати облік зобов'язань по заробітній платі і відрахуваннях з неї, довгострокових векселях, облігаціях та лізингових операціях із застосуванням передового зарубіжного досвіду;
- розраховувати ринкову ціну облігації, суму амортизації дисконту і премії по випущених облігаціях, а також лізингових платежів;
- відобразити в обліку конвертацію облігацій в акції;
- виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку стосовно обліку короткострокових і довгострокових зобов'язань у порівнянні з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

## 8.1. СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Важливою умовою успішного функціонування підприємств в ринкових умовах є оптимізація зобов'язань, які виникають внаслідок минулих операцій чи подій. Зобов'язання є однією із складових Балансу і розглядаються як джерела формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі кредиторам певних активів або послуг. Таким чином, **зобов'язання — це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства**. Наявність зобов'язань (боргів) зменшує економічні вимоги підприємства і його капітал. Згадаємо формулу:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}; \quad (8.1)$$

$$\text{Активи} - \text{Зобов'язання} = \text{Капітал} \quad (8.2)$$

Вимоги кредиторів щодо активів підприємства мають вищий пріоритет порівняно з вимогами власників. Інформація про зобов'язання підприємства допомагає користувачам фінансових звітів аналізувати його фінансовий стан та приймати фінансові рішення. Зобов'язання визнається в Балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує імовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

У бухгалтерському обліку зобов'язання відображають тільки тоді, коли виникає заборгованість по них. Як правило, кредиторська заборгованість виникає після одержання прав використання товарів і послуг. Зобов'язання розглядаються як кредиторська заборгованість, якщо вони:

- мають місце в теперішньому і є наслідком минулих фактів господарського життя (придбання, товарів; нанесення збитків, за які підприємство несе відповідальність, тощо);
- пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з метою збереження господарських зв'язків підприємства або у відповідності з нормальним здійсненням господарської діяльності;
- мають визначений термін виконання (проте конкретна дата може бути невідома).

Кредиторська заборгованість визнається, якщо вона відповідає її визначенню, може бути виміряна і є релевантною і достовірною. Класифікація зобов'язань зображена на рис. 8.1.

Зобов'язання	в залежності від порядку визначення суми	фактичні
		умовні
	в залежності від термінів погашення	короткострокові (поточні)
		довгострокові

Рис. 8.1. Класифікація зобов'язань

**Фактичні зобов'язання** виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунка, сума заборгованості по них відома.

За **умовними зобов'язаннями**, навпаки, точна сума не може бути визначена до настання певної дати. Це заборгованість зі сплати податків, відпусток тощо.

Короткострокові (поточні) зобов'язання мають бути погашені в процесі одного операційного циклу діяльності підприємства або протягом одного фінансового року після дати складання Балансу. Термін оплати довгострокових зобов'язань перевищує фінансовий рік.

Оцінюються зобов'язання згідно з принципом собівартості, за номінальною вартістю. Як правило, вона вимірюється поточною дисконтованою оцінкою очікуваного платежу. По короткострокових зобов'язаннях величина дисконту незначна і кредиторська заборгованість може бути виражена за своєю номінальною вартістю в сумі, що підлягає сплаті в майбутньому. По довгострокових зобов'язаннях сума дисконту, як правило, є суттєвою. Тому договірні платежі по відсотках і погашенню довгострокової заборгованості мають бути дисконтовані.

## 8.2. ОБЛІК КОРОТКОСТРОКОВИХ (ПОТОЧНИХ) ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Згідно із Загальноприйнятими принципами бухгалтерського обліку (GAAP) США, короткострокові (поточні) зобов'язання визначаються як зобов'язання, для ліквідації яких використовуються поточні активи, або прийняття інших поточних зобов'язань.

Короткострокові (поточні) зобов'язання мають бути погашені протягом одного фінансового року або операційного циклу дія-

льності підприємства — залежно від того, який з цих періодів виявиться довшим. До короткострокових зобов'язань належать:

- заборгованість за придбані, але не сплачені товарно-матеріальні цінності і послуги;
- короткострокові позики банку і поточна частина довгострокових позик;
- нараховані зобов'язання по заробітній платі, податках, відсотках тощо;
- дивіденди до сплати;
- одержані аванси.

Для обліку заборгованості перед постачальниками за придбані, але не сплачені товарно-матеріальні цінності та послуги серед значної кількості розрахункових рахунків використовується реальний, балансовий, пасивний рахунок «Рахунки до сплати». При виникненні заборгованості перед постачальниками рахунок кореспондує, як правило, з матеріальними рахунками, а при погашенні — з рахунком «Грошові кошти». Так, придбання товарів у кредит відображається:

1) за системою постійного обліку запасів:

<i>Дебет рахунка «Запаси»</i>	1200
<i>Кредит рахунка «Рахунки до сплати»</i>	1200

2) за системою періодичного обліку запасів:

<i>Дебет рахунка «Витрати на придбання запасів»</i>	1200
<i>Кредит рахунка «Рахунки до сплати»</i>	1200

При погашенні заборгованості перед постачальниками складається бухгалтерське проведення:

<i>Дебет рахунка «Рахунки до сплати»</i>	1200
<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	1200

Якщо у процесі придбання товарно-матеріальних цінностей мають місце випадки їх повернення постачальнику або надання постачальниками комерційних знижок, то в обліку використовується рахунок «Повернення запасів і знижки». Він є регулюючим, контрактивним до рахунків «Запаси» (при постійній системі обліку запасів) або «Витрати на придбання запасів» (при періодичній системі обліку запасів) рахунком. На суму повернених постачальникам товарно-матеріальних цінностей або отриманих від них комерційних знижок в обліку складається бухгалтерське проведення:

<i>Дебет рахунка «Рахунки до сплати»</i>	
<i>Кредит рахунка «Повернення запасів та знижки»</i>	

До короткострокових зобов'язань відносяться також короткострокові векселі, за допомогою яких можуть здійснюватися розрахунки з постачальниками і банками.

Вексель до сплати — це зобов'язання по погашенню суми заборгованості та відсотків, яке звичайно підтверджується офіційним документом — кредитною угодою (векселем), в якому вказують конкретний термін і розмір платежу. Відсотки є платою за користування кредитом протягом визначеного часу. Сума заборгованості по відсотках визначається:

$$\text{Основна сума заборгованості} \cdot \text{Ставка відсотків} \times \text{Термін користування кредитом} \quad (8.3)$$

Отже, вексель є не тільки платіжним, а і кредитним інструментом.

Облік розрахунків з кредиторами із застосуванням вексельного обігу ведеться на реальному, балансовому, пасивному рахунку «Векселі до сплати». Погашення заборгованості постачальникам за допомогою векселя відображається записом:

*Дебет рахунка «Рахунки до сплати»*

*Кредит рахунка «Векселі до сплати»*

Після оплати векселя складаються бухгалтерські проведення:

1) на основну вартість векселя

*Дебет рахунка «Векселі до сплати»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

2) на суму відсотків по векселю

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

При застосуванні векселів в розрахунках з банками за банківські позики можуть використовуватися два види векселя, залежно від способу сплати відсотків: відсотковий і безвідсотковий.

**Наприклад,** 01.11.20XX р. підприємство «Earl Grey Company» взяло в кредит \$20 000 на шість місяців під 12 % річних. На суму заборгованості може бути виписаний як відсотковий, так і безвідсотковий вексель. У першому випадку сума позики дорівнює номінальній вартості векселя. Відсотки вказуються окремо і підлягають сплаті разом з основною сумою на день погашення векселя. Заборгованість по відсотках дорівнює  $20\,000 \cdot 0,12 \times 6/12 = \$1200$ .

В бухгалтерському обліку одержання кредиту буде відображено так:

**01.11.20XX р.**

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* 20 000

*Кредит рахунка «Векселі до сплати»* 20 000

Відсотки, згідно з принципом нарахування, складають витрати того періоду, протягом якого використовувалися кредитні кошти.



Тому при складанні фінансової звітності за рік, що закінчується 31.12.20XX р., відсотки, нараховані за два місяці звітного року, мають бути відображені в обліку і звітності:  $20\,000 \cdot 0,12 \cdot 2/12 = \$400$ .

**31.12.20XX р.**

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»* 400  
*Кредит рахунка «Відсотки до сплати»* 400

Після оплати векселя будуть складені бухгалтерські проведення

**30.04.20XX р.**

*Дебет рахунка «Векселі до сплати»* 20 000  
*Дебет рахунка «Відсотки до сплати»* 400  
*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»* 800 (1200 – 400)  
*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 21 200

При використанні безвідсоткового векселя відсотки окремо не відображаються, а включаються в номінальну вартість векселя. Так, якби у розглянутому вище прикладі був виписаний безвідсотковий вексель, його номінальна вартість становила б \$21 200 (тобто основна сума плюс відсотки) і бухгалтерські записи мали б вигляд:

**01. 11. 20XX р.** — дата одержання позики:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* 2000  
*Дебет рахунка «Дисконт по векселю»* 1200  
*Кредит рахунка «Векселі до сплати»* 21 200

**31. 12. 20XX р.** — дата складання фінансової звітності:

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»* 400  
*Кредит рахунка «Дисконт по векселю»* 400

**30. 04. 20XX р.** — дата погашення векселя:

1) на основну вартість векселя

*Дебет рахунка «Векселі до сплати»* 21 200  
*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 21 200

2) на суму відсотків по векселю

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»* 800  
*Кредит рахунка «Дисконт по векселю»* 800

Облік векселів до сплати ведеться однаково, незалежно від того, є вони довго- чи короткостроковими зобов'язаннями.

Нараховані витрати, або нараховані зобов'язання, відображаються в обліку відповідно до принципу нарахування. Це витрати звітного періоду, які ще не сплачені і не зафіксовані в обліку. Їх відображають в обліку в кінці звітного періоду коригуючими записами. Якщо не зробити такі бухгалтерські проведення, то в Зві-

ті про прибутки та збитки буде зменшена фактична сума витрат періоду, що вплине на реальність суми прибутку. Кредиторська заборгованість, показана в Балансі, також не буде достовірною. Тому в кінці звітної періоду виявляються і відображаються зобов'язання, що припадають на поточний звітний період і визнаються витрати по них. У попередньому прикладі це були витрати та зобов'язання по сплаті відсотків — нараховані в кінці звітної періоду (31.12. 20XX р.), але ще не сплачені. Нарахованими витратами також можуть бути зобов'язання по заробітній платі, податках та інші.

**Дивіденди до сплати** — це сума заборгованості корпорації по оголошених, але ще не сплачених дивідендах. Дивіденди — це розподіл накопиченого чистого прибутку. Їх виплата здійснюється на підставі рішення ради директорів, що фіксується в спеціальних документах. Рада директорів може прийняти будь-яке рішення щодо суми нерозподіленого прибутку: спрямувати його повністю чи частково на погашення позики, розвиток виробництва чи на виплату дивідендів. Тому заборгованості по дивідендах не існує, доки рада директорів не оголосить про намір їх виплатити. Дивіденди можуть бути виплачені у формі грошових коштів, негрошових активів або навіть додатково випущеними акціями. Звичайно між датою оголошення і датою виплати минає деякий час, протягом якого оголошені дивіденди і є короткостроковими зобов'язаннями компанії. **Наприклад**, 20.01.20XX р. рада директорів оголосила дивіденди у розмірі двох відсотків від суми \$80 000. Дивіденди будуть сплачені 01.03.20XX р. Відображення в бухгалтерському обліку:

**20. 01. 20XX р.**

<i>Дебет рахунка «Нерозподілений прибуток»</i>	1600
<i>Кредит рахунка «Дивіденди до сплати»</i>	1600

**01. 03. 20XX р.**

<i>Дебет рахунка «Дивіденди до сплати»</i>	1600
<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	1600

Одержані аванси виникають, якщо гроші надходять в рахунок майбутньої поставки товарно-матеріальних цінностей чи послуг. У такому випадку отримання грошей випереджає визнання доходу. Отже, на кінець облікового періоду існує поточне зобов'язання надати послуги чи відвантажити товарно-матеріальні цінності у майбутньому. **Наприклад**, 01.11.20XX р. отримано авансом орендну плату за три місяці в сумі \$3000:

<i>Дебет рахунка «Грошові кошти»</i>	3000
<i>Кредит рахунка «Одержані аванси»</i>	3000

У кінці звітнього періоду (31.12.20XX р.) частка відпрацьованого авансу має бути відображена як зароблений дохід:

<i>Дебет рахунка «Одержані аванси»</i>	2000
<i>Кредит рахунка «Виручка від оренди»</i>	2000

Частина невідпрацьованого авансу (\$1000) залишається на рахунку «Одержані аванси» як його кредитове сальдо і поточне зобов'язання фірми.

### **8.3. ОБЛІК ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПО ЗАРОБІТНІЙ ПЛАТІ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЮ ВІДРАХУВАННЯХ**

Облік заробітної плати базується на загальноприйнятих концепціях та принципах. Однак витрати з оплати праці та пов'язані з нею платежі становлять значну частину витрат та зобов'язань підприємства. Опрацювання інформації по заробітній платі є досить складною процедурою бухгалтерського обліку, тому ці питання потребують окремого розгляду.

Порядок визнання та розкриття інформації про виплати працівникам регламентується МСБО 19 «Виплати працівникам». Цей стандарт вимагає від підприємства визнання:

- зобов'язань, якщо працівник надав послугу в обмін на виплати, що підлягають сплаті в майбутньому;
- витрат, якщо підприємство отримує економічну вигоду внаслідок послуги, яку надає працівник.

В бухгалтерському обліку відображається **чотири види зобов'язань, пов'язаних з оплатою праці**:

- 1) заборгованість з оплати праці;
- 2) заборгованість по податках, що утримуються із заробітної плати;
- 3) заборгованість по інших утриманнях із заробітної плати;
- 4) заборгованість по відрахуваннях, пов'язаних із заробітною платою, які сплачуються роботодавцем.

**Зобов'язання з оплати праці** існують по нарахованій за відпрацьованих у звітному періоді дні заробітній платі, яка ще не виплачена персоналу. Заробітна плата робочих розраховується, виходячи з погодинної ставки або відрядного виробітку. Службовцям встановлюються місячні або річні оклади. В США федеральним Законом про заробітну плату та робочий час встановлюється розмір мінімальної заробітної плати та тривалість робочого тижня (наприклад, 40 годин). Положення цього Закону стосуються головним чином низькопрофесійних робітників. Так, за години

відпрацьовані понад 40 на тиждень і 8 на день працівник повинен отримувати 1,5 своєї звичайної погодинної ставки. В доповнення до федерального законодавства укладаються спеціальні угоди з профспілками, за якими праця у вихідний день, наприклад, підлягає оплаті за подвійною ставкою.

Для дотримання всіх юридичних вимог відділу заробітної плати необхідно вести точний облік кількості відпрацьованих кожним працівником годин. У великих компаніях для цього застосовується система жетонів або спеціальних карток з ідентифікаційними кодами працівників. Картка (жетон) вставляється в машину, яка фіксує код працівника і час. Процедура повторюється вранці і при кожному відлученні з робочого місця — в обідню перерву, після закінчення робочого дня.

Принципи внутрішнього контролю вимагають розподілу обов'язків, тому підрахунок відпрацьованого часу, нарахування і облік оплати праці, підготовка платіжної відомості і видача заробітної плати повинні здійснюватися різними особами. Ретельний облік має бути організований по кожному працівнику. Прийоми та звільнення з роботи належить своєчасно відображати в документах, щоб запобігти фальсифікації даних про витрати на оплату праці.

Фірми прагнуть так організувати облік оплати праці, щоб забезпечити:

- точне і своєчасне її нарахування;
- здійснення необхідних утримань та відрахувань, пов'язаних із заробітною платою;
- подання податковим органам необхідних звітів;
- контроль за рівнем витрат на заробітну плату.

Для обліку витрат з оплати праці і зобов'язань, які має фірма до моменту її виплати, використовуються рахунки «Витрати на оплату праці» та «Заробітна плата до сплати». Але, на відміну від вітчизняної облікової практики, бухгалтерські проведення з нарахування заробітної плати ніколи не обмежуються цими двома рахунками, тому що на рахунок «Витрати на оплату праці» відображається повна сума витрат, пов'язаних з використанням найманої сили. Це безпосередньо персоналу з оплати праці, а також заборгованість по податках, утриманих із заробітної плати та по інших утриманнях. Отже, бухгалтери зарубіжних фірм на рахунок «Заробітна плата до сплати» відображають суму, яка залишилася після всіх відрахувань і підлягає сплаті працівникам.

Рахунок «Заробітна плата до сплати» є реальним, балансовим, пасивним рахунком, по кредиту якого відображається виникнен-

ня зобов'язань з оплати праці при її нарахуванні, а по дебету — їх погашення при виплаті заробітної плати.

На суму нарахованої заробітної плати і утримань з неї на рахунках бухгалтерського обліку відображаються записи:

<i>Дебет рахунка «Витрати на оплату праці»</i>	10 000
<i>Кредит рахунка «Прибутковий податок до сплати»</i>	2000
<i>Кредит рахунка «Утримання на обов'язкове соціальне страхування до сплати»</i>	750
<i>Кредит рахунка «Профспілкові внески до сплати»</i>	50
<i>Кредит рахунка «Заробітна плата до сплати»</i>	7200

Погашення заборгованості перед персоналом здійснюється шляхом зарахування заробітної плати на банківські рахунки персоналу. При цьому складається бухгалтерське проведення:

<i>Дебет рахунка «Заробітна плата до сплати»</i>	7200
<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	7200

Крім зобов'язань щодо працівників, у роботодавця існують також інші зобов'язання, безпосередньо пов'язані з оплатою праці персоналу. Ці зобов'язання обумовлені відповідними федеральними законами (наприклад, про обов'язкове соціальне страхування) та контрактними обов'язками (відрахування профспілковим органам та пенсійні програми). Деякі з цих зобов'язань утримуються із заробітної плати працівників і перераховуються до відповідних органів, а деякі мають бути оплачені роботодавцем і становлять додаткові витрати фірми.

**Утримання** із заробітної плати регулюються законодавством кожної країни. Так, наприклад, у США із заробітної плати працівників здійснюються обов'язкові і добровільні утримання (рис. 8.2).

Утримання із заробітної плати працівників						
Обов'язкові (згідно з федеральними законами чи законами штату)			Добровільні — для особливих цілей (за дорученнями працівників)			
податок на особистий прибуток громадян	утримання на обов'язкове соціальне страхування	профспілкові внески	страхування життя	медичне страхування	внески до ощадних фондів	погашення позик та ін.

Рис. 8.2. Види утримань із заробітної плати працівників

Основним видом обов'язкових утримань із заробітної плати є податок на особистий прибуток громадян, який включає:

- федеральний прибутковий податок;
- прибутковий податок штату;
- податок на користь округів штату;
- податок на користь міста, в якому проживають громадяни.

Федеральні внески на обов'язкове соціальне страхування, які утримуються із заробітної плати працівників, спрямовуються на пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, надання допомоги по непрацездатності.

Більшість громадян зобов'язана скласти річну податкову декларацію, в якій відображаються заробітна плата та інші прибутки, отримані від роботи по найму. Сума податку залежить від розміру заробітку та пільг, наданих конкретній особі. Наприкінці кожного року роботодавець складає на кожного працівника чотири примірники декларації про заробітну плату і податки за минулий рік. У ній відображається:

- загальна сума заробітної плати, зароблена працівником за рік;
- сума доходів, на яку нараховуються обов'язкові відрахування на соціальне страхування;
- сума утриманого прибуткового податку з громадян;
- сума обов'язкових відрахувань на соціальне страхування, утриманих із заробітної плати працівника.

Перший примірник цієї декларації направляється в управління соціального страхування, яке потім передає частину даних податковому управлінню. Другий примірник додається до переказу федеральних податків, третій — муніципальних, а четвертий залишається у працівника.

Із заробітної плати працівників також можуть здійснюватися **утримання на добровільній основі**. Це внески на додаткове пенсійне забезпечення, до ощадних фондів, на страхування, погашення кредитів та ін. Ці утримання здійснюються за дорученнями працівників. Профспілкові внески в різних штатах можуть бути або обов'язковими або добровільними. Суми, утримані із заробітної плати, перераховуються роботодавцем до відповідних державних органів чи фондів. У проміжок часу між утриманням грошей і їх перерахуванням, роботодавець має відображати ці суми як поточні (короткострокові) зобов'язання. Згадаємо бухгалтерський запис:

<i>Дебет рахунка «Витрати на оплату праці»</i>	<i>10 000</i>
<i>Кредит рахунка «Прибутковий податок до сплати»</i>	<i>2000</i>

<i>Кредит рахунка «Утримання на обов'язкове соціальне страхування до сплати»</i>	750
<i>Кредит рахунка «Профспілкові внески до сплати»</i>	50
<i>Кредит рахунка «Заробітна плата до сплати»</i>	7200

Разом з тим, роботодавець несе інші витрати та має зобов'язання, пов'язані з оплатою праці, які регламентуються федеральним законом про соціальне забезпечення та іншими законодавчими актами. **Це обов'язкові відрахування з фонду заробітної плати, які мусять бути оплачені роботодавцем.** До таких зобов'язань належать: обов'язкові відрахування на соціальне страхування (у частині, яка підлягає сплаті роботодавцем), обов'язкові відрахування до федерального фонду зайнятості та до фонду зайнятості штату (рис. 8.3).

Обов'язкові відрахування із фонду заробітної плати, які підлягають сплаті роботодавцем		
частина обов'язкових відрахувань на соціальне страхування	до федерального фонду зайнятості	до фонду зайнятості штату

Рис. 8.3. Види обов'язкових відрахувань із заробітної плати, які сплачує роботодавець

На рахунках бухгалтерського обліку обов'язкові відрахування із фонду заробітної плати, що сплачуються роботодавцем, відображаються так:

<i>Дебет рахунка «Витрати на обов'язкові відрахування із фонду заробітної плати»</i>	1100
<i>Кредит рахунка «Відрахування на обов'язкове соціальне страхування до сплати»</i>	750
<i>Кредит рахунка «Відрахування до федерального фонду зайнятості до сплати»</i>	80
<i>Кредит рахунка «Відрахування до фонду зайнятості штату до сплати»</i>	270

#### 8.4. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ВЕКСЕЛІВ

Довгострокові векселі до сплати є із видів довгострокових зобов'язань підприємств. За своєю економічною сутністю вони є інструментом довгострокового залучення фінансових ресурсів для фінансування придбання конкретних активів, реаліза-

ції довгострокових проектів, пов'язаних зі здійсненням реальних інвестицій.

Довгострокові векселі мають ту ж саму природу, що й короткострокові, але термін їх дії складає більше одного фінансового року. Особливістю цього виду векселів є те, що вони можуть забезпечуватися заставою у вигляді активів. Наприклад, заставні векселі використовуються компаніями при придбанні об'єктів основних засобів.

Сума боргу за довгостроковими векселями оцінюється за справедливою ринковою вартістю ресурсів, які отримані в результаті розміщення цього виду довгострокових зобов'язань. Крім того, по векселю розраховуються періодичні витрати на сплату відсотків, виходячи із ринкової ставки відсотка, яка діяла на момент випуску векселя та залишку заборгованості на початок облікового періоду.

Заборгованість по довгострокових векселях може бути сплачена при настанні терміну погашення всією сумою, яка включає основний борг і відсотки. Проте, як правило, згідно з умовами векселя погашення заборгованості по довгострокових векселях здійснюється по періодах протягом всього строку дії векселя. У цьому випадку кожний платіж по довгостроковому векселю буде включати суму відсотків з моменту їх попередньої виплати і однакові частки основної суми боргу, що погашається. У процесі погашення зменшується заборгованість по векселю і сума відсотків по залишку несплаченої суми боргу.

У Балансі сума довгострокової заборгованості по векселю, яка підлягає сплаті протягом поточного фінансового року, відображається в розділі «Поточні зобов'язання» (як короткострокова заборгованість), а решта — в розділі «Непоточні зобов'язання» (як довгострокова заборгованість).

Облік довгострокових векселів до сплати ведеться на рахунок «Заставні векселі до сплати». Це реальний, балансовий, пасивний рахунок, кредитове сальдо якого показує суму боргу по довгострокових векселях на певну дату. По кредиту цього рахунку відображається виникнення заборгованості по довгостроковому векселю, а по дебету — її погашення.

**Наприклад**, при отриманні компанією кредиту в сумі \$500 000 терміном на два роки по 10 %-ному довгостроковому векселю для фінансування будівництва будівлі під офіс, в обліку складається бухгалтерське проведення.

<i>Дебет рахунка «Грошові кошти»</i>	<i>500 000</i>
<i>Кредит рахунка «Заставні векселі до сплати»</i>	<i>500 000</i>



Погашення заборгованості по довгостроковому векселю відображається на рахунках бухгалтерського обліку записом:

<i>Дебет рахунка «Заставні векселі до сплати»</i>	<i>500 000</i>
<i>Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»</i>	<i>100 000</i>
<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	<i>600 000</i>

## 8.5. Види облігацій і порядок їх випуску

Зарубіжні компанії з метою залучення фінансових ресурсів на тривалий термін для диверсифікації своєї діяльності мають право випускати довгострокові облігації. **Довгострокові облігації** — це цінні папери, які засвідчують внесення їх власниками певних коштів і підтверджують зобов'язання емітента відшкодувати власникові номінальну вартість цих цінних паперів в передбачений термін з виплатою відсотків за встановленою ставкою. По своїй суті вони є формою кредитування емітентів юридичними та фізичними особами, котрі придбали довгострокові облігації.

Довгострокові облігації можуть бути різних видів. Залежно від мети випуску, процедури виплати відсотків, умов погашення і забезпечення довгострокові облігації класифікуються за такими ознаками (рис. 8.4).

**Розрахункові облігації** випускаються з метою повної або часткової оплати придбання довгострокових активів.

Метою емісії **облігацій, які випускаються для рефінансування**, є погашення діючих облігацій.

**Консолідовані облігації** випускаються замість декількох випусків діючих облігацій.

**Забезпеченими (заставними)** називаються облігації, які мають гарантію їх погашення. Вона забезпечується юридичним правом пріоритетного отримання власниками облігацій обумовлених в облігаційному контракті активів (майна) компанії-боржника за умови невиконання нею зобов'язань з погашення заборгованості.

Облігації, які не мають спеціального забезпечення (**незабезпечені облігації**) — це звичайні кредити, по яких компанія-боржник не видає гарантійного зобов'язання щодо їх погашення. У разі банкрутства компанії-боржника власники облігацій отримують частку її активів (майна) в загальному порядку нарівні з іншими кредиторами.

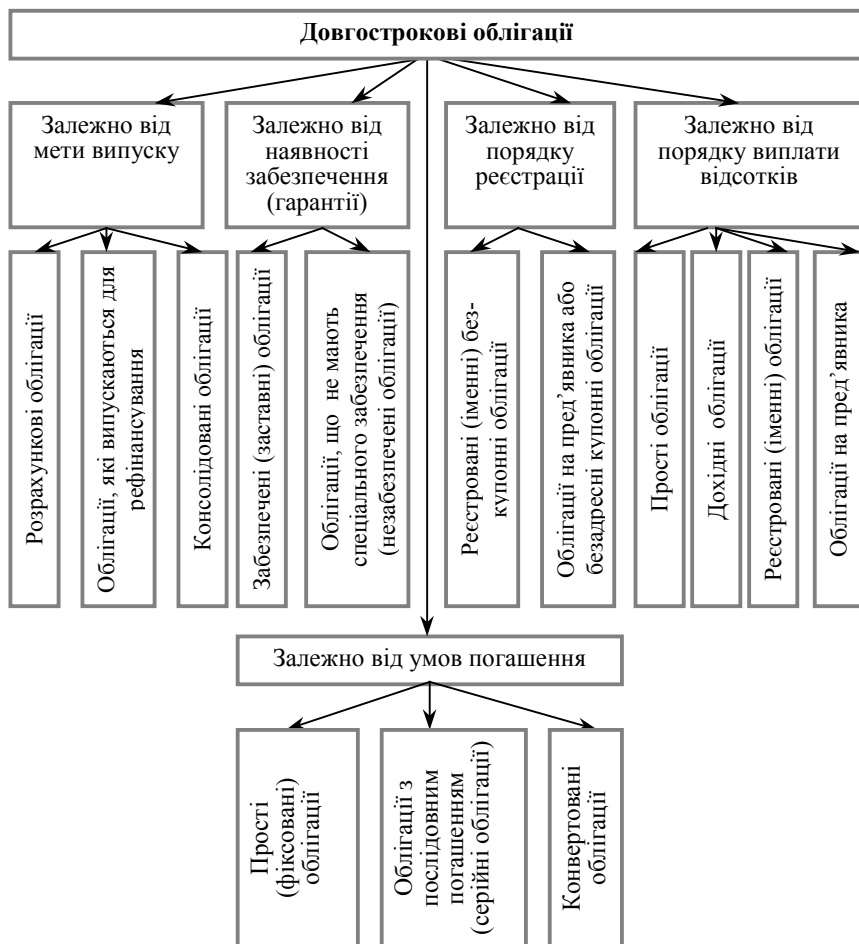


Рис. 8.4. Класифікація довгострокових облигацій

**Прості (фіксовані) облигації** — це облигації, строк погашення яких визначений у вигляді однієї конкретної дати. Відсотки по цих облигаціях виплачуються за фіксованою ставкою.

**Облигації з послідовним погашенням (серійні облигації)** погашаються серіями. По цих облигаціях борг виплачується декілька раз частковими сумами протягом усього життєвого циклу облигацій. Наприклад, компанія випустила облигації номінальною вартістю \$1 500 000 терміном на 20 років; погашення облигацій в сумі \$375 000 здійснюється через кожні п'ять років.

**Конвертованими** називаються облігації, власник яких має право обміняти їх на акції компанії-боржника.

**До реєстрованих (іменних), безкупонних облігацій** відносяться облігації, власники яких зареєстровані у книзі емітента (компанії-боржника). На цих облігаціях компанія записує ім'я та адресу власника. Відсотки і основна частина боргу по таких облігаціях виплачуються тільки особі, на ім'я якої зареєстрована облігація.

**Облігації на пред'явника або безадресні, купонні облігації** — це облігації, власники яких не зареєстровані у книзі емітента (компанії-боржника). Відсотки і основна частина боргу по цих облігаціях виплачується пред'явнику облігації. Такі облігації мають відривні купони, на яких вказується сума відсотків і дата їх отримання. При настанні терміну сплати відсотків купон відрізняють від облігації і пред'являють емітентові для погашення боргу.

**Дохідні облігації** — це облігації, за якими рівень виплат по відсотках залежить від розміру прибутку емітента (компанії-боржника). За умови збиткової діяльності емітента по цьому виду облігацій винагороди за відсотками не передбачена.

Випуск облігацій здійснюється за рішенням ради директорів з дозволу влади та за згодою всіх акціонерів.

Облігації, як правило, випускаються номіналом \$1000, \$5000, \$10 000, інколи по \$100 000 на строк від 10 до 50 років. Для продажу облігації компанія-емітент залучає андерайтера, в ролі якого може виступати інвестиційна компанія або банк.

Компанія, яка вирішила випускати облігації, мусить скласти контракт, в якому визначається термін погашення, ставки відсотків, строки їх сплати, можливість дострокового викупу, конвертації в акції та інші умови. Кожний утримувач облігації одержує сертифікат, який засвідчує борг компанії.

На облігації вказується її номінал, тобто *основна сума*, що підлягає сплаті у визначений строк і на яку нараховуються відсотки за відповідні періоди. На облігації також позначається *ставка відсотків*, під які випущена облігація, і сума, яка виплачується за визначений період часу — раз на півроку чи рік. Кожний періодичний платіж визначається за формулою:

$$\begin{array}{l} \text{Періодичний} \\ \text{платіж} \\ \text{по облігації} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Основна сума} \\ \text{(номінал} \\ \text{облігації)} \end{array} \cdot \begin{array}{l} \text{Встановлена} \\ \text{ставка} \\ \text{відсотків} \end{array} \quad (8.4)$$

Облігації можуть продаватись за номіналом, зі знижкою (дисконтом) або з надбавкою (премією). Це обумовлено квотою у відсотках до номінальної вартості облігацій, яка встановлюється компанією. Продажна ціна облігації не впливає на розмір періодичного платежу і визначається різницею між встановленою по облігації і ринковою ставкою відсотків. Ринкову ставку також називають діючою або купонною. Вона може змінюватися щодня. Це ставка, за якою покупець облігації погоджується тимчасово надати кошти, а продавець облігації вважає можливим взяти їх на певних умовах.

## **8.6. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ**

Довгострокові облігації є однією із форм розміщення довгострокових зобов'язань. Вони мають юридичну силу і відображають зобов'язання компанії-емітента виплатити основну суму боргу та відсотки по ньому в обмін на капітал, який вкладений власниками облігацій — інвесторами.

Облік зобов'язань по довгострокових облігаціях ведеться на реальному, балансовому, пасивному рахунку «Облігації до сплати», кредитове сальдо якого означає суму боргу по випущених довгострокових облігаціях на певну дату. По кредиту цього рахунка відображається виникнення зобов'язань перед утримувачами довгострокових облігацій при їх розміщенні, а по дебету — їх погашення. У Балансі зобов'язання по довгострокових облігаціях відображаються в розділі «Непоточні зобов'язання».

Порядок відображення в обліку емісії довгострокових облігацій залежить від того, за якою вартістю вони продаються на ринку цінних паперів.

### **Облік продажу облігацій за номіналом**

Облігації продаються за номінальною вартістю за умови, що встановлена відсоткова ставка по облігаціях ідентична з ринковою ставкою відсотків, тобто інвестори готові вкладати в них кошти за офіційно встановленою відсотковою ставкою.

**Наприклад,** 1.01.20XX р. компанія випустила 500 облігацій номіналом \$1000 кожна терміном на 10 років із встановленою ставкою 10 % річних. Відсотки інвесторам підлягають сплаті кожні півроку — 30 червня і 31 грудня.

Обліковий період — з 1 січня по 31 грудня.

У бухгалтерському обліку операція буде відображена:

**1 січня 20XX р.** — випуск облігацій і продаж їх за номіналом:  
*Дебет рахунка «Грошові кошти»*

(500 облігацій по \$1000 кожна) 500 000

*Кредит рахунка «Облігації до сплати»*

(500 облігацій) 500 000

**30 червня, 31 грудня** — сплата відсотків:

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків по облігаціях»* 25 000

*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 25 000

$(\$500\,000 \cdot 5\%)$

100

Наприкінці облікового періоду, 31 грудня 20XX року, у фінансовій звітності мають бути показані:

1) витрати на сплату відсотків по облігаціях:

**Звіт про прибутки і збитки**  
*за 20XX рік*

Витрати на сплату відсотків по облігаціях \$50 000

2) довгострокове зобов'язання щодо облігацій:

**Баланс**

Довгострокові зобов'язання:

Облігації до сплати, 10 % \$500 000

(підлягають погашенню 31 грудня 20XX р.)

У нашому прикладі компанія отримала \$1000 готівкою за кожну облігацію номіналом \$1000 і зобов'язана сплатити кожному покупцеві облігації \$1000 основної суми боргу і відсотки в сумі \$1000 ( $\$50 \cdot 20$  платежів за півроку впродовж 10 років), всього \$2000. Отже, витрати на сплату відсотків за рік становлять \$100, і ринкова ставка відсотків, відповідно, складає 10 % на рік (100 % на \$1000 основної суми). Офіційно встановлена ставка відсотків по облігаціях теж складає 10 %.

Компанія при продажу кожної облігації отримала \$1000 готівкою, що становить поточну вартість майбутнього руху грошових коштів, пов'язаного з облігацією.

Для її розрахунку можна скористатися формулою:

$$PV = FV : (1 + r)^n, \quad (8.5)$$

де  $PV$  — поточна вартість;

$FV$  — майбутня вартість;

$r$  — відсоткова ставка.

Сьогоднішня вартість загальної суми серії платежів, які будуть надходити протягом визначеного періоду часу в майбутньому, називається *поточною вартістю анuitету*. Для його визначення розраховується складний дисконт для кожного з однакових періодичних платежів. Однак значно легше розрахувати поточну вартість певної величини за допомогою спеціальних таблиць.

Отже, поточна вартість основної суми облігації розраховується з використанням таблиці значень поточної вартості простої величини ( $n$ ), а поточна вартість відсотків — за таблицею «Поточна вартість анuitету» (II):

1) Основна сума: $\$1000 \cdot Pn = 20; i = 5\%$ .....	\$377
2) Сума відсотків: $\$50 \cdot Pn = 20; i = 5\%$ .....	\$623
Продажна ціна облігації .....	\$1000

Оскільки ринкова ставка відсотків співпадає з офіційно встановленою по облігації, поточна вартість майбутніх грошових потоків по облігації дорівнює її номінальній вартості.

### Облік продажу облігацій зі знижкою (дисконтом)

Якщо покупці облігацій вважають для себе можливим вкладати кошти у ці облігації тільки при ринковій ставці відсотків, яка вища офіційно встановленої, компанія мусить продавати облігації зі знижкою (дисконтом). Так, припустимо, що у нашому прикладі по 10-річних облігаціях номіналом \$1000 із офіційно встановленою ставкою 10 %-річних ринкова ставка відсотків становить 14 %. Для визначення продажної ціни облігації потрібно розрахувати поточну вартість двох майбутніх грошових потоків, пов'язаних з облігацією:

1) основної суми ( $n = 20, i = 7\%$ );

2) відсотків, які сплачуються кожні півроку протягом 10 років ( $n = 20, i = 7\%$ );

*Поточна вартість*

1) Основна сума: $\$1000 \cdot Pn = 20; i = 7\%$ .....	\$258
2) Сума відсотків $\$50 \cdot Pn = 20; i = 7\%$ .....	\$530
Продажна ціна облігацій .....	\$788

Отже, знижка по облігаціях складає \$212 (\$1000 – \$788).

При випуску компанією 500 облігацій загальною номінальною вартістю \$500 000 і продажу їх згідно з ринковою відсотковою ставкою — 14 % річних (тобто за ціною 78,8 % від но-

міналу) на загальну суму \$394 000 бухгалтерські проведення будуть такими:

**1 січня 20XX р.** — випуск облігацій і продаж їх зі знижкою (дисконтом):

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* 394 000  
(500 облігацій по \$788 кожна)

*Дебет рахунка «Дисконт по облігаціях до сплати»* 106 000  
( $\$212 \cdot 500$  облігацій)

*Кредит рахунка «Облігації до сплати»* 500 000

Як бачимо, рахунок «Облігації до сплати» кредитується на суму номінальної вартості розміщених облігацій. Рахунок «Дисконт по облігаціях до сплати» є активним, регулюючим відносно рахунка «Облігації до сплати». Його використання дає можливість відобразити в Балансі реальну вартість облігацій. Для рівномірного списання суми дисконту на витрати по періодах застосовується прямолінійний метод нарахування амортизації дисконту.

**30 червня, 31 грудня** — сплата відсотків та амортизація наданої знижки (дисконту):

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків по облігаціях»* 30 300

*Кредит рахунка «Дисконт по облігаціях до сплати»* 5300  
( $\$106\ 000 : 20$  періодів)

*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 25 000  
$$\frac{(\$500\ 000 \cdot 5\ \%)}{100}$$

31 грудня 20XX р. — відображення у фінансовій звітності:

### **Звіт про прибутки і збитки**

Витрати на сплату відсотків по облігаціях \$60 600

( $\$30\ 300 \cdot 2$ )

### **Баланс**

Довгострокові зобов'язання:

Облігації до сплати, 10 % \$500 000

(підлягають погашенню 31 грудня 20XX р.)

За вирахуванням неамортизованої частки наданої знижки (дисконту) \$404 600

( $\$106\ 000 - (\$5300 \cdot 2) = \$95\ 400$ )

Суму знижки (дисконту) необхідно окремо відображати в Звіті про прибутки і збитки для правильного визначення витрат на сплату відсотків. У Балансі облігації до сплати показуються згідно з їх реальною вартістю (тобто номінальною вартістю, що підлягає сплаті у визначену дату, за вирахуванням суми неамортизованої наданої знижки).

### Облік продажу облігації з надбавкою (премією)

Облігації продаються з надбавкою (премією) за умови, що покупці інвестують в них кошти під нижчі, ніж офіційно встановлені по облігаціях, відсоткові ставки. Так, на фінансовому ринку по розглянутих вище 10-річних облігаціях компанії може бути встановлена ставка відсотків у розмірі 8 % річних. У даному випадку продажна ціна однієї облігації розраховується так:

*Поточна вартість*

1) Основна сума:  $\$1000 \cdot Pl =_{20; i=4\%}$ ..... \$456

2) Сума відсотків  $\$50 \cdot Pl =_{20; i=4\%}$ ..... \$680

Продажна ціна облігації ..... \$1136

Отже, первинний продаж облігацій компанії здійснюватиметься з надбавкою (премією) в сумі \$136 за кожну. Продажна ціна випущених 500 облігацій становить \$568 000 ( $\$1136 \times 500$ ). В бухгалтерському обліку це відображається так:

**1 січня 20XX р.** — випуск облігацій і продаж їх з надбавкою (премією):

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* 568 000

(500 облігацій по \$1136 кожна)

*Кредит рахунка «Премія по облігаціях до сплати»* 8000

( $\$136 \cdot 500$  облігацій)

*Кредит рахунка «Облігації до сплати»* 500 000

( $\$1000 \cdot 500$  облігацій)

Рахунок «Премія по облігаціях до сплати» є пасивним, регулюючим відносно рахунка «Облігації до сплати». Сальдо по цьому рахунку додається до номінальної вартості облігацій, що дає можливість відобразити в Балансі реальну вартість облігацій. Для рівномірного віднесення суми премії на зменшення фінансових витрат по періодах застосовується прямолінійний метод нарахування амортизації премії.



**30 червня, 31 грудня** — сплата відсотків та амортизація премії:

<i>Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків облігаціях»</i>	21 600
<i>Дебет рахунка «Премія по облігаціях до сплати»</i>	3400
(\$68 000: 20 періодів)	
<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	25 000
<u>(\$500 000 · 5 %)</u>	
100	

**31 грудня 20XX р.** — відображення у фінансовій звітності.

### **Звіт про прибутки і збитки** *за 20XX рік*

Витрати на сплату відсотків по облігаціях \$43 200  
( $\$21600 \cdot 2$ )

#### **Баланс**

Довгострокові зобов'язання:  
*Облігації до сплати, 10 % \$500 000*

(підлягають погашенню 31 грудня 20XX р.)

*З урахуванням неамортизованої частки надбавки (премії)*  
\$561 200

$$\$68\,000 - (\$3400 \cdot 2) = \$61\,200$$

**Погашення облігацій** може здійснюватися:

1) по закінченню терміну їх дії, при цьому складається бухгалтерське проведення:

<i>Дебет рахунка «Облігації до сплати»</i>	500 000
<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	500 000

(відповідна вартість премії або дисконту до цього часу буде вже повністю списана);

2) відзивом або викупом їх на ринку цінних паперів і анулюванням.

Якщо ринкова ставка відсотка падає, доцільно викупити старі облігації і випустити нові за більш низькою відсотковою ставкою. При достроковому викупі перш за все необхідно визначити поточну (балансову) вартість облігацій на дату дострокового викупу. Для встановлення чистої поточної вартості облігацій, їх номінальну вартість коригують на:

- неамортизовану величину дисконту або премії;
- неамортизовану величину витрат на випуск цих облігацій.

Повернемося до розглянутих вище прикладів. Припустимо, що компанія, яка випустила 500 облігацій загальною номінальною вартістю \$500 000, при підвищенні ринкової ставки відсотка до 14 % річних (вартість складає 78,8 % від номінальної і дорівнює \$394 000) вирішила їх викупити через сім років. Витрати на випуск становили \$4000. На дату викупу сума неамортизованих витрат на випуск складала: \$4000 —  $(\$4000 \cdot 7 / 10) = \$1200$ .

Неамортизована сума знижки (дисконту) розраховується так:

*Знижка, надана по проданих облігаціях \$106 000*

$(\$212 \cdot 500 \text{ облігацій})$

*Число виплат відсотків впродовж 10 років 20*

*Сума знижки (дисконту), що списується кожного разу при виплаті процентів* \$5300

$(\$106\ 000 : 20)$

*Сума амортизації знижки (дисконту)* \$74 200

$(\$5300 \cdot 14)$

*Неамортизована сума знижки (дисконту)* \$31 800

$(\$106\ 000 - \$74\ 200)$

*Чиста поточна вартість облігацій:*

*номінальна вартість* \$500 000

*неамортизована сума витрат на випуск* (\$1200)

*неамортизована сума знижки (дисконту)* (\$31 800)

*Всього* \$467 000

Якщо компанія викупить облігації за \$450 000, то вона одержить прибуток в сумі \$17 000 ( $\$467\ 000 - \$450\ 000$ ). В бухгалтерському обліку це відображається так:

*Дебет рахунка «Облігації до сплати»* 500 000

*Кредит рахунка «Витрати на випуск облігацій»* 1200

*Кредит рахунка «Дисконт по облігаціях до сплати»* 31 800

*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 450 000

*Кредит рахунка «Прибуток від викупу облігацій»* 17 000

Якщо облігації будуть викуплені за \$470 000, то компанія матиме збиток від операції в сумі \$3000 ( $\$470\ 000 - \$467\ 000$ ). При цьому складаються такі бухгалтерські проведення:

а) погашення зобов'язань по облігаціях:

*Дебет рахунка «Облігації до сплати»* 500 000

*Кредит рахунка «Дисконт по облігаціях до сплати»* 30 000

*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 470 000

б) відображається сума збитку від викупу облігацій:	
<i>Дебет рахунка «Збиток від викупу облігацій»</i>	3000
<i>Кредит рахунка «Витрати на випуск облігацій»</i>	1200
<i>Кредит рахунка «Дисконт по облігаціях до сплати»</i>	1800

Прибуток або збиток від викупу облігацій відображаються в Звіті про прибутки і збитки як екстраординарні. Вони вказуються у звітності за вирахуванням податків. У примітках до звітності мають бути пояснені обставини, в результаті яких вони з'явилися.

**Конвертовані облігації** за умовами контракту можуть обмінюватись на звичайні акції. Власники облігацій йдуть на це при зростанні ринкової ціни акцій. При конвертації облігацій у звичайні акції дотримуються таких облікових правил:

1) акції відображаються за вартістю, що дорівнює поточній вартості заміщених облігацій. Ринкова вартість ні облігацій, ні акцій не наводиться;

2) від цієї операції не визначається фінансовий результат (прибуток чи збиток). Різниця між номіналом акцій та поточною їх вартістю показується на рахунку «Додатковий капітал».

Так якби компанія прийняла рішення не викупляти свої облігації, а конвертувати їх в акції із розрахунку 10 звичайних акцій номіналом \$10 на кожну облігацію номіналом \$1000 (за умови, що ринкова вартість акції складає \$80 і власники облігацій прийняли рішення обміняти їх), то в бухгалтерському обліку мали б місце такі бухгалтерські записи:

<i>Дебет рахунка «Облігації до сплати»</i>	500 000
<i>Кредит рахунка «Витрати на випуск облігацій»</i>	1200
<i>Кредит рахунка «Дисконт по облігаціях до сплати»</i>	31 800
<i>Кредит рахунка «Акціонерний капітал»</i>	

$$(\$10 \cdot 500 \cdot 10) 50\,000$$

<i>Кредит рахунка «Додатковий капітал»</i>	417 000
--	---------

З метою накопичення грошових коштів для погашення облігацій в зазначений строк компанії можуть створювати спеціальний **фонд для викупу облігацій**. Для управління цим фондом призначається незалежна довірена особа (банк або інша фінансово-кредитна установа), яка інвестує грошові кошти, отримані від компанії, в цінні папери таким чином, щоб їх вистачило для погашення облігацій.

Фонд погашення облігацій є активом компанії, в Балансі він відображається як довгострокові інвестиції в розділі «Непоточні активи». Сума, що підлягає щорічному відрахуванню в фонд, ви-

значається за таблицею «Майбутня вартість ануїтету» з урахуванням номінальної вартості облігацій, терміну їх дії та очікуваної прибутковості інвестицій цього фонду. Так, щоб погасити облігації загальною номінальною вартістю \$500 000 через 10 років за умови, що очікувана норма прибутку від інвестицій складає 9 %, компанія щороку мусить вкладати у фонд \$32 910. Майбутня вартість ануїтету \$1 для  $i = 9\%$ ;  $n = 10$  дорівнює \$15,193 ( $\$50\,000 : \$15,193 = \$32\,910$ ). Внесення коштів до фонду відображається в обліку бухгалтерським проведенням:

<i>Дебет рахунка «Інвестиції в фонд погашення облігацій»</i>	\$32 910
--	----------

<i>Кредит рахунка «Грошові кошти»</i>	\$32 910
---------------------------------------	----------

Збільшення фонду відбувається як завдяки щорічним внескам компанії, так і відсоткам, які нараховуються на кошти фонду, і відображаються в обліку записом:

<i>Дебет рахунка «Інвестиції в фонд погашення облігацій»</i>	2962
--	------

<i>Кредит рахунка «Відсотковий дохід»</i>	2962
---	------

(\$32 910 · 9 %)

100

Нараховані на кошти фонду відсотки відображаються в Звіті про прибутки і збитки. Фонд погашення облігацій буде поповнюватися протягом десяти років їх життєвого циклу.

При погашенні облігацій основна сума боргу буде сплачена власникам облігацій за рахунок коштів, накопичених у фонді. Інвестиції фонду реалізуються, і, зрозуміло, що сума отриманих грошових коштів не буде співпадати із сумою заборгованості по облігаціях. Різниця — прибуток або збиток від продажу інвестицій фонду відображається в Звіті про прибутки і збитки як «Інші доходи та витрати». Припустимо, що поточна вартість викупного фонду на дату погашення складає \$500 400 і ці інвестиції були реалізовані за \$501 600. Операція буде відображена в бухгалтерському обліку так:

а) погашення зобов'язань по облігаціях:

<i>Дебет рахунка «Облігації до сплати»</i>	500 000
--	---------

<i>Кредит рахунка «Інвестиції в фонд погашення облігацій»</i>	500 000
---	---------

б) на суму прибутку від продажу інвестицій у фонд погашення облігацій:

<i>Дебет рахунка «Грошові кошти»</i>	1200
--------------------------------------	------

<i>Кредит рахунка «Прибуток від продажу інвестицій в фонд погашення облігацій»</i>	1200
--	------

## 8.7. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ОРЕНДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Одним із видів довгострокових зобов'язань є довгострокова оренда (терміном від трьох і більше років), яка називається фінансовим лізингом. **Оренда** — це договірне, строкове, платне володіння і користування майном, яке передається орендодавцем орендареві для здійснення господарської діяльності. Взаємовідносини орендодавця з орендарем щодо оренди майна регламентуються договором.

В зарубіжних країнах довгостроковий фінансовий лізинг набув широкого застосування як засіб формування довгострокових активів. **Фінансовий лізинг** — це оренда, за умовами якої орендар бере на себе всі ризики та витрати, пов'язані з експлуатацією орендованого майна.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 17 «Оренда», лізинг визнається фінансовим за умови, що в договорі на оренду передбачений хоча б один із таких чинників:

- після закінчення строку оренди право власності на майно переходить до орендаря;

- орендарю надається можливість після закінчення строку оренди придбати майно за ціною, яка значно нижча ринкової;

- теперішня вартість орендних виплат складає суттєву частку ринкової вартості об'єкта на дату початку дії договору оренди (як правило 90 % і більше);

- строк оренди охоплює більшу частину терміну експлуатації орендованого майна (як правило, 75 % і більше).

В окремих країнах передбачені різні критерії визнання фінансового лізингу. Так, наприклад, в Німеччині фінансовим лізингом вважається оренда, термін якої за договором охоплює від 40 до 80 відсотків терміну експлуатації майна і за якою вартість опціону співвідноситься з вартістю об'єкта оренди. У Великобританії фінансовий лізинг визнається за умови, що договір оренди укладено на строк не менше 75 % терміну експлуатації орендованого майна і в ньому передбачена повна виплата вартості орендованого об'єкта. Законодавством Франції передбачені такі критерії фінансового лізингу:

- для надання в оренду майно має бути спеціально придбане;

- орендоदार має право після закінчення строку оренди придбати майно за ціною, яка встановлюється на момент укладення договору.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що лізингові операції вигідні для їх учасників і тому в загальному обсязі реальних інвести-

цій постійно зростає питома вага лізингу, зокрема, машин, обладнання та устаткування. Оренда об'єктів основних засобів на умовах фінансового лізингу дає можливість: постачальнику — реалізувати майно, отримавши повну оплату його вартості; орендодавцеві (лізинговій компанії) — отримати доходи у вигляді відсотків; орендареві — здійснити диверсифікацію своєї діяльності або розпочати її зі значно меншими початковими вкладеннями капіталу.

**Наприклад**, компанія уклала договір на оренду виробничого обладнання терміном на п'ять років при 15 % річних. За умовами договору оренди сума річних виплат орендних платежів складає \$6000. Строк оренди збігається з терміном експлуатації виробничого обладнання. Згідно з договором після закінчення строку оренди право власності на виробниче обладнання передається орендареві. За критеріями цей вид оренди є фінансовим лізингом.

Для розрахунку теперішньої вартості усіх виплат по фінансовому лізингу скористаємося Таблицею значень теперішньої вартості анuitету, згідно з якою теперішня вартість одного долара анuitету для  $i = 15\%$ ,  $n = 5$  дорівнює 3,352. Отже, теперішня вартість орендних платежів по лізингу за п'ять років складе \$20 112 ( $\$6000 \cdot 3,352$ ).

Надходження виробничого обладнання на умовах фінансового лізингу і відповідне зобов'язання за теперішньою вартістю орендних платежів відображається в обліку бухгалтерським проведенням:

<i>Дебет рахунка «Орендоване обладнання»</i>	20 112
<i>Кредит рахунка «Зобов'язання по лізингу»</i>	20 112

Виробниче обладнання, придбане на умовах фінансового лізингу, відноситься до складу довгострокових активів, що амортизуються. Нарахування амортизації здійснюється за методом, який застосовується у орендаря для активів даної групи. Якщо компанія, яка отримала обладнання, використовує для нарахування амортизації по основних засобах даної групи прямолінійний метод, то річна сума амортизаційних відрахувань у нашому прикладі складе \$4022 ( $\$20 112 : 5$ ).

На суму нарахованої амортизації складається бухгалтерське проведення:

<i>Дебет рахунка «Витрати на амортизацію орендованого обладнання»</i>	4022
<i>Кредит рахунка «Накопичена амортизація орендованого обладнання»</i>	4022

Для розрахунків з орендодавцем компанія-орендар складає графік платежів по фінансовому лізингу. Кожен лізинговий платіж включає основну суму боргу і суму відсотків по цьому боргу. У нашому прикладі перший платіж суми щорічних виплат відсотків та погашень зобов'язань по лізингу на рахунках бухгалтерського обліку відображається записом:

*Дебет рахунка «Витрати на сплату відсотків»* 3017

$$\left(\frac{20112 \times 15\%}{100}\right)$$

*Дебет рахунка «Зобов'язання по лізингу»* 2983

$$(\$6000 - \$3017)$$

*Кредит рахунка «Грошові кошти»* 6000

У Балансі основні засоби, отримані на умовах фінансового лізингу, відображаються у розділі «Непоточні активи», а зобов'язання по фінансовому лізингу — у розділі «Непоточні зобов'язання». Та частка довгострокових орендних зобов'язань, що підлягає сплаті в поточному фінансовому році, показується в складі короткострокової заборгованості у розділі «Поточні зобов'язання».

## 8.8. ОБЛІК ПЕНСІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У зарубіжній обліковій практиці виникнення зобов'язань по пенсійних виплатах пов'язане з реалізацією програм пенсійного забезпечення працівників по закінченні трудової діяльності. Питання визначення розміру витрат на пенсійне забезпечення, обліку та звітності щодо програм пенсійного забезпечення регламентуються Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» та 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення».

**Програми пенсійного забезпечення** — це угоди між підприємством і його працівниками, за якими підприємство зобов'язується виплачувати пенсії працівникам по закінченні трудової діяльності. Більшість програм передбачають створення окремих пенсійних фондів за рахунок внесків підприємств і працівників з метою здійснення щомісячних виплат працівникам після їх виходу на пенсію та інших виплат — у разі смерті або непрацездатності.

Залежно від економічної сутності існує два види програм пенсійного забезпечення: **програми з визначеним внеском і програми з визначеною виплатою**.

**Програми з визначеним внеском** — це програми пенсійного забезпечення, відповідно до яких суми, що підлягають виплаті у вигляді пенсій, визначаються на основі внесків до пенсійного фонду з урахуванням інвестиційного доходу від них. За цих умов пенсійні зобов'язання підприємства обмежуються сумою, яку воно погоджується щорічно вносити до пенсійного фонду. Величина цієї суми для поточного року визначається угодою між підприємством і працівниками або рішенням ради директорів. Отже, сума виплат пенсій залежатиме від величини накопичених внесків.

**Програми з визначеною виплатою** — це програми пенсійного забезпечення, згідно з якими суми, які щороку сплачуються підприємством до пенсійного фонду, повинні забезпечити зобов'язання з виплати пенсій у майбутньому. Вони визначаються, виходячи з існуючої чисельності працівників у поточному році. Для розрахунку суми щорічних виплат до пенсійного фонду необхідно здійснити оцінку зобов'язань по пенсійних виплатах, які виникають за цією пенсійною програмою. Ця оцінка проводиться актуарієм з урахуванням таких чинників:

- майбутні підвищення виплат та темпи інфляції;
- згода щодо збільшення пенсійних платежів;
- зміни в чисельності працівників внаслідок приєднання до даної пенсійної програми та виходу з неї;
- доходність пенсійних інвестицій та інших.

Визначені виплати до пенсійного фонду здійснюються підприємством протягом всього терміну надання послуг працівниками, що залишилися, але при цьому необхідне проведення коригувань сум пенсійних коштів. Отже, за пенсійними програмами з визначеною виплатою сума виплат до пенсійного фонду за поточний рік залежить від затвердженої суми майбутніх виплат пенсій.

Облік пенсійних зобов'язань ведеться на реальному, балансовому, пасивному рахунку «Заборгованість з пенсійних зобов'язань». По кредиту цього рахунку відображається виникнення пенсійних зобов'язань, а по дебету — їх погашення. На суму відрахувань на пенсійне забезпечення складається бухгалтерське проведення.

*Дебет рахунка «Витрати на пенсійне забезпечення»*

*Кредит рахунка «Заборгованість з пенсійних зобов'язань»*



Погашення заборгованості з пенсійних зобов'язань відображається таким бухгалтерським записом:

*Дебет рахунка «Заборгованість з пенсійних зобов'язань»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

Заборгованість з пенсійних зобов'язань може відображатися в Балансі як коротко- або довгострокова, залежно від умов програм пенсійного забезпечення, які застосовуються на підприємстві.

## **ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**



### **Питання для контролю знань**

1. Що Ви розумієте під зобов'язаннями та які види зобов'язань виникають у процесі функціонування підприємств?
2. Які критерії визнання та оцінки зобов'язань?
3. Що відноситься до короткострокових зобов'язань та як вони відображаються у балансі?
4. Що відноситься до довгострокових зобов'язань та як вони відображаються в балансі?
5. Як ведеться облік торговельної кредиторської заборгованості?
6. Як ведеться облік заборгованості по виданих векселях?
7. Як ведеться облік розрахунків з оплати праці?
8. Який порядок обліку розрахунків по кредитах і позиках?
9. Який порядок відображення в обліку відрахувань на соціальні потреби?
10. Як ведеться облік довгострокових векселів виданих?
11. Який порядок випуску та відображення в обліку довгострокових облігацій?
12. Який порядок відображення в обліку викупу облігацій та перетворення їх в акції?
13. Як ведеться облік довгострокових орендних зобов'язань?



### **Теми рефератів**

1. Облік формування власного капіталу товариств і корпорацій.
2. Порядок виплати дивідендів та облік розрахунків по них.
3. Облік виплат працівникам.
4. Порівняльна характеристика обліку довгострокових орендних зобов'язань за національними та міжнародними стандартами.

## Господарські ситуації

1. Якщо Ви поклали \$10 000 на ощадний рахунок, по якому нараховується 10 % річних, які Ви отримаєте відсотки за 10 років? Розрахунки зробити письмово.

2. 01.01.20XX р. компанія придбала нове устаткування вартістю \$20000. На його оплату компанія видала безпроцентний вексель на \$20 000 строком на два роки. Банківська ставка відсотка по кредитах — 12 % річних.

а) визначити поточну вартість суми, яка буде сплачена через два роки і дати бухгалтерське проведення;

б) відобразити витрати на відсотки по векселю до сплати за кожний рік;

в) відобразити повне погашення векселя.

3. 06.03.20XX р. компанія придбала товари в кредит з метою подальшого продажу за умови 2/10, n/30. Вартість за рахунком-фактурою \$10 000.

Дати бухгалтерські проведення на придбання товарів та їх оплату за системою періодичного обліку запасів; визначити вартість придбаних товарів.

4. Компанія «Алекс» 1.01.20XX р. випустила 1000 штук довгострокових облігацій номінальною вартістю \$2000 кожна терміном на 10 років; відсоткова ставка — 10 % річних. Сплата відсотків інвесторам здійснюється два рази на рік — 30 червня і 31 грудня. При розміщенні облігацій компанією встановлена квота до ціни у розмірі 98 %.

Розрахувати номінальну вартість облігацій, суму дисконту по випущених облігаціях, суму періодичних платежів зі сплати відсотків по облігаціях до сплати та списання амортизації дисконту; відобразити на рахунках бухгалтерського обліку операцію з випуску і погашення довгострокових облігацій.



### Тести для поточного контролю знань

Вказати номери правильних відповідей у наведених тестах.

1. До довгострокових зобов'язань відносяться:

а) векселі, що підлягають сплаті протягом 90 днів;

б) торговельна кредиторська заборгованість;

в) пенсійні зобов'язання;

г) зобов'язання перед персоналом з оплати праці.

2. Поточні зобов'язання включають:

а) пенсійні зобов'язання;

б) доходи майбутніх періодів;

- в) зобов'язання з оплати тривалої непрацездатності у термін понад 12 місяців;
- г) зобов'язання перед персоналом з оплати праці.

*3. Довгострокові векселі до сплати — це зобов'язання, які мають бути погашені у термін:*

- а) понад 12 місяців;
- б) що не перевищує 12 місяців;
- в) протягом фінансового року;
- г) протягом календарного року.

*4. Що не включається до зобов'язань компанії?*

- а) торговельна кредиторська заборгованість;
- б) векселі до сплати;
- в) торговельна дебіторська заборгованість;
- г) заборгованість з фінансового лізингу.

*5. Відсотки по облігаціях нараховуються на їх:*

- а) номінальну вартість;
- б) вартість з премією;
- в) вартість з дисконтом;
- г) ринкову вартість.

*6. Конвертовані — це облігації:*

- а) власник яких має право перетворити їх в акції;
- б) які мають гарантію погашення;
- в) власники яких зареєстровані у книзі емітента;
- г) які погашаються серіями.

## РОЗДІЛ 9



### **ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ ТА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

*9.1. Сутність, класифікація та порядок визнання доходів і витрат.*

*9.2. Облік доходів і витрат.*

*9.3. Порядок визначення та облік фінансових результатів.*

Метою вивчення даного розділу є отримання теоретичних знань з питань економічної сутності, класифікації, формування доходів, витрат і фінансових результатів, порядку їх визнання, оцінки, відображення в обліку та його нормативного забезпечення, а також набуття практичних навичок з організації обліку доходів, витрат і фінансових результатів діяльності зарубіжних підприємств.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- розкрити економічну сутність доходів, витрат і фінансових результатів;
- дати класифікацію доходів, витрат і визначити критерії їх визнання та оцінки;
- викласти порядок розкриття інформації про доходи, витрати і фінансові результати у фінансовій звітності;
- організувати поточний облік доходів і витрат, списання їх у кінці звітного періоду та визначення і відображення в обліку фінансових результатів із застосуванням передового зарубіжного досвіду;
- виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо визнання, оцінки, обліку доходів, витрат і фінансових результатів та розкриття інформації про них у фінансовій звітності у порівнянні з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

#### **9.1. СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ**

Важливою умовою успішного функціонування зарубіжних підприємств є забезпечення прибутковості їх діяльності. У країнах з розвинутою ринковою економікою прибуток є ін-

струментом суттєвого впливу на економічні інтереси господарюючих суб'єктів у процесі прийняття управлінських рішень, метою здійснення фінансово-господарської діяльності, а також основою її подальшої диверсифікації. Він є одним із основних показників, які характеризують кінцеві фінансові результати діяльності підприємства, його економічні успіхи та ефективність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у процесі досягнення поставлених цілей. Елементами, які безпосередньо пов'язані з формуванням прибутку і мають безпосередній вплив на цей показник, є доходи і витрати. В бухгалтерському обліку вони відображаються при дотриманні принципів нарахування та відповідності доходів і витрат. Згідно з цими принципами результати господарських операцій визначаються тоді, коли вони здійснюються, а не в момент отримання або сплати грошових коштів. Відображення їх в обліку і фінансовій звітності відбувається у тих періодах, до яких вони відносяться, за умови прямого зв'язку доходів звітного періоду з витратами, які були понесені при отриманні цих доходів, з дотриманням принципу обачності.

У Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів дохід визначається як збільшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді надходження або збільшення корисності активів або зменшення зобов'язань, що приводить до збільшення власного капіталу, за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників.

Методологічні засади формування інформації про доходи в обліку та її розкриття у фінансовій звітності зарубіжних підприємств регламентується Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 18 «Дохід». Метою цього стандарту є визначення облікового підходу до доходів, які виникають в результаті таких операцій:

- реалізація товарів (продукції);
- надання послуг;
- використання активів підприємства іншими юридичними та фізичними особами, результатом чого є отримання відсотків, дивідендів, роялті.

Не поширюються норми МСБО 18 «Дохід» на доходи, які виникають внаслідок інших операцій і визначення облікових підходів до яких регламентується іншими Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності (рис. 9.1).

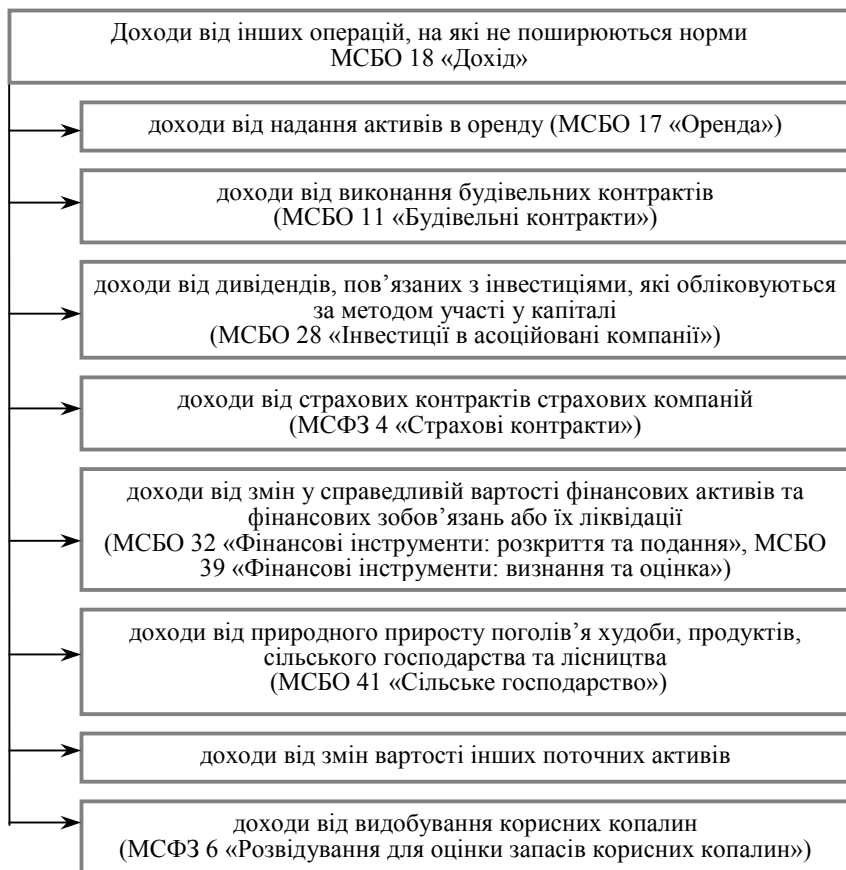


Рис. 9.1. Доходи, на які не поширюються норми МСБО 18 «Дохід»

Згідно з МСБО 18 «Дохід», **доходи визнаються, якщо існує ймовірність надходження на підприємство майбутніх економічних вигод, пов'язаних з операцією, і ці вигоди можна достовірно оцінити.** При цьому вони повинні включати тільки надходження валових економічних вигод, які отримані та підлягають отриманню підприємством. Із суми надходження виключаються суми податків, які утримуються за дорученням держави (податок з продажу, податок на додану вартість та ін.), суми отримані на користь третіх осіб (наприклад, суми, отримані від імені принципала). Сума доходу визначається на основі угоди, яка укладається між підприємством та покупцем або користува-

чем активу. Вона оцінюється за справедливою вартістю отриманої компенсації або компенсації, яка має бути отримана. В окремих випадках сума доходу від реалізації товарів, продуктів, надання послуг може бути меншою, ніж їх справедлива вартість (наприклад, якщо покупцям надаються знижки, якщо має місце повернення товарів, продукції від покупців тощо). Порядок формування доходу наведений на рис. 9.2.

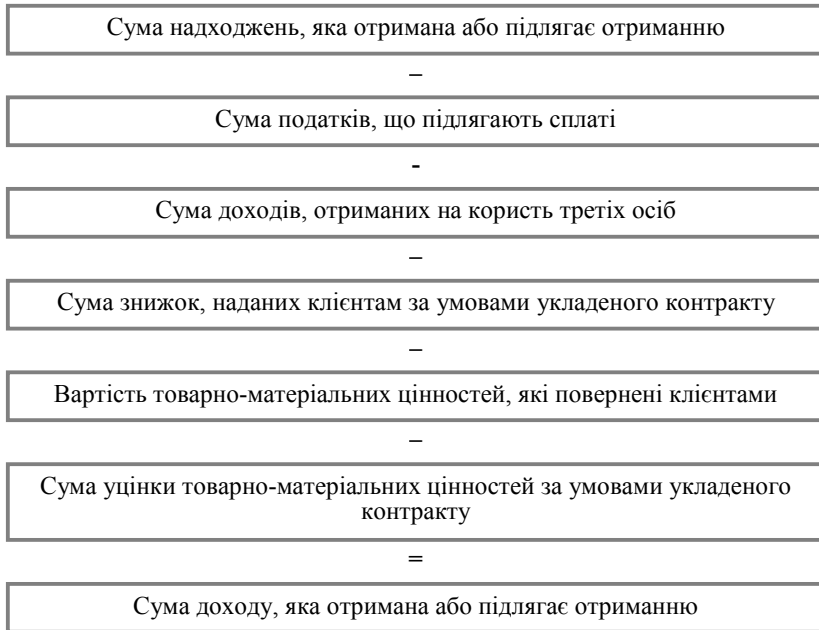


Рис. 9.2. Порядок формування доходу за МСБО 18 «Дохід»

У процесі визнання доходу слід враховувати особливості застосування критеріїв визнання окремо до кожної операції. Так, згідно з МСБО 18 «Дохід», дохід від реалізації товарів (продукції) повинен визнаватися при дотриманні наступних умов (рис. 9.3).

Визнання доходів від надання послуг регламентується:

- МСБО 11 «Будівельні контракти» — розглядає визнання доходу, який виникає в результаті будівельних контрактів;
- МСБО 18 «Дохід» — розглядає визнання доходу, який виникає в результаті надання всіх інших послуг.

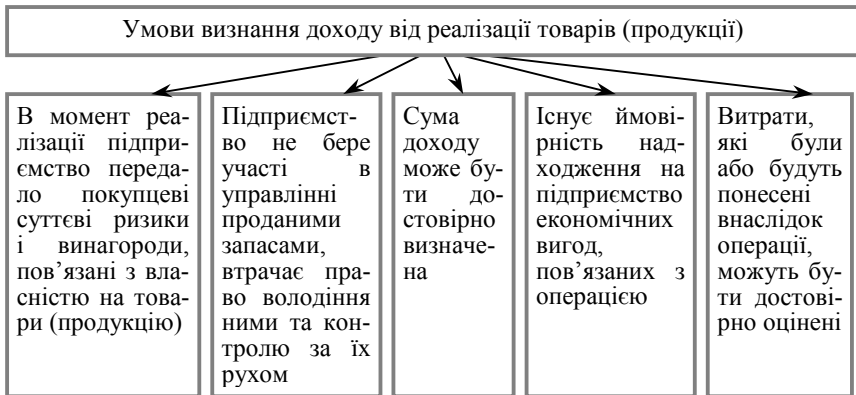


Рис. 9.3. Критерії визнання доходу від реалізації товарів (продукції)

Цими стандартами передбачається застосування одного і того ж підходу до визнання доходів від надання послуг. Він базується на методі поетапного виконання робіт, згідно з яким дохід визнається в тих облікових періодах, в яких надаються відповідні послуги. При цьому слід зазначити, що в МСБО 18 «Дохід» розглядається застосування цього методу тільки для визнання доходів, а в МСБО 11 «Будівельні контракти» розглядаються критерії визнання і доходів, і витрат.

У відповідності з МСБО 11 «Будівельні контракти» і МСБО 18 «Дохід» доходи від операцій з надання послуг можуть бути достовірно оцінені за умови дотримання таких вимог (рис. 9.4).



Рис. 9.4. Критерії визнання доходу від надання послуг

За неможливості достовірної оцінки результату операцій з надання послуг дохід повинен визнаватися у обсязі витрат, що підлягають відшкодуванню.



Визнання доходу від використання активів підприємства іншими юридичними та фізичними особами, який отримується у вигляді відсотків, дивідендів, роялті, розглядається в МСБО 17 «Оренда», МСБО 18 «Дохід», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». У відповідності з цими стандартами дохід від використання активів підприємства іншими сторонами повинен визнаватися при дотриманні таких умов (рис. 9.5).

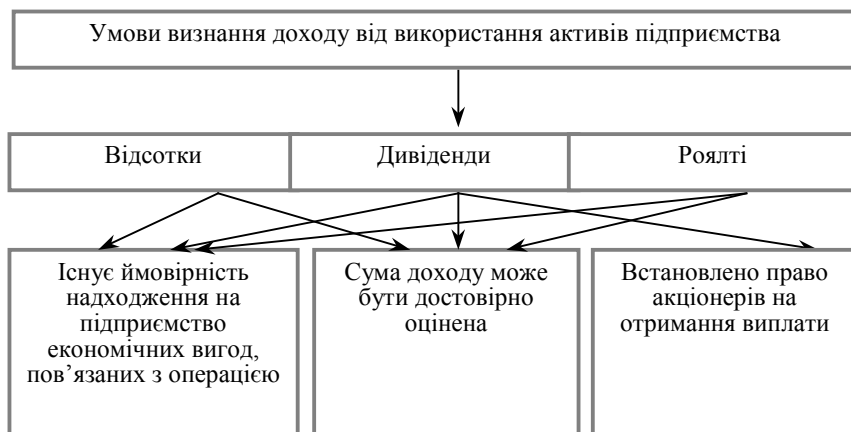


Рис. 9.5. Критерії визнання доходу від використання активів підприємства

Згідно з МСБО 18 «Дохід» у фінансовій звітності та примітках до неї підприємство повинно розкривати таку інформацію про доходи:

- облікову політику, яка прийнята для визнання доходу, в тому числі методи, що використовуються для визначення етапу завершення операції з надання послуг;
- суму кожної суттєвої категорії доходу, визначеного протягом певного періоду, включаючи дохід від реалізації продукції (товарів), надання послуг, відсотків, роялті, дивідендів тощо;
- суму доходу, отриманого в результаті обміну продукції (товарів) або послуг, який включено до кожної суттєвої категорії доходу.

З метою відображення в обліку і фінансовій звітності, зокрема у Звіті про прибутки та збитки, доходи поділяються за видами діяльності (рис. 9.6).

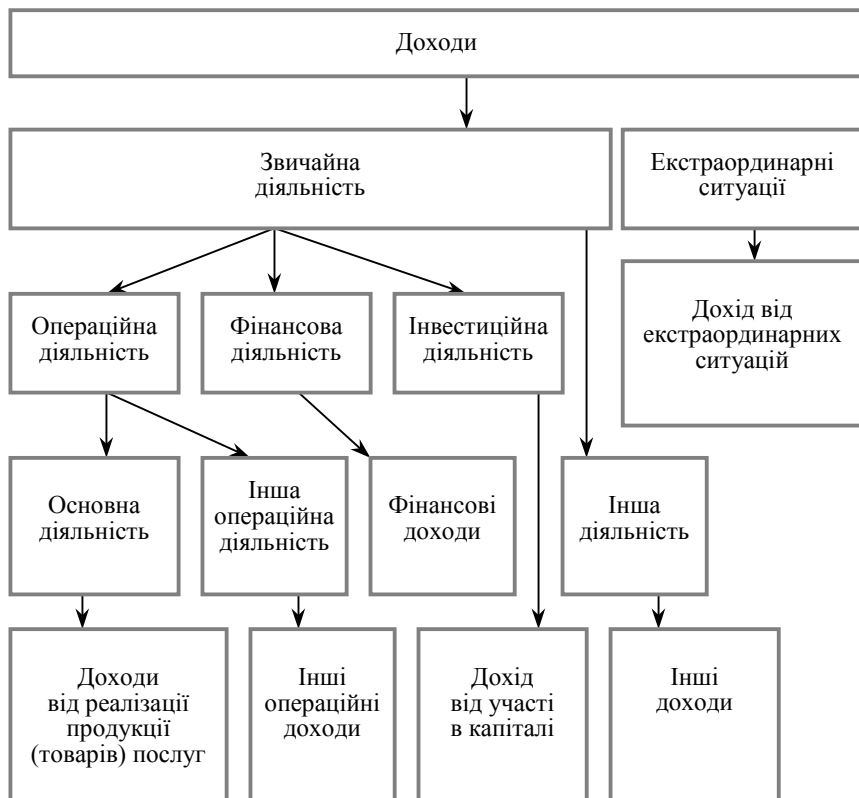


Рис. 9.6. Класифікація доходів

Одночасно з доходами в обліку та Звіті про прибутки і збитки визнаються і відображаються витрати, які здійснені підприємством для їх отримання. Це обумовлюється принципом відповідності доходів і витрат.

Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів під витратами розуміють зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або виникнення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу, крім випадків, пов'язаних з виплатами учасникам.

З метою забезпечення раціонального формування в бухгалтерському обліку та розкриття у фінансовій звітності інформації про витрати вони класифікуються за різними ознаками (рис. 9.7).



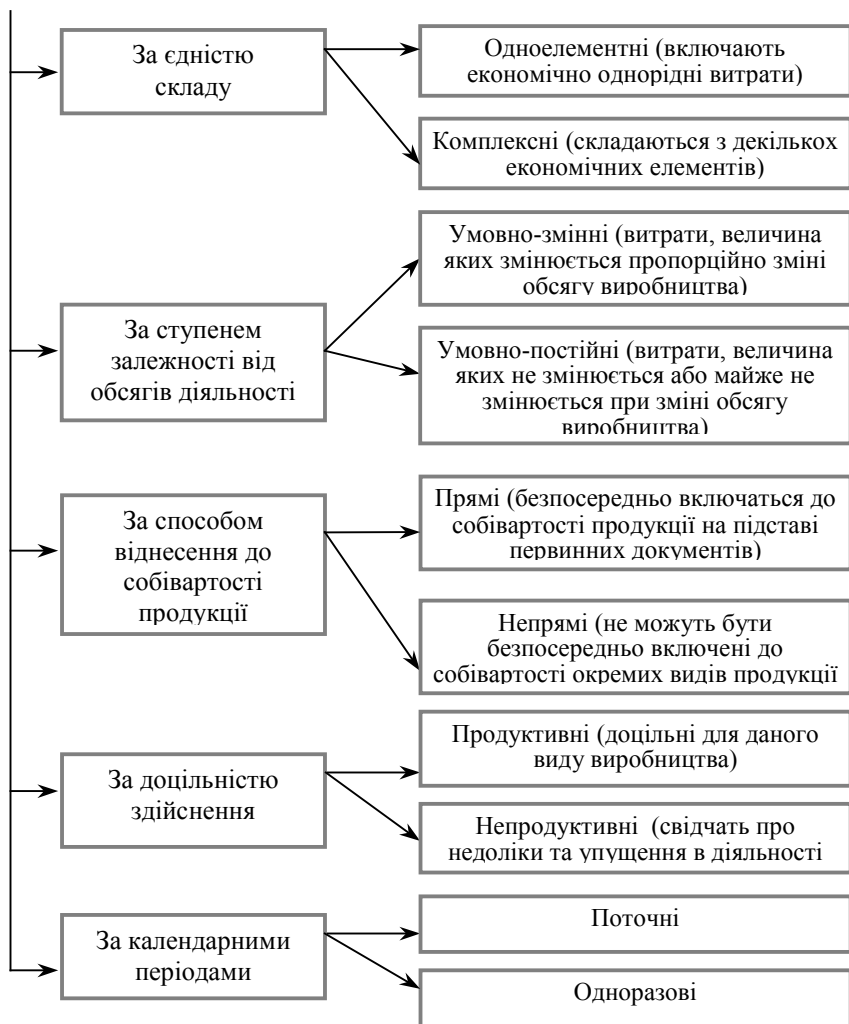


Рис. 9.7. Класифікація витрат

У Звіті про прибутки та збитки витрати визнаються, якщо існує ймовірність зменшення майбутніх економічних вигод внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, які можна достовірно оцінити. Це означає, що визнання витрат здійснюється одночасно з визнанням збільшення зобов'язань або зменшення активів (наприклад, нарахування заробітної плати персоналу тощо).

Витрати визнаються на основі безпосереднього зв'язку між заробленими доходами і понесеними витратами у разі задоволення таких умов (рис. 9.8).

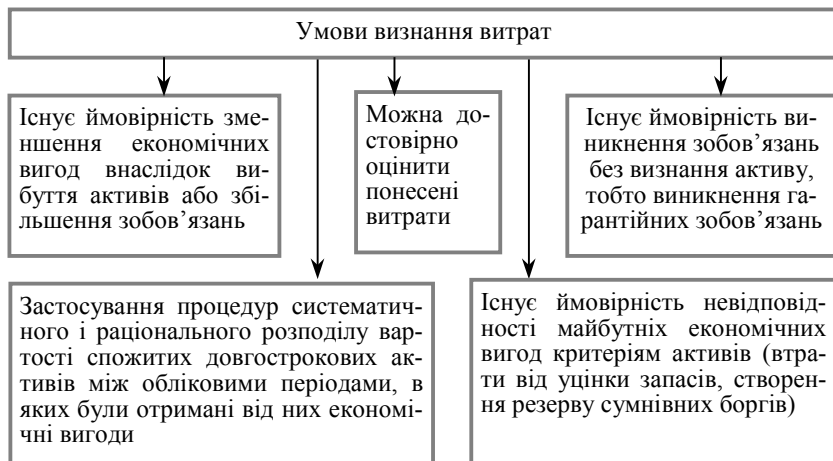


Рис. 9.8. Критерії визнання витрат

## 9.2. ОБЛІК ДОХОДІВ І ВИТРАТ

З метою формування інформації про доходи і витрати протягом звітного періоду у зарубіжній обліковій практиці використовуються тимчасові номінальні рахунки, на яких накопичуються суми по кожному виду доходів і витрат. Тимчасовими ці рахунки називаються тому, що суми накопичених на них доходів і витрат відносяться тільки до поточного облікового періоду. В кінці звітного періоду ці рахунки закриваються.

Рахунки доходів — це пасивні рахунки, на яких обліковуються доходи за їх видами. По кредиту цих рахунків протягом звітного періоду відображається збільшення доходів у результаті звичайної діяльності та внаслідок екстраординарних ситуацій, а по дебету — їх списання на зведений рахунок фінансових результатів.

Порядок відображення доходів підприємства на рахунках бухгалтерського обліку залежить від обраного методу обліку. Якщо доходи обліковуються на основі надходження грошових коштів, тобто за касовим методом обліку, то сума виручки від реалізації

продукції (товарів), послуг буде відображатися бухгалтерським записом:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»*

*Кредит рахунка «Дохід від реалізації»*

Якщо облік доходів ведеться за методом нарахування, згідно з яким вони визначаються тоді, коли мають місце, а не тоді, коли отримані грошові кошти, то відображення їх в обліку і фінансовій звітності здійснюється у тому періоді, до якого вони відносяться. При цьому можуть застосовуватися два способи:

— відображення в обліку доходів у періоді, в якому вони зароблені;

— коригування рахунків.

Перший спосіб ведення обліку доходів за методом нарахування передбачає відображення їх в момент реалізації продукції (товарів), послуг бухгалтерським проведенням

*Дебет рахунка «Рахунки до отримання»*

*Кредит рахунка «Дохід від реалізації»*

Спосіб коригування рахунків застосовується для обліку доходів за методом нарахування по операціях, які охоплюють термін, що перевищує один обліковий період. Коригування здійснюється шляхом складання коригувального бухгалтерського проведення. Необхідність коригування рахунків виникає у випадку відображення в обліку нарахованого доходу, тобто доходу, який був зароблений, але не врахований протягом облікового періоду (рис. 9.9).

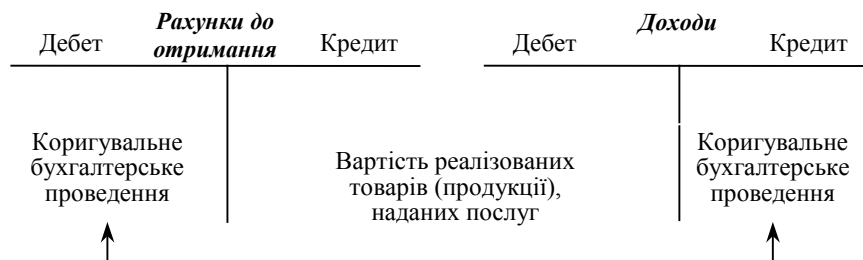


Рис. 9.9. Схема коригування нарахованих доходів

**Наприклад,** рекламне агентство «Кенді» дало згоду розмістити серію рекламних оголошень для компанії «Макс». Перше оголошення з'явилося 30 листопада, в останній день місяця, його вартість склала \$400. Сума нарахованого доходу від надання послуг з реклами відображається бухгалтерським записом.

*Дебет рахунка «Рахунки до отримання»* 400

*Кредит рахунка «Дохід від надання послуг»* 400

Сальдо по рахунку «Дохід від надання послуг» буде відображати суму доходу, отриманого рекламним агентством за звітний період. Рахунок на оплату послуг, наданих компанії «Макс», буде пред'явлений після завершення публікації рекламних оголошень.

Рахунки витрат — це активні рахунки, на яких обліковуються витрати за їх елементами. По дебету цих рахунків протягом звітного періоду відображається накопичення витрат у процесі звичайної діяльності підприємства та внаслідок екстраординарних ситуацій, а по кредиту — їх списання на зведений рахунок фінансових результатів.

В бухгалтерському обліку витрати відображаються з дотриманням принципів нарахування, відповідності доходів і витрат та обачності. Порядок відображення витрат підприємства на рахунках бухгалтерського обліку може здійснюватися за касовим методом обліку (витрати обліковуються на основі виплат грошових коштів), або за методом нарахування, що розглянуті вище. Основна кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку з обліку витрат розглянута у попередніх розділах.

Проте слід зазначити, що компанії часто несуть витрати, пов'язані з отриманням економічних вигод протягом періоду, що перевищує один фінансовий рік або операційний цикл, якщо він довший за 12 місяців. Так, наприклад, в процесі експлуатації довгострокових активів (основних засобів, природних ресурсів та інших) необхідно здійснювати систематичний, раціональний розподіл їх вартості між обліковими періодами, протягом яких підприємство отримувало економічні вигоди від їх використання. Цей процес називається нарахуванням амортизації основних засобів та інших довгострокових активів (див. розділ 6 «Облік довгострокових активів»). При нарахуванні амортизації основних засобів на рахунках бухгалтерського обліку складається проведення:

*Дебет рахунка «Витрати на амортизацію основних засобів»*

*Кредит рахунка «Накопичена амортизація основних засобів»*

Рахунок «Накопичена амортизація основних засобів» є регулюючим, контрактивним по відношенню до рахунка «Основні засоби», сам по собі є пасивним. По кредиту цього рахунка накопичується сума нарахованої амортизації основних засобів протягом терміну їх корисного використання, з урахуванням якої у фінансовій звітності відображається залишкова (балансова) вартість основних засобів.

Деякі витрати компанії зазвичай сплачують попередньо, тому вони називаються витратами, які сплачені авансом. До них відносяться орендна плата, витрати на страхування тощо. З метою систематичного відображення їх у складі витрат звітного періоду необхідно здійснити коригувальні бухгалтерські записи. Якщо ці записи своєчасно не будуть здійснені, то в балансі вартість активів буде завищена, а в Звіті про прибутки і збитки сума витрат буде занижена. В кінцевому рахунку це приведе до збільшення суми власного капіталу в балансі і прибутку — у Звіті про прибутки і збитки.

З метою забезпечення достовірної, об'єктивної оцінки фінансового результату діяльності підприємства у звітному періоді та його власного капіталу частка суми авансом сплачених витрат, що відноситься до відповідного звітного періоду, повинна бути відображена у складі його витрат. За цих умов виникає потреба у складанні коригувального бухгалтерського проведення на списання суми сплачених авансом витрат, яка відноситься до звітного періоду (рис. 9.10).

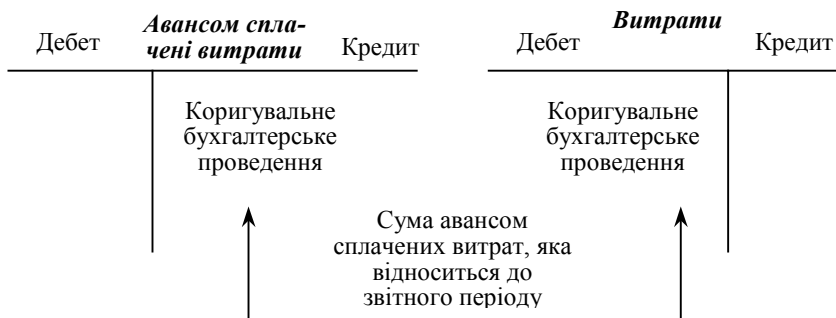


Рис. 9.10. Коригування витрат, які сплачені авансом

**Наприклад**, на початку січня 20XX року фірма «Едем» сплатила орендну плату за перший квартал в сумі \$1500. Щомісяця протягом першого кварталу сума сплаченої авансом орендної плати рівними частками відноситься на витрати відповідного звітного періоду. При цьому на рахунках бухгалтерського обліку здійснюється запис:

<i>Дебет рахунка «Витрати на оренду»</i>	500
<i>Кредит рахунка «Авансом сплачені витрати»</i>	500

Одним із видів витрат компаній є нарахування податків, зокрема податку на прибуток. Сума цих витрат визначається на ос-



нові податкового кодексу. При цьому слід зазначити, що точна їх сума не може бути визначена до настання певної дати. Одночасно, дотримуючись принципу відповідності доходів і витрат, суму витрат на сплату податку на прибуток необхідно включити до складу витрат кожного місяця облікового періоду. Нарахування очікуваної суми витрат на сплату податку на прибуток відображається бухгалтерським записом.

*Дебет рахунка «Витрати з податку на прибуток»*

*Кредит рахунка «Податок на прибуток до сплати»*

Таким чином, дотримання принципу нарахування в процесі обліку витрат дасть можливість забезпечити реальність, достовірність визнання витрат, які відносяться до поточного звітного періоду, відображення зобов'язань по них та виявлення фінансового результату діяльності підприємства.

### **9.3. ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБЛІК ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

У зарубіжній обліковій практиці в основу визначення фінансового результату діяльності підприємства покладений метод «витрати — випуск». За цим методом фінансовий результат визначається шляхом співставлення суми понесених витрат з сумою отриманих доходів.

Для обліку і узагальнення інформації про фінансові результати діяльності підприємства використовується рахунок «Зведений рахунок фінансових результатів». Це активно-пасивний рахунок, по кредиту якого відображаються суми отриманих доходів, а по дебету — суми здійснених витрат. За умови перевищення суми доходів (оборот по кредиту) над сумою витрат (оборот по дебету) фінансовий результат діяльності компанії буде характеризувати прибуток. І навпаки, якщо сума обороту по дебету (витрати) перевищуватиме суму обороту по кредиту (доходи), то фінансовий результат діяльності компанії характеризуватиме збиток.

Порядок формування фінансового результату, згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів», наведено на рис. 9.11.

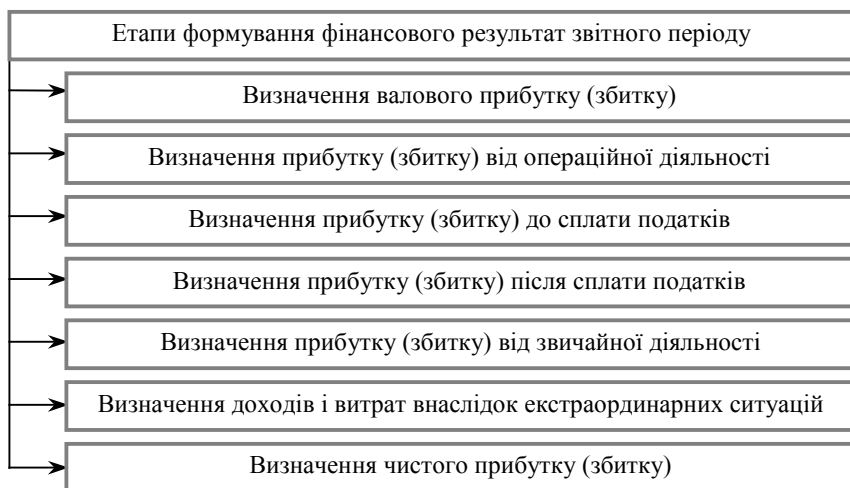


Рис. 9.11. Порядок формування фінансового результату

У кінці звітного періоду рахунки доходів і витрат закриваються шляхом списання їх оборотів на рахунок «Зведений рахунок фінансових результатів». При цьому можуть мати місце наступні бухгалтерські проведення (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

**КОРЕСПОНДЕНЦІЯ РАХУНКІВ З ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Списано на фінансові результати: — доходи від реалізації	Доходи від реалізації продукції (робіт), послуг	Зведений рахунок фінансових результатів
— витрати на оплату праці	Зведений рахунок фінансових результатів	Витрати на оплату праці
— витрати на амортизацію основних засобів	Зведений рахунок фінансових результатів	Витрати на амортизацію основних засобів
— витрати на оренду	Зведений рахунок фінансових результатів	Витрати на оренду
— витрати на сплату відсотків за банківські позики	Зведений рахунок фінансових результатів	Витрати на сплату відсотків за банківські позики

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
— витрати на страхування	Зведений рахунок фінансових результатів	Витрати на страхування
— витрати з податку на прибуток	Зведений рахунок фінансових результатів	Витрати з податку на прибуток
Закриття рахунку «Зведений рахунок фінансових результатів»		
— списано суму прибутку	Зведений рахунок фінансових результатів	Нерозподілений прибуток
— списано суму збитку	Нерозподілений прибуток	Зведений рахунок фінансових результатів
Списано оголошені і сплачені дивіденди	Нерозподілений прибуток	Дивіденди оголошені

Інформація, узагальнена на бухгалтерських рахунках доходів, витрат і фінансових результатів, по завершенню облікового циклу є підставою для складання фінансової звітності.

### ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ



#### Питання для контролю знань

1. Розкрити економічну сутність доходів підприємства та порядок їх формування.
2. Який порядок класифікації доходів?
3. За яких умов визнаються доходи від реалізації товарів (продукції)?
4. За яких умов визнаються доходи від надання послуг?
5. За яких умов визнаються доходи від використання активів підприємства іншими сторонами?
6. Що розуміють під витратами підприємства?
7. За якими ознаками класифікуються витрати підприємства?
8. За яких умов визнаються витрати в обліку і фінансовій звітності?
9. На яких рахунках ведеться облік доходів і витрат?

10. Які методи обліку доходів і витрат застосовуються у зарубіжній обліковій практиці?

11. Який порядок відображення в обліку поточних доходів?

12. Який порядок відображення в обліку поточних витрат?

13. Який порядок закриття рахунків доходів і витрат у кінці звітного періоду?

14. Який порядок формування та відображення в обліку фінансових результатів діяльності підприємства?



### *Теми рефератів*

1. Порівняльна характеристика визнання та обліку доходів за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

2. Порівняльна характеристика визнання та обліку витрат за національними та міжнародними стандартами.

3. Порядок розкриття інформації про доходи, витрати та фінансові результати у фінансовій звітності.

4. Методика формування, використання та відображення в обліку прибутку за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

### *Господарські ситуації*

1. Компанією «Профі» був укладений контракт з надання консалтингових послуг фірмі «Герон» протягом чотирьох років. Загальна сума доходу за контрактом складає \$500 000.

На кінець першого року дії контракту компанія «Профі» не в змоззі достовірно оцінити результат від надання консалтингових послуг фірмі «Герон», але існує ймовірність, що всі витрати в сумі \$95 600, понесені протягом року, будуть відшкодовані у повному обсязі.

На кінець другого року дії контракту за оцінкою компанії «Профі» загальна сума витрат складала \$246 200 і контракт виконано на 50 %.

На кінець третього року дії контракту за оцінкою компанії «Профі» загальна сума витрат складала \$295 000, загальна сума доходу — \$514 000 і контракт виконано на 85 %.

На кінець четвертого року виконання контракту завершено. Загальна сума доходу, отриманого за контрактом, складала \$525 000, а загальна сума витрат — \$312 000.

Здійснити визнання доходів, витрат та результату контракту з надання послуг.

Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку доходи, витрати та результати контракту з надання послуг.

2. Компанія «Дюк» в листопаді 20XXр. передала компанії «Едем» право на використання комп'ютерного програмного продукту вартістю \$45000 на необмежений термін. Додаткових зобов'язань щодо подальшого обслуговування комп'ютерного програмного продукту компанія «Дюк» не має.

Здійснити визнання доходу від роялті.

Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку суму доходу від роялті.

3. Рада директорів корпорації «Моторс» 5.03.20XX р. оголосила про виплату дивідендів на кожну привілейовану акцію у розмірі \$1,2, а на кожну звичайну акцію — у розмірі 20 % до номінальної вартості. Корпорацією «Моторс» випущено 50 000 звичайних акцій і 10 000 привілейованих; номінальна вартість однієї акції — \$5.

Скласти розрахунок дивідендів, що підлягають виплаті за привілейованими та звичайними акціями.

Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку нарахування та виплату дивідендів за привілейованими та звичайними акціями.

4. Компанія «Сервіс» має на кінець 20XX р. такі зобов'язання:

- векселі до сплати — \$40 000
- рахунки до сплати — \$15 000
- дохід по контракту, отриманий авансом \$20 000
- заробітна плата до сплати \$7200
- відсотки до сплати \$2500
- податок з прибутку до сплати \$3100

Визначити, які коригувальні бухгалтерські проведення були складені у кінці року та як вони вплинули на чистий прибуток компанії (зменшили чи збільшили).



### *Тести для поточного контролю знань*

Вказати номери правильних відповідей у наведених тестах.

1. *Що є доходами?*

- а) вартість активів, спожитих за період;
- б) загальний приріст акціонерного капіталу в ході господарської діяльності;
- в) вартість послуг, використаних протягом періоду;
- г) поточні або очікувані грошові виплати.

2. *Чистий прибуток виникає якщо:*

- а) активи > зобов'язання;
- б) доходи = витрати;
- в) доходи > витрати;
- г) доходи < витрати.

3. На підприємстві сфери послуг визнання доходів здійснюється на:

- а) кінець місяця;
- б) кінець року;
- в) дату надання послуг;
- г) дату отримання грошових коштів.

4. *Нараховані доходи — це доходи:*

- а) отримані і відображені як зобов'язання до тих пір, доки їх не зароблено;
- б) відображені як зобов'язання до тих пір, доки вони не отримані;
- в) зароблені, але ще не отримані;
- г) зароблені, отримані і відображені в обліку.

5. *Нараховані витрати — це витрати:*

- а) сплачені і відображені на рахунках обліку активів до тих пір, доки вони не визнані;
- б) сплачені і відображені на рахунках обліку активів після того, як вони визнані;
- в) визнані, але не сплачені;
- г) визнані, сплачені і відображені в обліку.

6. *Кореспонденція рахунків зобов'язань і доходів виникає у зв'язку з:*

- а) коригувальними записами по рахунках витрат майбутніх періодів;
- б) коригувальними записами по рахунках нарахованих витрат;
- в) коригувальними записами по рахунках доходів, отриманих в рахунок майбутніх періодів;
- г) коригувальними записами по рахунках нарахованих доходів.

7. *Валовий прибуток торговельного підприємства є різницею між чистою виручкою і:*

- а) операційними витратами;
- б) собівартістю проданих товарів;
- в) знижками при продажу;
- г) собівартістю товарів для продажу.

8. Якщо чиста виручка компанії складає \$500 000, а собівартість проданих товарів — \$300 000, то рентабельність продажів дорівнює:

- а) 60 %
- б) 40 %
- в) 20 %
- г) 50 %

9. Помилка при проведенні інвентаризації запасів призвела до завищення собівартості запасів на кінець періоду на \$10 000. Внаслідок цієї помилки в поточному періоді:

<b>Собівартість проданих товарів</b>	<b>Чистий прибуток</b>
а) занижена	занижений
б) завищена	завищений
в) занижена	завищений
г) завищена	занижений

10. Якщо собівартість запасів на початок періоду занижена на \$10 000, то в результаті такої помилки в поточному періоді:

<b>Собівартість проданих товарів</b>	<b>Чистий прибуток</b>
а) занижена	занижений
б) завищена	завищений
в) занижена	завищений
г) завищена	занижений

11. Прибуток або збиток від вибуття основних засобів визначається при порівнянні:

- а) відновної вартості активу і його первісної вартості;
- б) залишкової вартості активу і його первісної вартості;
- в) первісної вартості активу і суми виручки від його продажу;
- г) залишкової вартості активу і суми виручки від його продажу.



# ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ В ТОВАРИСТВАХ І КОРПОРАЦІЯХ

*10.1. Економічна сутність та класифікація власного капіталу.*

*10.2. Облік капіталу одноосібного власника.*

*10.3. Облік власного капіталу і розподіл прибутку в товариствах.*

*10.4. Облік власного капіталу і розподіл прибутку в корпораціях.*

Метою опрацювання даного розділу є отримання теоретичних знань з питань економічної сутності, класифікації, формування та організації обліку власного капіталу, засвоєння методики розподілу прибутку в товариствах і корпораціях, а також набуття практичних навичок з відображення в бухгалтерському обліку формування власного капіталу та використання прибутку господарюючими суб'єктами з різними організаційно-правовими формами бізнесу.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- розкрити економічну сутність власного капіталу;
- ознайомитися з класифікацією власного капіталу;
- виявити особливості у формуванні власного капіталу господарюючих суб'єктів з різними організаційно-правовими формами бізнесу;
  - відобразити в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності зміни у власному капіталі господарюючих суб'єктів з різними організаційно-правовими формами бізнесу;
  - ознайомитися з порядком розподілу прибутку в товариствах і корпораціях;
  - виявити відмінності національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку стосовно обліку власного капіталу і розподілу прибутку в товариствах та корпораціях порівняно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

### **10.1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ**

В зарубіжних країнах основними організаційно-правовими формами бізнесу, метою якого є отримання прибутку, є підприємства на правах одноосібної власності, товариства і кор-



порації. В умовах ринкової економіки обов'язковим чинником успішного функціонування господарюючих суб'єктів, незалежно від форми власності, є формування власного капіталу в момент їх створення і поповнення власних фінансових ресурсів у процесі господарської діяльності.

Бухгалтерське рівняння **Активи = Капітал** представляє в алгебраїчній формі економічний стан підприємства в будь-який час і відображає співвідношення між економічними ресурсами компанії та правами на них. Тобто активи, з одного боку характеризують економічні ресурси, а з іншого — права на них і на одержання майбутніх доходів. «Нічого не виникає з нічого», компанія має зобов'язання по своїх активах.

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання}$$

Це зобов'язання перед кредиторами (залучений капітал) і перед власниками (власний капітал). Тому фундаментальна облікова модель має вигляд:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$$

Оскільки зобов'язання перед кредиторами виконуються за законом в першу чергу, капітал власників (або права власників) — це залишкова частка прав на активи підприємства. Власний капітал є різницею між активами підприємства і його кредиторською заборгованістю і характеризує ту частину «чистих активів» компанії, яка складає його власність:

$$\text{Активи} - \text{Зобов'язання} = \text{Капітал}$$

Таким чином, хоча власники беруть на себе максимальний ризик, властивий підприємству, вони мають право на всю залишкову винагороду, пов'язану з ним.

Отже, у відповідності з п. 49 Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів власний капітал є часткою в активах підприємства, яка залишилась після вирахування всіх його зобов'язань. Цим документом (п. 65) передбачена можливість поділу власного капіталу на підкласи. Так, наприклад, в акціонерному товаристві пропонується виділити такі підкласи власного капіталу: кошти, внесені акціонерами; нерозподілений прибуток; резерви, які відображають асигнування нерозподіленого прибутку; резерви, які відображають коригування збереження капіталу. Така класифікація необхідна користувачам фінансових звітів для прийняття управлінських рішень за умови визначення в ній правових та інших обмежень щодо здатності підприємства розподіляти та використовувати власний капітал, а також прав сторін з

часткою власності у підприємстві на отримання дивідендів або на виплати капіталу.

Як правило, сума власного капіталу, наведена в Балансі, не відображає ні поточну ринкову, ні іншу оцінку підприємства для його власників. Це лише різниця між активами і зобов'язаннями. Як наслідок, значення власного капіталу перебуває у безпосередній залежності від умовностей оцінки активів і зобов'язань.

Власний капітал формується за рахунок: 1) внесення власникам підприємства грошових коштів та інших активів; 2) накопичення суми доходу, яка залишається на підприємстві. Тому, зазвичай, власний капітал поділяється на дві категорії — інвестований капітал (його ще називають вкладений або сплачений) і нерозподілений прибуток. Детальна класифікація капіталу і його облік залежать від форми організації бізнесу і розглядатимуться нами окремо.

Власники підприємства мають різноманітні права, але з позицій бухгалтерського обліку інтерес представляють ті з них, які стосуються права власності на діюче підприємство (право продажу або передачі частки в капіталі), а також ті, що мають відношення до розподілу коштів підприємства (наприклад, у зв'язку з його ліквідацією). Визнання і розкриття цих прав є одним із найважливіших завдань бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Порядок подання інформації про зміни у власному капіталі в фінансовій звітності та визначення облікового підходу до власного капіталу регламентується МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

## **10.2. ОБЛІК КАПІТАЛУ ОДНООСІБНОГО ВЛАСНИКА**

Власна справа — найважливіша, найлегша і найдешевша форма організації бізнесу. Індивідуальна приватна фірма повністю належить одній особі, хоча в ній може бути багато найманих працівників. Зазвичай власник сам обіймає посаду менеджера. Юридично розподілу між власником та його справою не існує — вони єдине ціле. Проте, відповідно до загальноприйнятого принципу автономності (незалежності), справа розглядається як окреме підприємство, облік по якому ведеться окремо від інших справ власника.

Власна справа — найбільш поширений тип бізнесу в США. Він переважає у сфері послуг, роздрібній торгівлі, фермерстві. Так, наприклад, наприкінці ХХ ст. понад 70 % американських підприємств було зареєстровано як індивідуальні фірми. В той же час понад 70 % прибутку в економіці країни вироблялось корпораціями. Майже 50 % валового внутрішнього продукту створювалося підприємствами малого і середнього бізнесу. Домінуванням малого та середнього бізнесу характеризується також і сучасна економіка Європейського співтовариства. Він складає 2/3 зайнятості в приватному підприємництві. Половина з них представлена малими підприємствами, в яких нараховується менше 10 працівників. Малі підприємства — це індивідуальні приватні фірми. Їхні ресурси та можливості фінансувати свої операції обмежені і вони не можуть успішно конкурувати, щоб вижити в умовах ринку. Проте кожна форма організації бізнесу має свої переваги та недоліки і зайнятість в кожній з них зумовлює як свій ступінь ризику, так і свої привілеї.

Переваги власної справи:

1) легкість заснування. В міжнародній практиці воно не потребує дозволу жодної державної установи (за винятком деяких професій, для яких необхідна ліцензія на право практикувати);

2) конфіденційність. Звіти приватної фірми не виносяться на розгляд громадськості, що є необхідним для корпорацій;

3) пряме оподаткування. Прибуток приватної фірми обкладається податком як дохід власника, який декларується. Ставка податку може бути меншою, ніж передбачено для корпорацій.

Недоліки індивідуальних приватних фірм:

1) невеликий розмір цих фірм відбивається на обмежених фінансових можливостях. Одноосібний власник не може користуватися послугами організованого фінансового ринку: випускати акції та облігації для залучення капіталу. Обмеження капіталу призводить до обмеження можливостей диверсифікації бізнесу;

2) головна вада цієї форми організації бізнесу — необмежена відповідальність власника. За законом індивідуальна приватна фірма і її власник — одне й те саме, тому власник відповідає за борги фірми усім своїм майном;

3) власна справа може бути недовговічною через слабку конкурентоспроможності та залежність від кваліфікації, таланту та управлінських здібностей однієї особи.

Капітал власника при заснуванні фірми формується за рахунок його вкладень. Власна справа, як і будь-який бізнес, розпочинається з метою отримання прибутку. Прибуток збільшує капі-

тал власника. Він визначається як різниця між доходами та витратами, що виникають в процесі господарської діяльності. Власник також може вилучати капітал — це можна вважати отриманою заробітною платою або вилученням прибутку від підприємницької діяльності. Отже, на капітал власника, крім його вкладень, впливають три фактори: доходи, витрати та вилучення капіталу.

Облік капіталу одноосібного власника може вестися з використанням:

- одного рахунка «Капітал власника», на якому відображаються всі операції, що впливають на нього;
- окремих рахунків для обліку складових капіталу власника (рис. 10.1).

### Капітал приватного власника

Дебет				Кредит			
Зменшення				Збільшення			
Вилучення капіталу		Витрати		Доходи			
Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
збільшення	зменшення	збільшення	зменшення	зменшення	збільшення		

Рис. 10.1. Схема обліку капіталу приватного власника

### 10.3. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ В ТОВАРИСТВАХ

Головна відмінність товариства від індивідуальної приватної фірми — кількість власників. **Товариство** — це система взаємовідносин між двома або більше партнерами, в межах якої вони погодилися поділяти ризик і винагороду від спільного ведення бізнесу. Відносини між партнерами регулюються згідно з договором товариства (*partnership agreement*), в якому відображається: назва товариства, мета його діяльності, місцезнаходження, відомості про партнерів, їх права та обов'язки, внески учасників, порядок розподілу доходів та покриття зобов'язань, здійснення додаткових інвестицій та вилучення капіталу кожним партнером, припинення діяльності.

Характерними рисами товариства, які відрізняють його від інших форм організації бізнесу, є:

- добровільне партнерство — об'єднання підприємців за власним волевиявленням;
- спільне володіння майном — після того, як партнери внесли своє майно в товариство, вони втрачають право одноосібного розпорядження цим майном. Майно стає активами підприємства і всі партнери є його співвласниками;
- взаємодія учасників — кожен із партнерів зобов'язаний діяти в інтересах всього товариства, а не переслідувати свої власні цілі при участі в його діяльності;
- участь в прибутках товариства — на це має право кожний його учасник. У договорі товариства повинні передбачатися методи формування і розподілу прибутків та збитків між партнерами;
- необмежена відповідальність — всі партнери несуть необмежену солідарну відповідальність за борги товариства. Це означає, що відповідальність учасників не обмежується розмірами їх внесків, а переходить також на власне майно партнерів. Винятком є товариство з обмеженою відповідальністю, в якому головний партнер, який веде справу, несе повну відповідальність, а інші — в межах своїх інвестицій.

#### **Переваги товариства:**

- 1) як і індивідуальна приватна фірма, товариство може бути легко створене. Процес створення і ліквідації не потребує дотримання значної кількості законів і правил, необхідних для корпоративної форми бізнесу;
- 2) товариство не обкладається податком на прибуток, тому що він розподіляється між партнерами і податки стягуються з доходів кожного партнера;
- 3) більша кількість учасників відкриває можливості для диверсифікації діяльності, залучення висококваліфікованих працівників і збільшує шанси на успіх, розширює можливості фінансування і кредитування;
- 4) товариство має більше шансів на тривале існування.

#### **Недоліки товариства:**

- 1) необмежена відповідальність партнерів дає шанс підприємцям втратити все своє майно;
- 2) потенційні можливості конфліктів між партнерами;
- 3) відповідальність всіх партнерів за недоліки внаслідок дій одного з них;
- 4) труднощі, пов'язані з передачею права власності.

Кожен із засновників має право виходу із товариства і отримання своєї частки, тому капітал кожного партнера обліковується і відображається в звітності окремо. Для обліку капіталу власників використовується реальний, балансовий, пасивний рахунок «Капітал власника», по кредиту якого відображається збільшення власного капіталу кожного власника, а по дебету — зменшення.

При створенні товариства початкові внески кожного із засновників реєструються окремо в Журналі. При цьому дебетуються відповідні рахунки активів, а кредитується рахунок капіталу певного власника. На рахунках бухгалтерського обліку можуть складатися наступні бухгалтерські проведення (табл. 10.1) Внески оцінюються за справедливою ринковою вартістю на дату передачі активів товариству і вказуються в договорі. Товариство також може приймати зобов'язання партнерів, пов'язані з інвестиціями.

Таблиця 10.1

**КОРЕСПОНДЕНЦІЯ РАХУНКІВ З ВІДБРАЖЕННЯ ВНЕСКІВ НА ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТОВАРИСТВА**

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Здійснено внески засновниками товариства у вигляді наступних активів:		
— земля	Земля	Капітал власника
— основні засоби	Основні засоби	Капітал власника
— нематеріальні активи	Нематеріальні активи	Капітал власника
— виробничі запаси, товари	Запаси	Капітал власника
— грошові кошти та їх еквіваленти	Грошові кошти	Капітал власника

В кінці кожного облікового періоду здійснюються коригуючі записи і всі рахунки витрат та доходів закриваються на зведений рахунок фінансових результатів, після чого визначається фінансовий результат діяльності. Слід зауважити, що заробітна плата партнерів та відсотки на вкладений ними капітал не розглядаються як витрати товариства до моменту визначення прибутку. Ці суми не обліковуються на рахунках витрат і не зіставляються з

доходами для визначення фінансового результату. У складі витрат товариства по статті «Заробітна плата» відображається лише заборгованість з оплати праці службовцям, а по статті «Витрати по відсотках» — відповідна заборгованість кредиторам. Виплата винагороди партнерам за роботу та вкладені кошти розглядається в товаристві як вилучення капіталу. Тому на кожного із власників відкривається окремий рахунок «Вилучення капіталу».

Фінансовий результат товариства розподіляється між його співвласниками. Прибуток оподатковується у складі доходів кожного із партнерів, як і дохід власника індивідуальної приватної фірми або будь-якого громадянина.

Порядок розподілу прибутків та збитків потрібно чітко обумовлювати в договорі, щоб запобігти виникненню можливих конфліктів. Якщо всі партнери при формуванні власного капіталу товариства здійснюють однакові суми внесків, приділяють справу однаковою кількістю часу, мають рівні організаторські здібності і несуть однаковий ризик, пов'язаний з бізнесом, то в такому разі прибуток або збиток товариства може розподілятися порівну.

Якщо один із партнерів бере на себе керівництво підприємством і приділяє цьому весь свій час — тоді йому із чистого прибутку призначається заробітна плата, яка не впливає на подальший розподіл фінансових результатів. Інший партнер може вкласти у підприємство більше коштів і сподіватись на компенсацію у вигляді більшої частки в прибутку товариства. В таких випадках із чистого прибутку спочатку виплачується заробітна плата та відсотки на вкладений капітал, а залишок прибутку (або його дефіцит) розподіляється відповідно до обраної методики:

- порівну;
- за встановленою пропорцією;
- пропорційно вкладеному капіталу (за основу може бути взята сума капіталу на початок року або середня частка капіталу кожного партнера).

За результатами розподілу прибутку здійснюється бухгалтерський запис:

*Дебет рахунка «Зведений рахунок фінансових результатів»*

*Кредит рахунка «Капітал власника»*

Якщо протягом звітного періоду партнерами вилучалися кошти на власні потреби (на виплату заробітної плати та інші цілі), то наприкінці звітного періоду їх слід списати на зменшення капіталу партнерів. При цьому складається бухгалтерське проведення:

*Дебет рахунка «Капітал власника»*

*Кредит рахунка «Вилучення капіталу»*

Особливості фінансової звітності товариства: Звіт про прибутки та збитки після традиційного переліку статей і відображення загальної суми чистого прибутку може містити дані про розподіл чистого прибутку між партнерами.

Наприкінці фінансового року готується Звіт про капітал партнерів. У ньому відображається залишок капіталу кожного партнера на початок року, його зміни за рахунок додаткових вкладень, вилучень, одержання частки прибутку і залишок загального капіталу та окремих його власників на кінець звітного року. Баланс товариства в розділі «Власний капітал» відображає конкретні суми капіталу кожного партнера.

Зміна складу партнерів товариства має обов'язково супроводжуватися його перереєстрацією і складанням нового договору, де доцільно вказувати умови виходу та прийняття нових партнерів.

Вихід партнера із товариства може здійснюватися через:

- вилучення активів товариства на еквівалентну суму;
- продаж капіталу новому партнеру;

Прийняття нового партнера може супроводжуватися:

- вкладенням активів нового партнера у товариство;
- купівлею у одного із партнерів частки капіталу в товаристві;
- вкладенням активів з гудвілом попереднім партнером за умови стабільної рентабельної роботи товариства;
- виплатою премії новому партнеру — якщо члени товариства зацікавлені в його прийнятті.

Ліквідація товариства — це процес припинення господарської діяльності підприємства, під час якого частина активів, необхідна для погашення заборгованості, реалізується, а решта розподіляється поміж партнерами.

Причинами ліквідації товариства можуть бути:

- вичерпання завдань, для вирішення яких створювалося товариство, або терміну його дії;
- зміни в законодавстві, що призвели до визнання діяльності товариства незаконною;
- банкрутство одного із партнерів або всього товариства.

Під час ліквідації господарська діяльність припиняється, завершується обліковий цикл, визначається фінансовий результат, який розподіляється між партнерами відповідно до встановленої договором методики. Кошти, отримані від реалізації активів, у першу чергу спрямовуються на погашення зобов'язань перед



кредиторами, потім — на погашення боргів партнерів і лише їх залишок розподіляється між партнерами.

Продаж активів може бути здійснено:

1. З прибутком — якщо активи реалізуються за ціною, що перевищує балансову вартість, і тоді в обліку відображається така послідовність операцій з ліквідації:

а) отримання грошових коштів і списання активів, що були реалізовані з одночасним відображенням прибутку від реалізації;

б) погашення заборгованості товариства за рахунок отриманих від реалізації активів коштів;

в) розподіл прибутку від реалізації на збільшення капіталу партнерів;

г) розподіл залишку грошових коштів між партнерами.

Після виконання останньої операції всі рахунки товариства матимуть нульове сальдо, тобто будуть закриті.

2. Зі збитком — якщо активи реалізуються за ціною, нижчаю за балансову вартість. У цьому випадку можливі варіанти:

2.1. збитки можуть бути перекриті капіталом партнерів. Послідовність операцій по відображенню ліквідації товариства зберігається. За змістом будуть відрізнятися лише операції з відображення збитків від реалізації та з розподілу збитків на зменшення капіталу співвласників.

2.2. залишок капіталу одного із партнерів не покриває його частки в збитках товариства. В такому випадку збиток від продажу активів розподіляється між співвласниками відповідно до встановленої раніше пропорції. Партнер, залишок капіталу якого не перекриває його частки в збитках товариства, повинен погасити відповідну суму за рахунок власних коштів. Тут вступає в силу правило необмеженої відповідальності. Внесені кошти ніби поповнюють недостатню частину капіталу. Після цього здійснюються виплати решті партнерів, і рахунки товариства закриваються.

#### **10.4. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ В КОРПОРАЦІЯХ**

**Корпорація** — це зареєстроване певним чином підприємство, створене для здійснення комерційної або виробничої діяльності, яке має права юридичної особи та капітал, розділений на акції. *Акціями* засвідчується право власності в корпорації, ними можуть володіти як фізичні, так і юридичні особи — акціонери. Ак-

ціонери обирають раду директорів, яка призначає вищих посадових осіб (адміністрацію) для втілення в життя політики корпорації.

За обсягами діяльності корпорації домінують у діловому світі. Вони концентрують у собі незрівнянно більше ресурсів і людських здібностей, виробляють більше благ, ніж інші форми організації бізнесу. Корпорації відповідають сучасним тенденціям розвитку корпоративної форми бізнесу, сприяють поглибленню процесу концентрації та централізації капіталу в рамках міжнародного економічного простору.

#### **Переваги корпорацій:**

- 1) мобілізація значних обсягів капіталу;
- 2) обмежена відповідальність акціонерів. На відміну від власної справи або товариства, у разі банкрутства акціонери відповідають за борги корпорації не всім своїм майном, а лише в межах частки капіталу, що їм належить;
- 3) проста система передачі права власності;
- 4) професійне управління;
- 5) тривалість існування.

#### **Вади корпоративної форми організації бізнесу:**

- 1) вимога відкритості інформації, з одного боку, спонукає менеджерів прикрашати звітність, а з іншого — робить корпорацію вразливою для конкурентів;
- 2) застосування більш жорсткого державного регулювання і контролю, ніж до інших видів підприємств;
- 3) подвійність оподаткування (оподаткуванню підлягають і прибуток корпорації, і дивіденди акціонерів).

Капітал власників корпорації відображається в Балансі у розділі «Капітал і резерви». Для повного розкриття інформації окремо відображаються усі його головні складові, а також підрозділи, номінальна вартість, кількість випущених акцій, капітал, внесений понад номінальну вартість, який називають премією на акціонерний капітал або надлишковий капітал.

Акціонерний капітал формується за рахунок:

- коштів інвесторів — шляхом реалізації їм акцій;
- прибутку, отриманого від ведення комерційної діяльності та не розподіленого між акціонерами.

Акція є одиницею власності в корпорації. Вона представляє собою цінний папір, який засвідчує пайову участь в корпорації і дає право власникові на:

- участь в управлінні компанією;
- отримання частки прибутку у вигляді дивідендів;
- участь у розподілі майна при ліквідації компанії.

Максимальна кількість акцій, яка може бути випущена корпорацією, вказується в її статуті як «оголошена кількість акцій». Володіння акцією дає право на отримання пропорційної частки прибутку компанії у вигляді дивідендів. При ліквідації корпорації акціонери мають право на отримання частки її активів пропорційно вартості акцій, якими вони володіють, але лише після задоволення претензій кредиторів.

Розрізняють акції двох видів:

- звичайні (прості) акції (Common Stock);
- привілейовані акції (Preferred Stock).

Якщо випускається тільки один вид акцій, то це мають бути звичайні (прості) акції. У такому випадку права всіх власників (акціонерів) однакові і задовольняються за залишковим принципом, тобто в останню чергу. Прості акції можуть бути зі встановленим номіналом і без нього. Вони, на відміну від привілейованих, не мають фіксованої дивідендної ставки, тому по простих акціях можуть сплачуватися вищі дивіденди і їх ринкова вартість може значно змінюватись.

Привілейовані акції не дають власнику права голосу, але вони мають переваги порівняно зі звичайними акціями. По-перше, це переваги в отриманні дивідендів. Якщо компанія має прибуток і рада директорів оголосила виплату дивідендів по привілейованих акціях, то визначена сума дивідендів має бути виплачена власникам привілейованих акцій до того, як отримають свою частку власники звичайних акцій. Дивіденди по привілейованих акціях встановлюються фіксованою сумою на одну акцію або у відсотках до її номінальної вартості і не залежать від розміру прибутку.

Привілейовані акції можуть бути некумулятивними і кумулятивними. Кумулятивні привілейовані акції мають додаткову перевагу: вони дають право їх власникам на отримання в майбутньому дивідендів минулого періоду. Всі неоголошені дивіденди повинні накопичуватися із року в рік. Вони мають назву прострочених, не відображаються як зобов'язання, оскільки не були оголошені, але інформація про них має бути розкритою в примітках до фінансової звітності. Накопичена сума дивідендів по привілейованих кумулятивних акціях оголошується і виплачується до того, як будуть оголошені і виплачені дивіденди по звичайних акціях.

Друга перевага привілейованих акцій — це право їх власників на активи компанії. Так, компанія-емітент може вимагати у власників відзивних акцій повернення їх за певну суму готівки (звичайно, вищу за їх номінальну вартість). А при ліквідації корпора-

ції привілейованим акціонерам виплачується встановлена максимальна сума до того, як будь-які активи будуть розподілені серед простих акціонерів.

Третьою перевагою привілейованих акцій можна вважати можливість їх конвертації, яка іноді надається для залучення інвесторів. Конвертовані привілейовані акції дають право власнику за його бажанням обміняти свої акції на звичайні після обумовленої дати за встановленим коефіцієнтом.

Отже, привілейовані акції мають менший ступінь ризику, переваги щодо прав на активи корпорації, конвертованість та дивіденди. Разом з тим, їх недоліками є встановлення верхньої межі дивідендів і відсутність права голосу. Таким чином, випуск привілейованих акцій є одним із способів залучення капіталу без ризику втратити контроль за діяльністю корпорації.

## Облік випуску акцій

Продаж акцій із встановленим номіналом за готівку відображається в бухгалтерському обліку записом:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* — на суму отриманих від реалізації акцій грошових коштів;

*Кредит рахунка «Акціонерний капітал»* — на номінальну вартість випущених акцій

*Кредит рахунка «Додатковий капітал»* — на різницю між вартістю реалізації і номінальною вартістю акцій.

У сплату за випущений акціонерний капітал може також прийматися негрошове відшкодування: земля, будівлі, обладнання і навіть послуги. У цих випадках необхідно провести грошову оцінку як випущених акцій, так і отриманого відшкодування. Корпорація-емітент відображає одержані активи за ринковою вартістю випущених акцій на дату здійснення операції.

**Наприклад**, власник земельної ділянки продає її корпорації за дві тисячі простих акцій номінальною вартістю \$3 кожна. На дату здійснення операції ринкова вартість даних акцій становила \$10 000. Операція буде відображена таким чином:

<i>Дебет рахунка «Земля»</i>	10 000
<i>Кредит рахунка «Акціонерний капітал»</i>	6000
(номінал \$3 · 2000)	
<i>Кредит рахунка «Додатковий капітал»</i>	4000
(номінал \$2 · 2000)	

Випуск і реалізація акцій без встановленого номіналу потребує визначення законного капіталу для захисту прав кредиторів. Тому корпорація має в установчих документах визначити встановлену вартість однієї акції або відображати всю виручку, одержану від кожного випуску і реалізації акцій без встановленого номіналу, як законний капітал.

**Наприклад**, корпорація випустила 10 000 простих акцій без номінальної вартості. Рада директорів оголосила вартість кожної акції — \$5. Фактично акції були реалізовані по \$7:

<i>Дебет рахунка «Грошові кошти»</i>	70 000
( $7 \cdot 10\,000$ )	
<i>Кредит рахунка «Акціонерний капітал»</i>	50 000
( $5 \cdot 10\,000$ )	
<i>Кредит рахунка «Додатковий капітал»</i>	20 000
( $2 \cdot 10\,000$ )	

Продаж акцій за передоплатою, як правило, здійснюється під час створення корпорації. Передоплата є контрактом на придбання певної кількості акцій за обумовленою ціною. Оплата здійснюється на встановлену дату. Після свого заснування корпорація може продавати свої акції в кредит. Такі угоди мають назву передоплата на акції (Stock subscriptions). Вони мають юридичну силу і відображаються в бухгалтерському обліку. Акції вважаються випущеними і по них нараховуються дивіденди лише після повної оплати. Для відображення передоплати в бухгалтерському обліку відкривають рахунки: «Заборгованість за передоплату на акції» та відповідно до виду випущених акцій Акції за передоплатою».

**Наприклад**. 1 квітня 20XX р. корпорація отримала передоплату на 20 000 звичайних акцій номіналом \$7 і ціною \$10 за одиницю. В бухгалтерському обліку операція буде відображена:

<i>Дебет рахунка «Заборгованість за передоплату на акції»</i>	200 000
( $10 \cdot 20\,000$ )	
<i>Кредит рахунка «Прості акції за передоплатою»</i>	140 000
( $7 \cdot 20\,000$ )	
<i>Кредит рахунка «Капітал внесений понад номінальну вартість»</i>	60 000
( $3 \cdot 20\,000$ )	

Припустимо, що 30 квітня 20XX р. було одержано грошові кошти за 15 000 передплачених акцій:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* 150 000  
( $\$10 \cdot 15\,000$ )

*Кредит рахунка «Заборгованість за передоплату на акції»* 150 000

Отримавши оплату, компанія випускає повноцінні акції:

*Дебет рахунка «Прості акції за передоплатою»* 105 000  
( $\$7 \cdot 15\,000$ )

*Кредит рахунка «Акціонерний капітал»* 105 000  
( $\$5 \cdot 10\,000$ )

Заборгованість по передоплаті на акції в сумі \$50 000 ( $\$200\,000 - \$150\,000$ ) буде показано в Балансі серед поточних активів, а залишок простих акцій за передплатою в сумі \$35 000 ( $\$140\,000 - \$105\,000$ ) — окремою статтею розділу «Капітал і резерви».

Витрати на випуск акцій — гонорари юристам, агентам по розміщенню акцій, типографські та інші витрати можуть обліковуватися одним із двох способів:

1) зменшенням вкладеного капіталу (дебетується рахунок капіталу, внесеного понад номінальну вартість);

2) віднесенням цих витрат до нематеріальних активів і списанням їх упродовж кількох років через нарахування амортизації.

Викуп власних акцій нерідко здійснюється корпораціями з метою:

— отримання необхідних акцій для преміювання свого персоналу;

— наступного їх продажу за вищою ціною;

— обмеження кількості акцій в обігу для збільшення суми прибутку на одну акцію;

— запобігання спробам конкурентів захопити контрольний пакет акцій.

Портфель власних акцій не є одним із економічних ресурсів компанії. Такі акції не мають права голосу, по них не виплачуються дивіденди. Придбання власних акцій приводить до зменшення активів корпорації на величину цього капіталу. Вартість придбання акцій відображається бухгалтерським записом:

*Дебет рахунка «Портфель власних акцій»*

(по типах акцій)

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

Рахунок «Портфель власних акцій» є активним контрарним відносно рахунку «Акціонерний капітал». Він відображає зменшення акціонерного капіталу, і його дебетове сальдо вказує вартість придбання акцій, якими продовжує володіти компанія на дату складання бухгалтерського балансу. Для обліку портфеля власних акцій частіше застосовується метод собівартості, а не номінальної вартості. Наступний продаж цих акцій відображається по дебету рахунка «Грошові кошти» — за ціною реалізації і по кредиту рахунків «Портфель власних акцій» — за ціною їх придбання та рахунка «Внесений капітал, операції з власними акціями» — на суму перевищення ціни продажу над ціною придбання. Ця різниця не може бути показана як дохід, тому що корпораціям забороняється збільшувати свій прибуток або нерозподілений дохід інвестуванням у власні акції.

Рахунок «Внесений капітал, операції з власними акціями» не може мати дебетового сальдо. Тому у разі продажу власних акцій за ціною нижчою від ціни їх придбання, бухгалтерське проведення буде таким:

*Дебет рахунка «Грошові кошти»* — на суму грошових коштів, отриманих від реалізації акцій

*Дебет рахунка «Внесений капітал, операції з власними акціями»* — на суму різниці між вартістю реалізації та вартістю придбання власних акцій (в межах кредитового сальдо цього рахунка)

*Дебет рахунка «Нерозподілений прибуток»* — на суму перевищення різниці між вартістю реалізації та вартістю придбання над кредитовим сальдо рахунка «Внесений капітал, операції з власними акціями»

*Кредит рахунка «Портфель власних акцій»* — на купівельну вартість реалізованих акцій.

## **Облік нерозподіленого прибутку і дивідендів**

Нерозподілений прибуток — це частина акціонерного капіталу, яка не розподілена між акціонерами у вигляді дивідендів, а реінвестована у підприємство і є заробленим капіталом. Наявність кредитового сальдо на рахунку «Нерозподілений прибуток» означає, що активи корпорації збільшились завдяки операціям, за якими отримано прибутки. Зрозуміти зміни розмірів нерозподіленого прибутку за період між двома звітними періодами допомагає Звіт про прибутки та збитки та доповнення до нього — Звіт про нерозподілений прибуток.

Залишок рахунка «Нерозподілений прибуток» збільшується завдяки чистому прибутку, заробленому за звітний період, і зменшується в результаті виплати дивідендів. Дебетове сальдо цього рахунка означає, що збитки компанії і виплати по дивідендах перевищують величину прибутку від господарської діяльності.

Дивіденди — це частина прибутку корпорації, яка розподіляється серед акціонерів. Рішення про виплату дивідендів приймає рада директорів, яка при визначенні їх рівня керується необхідністю збереження оптимального співвідношення між зростанням доходів акціонерів і фінансуванням компанії для її подальшого розвитку. Дивіденди мають бути оголошені Радою директорів до того часу, як вони можуть бути сплачені.

З виплатою дивідендів пов'язано три дати:

1) дата оголошення радою директорів — з цього моменту виникає зобов'язання корпорації перед акціонерами по виплаті дивідендів, що відображається в бухгалтерському обліку:

*Дебет рахунка «Оголошені дивіденди»*

*Кредит рахунка «Дивіденди до сплати»*

2) дата реєстрації — отримати дивіденди мають право власники акцій на дату реєстрації (записи на бухгалтерських рахунках не здійснюються)

3) дата виплати — фактична виплата дивідендів зареєстрованим акціонерам:

*Дебет рахунка «Дивіденди до сплати»*

*Кредит рахунка «Грошові кошти»*

Дивіденди можуть виплачуватись щоквартально, один раз на півроку або один раз на рік. Наприкінці звітного періоду рахунок «Оголошені дивіденди» закривається на рахунок «Нерозподілений прибуток» бухгалтерським записом:

*Дебет рахунку «Нерозподілений прибуток»*

*Кредит рахунку «Оголошені дивіденди»*

Найчастіше дивіденди виплачуються готівкою, але можливі випадки їх виплати іншими активами, а також додатково випущеними акціями.

Дивіденди, які виплачуються іншими активами, мають назву майнових дивідендів. Вони обліковуються за ринковою вартістю активів, що передаються. На дату оголошення дивідендів проводиться переоцінка цих активів і різниця між їх ринковою та обліковою вартістю відображається на рахунку «Прибуток (збиток) від переоцінки».

Виплата дивідендів акціями — це безкоштовний розподіл на пропорційній основі додаткових власних акцій корпорації серед акціонерів.



Після виплати дивідендів акціями балансова вартість однієї акції такого ж типу знизиться. Це обумовлено тим, що в обігу буде знаходитись більша кількість акцій, але загальна величина акціонерного капіталу при цьому не збільшиться. Не зміниться також частка кожного акціонера в капіталі корпорації.

Сплачені акціями дивіденди усувають потребу в готівці і в той же час задовольняють потреби акціонерів у постійних дивідендах. Крім того, вони не розцінюються як дохід акціонера і не підлягають оподаткуванню. Це також зручний спосіб перенесення нерозподіленого прибутку до постійного капіталу корпорації.

Корпорація може розподіляти між акціонерами додатково випущені акції не тільки з метою виплати дивідендів, а й здійснюючи роздрібнення акцій. Метою роздрібнення акцій є зменшення їх ринкової вартості і підвищення активності цих акцій на ринку. При роздрібненні акцій кількість їх в обігу збільшується, а номінальна вартість кожної зменшується. При цьому величина загального капіталу і нерозподіленого прибутку не змінюється.

Для корпорації обов'язковим є ведення реєстру акціонерів. У ньому вказується прізвище та адреса кожного акціонера, кількість акцій, якою він володіє, їх номери та дати придбання. Цей реєстр є Допоміжною книгою до контрольного рахунку «Акціонерний капітал», відкритого у Головній книзі. Як правило, корпорації наймають незалежного агента для реєстрації акціонерів, обліку змін у їх складі та передачі акцій.

Важливим доказовим документом, пов'язаним з прибутковим податком, є протокол засідання ради директорів, який обов'язково належить вести, зберігати і надавати під час аудиторських перевірок.

## *Завдання для самостійної роботи*



### *Питання для контролю знань*

1. У чому полягає економічна сутність власного капіталу?
2. Який порядок формування та відображення в обліку капіталу одноосібного власника?
3. Який порядок створення товариства та його характерні ознаки?
4. Які переваги і недоліки має товариство у порівнянні з іншими організаційними формами бізнесу?
5. Який порядок формування і обліку власного капіталу товариств?

6. Як розподіляється прибуток у товариствах?
7. Який порядок ліквідації товариства?
8. Які переваги і недоліки має корпоративна форма бізнесу?
9. Який порядок формування власного капіталу корпорацій?
10. Як ведеться облік випуску акцій?
11. Як відображається в обліку викуп власних акцій?
12. Як ведеться облік нерозподіленого прибутку в корпораціях?
13. Який порядок відображення в обліку нарахування і сплати дивідендів?
14. Який порядок розкриття інформації про власний капітал у фінансовій звітності?
15. Якими Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності регламентується облік власного капіталу?



### *Темі рефератів*

1. Порядок формування та облік власного капіталу товариств.
2. Формування та облік власного капіталу корпорацій.
3. Порівняльна характеристика обліку власного капіталу за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.
4. Порядок виплати та обліку дивідендів.

### *Господарські ситуації*

1. 01.03.20XX р. м-р Томпсон відкрив книгарню «Джерело знань», вклавши \$15 000 власних заощаджень. Кожного місяця протягом року м-р Томпсон знімав \$150 готівкою з рахунка підприємства на власні потреби. В кінці фінансового року кредитове сальдо рахунка «Прибутки та збитки» становило \$2500.

Скласти:

а) бухгалтерські проведення на відображення інвестицій власника та вилучення ним коштів на власні потреби;

б) заключні бухгалтерські проведення на закриття рахунків «Прибутки та збитки» і «М-р Томпсон, вилучення капіталу»;

в) Баланс (розділ «Власний капітал») станом на 28.02.20XX р.

2. Акціонерний капітал компанії «Рілко» містить у собі:

Прості акції без номінальної вартості 10 000 акцій.

Привілейовані акції, 5 %-на номінальна вартість \$100. 5000 акцій (кумулятивні, без права голосу, неконвертовані, ліквідаційна вартість \$110).

За минулий фінансовий рік відбулися такі підсумкові операції:

1) реалізовано 6000 простих акцій без номінальної вартості по ціні \$50 за акцію;

2) реалізовано 2000 привілейованих акцій по ціні \$102 за акцію;

3) для розміщення складу придбано земельну ділянку, за яку повністю сплачено емісією 100 привілейованих акцій;

4) придбано 100 привілейованих акцій, які було випущені і реалізовані раніше. Компанія сплатила акціонеру по \$103 за акцію.

Скласти бухгалтерські проведення по операціях компанії «Рілко».

3. 1.10.20XX р. корпорація «Аско» викупила 8000 звичайних акцій власної емісії на фондовій біржі за ціною \$10 кожна при номінальній вартості \$5 за акцію.

25.11.20XX р. здійснено повторний випуск раніше викуплених акцій в кількості 5000 штук за ціною \$15 кожна.

Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку операції з обігу звичайних акцій.

4. 10.04.20XX р. Рада директорів корпорації «Елдан» оголосила дивіденди у розмірі \$0,5 на кожну з 100 000 випущених звичайних акцій. Реєстрація акціонерів відбулася 25.04.20XX р., виплату дивідендів здійснено 10.05.20XX р.

1) Скласти розрахунок дивідендів, що підлягають виплаті за звичайними акціями.

2) Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку операції з оголошення та виплати дивідендів.



### *Тести для поточного контролю знань*

Вказати номери правильних відповідей у наведених тестах.

*1. Виберіть найбільш точний опис акціонерного капіталу.*

- а) активи = зобов'язання;
- б) зобов'язання + активи;
- в) акціонерний капітал + активи;
- г) активи — зобов'язання.

*2. Акціонерний капітал може бути представлений як:*

- а) частка в активах, на яку претендують кредитори;
- б) частка в активах, на яку претендують акціонери;
- в) частка в активах, на яку претендують добродійні організації;
- г) частка в активах, на яку претендують дебітори.

3. Якщо сума всіх зобов'язань збільшилася на суму \$6000, чи означає це що:

- а) активи зменшилися на \$6000;
- б) акціонерний капітал збільшився на \$6000;
- в) активи збільшилися на \$6000 або акціонерний капітал зменшився на \$6000;
- г) активи збільшилися на \$3000 і акціонерний капітал збільшився на \$3000.

4. На рахунках бухгалтерського обліку компанії відображено:

Дебет рахунка «Грошові кошти» \$100 000

Кредит рахунка «Додатковий капітал» \$20 000

Кредит рахунка «Акціонерний капітал» \$80 000

Це означає:

- а) продаж акцій за ціною, вищою за номінальну;
- б) списання різниці між номінальною та ринковою вартістю від продажу акцій;
- в) продаж акцій за ціною, нижчою за номінальну;
- г) формування статутного капіталу підприємства.

5. Чистий прибуток корпорації це:

- а) прибуток, який залишається у розпорядженні власників після сплати усіх податків та дивідендів;
- б) розрахункова сума, яка припадає на одну акцію за результатами діяльності за період;
- в) кредитовий залишок на рахунку «Фінансові результати»;
- г) сума прибутку після сплати податків, яка використовується на виплату дивідендів та на інші цілі.

6. Що є доходами?

- а) вартість активів, спожитих за період;
- б) загальний приріст акціонерного капіталу в процесі господарської діяльності;
- в) вартість послуг, наданих протягом звітного періоду;
- г) поточні або очікувані грошові виплати.



### **ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ**

**11.1. Мета та функції управлінського обліку.**

**11.2. Система рахунків управлінського обліку.**

**11.3. Класифікація витрат в управлінському обліку.**

**11.4. Системи і методи обліку витрат та калькулювання собівартості продукції.**

Метою вивчення даного розділу є набуття теоретичних знань з основ управлінського обліку, а також практичних навичок його організації на підприємстві і використання інформації для прийняття управлінських рішень.

**ПІСЛЯ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ, ВИ ПОВИННІ ВМІТИ:**

- пояснити сутність управлінського обліку та його місце в системі сучасного менеджменту;
- описувати основні етапи розвитку управлінського обліку;
- пояснити взаємозв'язок та відмінності фінансового, управлінського та виробничого обліку;
- охарактеризувати функції управлінського обліку та напрями його розвитку;
- обрати певну систему рахунків для побудови управлінського обліку;
- класифікувати витрати за різними ознаками;
- визначити поведінку витрат в системі управлінського обліку;
- визначити об'єкти обліку витрат та об'єкти калькулювання;
- розрізняти собівартість центру відповідальності, повну виробничу і маржинальну (обмежену) собівартість;
- описати й застосовувати систему обліку витрат та калькулювання собівартості за замовленнями і процесами;
- описати й застосовувати систему обліку витрат та калькулювання собівартості за повними і неповними витратами;
- визначити маржинальний дохід;
- описати й застосовувати систему обліку і контролю за центрами відповідальності.

## 11.1. МЕТА ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Інформаційні потреби апарату управління компанії набагато перевищують відповідні потреби будь-якого іншого споживача інформації про справи компанії. Керівництво несе відповідальність за організацію, забезпечення діяльності компанії, її результати, управління ресурсами. Для здійснення своїх функцій апарату управління необхідно володіти більш докладною інформацією, ніж та, яку забезпечує фінансовий облік.

Управлінський облік (*management accounting*) розширює та поглиблює фінансовий і є основною системою комунікації всередині підприємства. Цей облік є внутрішнім (*internal*). Його мета — забезпечити інформацією менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих цілей.

Американською асоціацією бухгалтерів сформульовано таке визначення управлінського обліку: «**Управлінський облік — це процес ідентифікації інформації, обчислення і оцінки показників та надання даних користувачам інформації для вироблення, обґрунтування і прийняття рішень**». Це процес всередині організації, який забезпечує управлінський апарат інформацією, яка використовується для планування, контролю й прийняття управлінських рішень.

Управлінський облік у своєму розвитку пройшов декілька етапів:

1) кінець XIX — початок XX ст. — зародження та становлення теорії обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. На цьому етапі облік витрат, їх узагальнення і калькулювання собівартості є частиною бухгалтерського обліку. Калькуляційна бухгалтерія забезпечувала управління оперативно-аналітичною інформацією щодо формування витрат, забезпечувала їх контроль у всіх виробничих структурних підрозділах;

2) початок XX — 50-ті роки XX ст. — виробничий облік з елементами управлінського. Головною метою виробничого обліку є розподіл витрат на кожну операцію або кожен окремий продукт з метою калькулювання собівартості продукції та послуг. Його інформація використовується менеджерами для встановлення продажних цін, оцінки запасів, визначення прибутку. Інформацією виробничого обліку користуються не тільки внутрішні споживачі, частково вона використовується для складання фінансових звітів, призначених переважно для зовнішніх користувачів. Управлінський же облік задовольняє потреби лише внутрішніх користувачів, надаючи їм інформацію для прийняття рішень, планування, контролю та регулювання;

3) 50—70-ті роки XX ст. — управлінський облік як окрема галузь теоретичних і практичних знань. Характерною ознакою управлінського обліку є те, що він спрямований на вивчення запитів користувачів, аналіз ситуацій, прийняття рішень на основі використання ЕОМ;

4) 70-ті роки XX ст. — сучасний період — стратегічний управлінський облік. Оскільки організація існує у середовищі, як стрімко змінюється, і сама знаходиться у процесі розвитку на шляху до досягнення своєї стратегічної мети, останнім часом посилюється роль стратегічного управління. Управління може бути ефективним, якщо воно не тільки зосереджується на ретроспективному моніторингу, а діє на випередження, передбачаючи майбутнє і готуючись до нього. За умов глобальних змін в технологіях і системах управління, управлінський облік, розвиваючись, дедалі частіше розглядається як складова процесу стратегічного управління.

Поява управлінського обліку обумовлена тим, що традиційні методи бухгалтерського (виробничого) обліку перестали відповідати вимогам управління. Загострення конкуренції, ускладнення технології та організації виробництва, розвиток науково-технічного прогресу потребували інших методів для вирішення принципово нових проблем.

У міжнародній практиці виділення управлінського обліку із загальної системи бухгалтерського обліку пов'язано з необхідністю підвищення ефективності підприємницької діяльності та спрямуванням на досягнення стратегічної мети. Поступово управлінський облік посів центральне місце в управлінні витратами підприємства.

Функції, які виконує управлінський облік, мають тісно взаємодіяти з функціями управління. Класична школа виділяє такі їх складові: планування, організація, мотивація, контроль (рис. 11.1).

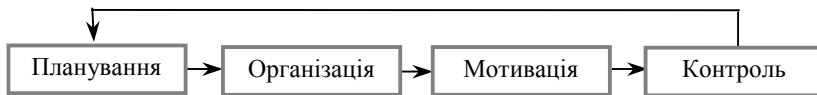


Рис. 11.1. Функції управління

До основних функцій системи управлінського обліку належать:

- *інформаційна* — забезпечення менеджерів всіх рівнів інформацією, необхідною для ефективного планування, організації та контролю;

- *комунікаційна* — формування інформації, яка є засобом внутрішнього комунікаційного зв'язку між рівнями управління і структурними підрозділами. Сприяючи підвищенню якості процесу обміну інформацією, управлінський облік забезпечує ефективність функціонування всієї системи;

- *контрольно-аналітична* — здійснення контролю за виконанням планових показників та бюджетів, досягнення тактичних та стратегічних цілей підприємства, результатів діяльності структурних підрозділів та окремих виконавців, ефективності прийнятих рішень та їх впливу на результати діяльності підприємства; дослідження поведінки витрат та встановлення причин відхилень фактичних виробничих витрат від кошторисних;

- *прогнозна* — забезпечення перспективного планування та спрямування розвитку підприємства на досягнення його стратегічних цілей.

Нерідко до управлінського обліку також відносять функції:

- *планування* — складання кошторисів і підготовку бюджетів на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях;

- *організації* — виділення центрів відповідальності, доходів і витрат, забезпечення координації та взаємодії між рівнями управління, структурними підрозділами та окремими виконавцями, організацію оперативного обліку й аналізу;

- *мотивації* — встановлюючи внесок кожного працівника у загальний результат діяльності підприємства, сприяє підвищенню мотивації праці.

Разом з тим, С. Ф. Голов зазначає: «Аналіз публікацій з проблем управлінського обліку свідчить, що основними причинами дискусій з приводу змісту управлінського обліку є:

- ◆ необґрунтоване «розширення» функцій управлінського обліку внаслідок ототожнення функцій бухгалтера та функцій обліку;

- ◆ необґрунтоване «звуження» функцій управлінського обліку внаслідок традиційного підходу до поняття «облік».

Включення до визначення управлінського обліку термінів «планування», «прогнозування», «аналіз» тощо не є виправданим, оскільки участь бухгалтера-аналітика у цих процесах означає не розширення функцій обліку, а залучення бухгалтера до команди, що здійснює управління» [9, с. 22—23].

Виконуючи свої функції, управлінський облік надає інформацію для прийняття управлінських рішень на кожному з етапів процесу управління, допомагає розробляти варіанти управлінських рішень та обирати найбільш ефективні з них.



Розвиток управлінського обліку пов'язується зі стрімкими змінами у бізнес-середовищі, перш за все міжнародному, які відчутно впливають на бухгалтерську професію в цілому і особливо на управлінський облік. Як свідчать численні дослідження, проведені бухгалтерськими асоціаціями, найбільш вагомими чинниками змін у їхній професійній діяльності є:

- глобалізація;
- інформаційні технології;
- посилення конкуренції з боку фахівців небухгалтерської професії;
- розвиток економіки, що базується на знаннях;
- підвищення вибагливості споживачів бухгалтерських послуг;
- потреба у більш широкій підзвітності;
- зміна характеру роботи і ставлення до неї.

На чому ж саме наголошує сучасний управлінський облік? Перш за все на докорінній зміні змісту і призначення діяльності управлінського бухгалтера. Власне кажучи, вже не просто бухгалтера, а стратегічного менеджера або бізнес-партнера керівника організації.

Американський інститут управлінських бухгалтерів (*Institute of Management Accounting — IMA*), визнаючи відповідальність фахівців-практиків перед суспільством, своєю професією, організацією, на яку вони працюють, проголосив норми етичної поведінки управлінських бухгалтерів, складовими яких є **компетентність, конфіденційність, чесність, об'єктивність**. Дотримання цих норм є запорукою досягнення цілей управлінського обліку.

Сучасною вимогою до професії є володіння ширшим спектром знань, вмінь та навичок, ніж вимагалось від неї будь-коли. Фахівець з управлінського обліку вміє оперувати не лише кількісною фінансовою інформацією, він готовий працювати з нефінансовими показниками, які інколи важко піддаються кількісній оцінці; він не лише інформаційно забезпечує прийняття рішень, а в певний момент готовий приймати рішення в багатофункціональній управлінській команді; він не лише оцінює поточне виконання операційних бюджетів, а розуміє стратегію організації, бере участь у її розробці і контролює її втілення.

Д. е. н. Л. В. Нападовська зазначає: «Сучасний управлінський облік використовує внутрішню і зовнішню інформацію, фінансові й нефінансові показники, забезпечує потреби не тільки виробництва, а й маркетингу та інших функцій бізнесу. За допомогою управлінського обліку здійснюється контроль та аналіз реалізації поточ-

них і довгострокових цілей. Управлінський облік забезпечує ефективність управлінської діяльності підприємств, їх конкурентоспроможність та становище на ринку. Управлінські рішення ґрунтуються на плановій, нормативній, технологічній, аналітичній та інших видах інформації, яка залучається до системи управлінського обліку для підготовки альтернатив з метою задоволення конкретних потреб управлінців. ... Отже, виникнення системи управлінського обліку в умовах ринкових відносин необхідно розцінювати як об'єктивну необхідність. Вона має вирішити завдання, пов'язані з новою економічною ситуацією, які вже неможливо вирішити на основі традиційної системи бухгалтерського обліку» [36, с. 49].

Інститут управлінських бухгалтерів (*The Institute of Management Accountants*) США у 1995—1990 рр. проводив дослідження типових функцій бухгалтерів-управлінців, яке підтвердило висновок про те, що останнім часом у компаніях, які займають лідируючі позиції у практиці управлінського обліку, все частіше бухгалтери обіймають посади внутрішніх аналітиків або бізнес-аналітиків. Значно менше часу витрачається на механічні розрахунки завдяки досягненням інформаційних технологій і більше значення надається аналізу та інтерпретації інформації. Інша важлива зміна полягає у тому, що бухгалтери-управлінці перемістили свої офіси у виробничі підрозділи, приділяючи більше часу роботі у міжфункціональних підрозділах, особистому спілкуванню з менеджерами і більш активній участі у прийнятті рішень. Такий підхід більше зорієнтований на управління процесами в організації. Користь, яку отримали менеджери від таких змін, очевидна: інформація стала більш своєчасною, ґрунтовною і гнучкою, надається у тій формі, яка потрібна менеджерам.

Професія бухгалтера перетворилася на міждисциплінарну. Професійні бухгалтерські організації змушені протистояти конкурентному тиску з боку небухгалтерських професійних альянсів у галузі управлінського консалтингу. Деякі бухгалтерські фірми проголосили себе багатопрофільними бізнес-консультантами.

Відбувається широке обговорення кваліфікаційних вимог до фахівців з обліку. Багато бухгалтерських організацій у США та Великій Британії заохочують своїх членів до отримання загальної бізнес-освіти, включаючи одержання ступеню MBA. Такий підхід має сенс з огляду на те, що споживачі бухгалтерських послуг всередині організації зменшили свій попит на традиційний бухгалтерський облік, аудит чи консультаційні послуги з оподаткування. І хоча технічні навички бухгалтерів все ще цінуються, виконання операцій бухгалтерських значною мірою автоматизовано. Від фа-

хівців очікують більш кваліфікованої роботи з діагностики, стратегічного консалтингу і управлінського контролю. Найвищої оцінки, за визнанням членів Привілейованого Інституту управлінських бухгалтерів — СІМА (Велика Британія), заслуговують такі професійні знання та вміння, як аналіз та інтерпретація; обізнаність в інформаційних технологіях, включаючи вміння проектувати ІТ-системи для організації, широкий спектр знань сучасного бізнесу, у тому числі маркетингу і фінансового менеджменту; вміння інтегрувати фінансову і нефінансову інформацію.

## 11.2. СИСТЕМА РАХУНКІВ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Важливим методологічним питанням організації управлінського обліку є його місце в системі рахунків бухгалтерського обліку.

У міжнародній практиці застосовуються два варіанти побудови Плану рахунків і організації управлінського обліку: *автономна* та *інтегрована* системи.

Перший підхід передбачає відокремлення систем рахунків фінансового й управлінського обліку. Для системи управлінського обліку створюється спеціальний План рахунків і облік ведеться за допомогою рахунків-екранів. Як зазначає С. Ф. Голов [9, с. 32], такий підхід реалізований у планах рахунків майже 80 країн світу, зокрема й у більшості країн—членів ЄС (Франції, Німеччині, Бельгії, Швейцарії, Іспанії, Португалії).

Інтегрована система характеризується тим, що рахунки управлінського обліку кореспондують з рахунками фінансового обліку в межах єдиної системи рахунків. Такий підхід характерний для підприємств країн англосаксонської групи (США, Великої Британії, Австралії, Канади). Облікова система цих країн характеризується відсутністю жорсткого регулювання з боку держави, бухгалтерський облік є саморегульованим: його правила, принципи і концепції розробляються і приймаються професійними організаціями. Характерним для цих країн є відсутність єдиного національного плану рахунків. Системи рахунків обираються компаніями самостійно, виходячи із масштабів і характеру їхньої діяльності. У процесі історичного розвитку цих країн сформувалися і розвивалися три основні системи обліку:

- загальна;
- інтегрована;
- переплетена.

**Загальна система обліку** застосовується підприємствами торгівлі, сфери послуг, невеликими промисловими підприємствами, які випускають однорідну продукцію. В основу цієї системи покладено періодичний облік запасів, за яким впродовж звітного періоду на рахунках запасів не відображається їх рух. Для обліку надходження запасів застосовуються рахунки «Придбання товарів» або «Витрати на придбання запасів». Вартість запасів на кінець періоду визначається за допомогою інвентаризації, а собівартість реалізованих товарів розраховується за формулою балансової ув'язки:  $Z_1 + H - Z_2 = C_{\text{пр}}$

При застосуванні методики періодичного обліку запасів в системі бухгалтерського обліку не використовується спеціальний рахунок «Собівартість реалізованих товарів». Цей показник визначається лише в кінці місяця при складанні Звіту про прибутки та збитки після уточнення залишків запасів на кінець періоду шляхом проведення інвентаризації.

Характерною особливістю загальної системи є те, що облік витрат ведеться за елементами. Наприкінці звітного періоду рахунки витрат і доходів закривають списанням сальдо на рахунок «Прибутки та збитки», за даними якого визначають фінансовий результат діяльності підприємства.

На промислових підприємствах для визначення собівартості продукції, крім обліку витрат за елементами, застосовується «Зведений рахунок виробництва». У дебет цього рахунка наприкінці звітного періоду списують початкові залишки сировини, матеріалів та незавершеного виробництва, а також усі елементи виробничих витрат звітного періоду. З кредиту «Зведеного рахунку виробництва» списують залишки сировини, матеріалів та незавершеного виробництва на кінець періоду, визначені за даними інвентаризації. Сальдо «Зведеного рахунку виробництва» являє собою виробничу собівартість готової продукції і списується в дебет рахунка «Прибутки та збитки».

В дебет рахунка «Прибутки та збитки» списується також залишок готової продукції на початок періоду і дебетове сальдо всіх рахунків елементів невиробничих витрат. За кредитом рахунка «Прибутки та збитки» відображають доходи звітного періоду та залишок готової продукції на кінець періоду. Після всіх зазначених записів сальдо зведеного рахунку «Прибутки та збитки» покаже фінансовий результат звітного періоду.

**Інтегрована система обліку** забезпечує калькулювання собівартості окремих видів продукції та контроль витрат на її виробництво. Це досягається включенням рахунків виробничого обліку

до загальної системи рахунків, в результаті чого вони кореспондують з рахунками фінансового обліку. В основу цієї системи покладено постійний облік запасів, який забезпечує даними про стан кожного виду запасів на кожний день облікового періоду.

Особливістю інтегрованої системи є те, що облік витрат ведеться за функціональними ознаками. Для обліку витрат, пов'язаних з виробництвом продукції використовують рахунки «Виробництво» та «Виробничі накладні витрати». Прямі виробничі витрати відображають безпосередньо на рахунку «Виробництво», непрямі накопичуються на рахунку «Виробничі накладні витрати», а наприкінці звітнього періоду списуються на рахунок «Виробництво» і розподіляються між об'єктами калькулювання.

Витрати підрозділів, що здійснюють управління, збут, дослідження тощо, не включаються у виробничу собівартість продукції і обліковуються на окремих рахунках. Наприкінці звітнього періоду ці витрати списують на рахунок фінансових результатів.

В межах цих рахунків будується аналітичний облік, в якому здійснюється групування витрат за статтями, видами продукції та центрами відповідальності.

***Переплетена система обліку*** передбачає окреме ведення рахунків фінансового та виробничого обліку, які не кореспондують один з одним.

У системі рахунків фінансового обліку відображають витрати за елементами, розрахунки з дебіторами і кредиторами, визначають загальний фінансовий результат діяльності підприємства.

Окремо існує сектор виробничого обліку, де дані про витрати перегруповують за функціями та центрами відповідальності з використанням додаткової інформації — звітів використання матеріалів, про витрати праці, роботу машин, допущений брак тощо. На підставі перегрупованих даних у системі рахунків виробничого обліку ведеться облік запасів, здійснюється калькулювання собівартості продукції та визначається фінансовий результат основної діяльності підприємства.

Взаємозв'язок фінансового та виробничого обліку досягається за допомогою спеціальних контрольних рахунків. У фінансовому обліку використовують «Контрольний рахунок виробничого обліку», а у виробничому — «Контрольний рахунок фінансового обліку». Ці рахунки мають протилежну побудову і «віддзеркалюють «один одного. При цьому «Контрольний рахунок фінансового обліку», виконуючи функцію рахунка-екрана, кореспондує з іншими рахунками виробничого обліку, а «Контрольний рахунок виробничого обліку» є позабалансовим і використовується для відображення даних, переданих у систему виробничого обліку.

### 11.3. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ОБЛІКУ

Для здійснення процесу управління і прогнозування економічних наслідків рішень, що приймаються на різних рівнях управління, необхідно володіти інформацією про витрати підприємства. Щоб мати можливість управляти витратами, їх перш за все необхідно класифікувати за певними ознаками. Метою класифікації витрат в управлінському обліку є формування інформації для прийняття управлінських рішень керівниками підприємства. Класифікація витрат повинна відповідати вимогам системи управління — надавати інформацію для планування, організації, мотивації, здійснення контролю.

Виходячи з мети та напрямів використання інформації існують різні підходи до класифікації витрат, але основним принципом при її побудові має бути різні витрати для різних цілей.

Для оцінки запасів та визначення фінансового результату витрати поділяються на:

- вичерпані та невичерпані;
- витрати на продукцію та витрати періоду;
- прямі та непрямі;
- основні та накладні.

**Вичерпані та невичерпані витрати.** Дотримуючись принципу періодичності, як у фінансовому, так і в управлінському обліку необхідно виділяти витрати звітного періоду. Шляхом порівняння доходів і витрат звітного періоду визначається фінансовий результат. Отже, необхідно чітко усвідомлювати, які витрати відносяться до звітного періоду. Для цього розглянемо дві ситуації.

**Ситуація 1.** Підприємство витратило кошти на придбання активів. Чи можна вважати таке витрачання коштів витратами звітного періоду? Безумовно, ні, оскільки у даному випадку один вид активів був обміняний на інший. Отже, витрачені кошти — це невичерпані (ще не спожиті) витрати, які принесуть користь у майбутньому.

Невичерпані (неспожиті) витрати (*Unexpired Costs*) — це збільшення зобов'язань або зменшення активів у процесі поточної діяльності підприємства для отримання доходу або іншої вигоди у майбутньому.

**Ситуація 2.** Підприємство реалізувало виготовлену продукцію. В результаті був отриманий дохід разом із збільшенням грошових коштів або дебіторської заборгованості. Тому собівартість реалізованої продукції визнається вичерпанними (спожитими) витратами.

Отже, вичерпані (спожиті) витрати (*Expired Costs*) — це збільшення зобов'язань або зменшення активів у процесі поточної діяльності підприємства для отримання доходу звітного періоду.

Невичерпані витрати відображаються в активі Балансу як неспожиті ресурси, а вичерпані — у Звіті про прибутки та збитки, як витрати звітного періоду.

**Витрати на продукцію та витрати періоду.** Не всі витрати підприємства безпосередньо пов'язані з виробництвом або придбанням товарів. Тому для визначення собівартості продукції або товарів розрізняють витрати на продукцію та витрати періоду.

Витрати на продукцію (*Product Costs*) пов'язані з виробництвом або придбанням товарів для реалізації. Вони відображаються у Балансі в складі запасів, а після реалізації продукції чи товарів — у Звіті про прибутки та збитки як собівартість реалізованої продукції (товарів).

На підприємствах виробничої сфери витрати на продукцію називають виробничими витратами, а витрати періоду — невиробничими витратами.

Витрати періоду (*Period Costs*) не включаються до собівартості запасів і розглядаються як витрати того періоду, в якому вони були здійснені. До них відносять витрати на здійснення управління, маркетингу, досліджень, розробок тощо. Такі витрати відображаються у Звіті про прибутки та збитки як операційні витрати.

**Прямі та непрямі витрати.** Залежно від способу включення у собівартість окремих видів продукції витрати поділяють на прямі та непрямі.

Прямі витрати (*Direct Costs*) — це витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний вид продукції економічно доцільним шляхом. При цьому вираз «економічно доцільним шляхом» означає, що при вирішенні питання про віднесення витрат до певного виду продукції слід керуватися принципом співвідношення витрат та вигоди. Так, наприклад, якщо витрати на віднесення вартості допоміжних матеріалів до кожного конкретного виду продукції перевищують саму вартість цих матеріалів, то доцільніше і економічно вигідніше розподіляти їх між виробами непрямим шляхом за допомогою відповідних розрахунків.

Непрямі витрати (*Indirect Costs*) — це витрати, які не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного виду продукції економічно доцільним шляхом. Ці витрати групуються і розподіляються між окремими видами продукції пропорційно обраній базі.

Віднесення витрат до прямих або непрямих залежить від того, що є об'єктом витрат. Одні й ті самі витрати можуть бути одночасно прямими і непрямими по відношенню до різних об'єктів. Так, наприклад, амортизація верстатів є прямими витратами виробничого підрозділу (цеху) і непрямими витратами окремих видів продукції, що виробляються у цьому цеху.

**Основні та накладні витрати.** Основні витрати (*Prime Costs*) безпосередньо пов'язані з технологічним процесом виробництва, це сукупність прямих витрат на виробництво продукції. Основні витрати поділяють на три групи:

- прямі матеріальні витрати (*Direct Materials*);
- прямі витрати на оплату праці (*Direct Labor*);
- інші прямі витрати (*Other Direct Costs*).

Виробничі накладні витрати (*Manufacturing Overheads*) пов'язані з організацією та управлінням виробництвом, їх не можна віднести до собівартості конкретних виробів економічно доцільним шляхом. Прикладами таких витрат є допоміжні матеріали, заробітна плата обслуговуючого персоналу, витрати на утримання і ремонт будівель, приміщень, устаткування, амортизація і страхування основних засобів, орендна плата, оплата комунальних послуг тощо.

Виробничі накладні витрати розподіляються між виробами пропорційно до обраної бази.

**З метою прийняття рішень витрати** поділяються на:

- релевантні та нерелевантні;
- постійні та змінні;
- маржинальні та середні;
- дійсні та альтернативні.

**Релевантні та нерелевантні витрати.** Релевантність (від англ. *relevant* — суттєвий) — змістовна відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням.

Релевантні витрати (*Relevant Costs*) — це витрати, які можуть бути змінені внаслідок прийняття управлінського рішення, а нерелевантні витрати (*Inrelevant Costs*) — це витрати, що не залежать від прийняття управлінського рішення.

Наприклад, при виборі між придбанням складського приміщення і його орендою, вартість складського приміщення і сума оренди будуть релевантними витратами, а вартість складського приміщення і заробітна плата працівників — нерелевантними.

**Постійні та змінні витрати.** Характер реагування витрат на зміни у діяльності підприємства називається *поведінкою витрат*



(*Cost Behavior*). Залежно від поведінки витрати поділяються на постійні та змінні.

Постійні витрати (*Fixed Costs*) — це витрати, що залишаються незмінними у разі зміни обсягу діяльності підприємства або іншого фактора витрат (рис. 11.2).



Рис. 11.2. Постійні витрати

Прикладом постійних витрат є прямолінійна амортизація основних засобів, заробітна плата персоналу при погодинній формі оплати праці, орендна плата тощо.

У свою чергу, постійні витрати поділяють на *обов'язкові* (ті, що визначаються нормальною виробничою потужністю підприємства) та *необов'язкові* — витрати, розмір яких визначається керівництвом і не має прямого відношення до поточної діяльності підприємства. Характерною особливістю необов'язкових витрат є те, що у критичний момент їх величина може вільно корегуватися без зміни обсягів діяльності підприємства.

До обов'язкових постійних витрат відносять амортизацію основних засобів, витрати на утримання апарату управління, а до необов'язкових — витрати на підготовку та перепідготовку кадрів, витрати на наукові дослідження та розробки, на придбання, будівництво та реконструкцію виробничих потужностей тощо.

Змінні витрати (*Variable Costs*) — це витрати, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу діяльності підприємства або іншого фактора витрат (рис. 11.3).

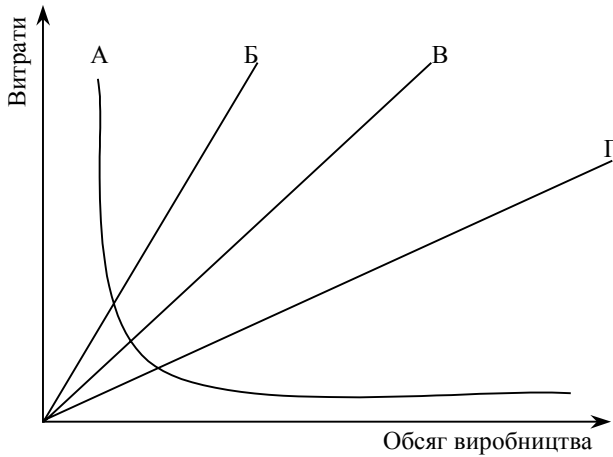


Рис. 11.3. Змінні витрати:

А — регресуючі витрати; Б — прогресивні витрати,  
В — пропорційні витрати, Г — дегресивні витрати

Крім постійних і змінних витрат, існує ще ціла група витрат змішаного характеру, їх називають *напівзмінними (напівпостійними)*. Ці витрати містять як постійні, так і змінні компоненти, їх величина змінюється зі зміною обсягу виробництва, але, на відміну від змінних, не в прямій пропорції.

Для опису поведінки витрат у управлінському обліку використовують *коефіцієнт реагування*. Він визначається співвідношенням зміни витрат і зміни обсягу виробництва й відображається як співвідношення темпів зміни витрат і темпів зміни обсягу виробництва.

Коефіцієнт реагування залежно від поведінки витрат може дорівнювати одиниці (для пропорційних витрат), бути меншим одиниці (для непропорційних дегресивних витрат) або більшим за одиницю (для непропорційних прогресивних витрат).

Прикладом пропорційних витрат є основні матеріали, заробітна плата персоналу при відрядній формі оплати праці, витрати на технологічне паливо та енергію тощо. Пропорційні витрати зростають однаковими темпами зі зростанням обсягу виробництва. Поведінку прогресивних витрат залежно від зміни обсягу виробництва подано у вигляді графіку (рис. 11.3, В).

Прогресивні витрати зростають у темпах значно вищих, ніж обсяг виробництва (рис. 11.3, Б). До прогресивних витрат належать, зокрема, доплати за надурочні години, за роботу у святкові

дні, оплата простоїв. Вони, як правило, зумовлені порушенням ритмічності виробництва і не є типовими для нормально функціонуючого підприємства.

Особливістю дегресивних витрат (витрати на поточний ремонт, електроенергію, воду, допоміжні матеріали на господарські потреби, заробітну плату допоміжного персоналу тощо) є те, що їх абсолютна величина зростає повільніше за обсяги виробництва (рис. 11.3, Г).

Для регресуючих витрат характерним є зниження із зростанням обсягів діяльності (рис. 11.3, А).

Зображення поведінки витрат у вигляді лінійної функції є найбільш зручним для їх прогнозування, планування, контролю та прийняття управлінських рішень.

З метою управління витратами необхідно передбачати їх поведінку залежно від зміни тих чи інших чинників, зокрема, від зміни обсягу виробництва (табл. 11.1).

Таблиця 11.1

**ПОВЕДІНКА ВИТРАТ ЗАЛЕЖНО ВІД ЗМІНИ ОБСЯГУ ВИРОБНИЦТВА**

Обсяг виробництва	Змінні витрати	Постійні витрати
зростає	зростають	постійні
зменшується	зменшуються	постійні

Разом з тим, необхідно пам'ятати, що поділ витрат на змінні та постійні є важливою і водночас складною справою, їй притаманна певна умовність, оскільки такий поділ значною мірою залежить від конкретної ситуації та обраного методу. Так, для визначення функції витрат використовуються різні методи: технологічний аналіз, аналіз рахунків, методи вищої—нижчої точки, візуального пристосування, найменших квадратів, регресійного аналізу, спрощеного статистичного аналізу. Докладно ці методи розглядаються у курсі «Управлінський облік».

**Маржинальні та середні витрати.** Для прийняття рішення про оптимальний обсяг діяльності, визначення середніх показників та прийняття додаткових замовлень витрати поділяють на сукупні, середні та маржинальні.

Сукупні витрати — це витрати звітного періоду на виробництво загальних обсягів конкретних видів продукції. Середні витрати є витратами на виробництво одиниці продукції і розраховуються в розрізі її окремих видів шляхом ділення сукупних витрат

на обсяг виробництва в натуральних показниках. Еквівалентом середніх витрат є собівартість одиниці продукції. Маржинальні витрати (*Marginal Costs*) є витратами на виробництво додаткової одиниці продукції.

Така класифікація має важливе значення для прийняття рішення щодо збільшення обсягу діяльності в умовах недозавантаження потужностей. При цьому величина маржинальних витрат порівнюється з середніми витратами на одиницю продукції, а різниця між ними пояснюється неоднаковою поведінкою витрат відносно зміни обсягу діяльності.

**Дійсні та альтернативні витрати.** Залежно від спрямування обліку витрати поділяються на дійсні (розрахункові) та альтернативні.

Дійсні витрати (*Outlay Costs*) — це фактичні витрати, які існували в процесі виробництва та реалізації продукції. Вони формуються в системі фінансового обліку і спрямовані в минуле, тобто характеризують величину витрат, які існували в минулому звітному періоді.

Альтернативні витрати (*Opportunity Costs*) характеризують втрачену вигоду, яку підприємство могло б мати, обравши альтернативний варіант. Величина альтернативних витрат визначається як різниця витрат при різних варіантах. Альтернативні витрати не відображаються в спеціальних бухгалтерських документах, аналогічно дійсним витратам, але вони мають важливе значення для здійснення попереднього контролю витрат та їх оптимізації.

З метою контролю виконання витрати поділяють на **контрольовані** та **неконтрольовані**.

Контрольовані витрати — це витрати, що піддаються безпосередньому контролю та регулюванню суб'єктом управління, до сфери відповідальності якого вони належать.

Відповідно, неконтрольовані витрати — це витрати, які не можуть контролюватися суб'єктом управління, оскільки або не належать до сфери його відповідальності чи не залежать від його діяльності.

Отже, розподіл витрат на контрольовані та неконтрольовані залежить від сфери повноважень керівників підприємства різних рівнів управління.

При здійсненні класифікації витрат за ступенем контрольованості слід враховувати організаційний рівень управління і вплив часового фактора. Так, витрати, що не контролюються на одному рівні управління, можуть бути контрольовані на іншому (вищому). Наприклад, витрати на утримання приміщень цеху не конт-

ролюються на рівні майстра дільниці, але будуть контрольовані на рівні виробничого директора. Крім того, витрати, що не контролюються впродовж короткого терміну, можуть бути контрольовані в перспективі, наприклад, амортизація основних засобів підприємства.

Прикладами витрат, контрольованих начальником цеху є основні матеріали, витрати на технологічне паливо та енергію, заробітна плата робітників цеху, а неконтрольованих — амортизація основних засобів підприємства, витрати на охорону тощо.

Класифікація витрат в управлінському обліку призначена допомогти у вирішенні його завдань: організації поточного контролю виробничих витрат за місцями їх виникнення з метою встановлення причин відхилень та їх винуватців, використання облікової інформації для прийняття ефективних управлінських рішень, прогнозування та регулювання витрат.

#### **11.4. СИСТЕМИ ТА МЕТОДИ ОБЛІКУ ВИТРАТ І КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ**

##### **Поняття про облік витрат і калькулювання, їх мета та об'єкти**

Облік витрат на виробництво є визначальним у загальній системі бухгалтерського обліку. Він забезпечує відображення операцій, пов'язаних з виробництвом продукції за допомогою їх вимірювання, реєстрації, групування і аналізу в розрізах, що формують собівартість продукції. Облік витрат здійснюється для встановлення їх величини за окремими об'єктами. Процес визначення собівартості певного об'єкта витрат називають калькулюванням (*Costing*).

Об'єктом витрат (*Cost Object*) є предмет або сегмент діяльності, що потребує окремого вимірювання пов'язаних з ним витрат. Вибір об'єкта витрат залежить від мети калькулювання. З метою ціноутворення, внутрішньої звітності, оцінки запасів, рішень щодо асортименту, об'єктом витрат звичайно є продукт. З метою контролю за рівнем витрат, для планування і оцінки діяльності менеджерів, об'єктом витрат обирається центр відповідальності.

Калькулювання і контроль собівартості об'єктів витрат забезпечує система виробничого обліку. В межах цієї системи спочатку здійснюється накопичення витрат за однорідними елементами (матеріали, зарплата тощо) у розрізі відповідних підрозділів

(центрів відповідальності), а потім ці витрати розподіляються на певні види продукції (калькуляційні одиниці).

Калькулювання собівартості продукції є важливою функцією обліку. Разом з тим, необхідно пам'ятати, що для різних цілей використовуються різні види собівартості. Так, у фінансовому обліку формується:

- виробнича собівартість;
- собівартість реалізованої продукції;
- повна собівартість.

З метою підготовки інформації для управління собівартістю, тобто для цілей управлінського обліку необхідно формувати такі види собівартості:

- собівартість центру відповідальності;
- повну виробничу собівартість;
- маржинальну (обмежену) собівартість.

**Собівартість центру відповідальності** включає сукупність витрат на виготовлення відповідним центром усієї продукції та містить лише ті статті витрат, за які відповідає керівник даного структурного підрозділу. Собівартість центру відповідальності застосовується для контролю та оцінки діяльності центру.

**Повна виробнича собівартість** включає змінні і постійні виробничі витрати, які доцільно віднести на собівартість конкретного виду продукції.

**Маржинальна (обмежена) собівартість** включає змінні витрати, які можна прямо віднести на собівартість конкретного виду продукції.

Організація обліку витрат на виробництво та калькулювання собівартості продукції залежить від виду діяльності підприємства, структури управління, характеру виробництва, видів продукції, що виготовляється, періодичності її випуску.

Важливою передумовою раціональної організації обліку витрат і калькулювання собівартості продукції є правильне визначення об'єктів обліку та об'єктів калькулювання.

*Об'єктом обліку виробничих витрат* є витрати на виробництво виробів, їх окремих частин (конструктивних елементів, вузлів, деталей), груп виробів, виконані роботи, сукупність однорідних робіт, виробництва, процеси, фази й стадії технологічних процесів (переділи), окремі операції, які групуються за різними ознаками з метою визначення собівартості.

*Об'єктом калькулювання* є одиниця продукції (робіт, послуг), тобто кінцевий продукт, виготовлений на підприємстві. Залежно від технології і характеру продукції об'єктами калькулювання

можуть бути: один продукт виробництва; один продукт окремих процесів, стадій, переділів, фаз виробництва; виріб підприємства; виріб центру відповідальності; вид робіт, послуг структурного підрозділу підприємства. У деяких випадках виникає необхідність калькулювати продукт різного ступеня готовності. В таких виробництвах об'єктом калькулювання є напівфабрикат або окремі частини (деталі) виробів.

Для оцінки незавершеного продукту необхідно калькулювати собівартість за окремими технологічними етапами, тобто визначати собівартість незакінчених обробкою продуктів за центрами відповідальності та місцями виникнення витрат.

Якщо об'єктом калькулювання собівартості є одиниця виготовленої продукції різного ступеня готовності в натуральному вимірнику, то кількісним вимірником об'єкта калькулювання є калькуляційна одиниця.

Для цілей управління підприємство за необхідності може розширити перелік об'єктів калькулювання.

Облік витрат на виробництво і калькуляція собівартості продукту здійснюються за такими етапами:

- групування первісних витрат за статтями калькуляції та за об'єктами обліку витрат;
- визначення витрат і калькулювання собівартості продукції допоміжних виробництв та віднесення їх на основне виробництво;
- визначення собівартості браку;
- оцінка зворотних відходів;
- оцінка незавершеного виробництва;
- розподіл витрат між готовою продукцією та незавершеним виробництвом;
- розрахунок собівартості кожного об'єкта калькулювання та його калькуляційної одиниці.

Методика групування витрат за об'єктами калькулювання є спільною для всіх підприємств. Вона включає в себе облік прямих витрат, узагальнення даних у регістрах бухгалтерського обліку, облік та розподіл непрямих витрат.

Для визначення собівартості продукції прямі витрати відносять до відповідних об'єктів на підставі первинних документів, а непрямі витрати розподіляють між об'єктами пропорційно до обраної бази (обсягу виробництва, площі, суми прямих витрат, прямої зарплати, машино-годин тощо). Вибір бази розподілу залежить від рівня механізації та автоматизації виробництва. Для виробництв з високим рівнем ручної праці доцільно за базу приймати заробітну плату або кількість відпрацьованих годин робітниками основного

виробництва, а для виробництв з високим рівнем оснащення — час, відпрацьований машинами (машино-години).

Базу розподілу непрямих витрат підприємство обирає постійно. При її виборі необхідно визначити таку характеристику виробничого процесу, зміна якої найбільше впливала б на величину непрямих витрат.

За певних обставин доцільно використовувати два і більше методів розподілу непрямих витрат, залежно від умов функціонування конкретних виробничих підрозділів. Передумовою вибору методу розподілу має стати найбільш тісний причинно-наслідковий взаємозв'язок між базою розподілу і витратами.

### **Облік і калькулювання за замовленнями та процесами**

*Система обліку за замовленнями* використовується при виготовленні унікального або виконаного за спеціальним замовленням виробу. За цією системою витрати на виробничі матеріали, оплату праці робітників, зайнятих у виробництві та загально-виробничі накладні витрати відносяться на кожне індивідуальне замовлення або на виготовлену партію продукції.

Позамовний метод обліку витрат і калькулювання собівартості використовується в індивідуальних та дрібносерійних виробництвах (авіаційна промисловість, машинобудування, будівництво, надання побутових, ремонтних, аудиторських та інших послуг).

Характерні особливості позамовного методу:

— прямі матеріали, основна заробітна плата виробничих робітників і загально-виробничі витрати легко ідентифікуються з окремими замовленнями клієнтів;

— виробничі витрати узагальнюються за кожним замовленням, а не за певний проміжок часу;

— для синтетичного обліку виробничих витрат використовується один рахунок «Виробництво»; аналітичний облік здійснюється за кожним окремим замовленням;

— незавершене виробництво визначається сумою фактичних витрат за кожним незавершеним замовленням.

*Калькулювання за замовленнями* передбачає визначення фактичної собівартості одиниці готової продукції (робіт, послуг) шляхом ділення загальної суми виробничих витрат, понесених з моменту початку робіт по замовленню, на кількість одиниць готової продукції, виготовлених за замовленням.



*Система обліку витрат за процесами* застосовується в галузях з масовим і серійним виробництвом, технологічний цикл виготовлення продукції яких складається із окремих виробничих стадій (процесів, операцій, фаз), що можуть здійснюватися послідовно або паралельно (в хімічній, нафтопереробній, металургійній, фармацевтичній, вугільній, харчовій, легкій промисловості). В такій ситуації доцільніше вести облік витрат, пов'язаних з виготовленням продукції за певний проміжок часу, а не намагатися віднести їх до певного виду продукту чи замовлення підприємства.

Характерні особливості попроцесного методу обліку витрат:

— організація синтетичного обліку з виділенням декількох рахунків основного виробництва (в розрізі окремих виробничих підрозділів);

— локалізація виробничих витрат по кожному виду готової продукції за календарний період;

— визначення обсягів незавершеного виробництва на підставі собівартості еквівалентної одиниці готової продукції;

— накопичення собівартості готової продукції при переході від процесу до процесу (від підрозділу до підрозділу).

*Калькулювання за процесами* передбачає визначення фактичної собівартості одиниці готової продукції шляхом ділення загальної суми виробничих витрат, понесених виробничим підрозділом за звітний період (місяць), на кількість виробів, виготовлених за цей проміжок часу.

## **Системи обліку та калькулювання собівартості за повними і неповними витратами**

В зарубіжних країнах при класифікації систем обліку витрат підприємства за повнотою їх включення до складу собівартості готової продукції виділяють традиційну систему обліку повних витрат, покликану задовольняти потреби стратегічного управління, та систему обліку неповних (змінних, обмежених) витрат, орієнтовану на задоволення потреб оперативного управління.

Загальною рисою обох систем є визнання адміністративних витрат, витрат на збут та інших витрат як витрат звітного періоду, що передбачає їх відшкодування за рахунок прибутку підприємства. Принципова ж відмінність між системою обліку неповних витрат і системою обліку повних витрат полягає у відношенні до постійних загальноновиробничих витрат.

Так, система обліку повних витрат, оснований на розподілі витрат на прямі та непрямі, передбачає включення до собівартості продукції усіх виробничих витрат — як змінних, так і постійних. Відповідно, всі виробничі витрати розподіляються між виробами і включаються у собівартість незавершеного виробництва та готової продукції. Це підтверджує, що система обліку повних витрат здебільшого орієнтована на виробництво, а її принципи обліку сприяють відображенню технологічних аспектів виробничого процесу. Вони повною мірою проявилися у методах обліку і калькулювання за замовленнями та процесами.

Система обліку неповних витрат, навпаки, більше орієнтується на процес реалізації, а її принципи відповідають потребам дослідження ринку. Вона оснований на класифікації витрат за ступенем впливу обсягів діяльності підприємства і передбачає включення до собівартості продукції лише змінних виробничих витрат.

Системи обліку повних і неповних витрат різняться між собою за своїми цілями та завданнями.

Для складання фінансової звітності підприємства застосовується система *калькулювання повних витрат*, яка передбачає включення у собівартість всіх (змінних і постійних) виробничих витрат.

Система обліку повних витрат є основою стратегічної політики у сфері виробництва, постачання та реалізації товарно-матеріальних цінностей, вона орієнтована на прийняття довгострокових управлінських рішень, на повне покриття всіх витрат і максимізацію нетто-прибутку. Ця система забезпечує трудомісткий контроль зв'язків між виробництвом і реалізацією на перспективу.

Калькулювання повних витрат передбачає включення до складу собівартості продукції всіх виробничих витрат (змінних і постійних), розподіл загальновиробничих між окремими видами продукції на основі єдиної бази (машино-годин, основної заробітної плати тощо), відшкодування за рахунок прибутку підприємства витрат на збут і адміністративних витрат.

*Калькулювання неповних витрат* — система калькулювання, яка передбачає включення у собівартість продукції лише змінних виробничих витрат.

Отже, принципова відмінність системи калькулювання неповних витрат від системи калькулювання повних витрат полягає у підході до постійних виробничих накладних витрат. При використанні системи калькулювання неповних витрат не тільки опера-

ційні витрати (пов'язані з управлінням, збутом тощо), а й постійні виробничі витрати розглядаються як витрати періоду і списуються за рахунок прибутку. В результаті у собівартість незавершеного виробництва і готової продукції включаються тільки змінні виробничі витрати. Ця система забезпечує оперативний контроль зв'язків між виробництвом і реалізацією, використовуючи сигнальну інформацію.

Система обліку неповних витрат є інструментом оперативного управління виробничим процесом підприємства, орієнтована на прийняття короткострокових управлінських рішень, покриття прямих витрат і оптимізацію маржинального доходу (прибутку-брутто).

Такий показник, як *маржинальний дохід*, широко застосовується для аналізу прибутковості і прийняття управлінських рішень. Маржинальний дохід визначається за однією з двох формул:

$$\text{Маржинальний дохід} = \text{Дохід від реалізації} - \text{Змінні витрати}$$

або

$$\text{Маржинальний дохід} = \text{Постійні витрати} + \text{Прибуток}$$

Калькулювання неповних витрат передбачає включення до складу собівартості готової продукції лише змінних виробничих витрат, розподіл змінних загальновиробничих витрат між окремими видами продукції на основі єдиної бази (машино-годин, людино-годин, основної заробітної плати тощо), визначення маржинального доходу та відшкодування за рахунок прибутку підприємства постійних загальновиробничих витрат, витрат на збут і адміністративних витрат.

Порівняння впливу систем обліку повних і неповних витрат на Звіт про прибутки та збитки, складений різними способами, показує, що:

- при однакових обсягах виробництва і реалізації продукції прибуток підприємства буде однаковим, незважаючи на те, яка система обліку застосовується;
- за умови, коли обсяг виробництва перевищує обсяг реалізації продукції, використання системи обліку повних витрат призводить до більш високого розміру прибутку, ніж застосування системи обліку неповних витрат;
- за умови, коли обсяг реалізації перевищує обсяг виробництва продукції використання системи обліку неповних витрат при-

зводить до більш високого розміру прибутку, ніж використання системи обліку повних витрат.

Причиною такої різниці у розмірі прибутку є розбіжність обсягів виробництва й реалізації. При використанні системи обліку неповних витрат, прибуток підприємства залежить лише від обсягу реалізації, в той час як в системі обліку повних витрат прибуток знаходиться під впливом як обсягу реалізації, так і обсягу виробництва продукції.

Дослідження видатних зарубіжних науковців свідчить, що компанії багатьох розвинених країн світу на практиці застосовують як систему калькулювання повних, так і неповних витрат, але перевага надається калькулюванню на основі повних витрат (табл. 11.2).

Таблиця 11.2

**ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ СИСТЕМ КАЛЬКУЛЮВАННЯ  
У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ [53, С. 302]**

Країна	Система калькулювання	
	повних витрат, %	неповних витрат, %
США	69	31
Канада	52	48
Австралія	67	33
Японія	69	31
Швеція	58	42
Велика Британія	48	52

Слід зазначити, що система калькулювання неповних витрат не відповідає загальноприйнятим принципам підготовки фінансової звітності та вимогам фіскальних органів і тому рекомендується лише для внутрішнього використання в управлінському обліку.

Прихильники цієї системи стверджують, що застосування системи калькулювання неповних витрат дозволяє визначати показник маржинального доходу, який широко використовується в процесі аналізу прибутковості окремих видів готової продукції, і формувати відповідні інформаційні блоки, необхідні для прийняття оперативних управлінських рішень з питань ціноутворення та оптимізації виробничої діяльності.

## Облік і контроль за центрами відповідальності

Організація обліку і контролю за центрами відповідальності є одним із головних елементів системи управлінського обліку. Вона побудована на встановленні відповідальності кожної структурної одиниці підприємства за витрати і доходи, що перебувають під її контролем. При цьому першочерговим завданням обліку стає контроль витрат.

Організація обліку за центрами відповідальності розглядається як вчення, спрямоване на наукову організацію поведінки управлінців, а його завданням визнається більшою мірою допомога в організації самоконтролю, ніж контроль з боку керівництва.

Головною метою обліку і контролю за центрами відповідальності є допомога менеджерам оцінити результати їхньої діяльності на підставі складання звітів про виконання бюджетів. Першими кроками у її створенні є виділення центрів відповідальності за територіальною або функціональною ознакою, а також встановлення персональної відповідальності керівників центрів за результати їхньої роботи.

Центром відповідальності може бути будь-який сегмент підприємства (робоче місце, бригада, цех, відділ), в межах якого встановлено персональну відповідальність менеджера за показники діяльності, які він повинен контролювати.

Успішне функціонування системи обліку і контролю за центрами відповідальності передбачає також:

- закріплення за центрами відповідальності усіх елементів витрат;
- складання бюджетів для кожного центру відповідальності та регулярне звітування про їх виконання;
- аналіз відхилень і встановлення причин їх виникнення;
- оцінку та координацію діяльності центрів відповідальності;
- розробку системи санкцій та раціональної системи стимулювання.

З урахуванням відповідних об'єктів контролю виділяють чотири типи центрів відповідальності:

— **центри витрат** — організаційно-структурні підрозділи підприємства або їх частини (робочі місця, бригади, ділянки цеху), керівники яких несуть відповідальність лише за витрати;

— **центри доходів** — організаційно-структурні підрозділи підприємства або їх частини (відділу збуту, канали збуту, геогра-

фічні зони тощо), керівники яких несуть відповідальність за доходи (виручку від реалізації);

— **центри прибутків** — як правило, цехи, де завершується виробничий цикл і керівники контролюють витрати і доходи сегменту;

— **центри інвестицій** — господарські одиниці (філії, дочірні компанії або підприємство в цілому), керівники яких контролюють витрати, доходи та інвестиції у власні активи.

У межах центрів відповідальності, крім зазначених вище показників, здійснюється планування, облік та контроль інших показників діяльності окремих підрозділів: обсягів виробництва та реалізації продукції, продуктивності праці, якості продукції, чисельності працівників, кількості відпрацьованих машино-годин або людино-годин, кількості замовлень, географії замовників тощо.

Центри відповідальності, як правило, встановлюються відповідно до організаційної структури підприємства. Після встановлення центрів відповідальності першого рівня встановлюються більш укрупнені центри відповідальності 2-го, 3-го і т. д. рівнів. У центрах відповідальності 2-го та більш високих рівнів ієрархічної системи акумулюються первинні витрати даного рівня та підсумкові дані підзвітного центру відповідальності більш низького рівня.

Система обліку і контролю за центрами відповідальності є внутрішньою системою, створення якої перебуває лише у компетенції керівництва підприємства. Вона надає оперативну, своєчасну та достовірну інформацію про витрати й результати діяльності окремих сегментів та в цілому всього підприємства і, таким чином, забезпечує реалізацію більшості функцій системи управління підприємством.

### *ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ*



#### *Питання для контролю знань*

1. Яке призначення управлінського обліку?
2. Дайте визначення управлінського обліку.
3. У чому полягає різниця між управлінським та фінансовим обліком?

4. Чи є ідентичними поняття «виробничий облік» та «управлінський облік»?
5. Які функції виконує управлінський облік?
6. Чим обумовлена поява та розвиток управлінського обліку?
7. У чому особливості загальної, інтегрованої та переплетеної систем обліку?
8. З якою метою класифікуються витрати в управлінському обліку?
9. Класифікація витрат для оцінки запасів і визначення фінансового результату.
10. Класифікація витрат з метою прийняття рішень.
11. Класифікація витрат з метою контролю виконання.
12. Мета та об'єкти обліку і калькулювання витрат.
13. Особливості побудови обліку і калькулювання за замовленнями та процесами.
14. Особливості побудови системи обліку і калькулювання собівартості за повними та неповними витратами.
15. Особливості побудови обліку і контролю за центрами відповідальності.



### *Теми рефератів*

1. Розвиток управлінського обліку в Україні.
2. Управлінський облік в системі рахунків.
3. Класифікація витрат в управлінському обліку.
4. Система обліку і калькулювання за замовленнями та процесами.
5. Система обліку і калькулювання собівартості за повними і неповними витратами.
6. Облік і контроль за центрами відповідальності.

### *Господарські ситуації*

За наведеними у таблиці даними: 1) визначити обсяг реалізації продукції, необхідний для забезпечення беззбиткової діяльності фірми, побудувати графік беззбитковості; 2) розрахувати фінансовий результат, що отримає фірма за умови реалізації 1000 одиниць продукції.

**ВИТРАТИ ФІРМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИРОБНИЦТВОМ  
ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ (\$)**

Стаття витрат	Варіанти							
	1		2		3		4	
	змінні витрати на одиницю	постійні витрати за період	змінні витрати на одиницю	постійні витрати за період	змінні витрати на одиницю	постійні витрати за період	змінні витрати на одиницю	постійні витрати за період
Основні матеріали	8		10		7		9	
Основна зарплата	18		20		16		18	
Загальновиробничі витрати	8	6 120	8	6590	7	6010	7	5954
Загальногосподарські витрати	6	2784	7	3128	5	2596	6	2612
Витрати на збут	4	696	3	602	3	584	5	734
Усього витрат	44	9600	48	10 320	38	9190	45	9300
Ціна одиниці продукції	60		80		70		90	



*Тести для поточного контролю знань*

*1. Що таке функція витрат?*

- а) поведінка витрат та процес їх обрахунку
- б) розподіл витрат на загальні, постійні та змінні на одиницю продукції;
- в) математичний опис взаємозв'язку витрат та чинників, що впливають на них;
- г) прогнозування майбутніх витрат для різних рівнів (умов) діяльності.



*2. Що таке об'єкти витрат?*

- а) сегменти діяльності підприємства, що потребують вимірювання пов'язаних з ними витрат;
- б) господарську процеси, факти, явища;
- в) виробничі підрозділи підприємства, витрати на яких підлягають розподілу;
- г) калькуляційні одиниці.

*3. Що таке запас міцності?*

- а) ймовірність того, що компанія не буде мати збитків від своєї діяльності;
- б) міра використання постійних витрат у структурі витрат компанії;
- в) відсоток зміни прибутку при певному відсотку зміни обсягу реалізації;
- г) величина, на яку фактичний (або запланований) обсяг реалізації перевищує критичний обсяг реалізації.

*4. До функцій управлінського обліку відносяться:*

- а) інформаційна, комунікаційна, контрольна, прогнозна;
- б) інформаційна, ревізійна, аналітична, планова;
- в) управлінська, інформаційна, директивна;
- г) виробнича, інформаційна, розпорядча.

*5. Для прийняття управлінських рішень витрати розподіляються на:*

- а) основні та накладні;
- б) прямі та непрямі;
- в) виробничі та невиробничі;
- г) релевантні та нерелевантні.



## ДОДАТКИ

Додаток А

### Звіт про прибутки та збитки

За \_\_\_\_\_ 200\_р.

Підприємство

Форма № 2 за ОКУД  
Дата (рік, місяць, чи-  
сло)

Ідентифікаційний номер платни-  
ка податків

за ОКПО  
ІНПП

Вид діяльності

за ОКДП

Організаційно-правова форма  
/форма власності

за ОКОПФ / ОКФВ

Одиниця виміру: тис. грн / млн  
грн

за ОКОВ

Коди		
0710002		
384 / 385		

Назва показника	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
<i>І. Доходи і витрати звичайних видів діяльності</i>			
Виручка (нетто) від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг (за мінусом податку на додану вартість, акцизів та аналогічних обов'язкових платежів)	010		
У тому числі від реалізації	011		
	012		
	013		
Собівартість реалізованих товарів, продукції, робіт, послуг	020		
У тому числі реалізованих:	021		
	022		

Назва показника	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
	023		
Валовий прибуток	029		
Комерційні витрати	030		
Управлінські витрати	040		
Прибуток (збиток) від реалізації (рядки 010 – 020 – 030 – 040)	050		
<i>II. Операційні доходи і витрати</i>			
Відсотки до отримання	060		
Відсотки до сплати	070		
Доходи від участі в інших організаціях	080		
Інші операційні доходи	090		
Інші операційні витрати	100		
<i>III. Позареалізаційні доходи і витрати</i>			
Позареалізаційні доходи	120		
Позареалізаційні витрати	130		
Прибуток (збиток) до оподаткування (рядки 050 + 060 – 070 + 080 + + 090 – 100 + 120 – 130)	140		
Податок на прибуток та інші аналогічні обов'язкові платежі	150		
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності	160		
<i>IV. Надзвичайні доходи і витрати</i>			
Надзвичайні доходи	170		
Надзвичайні витрати	180		
Чистий прибуток (нерозподілений прибуток (збиток) звітного періоду) (рядки 160 + 170 – 180)	190		
Довідково Дивіденди на одну акцію*: по привілейованих	201		
по простих	202		
Очікувані у наступному звітному році суми дивідендів на одну акцію*			
по привілейованих	203		
по простих	204		

\* Заповнюється у річній бухгалтерській звітності

## РОЗШИФРОВКА ОКРЕМИХ ПРИБУТКІВ ТА ЗБИТКІВ

Назва показників	Код рядка	За звітний період		За аналогічний період попереднього року	
		прибуток	збиток	прибуток	збиток
Штрафи, пеня, неустойки визнані або по яких отримані рішення суду (арбітражного суду) про їх стягнення	120				
Прибуток (збиток) минулих років	220				
Відшкодування збитків, спричинених невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань	230				
Курсові різниці по операціях в іноземній валюті	240				
Зниження собівартості матеріально-виробничих запасів на кінець звітного періоду	250				
Списання дебіторської та кредиторської заборгованості, по якій минули терміни позовної давності	260				
	270				

Керівник \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

Головний бухгалтер \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ р.

## Звіт про рух грошових коштів

за \_\_\_\_\_ 200\_ р.

Підприємство	Форма № 4 за ОКУД	Коди	
		0710004	
Ідентифікаційний номер платника податків	Дата (рік, місяць, число)		
	за ОКПО		
Вид діяльності	ІНПП		
	за ОКДП		
Організаційно-правова форма /форма власності	за ОКОПФ / ОКФВ		
	за ОКОВ		
Одиниця виміру:		384/385	

Назва показника	Код рядка	Сума	У тому числі		
			по поточній діяльності	по інвестиційній діяльності	по фінансовій діяльності
1	2	3	4	5	6
1. Залишок грошових коштів на початок року	010		×	×	×
2. Надійшло грошових коштів, всього, у тому числі:	020				
виручка від реалізації товарів, продукції, робіт та послуг	030			×	×
виручка від реалізації основних засобів та іншого майна	040				
аванси, отримані від покупців (замовників)	050				
бюджетні асигнування та інше цільове фінансування	060			×	×
безоплатно	070				
кредити отримані	080				
позики отримані	085				
дивіденди, відсотки за фінансовими вкладеннями	090		×		
інші надходження	110				
3. Спрямовано грошових коштів, всього, у тому числі:	120				

Назва показника	Код рядка	Сума	У тому числі		
			по поточній діяльності	по інвестиційній діяльності	по фінансовій діяльності
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
на оплату придбаних товарів, робіт, послуг	130				
на оплату праці	140		×	×	×
відрахування у державні позабюджетні фонди	150		×	×	×
на видачу підзвітних сум	160				
на видачу авансів	170				
на оплату дольової участі у будівництві	180				
на оплату машин, устаткування і транспортних засобів	190				
на фінансові вкладення	200		×		×
на виплату дивідендів, відсотків по цінних паперах	210		×		
на розрахунки з бюджетом	220			×	
на оплату відсотків і основної суми по отриманих кредитах, позиках	230				
інші виплати, перерахування і т.п.	250				
4. Залишок грошових коштів на кінець звітного періоду	260		×	×	×

Назва показника	Код рядка	Сума
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Довідково		
Із рядка 020 надійшло готівкою (крім даних рядка 100), всього	270	
у тому числі за розрахунками:		
з юридичними особами	280	
з фізичними особами	290	
з них з використанням:		
контрольно-касових апаратів	291	
бланків суворої звітності	292	
Готівка:		
надійшло з банку в касу організації	295	
здано в банк з каси організації	296	

Керівник

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

Головний бухгалтер

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

**Звіт про зміни капіталу**  
за \_\_\_\_\_ 200\_ р.

Підприємство \_\_\_\_\_ Форма № 3 за ОКУД  
Дата (рік, місяць, чи-  
сло) \_\_\_\_\_  
за ОКПО \_\_\_\_\_  
Ідентифікаційний номер платни- ІНПП  
ка податків \_\_\_\_\_  
Вид діяльності \_\_\_\_\_ за ОКДП  
Організаційно-правова форма \_\_\_\_\_ за ОКОПФ / ОКФВ  
/форма власності \_\_\_\_\_  
Одиниця виміру: \_\_\_\_\_ за ОКОВ

Коди		
0710003		
384/385		

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Надійшло у звітному році	Використано у звітному році	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
І. Капітал					
Статутний капітал	010				
Додатковий капітал	020				
Резервний фонд	030				
	040				
Нерозподілений прибуток минулих років — всього	050				
у тому числі:	051				
	052				
	053				
	054				
	055				
Фонд соціальної сфери	060				
Цільові фінансування і надходження — всього	070				
у тому числі з бюджету:	071				
	072				
	073				

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Надійшло у звітному році	Використано у звітному році	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Разом за розділом I	079				
II. Резерви майбутніх витрат — всього	080				
у тому числі:	081				
	082				
	083				
	084				
	085				
	086				
Разом за розділом II	089				
III. Оціночні резерви — всього	090				
у тому числі:	091				
	092				
Разом за розділом III	099				
IV. Зміни капіталу*					
Сума капіталу на початок звітного періоду	100				
Збільшення капіталу — всього	110				
у тому числі:					
за рахунок додаткового випуску акцій	111				
за рахунок переоцінки активів	112				
за рахунок приросту майна	113				
за рахунок реорганізації юридичної особи	114				
за рахунок доходів, які згідно з правилами бухгалтерського обліку і звітності відносяться безпосередньо на збільшення капіталу	115				
Зменшення капіталу — всього	120				

\*Заповнюють і подають у складі бухгалтерської звітності тільки господарські товариства



Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Надійшло у звітному році	Використано у звітному році	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
у тому числі:					
за рахунок зменшення номіналу акцій	121				
за рахунок зменшення кількості акцій	122				
за рахунок реорганізації юридичної особи	123				
за рахунок витрат, які згідно з правилами бухгалтерського обліку і звітності відносяться безпосередньо на зменшення капіталу	124				
Сума капіталу на кінець звітного періоду	130				

#### ДОВІДКИ

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року		Залишок на кінець звітного року	
		з бюджету	з позабюджетних фондів	за звітний рік	за попередній рік
1) Чисті активи	150				
2) Отримано на:					
витрати на звичайні види діяльності — усього	160				
у тому числі:	161				
	162				
	163				
Капітальні вкладення по необоротних активах	170				
у тому числі:	171				

Керівник

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

Головний бухгалтер

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

**Додаток до бухгалтерського балансу**  
за \_\_\_\_\_ 200\_ р.

Підприємство	Форма № 5 за ОКУД	Коди	
		0710005	
Ідентифікаційний номер платника податків	Дата (рік, місяць, число)		
	за ОКПО		
Вид діяльності	ІНПП		
	за ОКДП		
Організаційно-правова форма	за ОКОПФ / ОКФВ		
/форма власності			
Одиниця виміру:	за ОКОВ	384/385	

**1. РУХ ПОЗИКОВИХ РЕСУРСІВ**

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Отримано	Погашено	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Довгострокові кредити	110				
у тому числі не погашені в строк	111				
Довгострокові позики	120				
у тому числі не погашені в строк	121				
Короткострокові кредити	130				
у тому числі не погашені в строк	131				
Короткострокові позики	140				
у тому числі не погашені в строк	141				

## 2. ДЕБІТОРСЬКА І КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Виникло заборгованості	Погашено заборгованості	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Дебіторська заборгованість: короткострокова,	210				
у тому числі прострочена	211				
з неї тривалістю понад 3 місяці	212				
довгострокова	220				
у тому числі прострочена	221				
з неї тривалістю понад 3 місяці	222				
Із рядка 220 заборгованість, платежі по якій очікуються більше ніж через 12 місяців після звітного дати	223				
Кредиторська заборгованість: короткострокова,	230				
у тому числі прострочена	231				
з неї тривалістю понад 3 місяці	232				
довгострокова	240				
у тому числі прострочена	241				
з неї тривалістю понад 3 місяці	242				
Із рядка 240 заборгованість, платежі про якій очікуються більше ніж через 12 місяців після звітного дати	243				
Забезпечення:					
отримані	250				
у тому числі від третіх осіб	251				
видані	260				
у тому числі третім особам	261				

## ДОВІДКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Виникло заборгованості	Погашено заборгованості	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1) Рух векселів					
Векселі видані	262				
у тому числі прострочені	263				
Векселі отримані	264				
у тому числі прострочені	265				
2) Дебіторська заборгованість по відвантаженій продукції (роботах, послугах) за фактичною собівартістю	266				

### 3) ПЕРЕЛІК ОРГАНІЗАЦІЙ — ДЕБІТОРІВ, ЯКІ МАЮТЬ НАЙБІЛЬШУ ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Назва організації	Код рядка	Залишок на кінець звітного року	
		усього	у тому числі тривалістю понад 3 місяці
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
	270		
	271		
	272		
	273		
	274		
	275		
	276		
	277		
	278		
	279		

**4) ПЕРЕЛІК ОРГАНІЗАЦІЙ-КРЕДИТОРІВ,  
ЯКІ МАЮТЬ НАЙБІЛЬШУ ЗАБОРГОВАНІСТЬ**

Назва організації	Код рядка	Залишок на кінець звітнього року	
		усього	у тому числі тривалістю понад 3 місяці
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
	280		
	281		
	282		
	283		
	284		
	285		
	286		
	287		
	288		
	289		

**3. МАЙНО, ЩО АМОРТИЗУЄТЬСЯ ФОРМА 0710005, С. 3**

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітнього року	Надійшло (введено)	Вибуло	Залишок на кінець звітнього року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
I. Нематеріальні активи					
Права на об'єкти інтелектуальної (промислової) власності у тому числі права, що виникли:	310				
із авторських та інших договорів на наукові винаходи, літературні, мистецькі твори і об'єкти суміжних прав, на програми ПЕОМ, бази даних тощо	311				
із патентів на винаходи, промислові зразки, селекційні досягнення, із свідоцтв на корисні моделі, товарні знаки та знаки обслуговування або ліцензійні договори на їх використання	312				
із прав на «ноу-хау»	313				

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Надійшло (введено)	Вибуло	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Права на користування відокремленими природними об'єктами	320				
Організаційні витрати	330				
Ділова репутація організації	340				
Інші	349				
Разом (сума рядків 310 + 320 + 330 + 340 + 349)	350				
II. Основні засоби					
Земельні ділянки і об'єкти природокористування	360				
Будівлі	361				
Споруди	362				
Машини і устаткування	363				
Транспортні засоби	364				
Виробничий і господарський інвентар	365				
Робоча худоба	366				
Продуктивна худоба	367				
Багаторічні насадження	368				
Інші види основних засобів	369				
Разом (сума рядків 360 – 369)	370				
у тому числі					
виробничі	371				
невиробничі	372				
III. Доходні вкладення у матеріальні цінності					
Майно для передачі в лізинг	381				
Майно, що надається по договору на продаж	382				
Інші	383				
Разом (сума рядків 381 – 383)	385				

### ДОВІДКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Назва показника	Код рядка	На початок звітнього року	На кінець звітнього року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Із рядка 371, графи 3 і 6: передано в оренду — усього	387		
у тому числі: будівлі	388		
споруди	389		
	390		
	391		
Переведено на консервування	392		
Амортизація майна, яке амортизується:			
нематеріальних активів	393		
Основних засобів — усього	394		
у тому числі:			
будівель і споруд	395		
Машин, устаткування, транспортних засобів	396		
Інших	397		
Доходних вкладень в матеріальні цінності	398		
Довідково: Результат індексації у зв'язку з переоцінкою основних засобів:			
первісної (відновної) вартості	401		
амортизації	402		
Майно, яке знаходиться в заставі	403		
Вартість майна, що амортизується, за яким амортизація не нараховується — усього	404		
у тому числі: нематеріальних активів	405		
основних засобів	406		

#### 4. РУХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ І ФІНАНСОВИХ ВКЛАДЕНЬ

Назва показника	Код рядка	Залишок на початок звітного року	Нараховано	Використано	Залишок на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Власний капітал, усього	410				
у тому числі: прибуток, що залишився у розпорядженні організації	411				
	412				
Залучені ресурси, всього	420				
у тому числі: кредити банків	421				
позикові кошти інших організацій	422				
дольова участь у будівництві	423				
із бюджету	424				
із позабюджетних фондів	425				
інші	426				
Усього власних і залучених ресурсів (сума рядків 410 і 420)	430				
Довідково:					
Незавершене будівництво	440				
Інвестиції у дочірні компанії	450				
Інвестиції у залежні товариства	460				



## 5. ФІНАНСОВІ ВКЛАДЕННЯ

Назва показника	Код рядка	Довгострокові		Короткострокові	
		на початок звітного року	на кінець звітного року	на початок звітного року	на кінець звітного року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Паї та акції інших організацій	510				
Облігації та інші боргові зобов'язання	520				
Надані позики	530				
Інші	540				
Довідково:					
За ринковою вартістю облігації й інші цінні папери	550				

## 6. ВИТРАТИ ЗВИЧАЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Назва показника	Код рядка	За звітний рік	За попередній рік
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Матеріальні витрати,	610		
у тому числі	611		
	612		
	613		
Витрати на оплату праці	620		
Відрахування на соціальні потреби	630		
Амортизація	640		
Інші витрати	650		
у тому числі	651		
	652		
	653		
Разом за елементами витрат	660		
Зміни залишків (приріст +); зменшення (-) незавершеного виробництва	670		
витрат майбутніх періодів	680		
Резервів майбутніх витрат	690		

## 7. СОЦІАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Назва показника	Код рядка	Належить по розрахунку	Використано	Перераховано у фонди
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Відрахування у державні позабюджетні фонди:				
в Фонд соціального страхування	710			
в Пенсійний фонд	720			
В Фонд зайнятості	730			
на медичне страхування	740			
Відрахування у недержавні пенсійні фонди	750			
Страхові внески за договорами добровільного страхування пенсій	755			
Средньоспискова чисельність працівників	760			
Грошові виплати і заохочення, не пов'язані з виробництвом продукції, виконанням робіт, наданням послуг	770			
Доходи по акціях і внесках у майно організації	780			

Керівник

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

Головний бухгалтер

\_\_\_\_\_ підпис прізвище, ініціали

«\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ р.

## ПОЛОЖЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Номер	Назва
1/98	Облікова політика організації. Наказ МФ РФ від 09.12.98 № 60н
2/94	Облік договорів (контрактів) на капітальне будівництво. Наказ МФ РФ від 20.12.94 № 167
3/2000	Облік активів і зобов'язань, вартість яких виражена в іноземній валюті. Наказ МФ РФ від 09.02.2000 № 842-ЕР
4/99	Бухгалтерська звітність організації. Наказ МФ РФ від 09.07.99 № 43н
5/01	Облік матеріально-виробничих запасів. Наказ МФ РФ від 09.06.01 № 44н
6/01	Облік основних засобів. Наказ МФ РФ від 30.03.01 № 26н
7/98	Події після звітної дати. Наказ МФ РФ від 25.11.98 № 56н
8/01	Умовні факти господарської діяльності. Наказ МФ РФ від 28.11.01 № 96н
9/99	Доходи організації. Наказ МФ РФ від 06.05.99 № 32н
10/99	Витрати організації. Наказ МФ РФ від 06.05.99 № 33н
11/2000	Інформація про афілійовані особи. Наказ МФ РФ від 13.01.2000 № 5н
12/2000	Інформація по сегментах. Наказ МФ РФ від 11.03.2000 № 1839 — ЕР
13/2000	Облік державної допомоги. Наказ МФ РФ від 16.10.2000 № 92н
14/2000	Облік нематеріальних активів. Наказ МФ РФ від 16.10.2000 № 91н
15/01	Облік позик та кредитів, витрат по їх обслуговуванню. Наказ МФ РФ від 02.08.01 № 60н

**ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.  
ЗАТВЕРДЖЕНО МІНІСТЕРСТВОМ ФІНАНСІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.  
НАКАЗ ВІД 31 ЖОВТНЯ 2000 Р. № 94Н**

Назва рахунка	Номер рахунка	Номер та назва субрахунка
<b>РОЗДІЛ I. НЕБОРОТНІ АКТИВИ</b>		
Основні засоби	01	За видами основних засобів
Амортизація основних засобів	02	
Дохідні вкладення в матеріальні цінності	03	За видами матеріальних цінностей
Нематеріальні активи	04	За видами нематеріальних активів
Амортизація нематеріальних активів	05	
.....	06	
Обладнання до установалення	07	
Вкладення в необоротні активи	08	1. Придбання земельних ділянок
		2. Придбання об'єктів природокористування
		3. Будівництво об'єктів основних засобів
		4. Придбання об'єктів основних засобів
		5. Придбання нематеріальних активів
		6. Переведення молодняка тварин в основне стадо
		7. Придбання дорослих тварин

<b>РОЗДІЛ II. ВИРОБНИЧІ ЗАПАСИ</b>		
Матеріали	10	1. Сировина і матеріали 2. Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, конструкції і деталі 3. Паливо 4. Тара і тарні матеріали 5. Запасні частини 6. Інші матеріали 7. Матеріали, передані в переробку на сторону 8. Будівельні матеріали 9. Інвентар і господарські приладдя
Тварини на вирощуванні та відгодівлі	11	
.....	12	
.....	13	
Резерви під зниження вартості матеріальних цінностей	14	
Заготівля і придбання матеріальних цінностей	15	
Відхилення у вартості матеріальних цінностей	16	
.....	17	
.....	18	
Податок на додану вартість по придбаних цінностях	19	1. Податок на додану вартість при придбанні основних засобів 2. Податок на додану вартість по придбаних нематеріальних активах 3. Податок на додану вартість по придбаних матеріально-виробничих запасах

Назва рахунка	Номер рахунка	Номер та назва субрахунка
<b>РОЗДІЛ ІІІ. ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО</b>		
Основне виробництво	20	
Напівфабрикати власного виробництва	21	
.....	22	
Допоміжні виробництва	23	
.....	24	
Загальновиробничі витрати	25	
Загальногосподарські витрати	26	
.....	27	
Брак у виробництві	28	
Обслуговуючі виробництва і господарства	29	
.....	30	
.....	31	
.....	32	
.....	33	
.....	34	

.....	35	
.....	36	
.....	37	
.....	38	
.....	39	
<b>РОЗДІЛ ІV. ГОТОВА ПРОДУКЦІЯ І ТОВАРИ</b>		
Випуск продукції (робіт, послуг)	40	
Товари	41	1. Товари на складах 2. Товари в роздрібній торгівлі 3. Тара під товаром і порожня 4. Купівельні вироби
Торгова націнка	42	
Готова продукція	43	
Витрати на збут	44	
Товари відвантажені	45	
Виконані етапи з незавершених робіт	46	
.....	47	
	48	
	49	

Назва рахунка	Номер рахунка	Номер та назва субрахунка
<b>РОЗДІЛ V. ГРОШОВІ КОШТИ</b>		
Каса	50	1. Каса організації 2. Операційна каса 3. Грошові документи
Розрахункові рахунки	51	
Валютні рахунки	52	
.....	53	
.....	54	
Спеціальні рахунки в банках	55	1. Акредитиви 2. Чекові книжки 3. Депозитні рахунки
.....	56	
Перекази в дорозі	57	
Фінансові вкладення	58	1. Паї та акції 2. Боргові цінні папери 3. Надані позики 4. Внески за договором простого товариства
Резерви під обезцінення вкладів у цінні папери	59	



<b>РОЗДІЛ VI. РОЗРАХУНКИ</b>		
Розрахунки з постачальниками та під- рядчиками	60	
.....	61	
Розрахунки з покупцями і замов- никами	62	
Резерви сумнівних боргів	63	
.....	64	
.....	65	
Розрахунки по короткострокових кре- дитах і позиках	66	За видами кредитів і позик
Розрахунки по довгострокових креди- тах і позиках	67	За видами кредитів і позик
Розрахунки по податках і зборах	68	За видами податків і зборів
Розрахунки за соціальним страхуван- ням і забезпеченням	69	1. Розрахунки за соціальним страхуванням 2. Розрахунки за пенсійним забезпеченням 3. Розрахунки за обов'язковим медичним страхуванням
Розрахунки з персоналом з оплати праці	70	
Розрахунки з підзвітними особами	71	
.....	72	
Розрахунки з персоналом по інших операціях	73	1. Розрахунки за надані позики 2. Розрахунки по відшкодуванню матеріального збитку

Назва рахунка	Номер рахунка	Номер та назва субрахунка
.....	74	
Розрахунки з засновниками	75	1. Розрахунки по внесках в статутний капітал 2. Розрахунки по виплаті доходів
Розрахунки з різними дебіторами і кредиторами	76	1. Розрахунки за страхуванням майна та індивідуальним страхуванням 2. Розрахунки за претензіями 3. Розрахунки за нарахованими дивідендами та іншими доходами 4. Розрахунки по депонованих сумах
.....	77	
.....	78	
Внутрішньогосподарські розрахунки	79	1. Розрахунки за виділене майно 2. Розрахунки по поточних операціях 3. Розрахунки за договором довірительного управління майном
<b>РОЗДІЛ VII. КАШТАЛ</b>		
Статутний капітал .	80	
Власні акції (частки)	81	
Резервний капітал	82	
Додатковий капітал	83	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	84	

.....	85	
Цільове фінансування	86	За видами фінансування
.....	87	
.....	88	
.....	89	
<b>РОЗДІЛ ІІІ. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ</b>		
Продажі	90	1. Виручка 2. Собівартість продаж 3. Податок на додану вартість 4. Акцизи 5. Прибуток/збиток від продаж
Інші доходи і витрати	91	1. Інші доходи 2. Інші витрати 3. Сальдо інших доходів і витрат
.....	92	
.....	93	
Нестачі і втрати від псування цінностей	94	
.....	95	
Резерви майбутніх витрат	96	За видами резервів
Витрати майбутніх періодів	97	За видами витрат

Назва рахунка	Номер рахунка	Номер та назва субрахунка
Доходи майбутніх періодів	98	1. Доходи, отримані в рахунок майбутніх періодів 2. Безоплатні надходження 3. Майбутні надходження боргів по нестачах, виявлених за минулі роки 4. Різниця між сумою, що під лягає стягненню з винних осіб, і балансовою вартістю по нестачах цінностей
Прибутки і збитки	99	
<b>ПОЗАБАЛАНСОВІ РАХУНКИ</b>		
Орендовані основні засоби	001	
Товарно-матеріальні цінності на відповідальному зберіганні	002	
Матеріали, прийняті для переробки	003	
Товари, прийняті на комісію	004	
Устаткування, прийняте для монтажу	005	
Бланки суворого обліку	006	
Списана на збитки заборгованість неплатоспроможних дебіторів	007	
Забезпечення зобов'язань і платежів отримані	008	
Забезпечення зобов'язань і платежів надані	009	
Знос основних засобів	010	
Основні засоби, здані в оренду	011	

## Приклад тестування знань з теми «Фінансова звітність»

### 1. У фінансовій звітності надається інформація про:

- a) активи;
  - b) зобов'язання;
  - c) власний капітал;
  - d) доходи і витрати, включаючи прибутки і збитки;
  - e) інші зміни капіталу;
  - f) рух грошових коштів;
  - g) кадрова політика.
- 1. (a) + (c) + (d) + (e)
  - 2. (a) – (c)
  - 3. (a) – (f)
  - 4. (a) – (g)

### 2. Повний комплект річної фінансової звітності включає:

- a) Баланс;
  - b) Звіт про прибутки та збитки;
  - c) Звіт про зміни у власному капіталі;
  - d) Звіт про рух грошових коштів;
  - e) Звіт керівництва;
  - f) Примітки.
- 1. (a) + (c) + (d) + (e)
  - 2. (a) – (c)
  - 3. (a) – (d) + (f)
  - 4. (a) – (f)

### 3. Звіти про природоохоронні заходи і про додану вартість:

- 1) є невід'ємною частиною фінансової звітності;
- 2) не відносяться до сфери МСФЗ;
- 3) ніколи не представляються разом з фінансовою звітністю;
- 4) немає правильної відповіді

### 4. Знання користувача про господарську діяльність та бухгалтерський облік мають бути:

- 1) достатніми;
- 2) відсутніми;
- 3) всебічними;
- 4) глибокими.

**5. Достовірне представлення фінансової звітності передбачає, що організація буде:**

a) здійснювати вибір облікової політики відповідно до вимог МСБО 8;  
b) надавати доречну, надійну, порівнянну і доступну для розуміння інформацію;

c) забезпечувати розкриття додаткової інформації;

d) надавати аудиторський звіт.

1. (a) + (c) + (d)

2. (a) – (c)

3. (b) – (d)

4. (c) – (d)

**6. Невідповідна МСБО облікова політика роз'яснюється шляхом:**

1) розкриття інформації про прийняту облікову політику;

2) пояснень;

3) представлення пояснювальної записки;

4) нічим з вище переліченого.

**7. Коли відхилення від МСБО впливає на показники фінансової звітності:**

1) необхідно забезпечити виконання положень МСБО;

2) інформація про це має розкриватися у кожному звітному періоді;

3) створюється актив по відкладеному податку;

4) створюється резервний фонд.

**8. Звітність, складена на основі принципу безперервності, передбачає, що господарська діяльність буде продовжуватися протягом:**

1) 6 місяців;

2) 1 року;

3) досяжного майбутнього;

4) постійно.

**9. У червні Ви перерахували платіж за оренду фабрики у жовтні, листопаді і грудні. Ви віднесете орендну плату на витрати:**

1) червня;

2) грудня;

3) жовтня, листопада і грудня;

4) першого півріччя.

**10. У червні Ви придбали товари у кредит, за які сплатите грошові кошти у березні. Ваша звітність у грудні буде відображати:**

1) кредиторську заборгованість постачальнику;

2) дебіторську заборгованість;

3) резерв;

4) довгострокові зобов'язання.

**11. Послідовність представлення фінансової звітності передбачає:**

- 1) зіставність показників за різні періоди;
- 2) відсутність змін в обліковій політиці;
- 3) відсутність нових МСБО;
- 4) щорічний перегляд облікової політики.

**12. Прибутки і збитки по курсових валютних різницях відображаються:**

- 1) у складі виручки;
- 2) двома окремими статтями;
- 3) згорнуто, окремою статтею;
- 4) немає правильної відповіді.

**13. Відшкодування резервів потрібно відображати:**

- 1) як актив у Балансі;
- 2) у зменшенні витрат на формування резерву у Звіті про прибутки та збитки;

3) окремою статтею у Звіті про прибутки та збитки;

4) як дохід у Звіті про прибутки та збитки.

14. Кожний компонент фінансової звітності повинен чітко ідентифікуватися. Крім того, потрібно наочно розкривати наступну інформацію:

a) найменування організації, яка склала фінансову звітність;

b) укладачі (автори) звітності;

c) вказівка на об'єкт фінансової звітності: окрему організацію або групу;

d) дата бухгалтерського балансу або звітний період — залежно від того, що є більш прийнятним для даного компонента фінансової звітності;

e) валюта звітності;

f) ступінь округлення звітних показників.

1. (a) + (c) – (f);

2. (a) – (c);

3. (a) – (d);

4. (a) – (f).

**15. Активи і зобов'язання у балансі мають бути представлені:**

- 1) з розбиттям по категоріях: поточні та непоточні;
- 2) загалом в порядку ліквідності;
- 3) або 1, або 2;
- 4) в порядку скорочення термінів заборгованості.

**16. Вам необхідно рефінансувати свою довгострокову позику. Датою Балансу є 30 червня, Ви укладаете договір про рефінансування у липні і затверджуєте фінансову звітність у серпні. Дана позиція відображається як:**

- 1) короткострокове зобов'язання;
- 2) довгострокове зобов'язання;
- 3) умовне зобов'язання;
- 4) забезпечення.

**17. Ви порушуєте умови договору про надання довгострокової позики, в результаті позика переходить в категорію тих, що підлягають негайному погашенню по пред'явленні. Датою вашого Балансу є 30 червня. Позикодавець погоджується не вимагати погашення позики до 30 червня, надаючи вам, як мінімум, 12 місяців для виправлення порушення. Дана позика відображається як:**

- 1) короткострокове зобов'язання;
- 2) довгострокове зобов'язання;
- 3) умовне зобов'язання;
- 4) забезпечення.

**18. Зобов'язання по відкладеному податку завжди відображається як:**

- 1) короткострокове;
- 2) довгострокове;
- 3) умовне;
- 4) забезпечення.

**19. Професійна точка зору щодо доцільності окремого представлення додаткових статей засновується на оцінці:**

- a) характеру і ліквідності активів;
- b) функціонального призначення активів;
- c) величини, характеру і термінів виконання зобов'язань;
- d) наявності місця в фінансовій звітності.

1. (a) + (c) + (d);
2. (a) – (c);
3. (b) – (d);
4. (c) – (d).

**20. Звіт про прибутки та збитки має містити наступні статті:**

- a) виручка від реалізації (дохід);
- b) фінансові витрати;
- c) частину прибутків і збитків асоційованих компаній та спільних підприємств, визначену на основі методу участі в капіталі;
- d) прибуток (або збиток) до оподаткування;
- e) витрати на податок на прибуток;
- f) чистий прибуток або збиток за період.

- 1 (a) + (c) – (f);
2. (a) – (c);
3. (a) – (d);
4. (a) – (f).



## 21. Інформація про:

a) зменшення вартості запасів до чистої ціни продажу або вартості основних засобів до суми, що відшкодовується (а також компенсація вказаних списань);

b) реструктуризацію діяльності організації (і відновлення резервів, з яких покриваються витрати на реструктуризацію);

c) вибуття об'єктів основних засобів;

d) вибуття інвестицій;

e) діяльність, що припиняється;

f) виконання зобов'язань за результатами судового процесу;

g) відновлення інших резервів —

### Має бути представлена:

1) безпосередньо у Звіті про прибутки та збитки;

2) у примітках до нього;

3) або 1, або 2;

4) у балансі.

## 22. У наведеному нижче Звіті про прибутки та збитки

Виручка	×
Інші прибутки	×
Зміни запасів готової продукції і незавершеного виробництва	×
Сировина і витратні матеріали	×
Витрати на винагороду працівникам	×
Амортизаційні витрати	×
Інші витрати	×
Сукупні витрати	(×)
Прибуток	×

### Витрати відображені відповідно до:

1) їх характеру;

2) структури собівартості продажу;

3) їх функціонального призначення;

4) 2 + 3

## 23. Звіт про зміни у власному капіталу пов'язує:

1) звіт про рух грошових коштів із змінами капіталу;

2) звіт про прибутки та збитки із змінами капіталу;

3) примітки із змінами капіталу;

4) баланс із змінами капіталу.

## 24. У Примітках до фінансових звітів підприємства слід:

a) подавати інформацію про основу складання фінансових звітів і особливості прийнятої облікової політики;

b) розкривати інформацію, яку вимагають МСБО і яка не представлена безпосередньо у складі Балансу, Звіту про прибутки та збитки, Звіту про зміни у власному капіталу або Звіту про рух грошових коштів;

с) надавати додаткову інформацію, яка не подана безпосередньо у фінансових звітах, але яка є необхідною для правдивого подання;

д) містити вказівку на відповідність фінансової звітності вимогам МСБО;

е) розкривати застосовані основи оцінки та основні положення облікової політики;

ф) надавати додаткову пояснювальну інформацію щодо статей, поданих безпосередньо у кожному фінансовому звіті у тому порядку, в якому подано кожну статтю і кожен фінансовий звіт;

г) розкривати іншу інформацію, включаючи:

— непередбачені події, контрактні зобов'язання тощо;

— інформацію нефінансового характеру.

1. (a) + (c) – (f)

2. (a) – (d)

3. (a) – (f)

4. (a) – (g)

**25. Наступна інформація має бути розкрита у Примітках, якщо вона не була відображена в інших розділах фінансової звітності:**

а) сума дивідендів, на акцію, оголошена чи запропонована за період, який охоплюють фінансові звіти;

б) місце розташування та юридична форма підприємства, країна його реєстрації та адреса, зареєстрованого офісу (або основне місце діяльності, якщо воно не збігається з місцем зареєстрованого офісу);

с) опис характеру операцій підприємства та його основної діяльності;

д) найменування материнської компанії та основного материнської підприємства групи;

е) кількість працівників на кінець періоду або середню кількість за період;

ф) імена колишніх директорів організації.

1. (a) + (c) – (e)

2. (a) – (c)

3. (a) – (e)

4. (a) – (f)

## ВІДПОВІДІ

Питання	Відповідь
1	3
2	3
3	2
4	1
5	2
6	4
7	2
8	3
9	3
10	1
11	1
12	3
13	2
14	1
15	3
16	1
17	2
18	2
19	2
20	4
21	3
22	1
23	2
24	4
25	3



## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики: Указ Президента України від 23.05.1992 № 303.
2. *Бернстайн Л. А.* Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я. В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 624 с.
3. *Блейк Дж., Амант О.* Европейский бухгалтерский учет: Справочник: Пер. с англ. — М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. — 400 с.
4. *Бутинець Ф. Ф., Горецька Л. Л.* Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник. — Житомир: ПП «Рута», 2002. — 544 с.
5. Введение в бухгалтерское дело: Пер. с англ. — К.: Торгово-издательское бюро ВНУ, 1994. — 384 с.
6. *Вели Глен А., Шорт Деніел Г.* Основи фінансового обліку: Пер. з англ. — К.: Основи, 1997. — 943 с.
7. *Вуд Френк.* Бухгалтерский учет для предпринимателей. — В 4-х томах. — М.: Аскери, 1996.
8. *Галузіна С. М., Пушиш Т. Ф.* Международный учет и аудит. — СПб.: Питер, 2006. — 272 с.
9. *Голов С. Ф.* Управлінський облік: Підручник. — К.: Лібра, 2003. — 704 с.
10. *Голов С. Ф., Єфіменко В. І.* Фінансовий та управлінський облік. — К.: Тов. «Автоінтерсервіс», 1996. — 544 с.
11. *Голов С. Ф., Костюченко В. М.* Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практичний посібник. — К.: Лібра, 2001. — 840 с.
12. *Голов С. Ф., Костюченко В. М.* Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: Практичний посібник. — К.: Лібра, 2004. — 880 с.
13. *Грэй Сидней Дж., Нидлз Белверд Е.* Финансовый учет: глобальный подход: Учеб.-метод. пособие: Пер. с англ. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 614 с.
14. *Губачова О. М.* Облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник. — К.: НМЦ Укоопосвіта, 1999. — 226 с.

15. *Губачова О. М.* Міжнародні принципи бухгалтерського обліку: Текст лекції. — Полтава: ПКІ, 1997. — 30 с.

16. *Губачова О. М.* Система та техніка фінансового обліку у Великій Британії та США: Текст лекції. — Полтава: ПКІ, 1999. — 14 с.

17. *Губачова О. М.* Фінансова звітність за міжнародними стандартами: Текст лекції. — Полтава: ПКІ, 1998. — 25 с.

18. *Друри К.* Управленческий и производственный учет: Учебник: Пер. с англ. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 1071с.

19. *Єфіменко В. І., Лук'яненко Л. І.* Облік у зарубіжних країнах: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / За ред. В. І. Єфіменка. — К.: КНЕУ, 2005. — 211 с.

20. Как читать балансовый отчет / Международная организация труда: Пер. с англ. — М.: Финансы и статистика, 1992. — 208 с.

21. *Карлин Т. Р., Макмин А. Р.* Анализ финансовых отчетов (на основе ГААР): Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 448 с.

22. *Качалин В. В.* Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами ГААР. -3-е изд. — М.: Дело, 2000. — 432 с.

23. Комpendіум / Проект Тасіс Європейського Союзу «Навчальна програма з бухгалтерського обліку в Україні». — К.: Делегація Європейської Комісії в Україні, Молдові та Білорусі, 2004. — 136 с.

24. *Кочерга С. В., Пилипенко К. А.* Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник. — К.: ЦНЛ, 2005. — 216 с.

25. *Лучко М.Р., Бенько І.Д.* Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник. — К.: Знання, 2006. — 311 с.

26. *Малярєвський Ю. Д., Фартушняк О. В., Пасічник І. Ю.* Облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник. — Харків: Видавничий дім «ІН-ЖЕК», 2003. — 164 с.

27. Международные стандарты финансовой отчетности / Под ред. Л. А. Горбатовой. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 544 с.

28. *Мельник С. І.* Облік інвестицій у цінні папери та консолідована звітність: Текст лекції. — Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. — 27 с.

29. *Мельник С. І.* Фінансова звітність підприємств Російської Федерації: Текст лекції. — Полтава: РВВ ПУСКУ, 2004. — 28 с.

30. *Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента: Пер. с англ. — М.: Дело, 1992. — 702с.

31. Методичні рекомендації з трансформації фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСБО / О. Величко, С. Голов, В. Костюченко та ін. — К., 2003. — 316с.

32. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. — К.: ФПБАУ, 2000. — 1272 с.

33. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2001: зміни та доповнення / Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. — К.: ФПБАУ, 2001. — 224 с.

34. *Миддлтон Д.* Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений: Пер. с англ. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. — 408 с.

35. *Мюллер Г., Гернон Х., Минк Г.* Учет: международная перспектива: Пер. с англ. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 136 с.

36. *Нападівська Л. В.* Управлінський облік: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Книга, 2004. — 544 с.

37. *Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д.* Принципы бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. — 2-е изд. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 496с.

38. *Панков Д. А.* Бухгалтерский учет и анализ в зарубежных странах: Учеб. пособие. — Минск: ИП «Экоперспектива», 1998. — 238 с.

39. Посібник з бухгалтерського обліку / Проект Тасіс Європейського Союзу «Навчальна програма з бухгалтерського обліку в Україні». — К.: Делегация Європейської Комісії в Україні, Молдові та Білорусі, 2004. — 554 с.

40. *Пучкова С. И., Новодворский В. Д.* Консолидированная отчетность: Учеб. Пособие / Под ред. Н. П. Кондракова. — М.: ФБК-Пресс, 1999. — 224 с.

41. Регулювання у сфері бухгалтерського обліку та аудиту в ЄС та перспективи адаптації законодавства України / О. Величко, С. Голов, С. Зубілевич та ін.; За наук. ред. С. Голова. — К., 2003. — 584 с.

42. *Соловьева О. В.* Зарубежные стандарты учета и отчетности: Учеб. пособие. — М.: Аналитика-Пресс, 1998. — 288 с.

43. *Терехова В. А.* Международные и национальные стандарты бухгалтерского учета и отчетности: Практическое пособие. — М.: Перспектива; АКДИ «Экономика и жизнь», 2000. — 302 с.

44. *Ткач В. И., Ткач М. В.* Управленческий учет: международный опыт. — М.: Финансы и статистика, 1992. — 160с.

45. Управлінський облік: Підручник / Дон Р. Хенсен, Меріен М. Моувен, Небіл С. Еліас, Девід У. Сенков; Пер. з англ. з 5-го канад. вид.; Наук. ред. Н.П. Краснік. — К.: Міленіум, 2002. — 974с.

46. Финансовый учет 1: Учеб. материалы СГА: Пер. с англ. / Автор Тилли Дженсен. Институт технологии Северной Альберты, Канада. — Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2006. — 952с.

47. *Хендриксен Э. С., Ван Бреда М. Ф.* Теория бухгалтерского учета: Пер с англ. / Под. ред. Я. В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 576 с.

48. *Хорнгрен Ч. Т., Фостер Дж.* Бухгалтерский учет: управленческий аспект: Пер. с англ. / Под. ред. Я. В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 2005 — 416 с.

49. *Энтони Р., Рис Дж.* Учет: ситуации и примеры: Пер. с англ. / Под ред. А. М. Петрачкова. — 2-е изд., стереотип. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 560 с.

50. *Bahr Gottfried.* Buchfuhrung und Jaresabschluss / Gottfried Bahr: Wolf F. Fischer — Winkelman (Unter Mitarb. von Jorn Brandstatter) — 4., uberarb. und erw. Auft. — Wiesbaden: Cabler, 1992. — 548 с.

51. *Glautier M. W. E. & Underdown D.* Accounting Theory and Practice. — 4-th Edition, 1992.

52. *Hornngren C. T., Foster G., Datar S. M.* Cost Accounting: A Managerial Emphasis. — 10-th Edition, Prentice Hall, Inc., 2000.

53. *Kieso D. E., Weygandt J. J., Warfield T. D.* Intermediate Accounting. — 10-th Edition. John Wiley & Sons, Inc., 2001.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Ольга Марківна ГУБАЧОВА  
Світлана Іванівна МЕЛЬНИК

# ОБЛІК У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

**Підручник**

Керівник видавничих проектів – *Б.А.Сладкевич*  
Друкується в авторській редакції  
Дизайн обкладинки – *О.С. Молчанова*

Підписано до друку 01.02.2008. Формат 60x84 1/16.  
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.  
Умовн. друк. арк. 27.  
Наклад 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”  
вул. Електриків, 23  
м. Київ, 04176  
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63  
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)  
e-mail: office@uabook.com  
сайт: WWW.CUL.COM.UA

**Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006**